

KÖZJEGYZŐK KÖZLÖNYE

A MAGYAR ORSZÁGOS KÖZJEGYZŐI KAMARA FOLYÓIRATA

Ünnepi szám

*a 60 éves
Dr. Tóth Ádám
közjegyző
tiszteletére*

KÖZJEGYZŐK
KÖZLÖNYE

Kiadja a Közjegyzői Akadémia Nonprofit Kft.
1087 Budapest, Stróbl Alajos utca 3/b.
Felelős vezető: Dr. Moldován András ügyvezető

Alapító főszerkesztő: Charmant Oszkár
fiumei királyi közjegyző (1895)

Felelős kiadó és a szerkesztőbizottság elnöke:
Tóth Ádám, a Magyar Országos Közjegyzői Kamara elnöke

Főszerkesztő: Rokolya Gábor

A szerkesztőbizottság tagjai: Bartha Bence, Böröcz Helga,
Harsági Viktória, Gyarmathy Judit, Juhász Ivett, Mányoki Ádám,
Molnár Tamás, Szócs Tibor, Varga István, Veress Emőd

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Stróbl Alajos u. 3/b.
e-mail: kozlony@mokk.hu

Előfizetési díj egy évre: 32400 Ft
A folyóirat előfizethető a kiadó címén
A lap negyedévente jelenik meg
A Közjegyzők Közlönye tartalma a szerzői jog
által védett információt tartalmaz. A folyóiratban
közölt anyagok bármilyen formában történő
átvételéhez, felhasználásához a kiadó előzetes
engedélye szükséges.

ISSN 1416-7883

KÖZJEGYZŐK KÖZLÖNYE

A Magyar Országos Közjegyzői Kamara szakmai folyóirata
2025., 29. évfolyam, 4. szám

5. oldal **Máté Viktor**
Köszöntő
7. oldal **Bartha Bence**
Polgári perjogunk utóbbi hatvan éve
16. oldal **Bodzási Balázs**
Korlátolt felelősség a magánjogban, különös tekintettel az örökösök felelősségére
26. oldal **Boóc Ádám**
Néhány megjegyzés a választottbírói ítéletek érvénytelenítésének kérdéséhez a svájci jogban
35. oldal **Csehi Zoltán**
Az örökség visszautasítására alkalmazandó jog, valamint az európai öröklési bizonyítvány kiállítása iránti eljárás jellemzője
47. oldal **Földi András**
Adalékok az ingatlan fogalmának kérdéséhez Grosschmid Béni „Werböczy és az angol jog” c. műve tükrében
55. oldal **Hamza Gábor**
Die Tradition des römischen Rechts und die Herausbildung des Allgemeinen Teils des Privatrechts
64. oldal **Harsági Viktória**
A kisebb (pertárgy) értékű követelések hatékony érvényesítésének kihívásai és rendszerének komplexitása – áttekintő elemzés

78. oldal **Horváth Bendegúz**
Egysített hagyatéki ügyek gyakorlati kérdései
88. oldal **Juhász Ivett**
Betekintés az izraeli öröklési jogba
97. oldal **Kőrös András**
Élettársak a jog kanyargós útján
107. oldal **Mányoki Ádám**
A kriptoeszközök mint a zálogjog tárgyai
119. oldal **Molnár Tamás**
A szóbeli végrendelet dogmatikája a modern magyar magánjogban,
kitekintéssel a német, svájci, francia, olasz és román öröklési jogra
141. oldal **Parti Tamás**
Üzenet a palackban
148. oldal **Rokolya Gábor**
„Kartársaim kitüntető bizalmából”
Charmant Oszkár a közjegyzői mozgalmak élén
158. oldal **Szócs Tibor**
Egységes uniós szabályozás a láthatáron a felnőttkorúak védelmének
nemzetközi magánjogi kérdései terén
167. oldal **Varga István**
Beth Din a Kúria előtt – A rabbinikus bírósági határozatok megítélése és
a közigazgatási perindítási jog relativizálása a magyar állami jogszolgáltatásban
187. oldal **Veress Emőd**
Definíció kontra magánautonómia – néhány megjegyzés
a törvényi meghatározások kógenciájáról a dolgozói részvény példáján keresztül
199. oldal **Résumé | Zusammenfassung | Резюме**

Köszöntő

Kedves Ádám!

Számtalan kötet, munka és előadás méltatása bevezetése fűződik nevedhez részben pozíciód, részben szakmai érdeklődésed, illetve tudományos tevékenységed okán, de most itt az ideje, hogy egy másik szerepkört is megtapasztalj. Tudom, hogy nem szereted, ha rólad szólnak a dolgok, főképp, ha az dicséret, méltatás vagy elismerés, de az ember életében eljönnek a pillanatok amikor ezeket többé már nem tudja elkerülni. A te életedben számos ilyen mérföldkő volt már és ez is egy újabb.

Tudod, hogy én mindig rendhagyó módon gondolkodom és formabontóak a protokolláris megnyilvánulásaim amivel számtalanszor borzoltam már az idegeidet azonban ez az alkalom olyan kivételes és örömteli számomra, hogy ne aggódj, itt a hagyományos úton maradok.

Életutadat és a rendkívül szerteágazó kapcsolataidat, ismereteidet ékesen példázza e tanulmánykötet szerzőinek sokszínűsége és témáinak sokrétűsége, hiszen egy ilyen anyagnak összetett jelentősége van, részben tisztelgés valaki munkássága, szakmai vagy tudományos eredményei illetve életútja előtt de ugyanakkor kivételes olvasztótégelye különböző kutatási területtel bíró szerzők műveinek amelyek között az összekötő kapocs csupán a személy akinek tiszteletére a gyűjtemény készült, jelen esetben Te magad.

Összekötő kapocs vagy nemcsak a fentiek okán, de sokkal általánosabb aspektusban is, mégpedig a múltunk, jelenünk és a jövőnk között. A nagy elődök feltétlen tisztelete vezetett arra, hogy mindent magadévá tettél az általuk képviselt értékekből, de semmit a félelmekből és a bizonytalanságból ami óhatatlanul poroként telepszik rá mindannyiunk szakmai fejlődésének egyébként is rögzös útjára. Te ezen az úton – én, mint külső szemelő számára – harckocsiként száguldottál végig, legyőzve számtalan akadályt és felhasználva a jogi, gazdasági és társadalmi környezet valamennyi adottságát. Becsülted a régít és a hagyományokat, de sosem féltél alkalmazni az újat a modernet. Már akkor lehetőséget láttál a hivatásrendben amikor még nagyon kevesen. Építettél folyamatosan, karriert, irodát, házat, hivatásrendet, kamarát, szakmai perspektívákat, kapcsolat és viszonyrendszereket itthon és világszerte. Kerested a lehetőségeket és kutattad az eseménymintákat, aminek következtében mindig jóval előttünk jártál elvárásaidat is

a tempódhoz igazítva mind magad, mind környezeted felé. Ez volt az oka annak, hogy sokan, sokszor nem értették a céljaidat, szándékaidat. Szerencsére ez nem tántorított el semmitől, hiszen a kritikát mindig jobban viselted, mint a dicséretet. Tisztán láttad az előttünk álló kihívásokat és a minket fenyegető veszélyeket. Nagy energiákat fordítottál elsősre sokszor észszerűtlennek tűnő folyamatokra melyekről kivétel nélkül bebizonyosodott, hogy alapkőként kerültek az akkor még csupán vizionált szerkezet időközben felépülő falaiba.

Az oktatás és a tudomány önzetlen szeretete, valamint a múltunk kutatása és szakmai identitásunk kialakításának igénye szünet nélkül kísérte végig pályafutásodat, amely rendkívül sokat adott mindannyiunknak. Köszönöm, és megtisztelő volt végig élni veled a pályán töltött negyed századomat!

Isten éltesen sokáig és adjon neked erőt és kitartást, hogy folytatni tudd az utadat egészen addig ameddig úgy érzed, hogy a küldetésed szólít de még annál tovább is!

Őszinte nagyrabecsüléssel és barátsággal
dr. Máté Viktor
a MOKK elnökhelyettese

Polgári perjogunk utóbbi hatvan éve

Jelen tanulmányomban polgári perjogunk utóbbi hatvan évének általam hangsúlyosnak vélt változásait ismertetem. Ez az időszak perjogi szempontból rendkívül aktív volt. A perjogot folyamatos jogalkotás jellemezte, a normaszöveg folyamatos változás alatt állt és áll. A vizsgálatot a rendszerváltás előtti időktől indítottam, az 1960-as évek közepétől, ahol a keményvonalas szovjet mintát követő perjogi szemlélet változásnak indult. Kiragadva pár mozzanatot vizsgáltam a bírósági meghagyás kérdéskörét és az 1980-as években meginduló kodifikációs folyamatot. Ezt követően a rendszerváltozás körüli mozgások kerültek elemzésre, majd kiemeltem a 2010-es évek jogalkotását az új perrendtartás megalkotását és hatálybalépését, majd annak folyamatos változásait mind a mai napig.

Tárgyszavak:

perjog, bírósági meghagyás, kodifikáció, I. Pp. novella, jogalkotás

In this study, I describe what I consider to be the most significant changes in civil procedural law over the last sixty years. This period has been extremely active from a procedural law perspective. Procedural law has been characterized by continuous legislation with the text of the law being subject to constant change. I began my examination from the period before the change of regime, in the mid-1960s, where the approach to procedural law following the hard-line Soviet model began to change. I examined a few specific aspects, such as the issue of court orders and the codification process which began in the 1980s. I then went on to analyse the moves surrounding the change of regime and legislation in the 2010s were highlighted, and further, the creation and entry into force of the new code of civil procedure, and its continuous changes to date.

Keywords:

procedural law, court order, codification, I. civil procedure novelle, legislation

Bevezetés - az ünnepelt köszöntése

Karunk elnöke és tudományos folyóiratunk felelős kiadója, szerkesztőbizottságunk elnöke Dr. Tóth Ádám idén tölti 60. életévét, az ünnepeltet ezúton is köszöntöm. Az ünnepelt a Közjegyzők Közlönye első, 1997-es (újra)induláskor megjelent lapszámot, mint szerkesztőbizottsági tag egy rövid felvezető írással nyitotta meg a kar akkori elnöke után, melyben összefoglalta lapunk 1875 óta tartó rövid történetét.¹ Az általa is hivatkozott 1904-es Királyi Közjegyzők Közlönyében megjelent értesítésben szereplő intelmek nemcsak közel harminc éve, de ma is aktuálisak és ezáltal lapuk fennállása és gondozása továbbra is szükséges, melyet az ünnepelt maga is ösztönöz és egyúttal élénken munkálkodik minőségének javítása érdekében is. Az 1904-es írásból egy rövid szemelvényt emelek ki: „[a] közjegyzői szakkérdések tárgyalására és a kari érdekek védelmére hivatott közlöny természetesen csak igen szűk kör érdeklődésére tarthat számot, kivált nálunk, ahol a kar létszáma szerfölött kicsi. Épp a lap fenntartása, a szűk körnek nemcsak érdeklődésétől, hanem állandó együttműködésétől is függ”² Ennek jegyében a kar szellemi és tudományos munkásságához hozzájárulva ajánlom az ünnepeltnek a következő tanulmány gondolatait és párhuzamait.

Áttérve tanulmányom témájára a polgári perjog területére, és egyúttal a számismisztikát segítségül hívva néhány távoli összefüggést keresve és vélt módon találva: az ünnepelt születési évében lett volna *ötven* éves hatálybalépési évfordulója az addigra már hatályon kívül helyezett, a polgári Magyarország egyik legkiválóbb törvénycikkének, a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikknek (továbbiakban: Plósz Pp.), melyet a magyar történelem viharai idő előtt elsöpörtek. Közelítve a *hatvanas* számhoz egyetlen összefüggést tudok kovácsolni – mely időben részben egybeesik az ünnepelt életútjával – mégpedig azt, hogy a Plósz Pp.-t követő, a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (továbbiakban: '52-es Pp.) hatályának *hatvanadik* évében kezdődtek meg a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban: Pp.) kodifikációs munkálatai.

Adja magát a keret, hogy az ünnepelt életútjával párhuzamosan kibontakozó perjogi események kerüljenek feldolgozásra, tehát megvizsgálom azt, hogy mi történt ebben az utóbbi *hatvan* évben. Számokban mérve ezen időszakot: 1 rendszerváltás, 1 befejezett kodifikáció, 2 perrendtartás, 8+1 novella, valamint szinte megszámlálhatatlan, havonta, fél évente „esedékes” kisebb-nagyobb módosítás, folyamatos mozgás a perjog területén. Ebből az áradatból emelek ki néhány mozzanatot, sarokpontot, mely véleményem szerint fontos és lényeges

1 Tóth Ádám, A XLIV. évfolyam. Közjegyzők Közlönye. 1997. 1. szám 2. o.

2 Értesítés. Királyi Közjegyzők Közlönye. 1904. 1. szám. 39. o.

e *hatvan* év horizontján, valamint megfelelően keretezi is azt. Elsősorban a változásokra kívánok rámutatni és kiemelni egy-egy fontos pillanatot, mely elmozdította a perjogot. Ahogy az ember életútja is kibontakozik az évek során úgy a perjognak is megvan a maga néhol organikus, néhol pedig oktrojált fejlődési íve. A két ív között akár párhuzam is vonható, bár e sorok között erre nem kerül sor.

*Semmi sem állandó, csak a változás maga
(Hérakleitosz)*

I. 1990 előtt

A kiindulópont 1965, itt a perjog már bőven túl volt az '52-es Pp. hatályba-be lépését követő kezdeti útkeresésen, gyors módosításokon. Ekkorra a kezdeti keményvonalas szovjet mintára épülő perjogi paradigmák lazulásnak indultak. Már nem volt elsődleges szempont a plószki hagyományok lebontása, a szovjet minta előnyeinek hangsúlyozása és az akkor újonnan bevezetett jelentős változások alátámasztását szolgáló ideologikus, de mégis perjogi érvelés kidomborítása. Már megfelelő gyakorlati idő állt rendelkezésre, illetve a társadalmi, gazdasági folyamatok is lehetővé tették a „rendszer lazulásával együtt” a szocialista perjogtól kvázi idegen vagy azzal nehezen összeegyeztethető percesekek be(-vissza)vezetését, más intézmények esetén pedig az '50-es évekhez képest azok lazítását. Itt mutatkozik meg a (per)jogász leleményesség, illetve az, hogy egy adott perjogi intézményt mikor melyik korban melyik oldalról domborítanak ki, az adott jogintézményt honnan szemlélik.

Ennek ékes példája a *bírósági meghagyás*³ intézménye. Az '50-es években épp ellene hoztak fel érveket, hogy letörjék a Plósz Pp. szellemét, illetve erősítsék a szocialista perjog jegyeit.⁴ Az '52-es Pp. III. novellája⁵ 1972-ben viszont már a meghagyás perjogi előnyeit igyekszik hangsúlyozni, a felek felelősségének növelését, illetve a per gyors lezárását elősegítő hatását, háttérbe szorítva azt, hogy végső soron ez a mulasztás szankciója, ami a paternalista állam- és perjog koncepciójával és különösen az anyagi igazság kiderítésével nehezen fér össze. Tehát *húsz* éves távlat elegendő volt, hogy a hajdanán élt mulasztási ítélet,

- 3 Arra vonatkozóan, hogy a mulasztási ítélet neve, hogyan lett a ma is használt bírósági meghagyás lásd: *Németh János*, Az új Polgári Perrendtartás, egyes vitatott kérdések és az elfogadott változat. *Közjegyzők Közlönye*. 2017. 2. szám. 11. o.
- 4 *Bacsó Ferenc*, A polgári per szerkezete. In: A magyar polgári perjog főbb kérdései. *Jogi-és Államigazgatási Könyv és Folyóiratkiadó*, Budapest, 1953. 44. o.; *Móra Mihály*, A tárgyalás (XII. Fejezet). In: *Beck Salamon - Névai László*, (szerk.): Magyar polgári eljárásjog. Tankönyvkiadó, Budapest, 1962. 226. o.
- 5 A polgári perrendtartás módosításáról szóló 1972. évi 26. törvényerejű rendelet.

új fogalma és tartalma szerint bírósági meghagyás körüli érvelés megforduljon, bekövetkezzen a vele kapcsolatos szemléletváltás.

A rendszerváltozás előttről kiemelendő következő hangsúlyos tárgykör *az eljárásjog újragondolása, és a kodifikációra való igény*. Különösen a '80-es évek végén a perjogászok egy része úgy érezte, hogy a társadalmi folyamatok változása miatt az '52-es Pp. szerkezete megérett a változásra. Az Igazságügyi Minisztérium 1983-ban meghatározta a „polgári eljárás újra-szabályozásának céljait”⁶. Az újra-szabályozás igényével kapcsolatos jogéleti utat Névai László tudományos cikke⁷ indította meg. Folytatva a tudományos diskurzust Farkas József megjegyezte, hogy a perrendtartás jól funkcionál, azonban hatályának *harminc* éve alatt több módosítás és novella érte, egyes paragrafusain már érződik a koherenciazavar és az eltérő stílus.⁸ A reformjavaslatok, felvetések között Farkas József kiemelete, hogy a tárgyalási szerkezet felülvizsgálatát mindenképp szükségesnek tartja, illetve megfontolásra alkalmasnak találja a perfelvételi határnap intézményének visszaállítását és a tárgyalás kettéosztását, valamint a mulasztási ítélet visszahozatalát.⁹ Szilbereky Jenő a keresetindítást követően elvégzendő bírói cselekmények bővítésére való igényt, a tárgyaláselőkészítés megfelelő szabályozásának kidolgozását hozta felszínre a tudományos vitában, itt látta a perrendtartást hiányosnak, azzal, hogy a tárgyalás kettéosztását nem támogatta.¹⁰ Németh János is kifejtette nézeteit az újra-szabályozással kapcsolatban, ahol a tárgyaláselőkészítést jelölte meg, mint a perrendtartás neuralgikus pontja.¹¹

A munkálatok el is indultak, a jogalkotási gépezet mozgásba lendült, a jogélet megélnékvült, a perjogi tanulmányok száma megsokszorozódott a különböző fórumokon. A Magyar Jogász Szövetség szervezetenként (szekció létrehozása) is támogatta a folyamatot, azonban végül átfogó jogalkotás nem történt. A társadalmi folyamatok pedig elmosták ezt az igényt, a történelem, a rendszerváltozás, a jogrendszer egészének átalakítása, a jogállami átmenet és az alkotmányozás zárójelbe tette ezt a mozgást és megghiúsult egy új polgári perrendtartás elfogadása, folytatódott a novellák sora.

6 Szilbereky Jenő, Megjegyzések egy készülő törvénytervezet előkészítéséhez. (A polgári eljárás újraszabályozása). Magyar Jog, 1984. 4. szám. 289. o.

7 Névai László, Egy új polgári perrendtartás koncepciójáról. Magyar jog. 1983/4. 289-306. o.

8 Farkas József, A polgári peres eljárás átfogó újra-szabályozása. Magyar Jog, 1984. 1. szám. 41. o.

9 Uo. 45. o.

10 Szilbereky, Megjegyzések. 295-297. o.

11 Németh János, A polgári eljárásjog átfogó újraszabályozása a Magyar Népköztársaságban. In: Németh János (szerk.), Polgári eljárásjogi füzetek XIII. Gondolatok a Pp. reformjához. ELTE ÁJK Polgári Eljárásjogi Tanszék, Budapest, 1985. 214-215. o.

II. A jogállami átmenet követő évek

Az eredménytelen jogalkotási mozgások után a rendszerváltás által hozott jogállami átmenet, a felálló Alkotmánybíróság által kiadott döntések és a szocialista elemeket lebontó szemlélet széles teret adott a '90-es években a változásokra. Harmonizálni kellett a perjogot az új közjogi rendszerrel, kiiktatni a jogállami perjoggal össze nem egyeztethető rendelkezéseket, illetve alapelvi szinten kellett újra-gondolni a per célját. Továbbá örök jogalkotási alapot ad és adott ekkor is a perek elhúzódása, valamint az annak letörésére tett különféle kísérlet.

E mozgások között a törvényességi óvás¹² kikerült a perrendtartásból, a bekerült a felülvizsgálati eljárás, mint a jogerős döntéssel szemben jogkérdésben igénybe vehető rendkívüli jogorvoslat. A módosuló percel és a perrendtartás módosult „feladata”¹³ folytán megváltozott a bíróság és a felek viszonya, az anyagi igazság keresését felváltotta az alaki (perjogi) igazságra való törekvés. E körben a törvény több mint kilencven szakasza módosult.¹⁴ Említést érdemel a kétezres évek leghangsúlyosabb változása az igazságügyi reform, mely magával hozta az ítélőtáblák felállítását, új fórum került a perrendtartásba. Ez megnyitotta a tudományos diskurzust a fellebbviteli rendszer átgondolását illetően. Eközben megtörtént az egységes eljárás széttöredezése a – később sokat ellenhivatkozott – kísértékű perek¹⁵ bevezetése.

Átfogó kodifikációra nem került sor, de a módosítások dömpingje több novella elfogadását eredményezte és a már a '80-as években a fent említett szerző(k) által hivatkozott koherenciazavar nemhogy enyhült volna, de még inkább kiütközött a perrendtartáson.¹⁶ Ezáltal a klasszikus „pertartam”, „perelhúzódás”, „hatékony-ság”, mint hivatkozási alapok mellett erősen megjelent a „koherenciazavar” mint kodifikációs hívószó.¹⁷

2010-től a jogalkotás a jogrendszer egészét illetően újabb lendületet kapott, melyhez igazodóan a perjog ismét megmozdult. Az Alaptörvény és a(z új) polgári

12 9/1992. (I. 30.) AB határozat.

13 Lásd '52-es Pp. 1. § Ennek a törvénynek az a célja, hogy a természetes személyek és más személyek vagyoni és személyi jogaival kapcsolatban felmerült jogviták bíróság előtti eljárásban való pártatlan eldöntését az e fejezetben meghatározott alapelvek érvényesítésével biztosítsa.

2. § (1) A bíróságnak az a feladata, hogy – összhangban az 1. §-ban foglaltakkal – a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse.

14 *Kengyel Miklós*, Magyar polgári eljárásjog. 12. kiad., Osiris, Budapest, 2014. 64. o.

15 A kísértékű perek kérdéskörét lásd részletesen: *Pallós Nikolett*, A kísértékű per szabályainak perrendi kompatibilitása - Dogmatikai elemzés jogtörténeti és európai kitekintéssel. Doktori értekezés, Szeged, 2011.; *Nyilas Anna*, A polgári per egyszerűsítésének és gyorsításának eszközei az európai jogrendszerekben, különös tekintettel a kis értékű követelésekre vonatkozó eljárásokra. Doktori értekezés, Debrecen, 2011.

16 *Wopera Zsuzsa*, Az új polgári perrendtartás elvi alapjai. Jogtudományi Közlöny. 2017. 4. szám. 154. o.

17 *Osztovs András*, Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről. Magyar Jog. 2010. 3. szám. 158-163. o.

törvénykönyv elfogadása szükségszerűen indukálta a jogérvényesítés szabályinak átgondolását és átdolgozását. 2013-ban az V. törvény elfogadásával a Ptk. kodifikáció lezárult, pont került egy hosszú és kitérőktől sem mentes jogalkotási folyamat végére.¹⁸ A perrendtartás felülvizsgálata pedig éppen 2013-ban indult, legalábbis ekkor kapott erre vonatkozóan kormányhatározatot,¹⁹ megindult a leghangsúlyosabb munka a vizsgált *hatvan* év horizontján. A jogalkotó elérkezettnek látta az időt, hogy a polgári perjogot teljesen új alapokra helyezze, új minták és trendek alapján. Ezzel együtt le kívánta zárni az '52-es Pp. hagyatékának tekinthető tünetszerű és ad hoc jogalkotást. A kodifikációs folyamat aktív tudományos diskurzussal is járt, számos kötet, cikk, tanulmány, vélemény és (doktori) dolgozat született a folyamat minden stádiumában és azt követően is, mely folyamat napjainkig is tart. Ahogy 2015-re körvonalazódott a Konceptió²⁰, majd a testet öltött törvénytervezet és az elfogadott perrendtartás szövege, úgy az alapvető irányvonalak megvitatásáról a fókusz áthelyeződött a tényleges perjogi rendelkezések bemutatására, illetve kritikájára.²¹

III. A Pp. és annak novellája

A jogalkotó sok területen éles váltást alkalmazott. A legtöbbet hangsúlyozott elemek a perkoncentráció szövegszintű megjelenítése a perrendben és az elv megvalósítása érdekében bevezetett, a felek fokozott felelősségét kidomborító peres jogi szabályok, mindezt statikus elemként megtámogatva egy új szerkezettel, a főtárgyalási modell útján megvalósítandó osztott tárgyalási szerkezettel. A változások mindegyikének igénye kimutatható a 2010-es évek joggyakorlatából és jogirodalmából. A jogélet szereplői aktívan támogatták is a változást, a jogalkotó a számba-vehető lehetőségek közül meghozta a maga döntését, megszületett a végleges jogalkotási folyamaton is átesett, elfogadott, kihirdetett jogszabály,

18 A Ptk. kodifikáció történetét lásd Vékás Lajos írásaiban, különösen a Közjegyzők Közlönyének hasábjain a Ptk. 10 éves évfordulójára publikált írásában: *Vékás Lajos, A Polgári Törvénykönyv tizedik születésnapjára. Közjegyzők Közlönye. 2024. 2. szám. 5-16. o.*

Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a Ptk. elfogadása ugyan fontos pont volt a magánjogi fejlődésben, de az semmiképpen sem tekinthető zárókönek. A társadalmi, gazdasági és egyéb folyamatok konstans változásai és a magánjog fejlődése, illetve a Ptk. kibővített tárgyi hatálya folytán megnövelt joganyag folyamatosan mozog és jogalkotást kíván.

19 1267/2013. (V. 17.) Korm. határozat a polgári perjogi kodifikációról.

20 Az új polgári perrendtartás koncepciója. A Kormány 2015. január 14. napján megtartott ülésén Koncepció.

21 Jelen tanulmányban nem elemzem részletesen az elmúlt 10 év perjogi jogalkotását. Ide vonatkozóan lásd korábbi írásomat: *Bartha Bence, Magánjogi igényérvényesítésünk megújulása, avagy a polgári törvénykönyv és a polgári perrendtartás kodifikációjának közös decenniuma. Közjegyzők Közlönye. 2024/2. 82-93. o.*

a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény, mely természetesen nem maradt kritika nélkül.²²

2018. január 1. napján hatályba lépett a törvény, megindult az első évek gyakorlata, megkezdődött a tervezőasztalon kimunkált mű alapján a terepmunka. Mint minden átmenet ez sem volt zökkenőmentes. A kezdeti joggyakorlat kialakulása során kiütköztek azok a súrlódási pontok, melyek átgondolást, pontosítást, a gyakorlat számára iránymutatást igényelnek. Kezdetben a kommentári szakirodalom mellett a különféle bírói, és bíróságokat támogató testületek²³ soft law jelleggel tettek eleget a gyakorlat terelésének, majd a Bszi.²⁴ megváltoztatott rendelkezései²⁵ folytán a jogértelmezés ez úton való terelése véget ért. Fontos kiemelni, hogy e testületek véleményeit innentől a széles nyilvánosság nem ismerhette meg, de természetszerűleg a napi bírói munka gyakorlása folytán nem szűntek meg, a továbbiakban csupán zárt és szűk körben ismertek e vélemények.²⁶

Mindeközben a jogorvoslati eljárások egyre magasabb szintre jutása folytán elkezdett megjelenni a felsőbírósági, kúriai joggyakorlat, amely már hangsúlyosabb – és az alsóbb bíróságok számára kötelező – jogértelmezést tartalmaz. Ennek egy szelete, hogy a Kúria észelve a keresetlevél vizsgálata és annak visszautasítása területén fennállt – mondhatni széttartó vagy néhol helytelen – gyakorlatot külön joggyakorlatalemző csoportot hozott létre a területen irányadó gyakorlat vizsgálatára, mely 2020-ban kiadta összefoglaló véleményét.²⁷ Erre (is) támaszkodva a jogalkotó elérkezettnek látta az időt a kezdeti útkeresés lezárására²⁸, jogalkotásra szánta el magát, elfogadásra került az I. Pp. novella.²⁹ A keresetlevél mellett számos területet érintett a novella, ebből egy párat kiemelve: a keresetváltoztatás, az új tényállítások, a perfelvétel, a járásbírói eljárás eltérő szabályai, a fellebbezés és a másodfokú eljárás, illetve a különleges eljárások részletes szabályai.

A novella óta ilyen mértékű jogalkotás nem érte a perrendtartást, azonban körülbelül fél évente történik szövegváltozás egy-egy rendelkezést illetően, mely elsősorban szövegpontosítás vagy a jogélet változása folytán szükségessé

22 Lásd például: *Éless Tamás*, A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság. *Közjegyzők Közlönye*. 2017. szám. 5. 13-18. o.

23 Lásd: Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezlete (CKOT) és Kúria Konzultációs Testülete (KKT).

24 A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény.

25 Bszi. 27/A § beiktatása.

26 *Osztovits András*, Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés? *Magyar Jog*. 2020. 2. szám. 74. o.

27 2019.EI.II.J.GY.P.2. szám. A keresetlevél visszautasításának vizsgálata tárgykörében felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye.

28 *Pribula László*, A polgári perrendtartás alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai a bíróságok szemszögéből. *Miskolci Jogi Szemle*, 2021. 3., különszám. 468. o

29 A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény módosításáról szóló 2020. évi CXIX. törvény.

váló kisebb jelentőségű jogalkotással megvalósítható gyakorlati igényekre adott válasz. Ezek közül is emelendő a Pp. végén található elektronikus kommunikáció szabályozásának folyamatos változása, a perceselemények végzése formájának ezúton történő lazítása. Ez igazodik a digitalizáció térnyeréséhez és a mindennapjainkban szintén megjelenő e-kommunikációra való támaszkodás erősödésével a jogalkotó a pervitel területén a perbeli személyek ezirányú mozgását kívánja támogatni. Ehhez kapcsolódóan a legújabb elektronizációt erősítő lépés a tárgyalások online nyilvánosságának szabályozása.³⁰ Szintén fontos kiemelni ebből a törvényből annak 164. §-át mely a Pp.-t egy új „NYOLCADIK/A RÉSZ, EGYSZERŰSÍTETT POLGÁRI PER” elnevezésű résszel egészíti ki és megbontja az egységes perrendet, bizonyos keretek között bevezeti az írásbeli pert. A módosítás meghatározza a tárgyi hatályt és a legfontosabb eljárási szabályokat, melyek eltérnek az általános szabályoktól. Ilyenek a lényegesen rövidebb határidők, az osztott perszerkezet elhagyása, a bizonyítás és a nyilatkozattétel szűk keretek közé szorítása és a jogorvoslati lehetőségek korlátozása.³¹ E törvény jól jelzi, hogy a változások sora nem ér véget, a perjogot folyamatos hatások érik és erre érkeznek a jogalkotói lépések.

Zárásként

Az ünnepi szám adta tematikával összhangban vizsgáltam perjogunk utóbbi *hatvan* évét. Összegzésként megállapítható, hogy mozgalmas és – mind a jogtudomány, mind a jogalkotás és nem utolsósorban a jogalkalmazás szemszögéből figyelve is – rendkívül izgalmas éveken vagyunk túl. A társadalom, a gazdaság, a jog, a jogrendszer egésze és az egyes jogágak nagy kódexei és törvénykönyvei, (per) rendtartásai, különösen a technikai jellegű részletszabályok változása miatt folyamatos változás alatt állnak, nemcsak a vizsgált időszakban. A változások pedig egyre gyorsuló ütemben folynak és követik egymást. A horizont most adott volt, a vizsgálódást itt kellett lefolytatni. *Hatvan* év horizontján pedig szinte elkerülhetetlen kiválasztani egy olyan korszakot, amely alatt az állandóság lenne jellemző.

Amennyiben a hatályos jogszabályszövegtől és a napi joggyakorlattól hátrébb lépek, a jogelvek szintjén már nagyobb állandóság figyelhető meg. Itt a változást az éppen irányadónak tekintett jogelv és alkalmazásának mikéntje, miéértje adja meg. Mi az igazodási pont, amit a jog(alkotó) követni kíván? Ebben is volt mód változást megfigyelni a vizsgált időszakban. Részleges elmozdulásra példaként

30 Részletesen lásd: az igazságügyi tárgyú törvények módosításáról 2025. évi XLIX törvény 147. § által a Pp.-be beiktatni kívánt rendelkezéseket.

31 Részletesen lásd: Uo. 164. §

mutattam be a bírósági meghagyás (korábban mulasztási ítélet) elhagyását a perrendből, majd visszavezetését. Totális váltásra pedig mintaként szolgál az alaki vagy anyagi igazság kiderítésére törekvő eljárást követése, illetve a rendszerváltással együtt járó szemléletváltás, mely a polgári perjog területén is végbement.

A változások egy másik csoportját az organikusan formálódó igények lezárásaként megjelenő jogalkotás jelenti. Erre példaként hoztam a koherenciazavar enyhítését, valamint szintén ide sorolható a tárgyalási szerkezet megváltoztatása. Már a '80-as években megjelent a perrend szerkezeti felülvizsgálata, egyes szerzők szerint ennek érintenie kell(ett volna) a tárgyalási szerkezetet is. Ekkor a változás elmaradt. E területen tünetszerű, apró módosítások érték a perrendet, majd a Pp. kodifikáció hozta el a nagy változás idejét és a tárgyalási szerkezet megváltoztatását. A változás azonban nem szakad meg. Az I. Pp. novella tovább lendítette ezt a folyamatot és végigvonulva a perrendtartáson újabb módosításokat hozott, illetve a 2025-ös igazságügyi törvényeket érintő módosítás bevezeti az írásbeli pert, megbontva ezzel az egységes perrendet. Ezen az úton jutottunk el a ma hatályos – azonban jelenleg is változó – perrendtartás szövegéhez.

*Varietas delectat
(Cicero)*

Korlátolt felelősség a magánjogban, különös tekintettel az örökösök felelősségére

A tanulmány áttekinti a vagyoni felelősség kialakulását, majd azon belül a korlátolt felelősség főbb eseteit. Részletesebben is vizsgálja az örökösöknek a hagyatéki tartozásokért fennálló felelősségét. A szerző bemutatja, hogyan alakult ki és hogyan fejlődött az örökösök korlátolt felelősségére vonatkozó szabályozás. Kitér a *pro viribus hereditatis*, valamint a *cum viribus hereditatis* közötti különbségekre, végül pedig röviden ismereti a hatályos magyar jogi szabályozást is.

Tárgyszavak:

teljes vagyoni felelősség, korlátolt felelősség, helytállási kötelezettség, cum viribus felelősség, pro viribus, felelősség

The paper reviews the development of property liability and the main cases of limited liability within it. It also examines in more detail the liability of heirs for debts in the estate. The author describes how the law of limited liability of heirs has developed and evolved. The differences between *pro viribus hereditatis* and *cum viribus hereditatis* are discussed, and finally, a brief description of the current Hungarian legal rules is given.

Keywords:

strict liability, limited liability, vicarious liability, cum viribus liability, pro viribus liability

I. Felelősség (helytállási kötelezettség) a kötelelem teljesítéséért

A modern jogrendszerekben főszabálynak tekinthető teljes (korlátlan) vagyoni felelősség (pontosabban: helytállási kötelezettség)¹ azt jelenti, hogy aki egy kötelmi jogviszonyban kötelezett (adós), annak – a kötelelem teljesítésére vonatkozó jogi kötelezettségen túlmenően – számolnia kell azzal, hogy a teljesítésért a jogosult felé a teljes vagyonával köteles helytállni.² Meghatározott vagyontárgyakra korlátozódó helytállásra csak kivételesen kerülhet sor: ha jogszabály így rendelkezik, vagy ha a felek ebben megállapodnak.³

A modern jogrendszerek a kötelelem lényegét már nem az adós bizonyos magatartásának kikényszerítésében, hanem abban az érdekkiegyenlítésben látják, amelyhez a hitelező az adós terhére jut. Előtérbe került tehát a hitelező igénye bizonyos gazdasági előnyre, az adós szolgáltatási kötelezettsége mellett pedig a kötelelem tárgyi jelentősége vált meghatározóvá, a személyi elem háttérbe szorult.⁴

A kötelelemnek lényeges eleme a jogi szankció. Azokat a jogviszonyokat, amelyeknél ez hiányzik, nem nevezhetjük kötelelemnek. A kötelelemnek többféle szankciója is lehet, az adóst terhelő vagyoni helytállási kötelezettség is ennek tekinthető. Szladits szerint a korlátlan (személyes felelősség) voltaképpen nem jelent mást, mint a kötelelem rendes szankciója: az adós helytállása a vagyonával, az eljárási (végrehajtási-, csőd-) jogban meghatározott módozatok szerint.⁵

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a kötelezett (adós) ténylegesen korlátlan forrásokkal rendelkezik kötelezettsége teljesítéséhez. A korlátlan helytállási kötelezettség csak annyit jelent, hogy nincs a kötelezett vagyonának

- 1 A felelősség és a helytállási kötelezettség kifejezéseket a jogi szaknyelvben, valamint a jogszabályokban is gyakran felváltva, szinonimaként használják. Fontos azonban kiemelni, hogy a felelősség egy szubjektív kategória, amely alól mindig helye van kimentésnek. A helytállási kötelezettség ezzel szemben egy objektív kategória, amely alól nincs kimentési lehetőség. A felelősség és a helytállási kötelezettség megkülönböztetéséről részletesebben lásd *Asztalos László*, Szankció és felelősség a polgári jogban. In: *Asztalos László – Gönczöl Katalin (szerk.)*, Felelősség és szankció a jogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980, 294. o.
- 2 Kisfaludi András ezzel kapcsolatban azt emeli ki, hogy a jogszabályok nem korlátozzák a kötelezettség teljesítését az adós vagyonának egy részére. Ez alól kivételt a korlátolt felelősség esetei jelentenek. Lásd *Kisfaludi András*, Hitelezővédelem a polgári jogban. In: *Szeibert Orsolya (szerk.)*, „Végül is a jog mellett döntöttem...” Harmathy Attila emlékkötet. Orac Kiadó, Budapest, 2025, 101. o. [továbbiakban: *Kisfaludi, Hitelezővédelem*]
- 3 A BH 1998. 547. számú eseti döntésben a Legfelsőbb Bíróság kiemelte, hogy előfordulhat, hogy a készfizető kezesek valamelyike a jogosulttal kötött kezesi szerződés alapján nem a teljes tartozásért, hanem csak az általa kötött kezesi szerződésben meghatározott összeg erejéig felel. Az általa meghatározott összeg erejéig ugyan felelőssége a többi egyetemleges kötelezettel azonos, ezt meghaladóan azonban – csupán azért, mert más egyetemleges kötelezettek felelőssége magasabb összeg erejéig áll fenn – nem marasztható. Ugyanez a helyzet akkor is, ha az egyetemleges kötelezettek valamelyikének kötelezettsége olyan jogszabályon alapul, amely a felelősséget korlátozza.
- 4 *Szladits Károly*, A kötelelem fogalma. In: *Szladits Károly (szerk.)*, A magyar magánjog. Harmadik kötet. Kötelmi jog általános része. Grill Károly Kiadóvállalata, Budapest, 1941, 4. o. [továbbiakban: *Szladits, A kötelelem*]
- 5 *Szladits, A kötelelem*. 22. o.

olyan eleme, amely ne lenne igénybe vehető – akár állami kényszer útján is – a követelés kikényszerítése során.⁶

II. Személyes felelősség a korai jogokban

A mai jogokban a kötelem kötelezettjét terhelő személyes (más néven: teljes, korlátlan) felelősség természetesen nem azonos a korai jogokban megjelenő, és az adós testére irányuló, személyes végrehajtáshoz vezető felelősséggel. Ez ma már teljes mértékben vagyoni felelősséget jelent, az adós teljes vagyonának helytállása a kötelem kielégítéséért. Ezt a fajta személyes felelősséget a mai jogrendszerekben az ún. dologi felelősségtől (dologi helytállási kötelezettségtől) kell elhatárolni.⁷ Ilyen dologi helytállási kötelezettség terheli a zálogkötelezettet.

A korai jogokban a vagyoni felelősség elve még teljesen ismeretlen volt, az adós ugyanis saját személyében is felelt a tartozásokért. Ennek alapján az adós a kötelezettség nem-teljesítése esetén szolgálaként vagy akár rabszolgálaként is a hitelezője hatalma alá kerülhetett.⁸ A kötelezettség teljesítéséért való személyes felelősség azt is jelentette, hogy a hitelezőt megillető kielégítési jog tárgya valójában maga az adós volt, akivel szemben közvetlen kényszert is alkalmazhatott.

Ez a személyes felelősség fejlődésük korai időszakában a római jogban és a germán jog(ok)ban is megjelent. A korai germán jogokban az adós személyes felelősségét egy sajátos szerződéssel alapították meg, amellyel az adós saját magát zálogosította el.⁹ A személy elleni végrehajtás a germán jogokban is különböző módon ment végbe: rabszolgaságba vetéssel vagy a tartozás ledolgozásával, amely utóbb adósfogsággá enyhült.¹⁰

Az adós személyének ez a fajta „dologiasodása” egy idő után már a hitelezők számára sem volt megfelelő. Az adós személye helyébe fokozatosan az adós vagyona lépett, melynek következtében a személyes felelősséget a tiszta vagyoni felelősség váltotta fel. Ezt az adós teljes vagyonára kiterjedő felelősséget nem kellett külön szerződéses aktussal megalapítani – mint a germán jogokban a személyes felelősséget –, mivel az minden tartozáshoz kvázi automatikusan

6 *Kisfaludi*, Hitelezővédelem. 101. o. Kivételt csak a végrehajtás alól mentes vagyontárgyak jelentenek.

7 *Karl Larenz*, Lehrbuch des Schuldrechts. Band I. Allgemeiner Teil, 14. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 1987, 25. o. [továbbiakban: *Larenz*, Lehrbuch des Schuldrechts]

8 A Kr. e 326-ban meghozott római törvény, a lex Poetelia Papiria véglegesen megtiltotta mind az adós megölését, mind pedig rabszolgálaként (*trans Tiberim*) való eladását. A *manus iniectio* ezután már csupán azt jelentette, hogy az adós a hitelező foglyaként köteles volt adósságát ledolgozni. Részletesebben lásd *Földi András – Hamza Gábor*, A római jog története és intézményei. Budapest, Oktatási Hivatal, 2020, 194-197. o. [továbbiakban: *Földi – Hamza*, A római jog]

9 *Larenz*, Lehrbuch des Schuldrechts. 23. o.

10 *Szladits*, A kötelem. 4. o.

hozzákapcsolódott. Így alakult ki az a mai jogrendszereket is meghatározó tétel, mely szerint, aki egy kötelmi jogi kötelezettséget elvállal vagy annak más módon a kötelezettjévé válik, nemteljesítés esetén minden vagyonnal, amely az övé, helyt kell álljon.¹¹

3. Áttekintés a korlátolt felelősség eseteiről

Szladits a korlátolt felelősség eseteit két csoportba sorolta: különbséget tett a bizonyos vagyontárgyak értéke erejéig (*pro viribus*) fennálló felelősség, és a meghatározott vagyontárgyakkal (*cum viribus*) való felelősség között. A *pro viribus* felelősség eseteiben az adós a teljes vagyonával felel, miként a korlátlan (személyes) felelősség esetén, azonban a kielégítés mértéke előre korlátozva van. Valódi korlátolt felelősségnek a meghatározott vagyontárgyakkal való (*cum viribus*) felelősség tekinthető, amikor is kielégítésnek csak bizonyos vagyontárgyakból van helye.

A *cum viribus* felelősséget el kell határolni a dologi felelősségtől. Azt azonban Szladits is elismeri, hogy a dologi felelősség és a *cum viribus* korlátolt felelősség között lényegében alig van különbség, mivel mindkettő meghatározott dolog lekötöttsége a jogosult kielégítésére. A dologi értékjog bizonyos eseteiben azonban – ilyen volt régi magánjogunkban a telekadósság – a kielégítés mértéke független a személyes szolgáltatási kötelezettségtől. Ez azt jelenti, hogy a dologi értékjog mögött nem áll kötelmi jogi követelés, illetve tartozás. Ezzel szemben a *cum viribus* korlátolt felelősség eseteiben is fennáll egy kötelem, amelynek mindig van olyan kötelezettje (személyes adós), akinek személyéből vett mozzanatokkal van a kötelezettség mértéke meghatározva (pl. késedelem, vétkeség). Ezt egészíti ki az a másik különbség is, hogy a dologi értékjog eseteiben a dologra való idegen behatás ellen abszolút jogvédelemnek van helye, és az ebből eredő értékigény – a harmadik személyekre való kihatás szempontjából – erősebb a puszta kötelmi igénynél.¹²

A *cum viribus* felelősség nincs szigorúan egyedileg lekötött vagyontárgyakra korlátozva. Ezt mutatja mindenekelőtt a dologi helyettesítés (*surrogatio*) elve, amely szerint bizonyos vagyontárgyak a megsemmisült vagy elidegenített vagyontárgyak helyébe léphetnek. A *cum viribus* felelősség emellett mindig magában foglalja a felelősséget a lekötött vagyontárgyak fenntartásáért, vagyis az adóst bizonyos kezelési kötelezettség terheli a hitelező irányában. Ennek alapján, ha a vagyontárgyat elidegeníti, akkor a befolyt vételárral felel, ha pedig

¹¹ Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts. 23. o.

¹² Szladits, A kötelem. 23. o.

a vagyontárgy megsemmisülésében vagy értékcsökkenésében vétkesség terheli, akkor ezért helyt kell állnia. Az adós tehát mintegy elszámolni köteles a hitelezőnek a felelősség mértékét kitevő vagyontárgyakról. Az ebből az elszámolásból eredő kötelezettségéért azonban már személyesen, vagyis teljes vagyonával felel. Ebben a tekintetben felelőssége értékre korlátozott (*pro viribus*) felelőssébe fordul át.¹³

Mai jogunkban a korlátolt felelősség három legfontosabb esetköre: a) az örökös felelőssége öröksége erejéig, b) korlátolt felelősség a társasági jogban, és c) a zálogkötelezett dologi felelőssége. Emellett a fizetéseképtelenségi jogban is találhatóak olyan esetek, amikor az adós a hitelezői irányában csak korlátozott mértékben kell, hogy helytálljon (pl. csődegyezség esetén).

III. Az örökösök korlátolt felelőssége

III.1. A korlátolt felelősség esetei és jelentése az öröklési jogban

Az örökösök felelőssége szempontjából az egyes jogrendszerek többféle megoldást követnek. Vannak olyan jogrendszerek, amelyek alapján az örökös egész vagyonával (személyesen, korlátlanul) felelős. Számos jogrendszer ezzel szemben azt az elvet követi, hogy az örökös csak vagyonának egy részével (korlátoltan) felel. Az örökösnek ez a korlátolt felelőssége törvényen alapul és fenntartásához jellemzően nincs szükség további jogcselekményekre. Bizonyos jogrendszerekben azonban a korlátolt felelősség csak a törvény nyújtotta kedvezmény igénybevételével áll be, vagyis az örökös felelőssége elvileg korlátlan, de bizonyos jogcselekmények által (pl. leltározás) korlátozható.¹⁴

Az egyes jogrendszerek között az örökösök felelőssége szempontjából fennálló különbségek azzal is összefüggnek, hogy az adott jogrendszer az *universalis* vagy pedig a *specialis successio* elvét követi-e. Az *universalis successio* elvére épülő jogokban az örökös felelőssége főszabály szerint korlátlan. Ezzel szemben a *specialis successio* elvéből az következik, hogy az örökös törvény szerint is csak korlátoltan felelős.¹⁵

Az öröklési jogban a korlátolt felelősség két esete alakult ki: a bizonyos vagyontárgyakkal (*cum viribus hereditatis*), valamint a meghatározott vagyoni érték erejéig (*pro viribus hereditatis*) való felelősség. Öröklés esetén ez azt jelenti, hogy

13 Szladits, A kötelem. 23. o.

14 Szladits Károly – Teller Miksa, Az örökös jogállása. In: Szladits Károly (Főszerk.), Magyar magánjog. Hatodik Kötet. Öröklési jog. Grill Károly Kiadóvállalata, Budapest, 1939, 526. o. [továbbiakban: Szladits – Teller, Az örökös jogállása]

15 Szladits – Teller, Az örökös jogállása. 526-527. o., 4. lábjegyzet

az örökös vagy a hagyatékkal, azaz magukkal a hagyatéki vagyontárgyakkal felelős, vagy pedig személyesen – minden egyéb vagyonával is –, de csak az örökség értéke erejéig. Az örökös mindkét esetben személyes adósként lép be az örök-hagyó átszálló adóssági viszonyaiba, de mennyiségileg korlátozott felelősséggel.

A *cum viribus hereditatis* felelősség közel áll a zálogkötelezettet terhelő dologi helytállási kötelezettséghez. Valójában azonban más jellegű, mivel harmadik személyekkel szemben nincs dologi kihatása. A *cum viribus* felelősség abban is különbözik a dologi felelősségtől, hogy az örökös nemcsak a meglévő hagyatéki vagyonnal, hanem a hiányzó hagyatéki javakért is felel. Ez utóbbiakért pedig személyesen.¹⁶

III.2. Az örökös korlátolt felelősségének elismerése a római jogban és a későbbi jogfejlődés

A rómaiaknak az öröklés lényegéről vallott felfogásával magyarázható, hogy azok a jogi helyzetek, amelyekben az örök-hagyó szerepelt, az örökös vonatkozásában is változatlanul fennálltak. Az örökös ugyanolyan hatalommal és joggal bírt, mint az elhalt. Az öröklés folytán a hagyatéki vagyon – az abba tartozó minden aktíva és passzíva – összevegyült az örökös vagyonával. Ez pedig azt jelentette, hogy az örökös minden vagyonával – tehát az örökléskor meglévő saját vagyonával és az öröklött vagyonával egyaránt – korlátlanul felelős volt (korlátlanul helyt kellett állnia) a hagyatéki hitelezők felé, miként saját hitelezői felé is.¹⁷

A későbbi jogfejlődés eredményeként azonban a római jog is elismert olyan kivételes helyzeteket, amikor az örökös a hagyatéki tartozásokért elsősorban a hagyaték tárgyaival és azok hasznaival felelt, kielégítést pedig csak ebből lehetett követelni. Emellett – ugyancsak kivételes jelleggel – az örökös korlátozott felelősségének másik alakzatát, a *pro viribus hereditatis* felelősséget is elismerték. Ennek alapján az örökös az egész vagyonával felelt ugyan, de csak az örökség erejéig, feltéve, hogy a hagyaték tárgyai és azok hasznai már nem voltak az örökös birtokában.¹⁸

Hadrianus császár adta meg először a katonáknak azt a kedvezményt, hogy törvény alapján csupán magával a hagyatéki vagyonnal felelősek a hitelezők iránt. Ezt a kedvezményt Justinianus császár általánosította, de leltár felvételéhez kötötte („a leltározás kedvezménye”, *beneficium inventarii*). A *beneficium inventarii*-ből fejlődött ki utóbb a *cum viribus* felelősség mai formája. Eszerint, ha az örökös a törvényes határidőn belül, a mai közjegyzőnek megfelelő hatósági személy (*tabularis*) közreműködésével leltározta a hagyatékot, akkor a hagyatéki

16 Szladits – Teller, Az örökös jogállása. 527. o.

17 Földi – Hamza, A római jog. 655. o.

18 Földi – Hamza, A római jog. 655. o.

terhekért csak a leltárba (*inventarium*) felvett hagyatéki vagyontárgyakkal felelt. Amennyiben az örökös nem élt a leltárkészítés kedvezményével, felelőssége korlátlan maradt, vagyis *ultra vires hereditatis* felelt a hagyatéki hitelezőkkel szemben. Mindez a katonákra nem vonatkozott, ők ugyanis leltárfelvétel nélkül is csak a hagyatéki vagyontárgyakkal feleltek.¹⁹

A római jog recepciója folytán a jusztiniánuszi leltárjog Európa-szerte elterjedt és uralkodóvá vált. Ez jelenik meg az osztrák polgári törvénykönyvben is, amely szerint az örökösnek az elfogadásakor kell igénybe vennie a leltárjogot. Az Optk. szerint az örökös az örökség feltétlen elfogadásával személyesen, vagyis egész vagyonával (korlátlanul) felelőssé válik az örökagyó tartozásaiért, ha azonban az örökséget a leltár kedvezményével fogadta el, felelőssége csak a leltárba foglalt hagyatéki vagyontárgyakra korlátozódott.²⁰

A római jog recepciója mellett azonban a középkori germán jogok hatása is érvényesült. Ezt tükrözi az örökösök hitelezőkkel szembeni hagyaték-kezelői szerepének a megjelenése is. Ez azt jelentette, hogy az örökös a hagyatékot, mint a vagyonán belül külön létezőt, zárt vagyontömeget volt köteles a hagyatéki tartozások fedezetére fordítani. A *cum viribus* felelősségnek ez a germán jogi hatást tükröző alap gondolata az örökösöt a hitelezőkkel szemben a hagyaték kezelőjének tekintette, aki az idegen vagyon kezelőjének gondosságával volt köteles eljárni a hitelezők felé. Ebből következően az örökös csak korlátozottan volt felelős, anélkül, hogy ehhez leltár felvételére lett volna szükség.²¹

Utóbb ebből fejlődött ki az a jogelv, hogy az örökös nemcsak a meglévő hagyatéki vagyontárgyakkal felel, hanem a hasznok kiadásáért is, mivel az idegen vagyon kezelőjének gondosságával köteles eljárni, és a vagyont a hitelezők kielégítésére fordítani.²²

III.3. Az örökösök felelőssége a régi magyar magánjogban

Régi magánjogunk szerint az örökös minden esetben, a törvény erejénél fogva – *ipso iure* – korlátolt felelősséggel tartozott a hagyatéki tartozásokért, anélkül, hogy e felelősség fenntartására bármilyen jogcselekményt (pl. leltárfelvételt) kellett volna végeznie. Az 1928-as Magánjogi Törvényjavaslat (a továbbiakban:

19 Szladits – Teller, Az örökös jogállása. 527. o.

20 Ez a hatályos osztrák öröklési jogban is megjelenik. Erről lásd Helmut Koziol – Rudolf Welser, Grundriss des bürgerlichen Rechts. Band II. 13. Auflage, Wien, Manzschke, 2007, 575-577. o.

21 A korai germán jogokban mindez összefüggött a „Gewere” intézményével: az örökös nem azért felelt az örökagyó tartozásaiért, mert annak általános jogutódja volt, hanem azért, mert a hagyatéki vagyontárgyak a „Gewere”-jében voltak. A germán jogok emiatt nem ismerték el az *universalis successio* elvét. Lásd Szladits – Teller, Az örökös jogállása. 527-528. o.; A Gewere jelentőségéről részletesebben lásd Eugen Huber; Die Bedeutung der Gewere im deutschen Sachenrecht. Bern, Verlag von Schmid, Franke & Co., 1984, 84. o.

22 Szladits – Teller, Az örökös jogállása. 527. o.

Mtj.) ezt egyértelműen rögzítette is: a törvényjavaslat a törvényből folyó, leltárhoz nem kötött, *cum viribus* felelősség alapján állt.

Az Mtj. 2082. §-a kimondta, hogy az örökös a hagyatéki tartozásokért a hagyatékkal felel a hitelezőknek, az örököstársak pedig a közös hagyatéki tartozásokért örökrészeikkel egyetemlegesen felelnek. Egymással szemben az örököstársak a hagyatéki tartozásokért örökrészeik arányában voltak felelősek.

Az Mtj. 2084. §-a emellett egyértelműen rögzítette: „Az örökös a hagyatéki hitelezőkkel szemben a hagyatékek kezelője. E minőségében az örökség elfogadásáig végzett eljárásért a megbízás nélküli ügyvitel, az örökség elfogadása után végzett eljárásért pedig a megbízás szabályai szerint felelős.” Eszerint tehát az örökös a hagyatéket, mint idegen vagyont, a vagyonkezelő gondosságával volt köteles fenntartani, és a hitelezők kielégítésére fordítani. Ebből következően pedig a meglévőn kívül a meg nem lévő hagyatéki vagyontárgyakért is ugyanúgy felelős volt, mint a megbízott. Vagyonkezelői minőségében a saját vagyonával is felelt.²³

Érdekes jogfejlődés volt ugyanakkor megfigyelhető. A joggyakorlat eredetileg a *cum viribus* felelősség elsőbbségét vallotta. Eszerint az örökös a hagyatéki tartozások keretén belül valójában olyan viszonyban állt a hitelezővel, mint az álörökös a valódi örökössel: az adósság fejében a hagyatéket, mint zárt vagyontömeget köteles volt neki kiadni.²⁴

Utóbb azonban a bírói gyakorlat a *pro viribus* felelősség elvét a *cum viribus* felelősség fölé helyezte. Ennek oka nem a jogi szabályozás változása, hanem a megváltozott gazdasági viszonyok által kikényszerített szükséghelyzet volt. Az ingatlan vagyon dologi megkötöttségének megszűnte – az ősiség eltörlése –, és az ingó vagyon jelentőségének a növekedése következtében a vagyontárgyak mobilizálásával egyidejűleg azok fix egyediségének meghatározása rendkívül nehezzé vált. Mindez a *cum viribus* felelősségen belül is növelte az elidegenített vagyontárgyak megtérítési értékével való személyes felelősség szerepét. Az értékbeli surrogátumok alkalmazásának terjedése pedig érthető módon hozta magával a tiszta értékbeli, *pro viribus* felelősségre való áttérést. A korabeli joggyakorlat azonban nem tekintett el a *cum viribus* elv alkalmazásától sem, hanem a korlátolt felelősség két esetét egymás mellett alkalmazta.²⁵

III.4. Az örökösök felelőssége a hatályos magyar polgári jogban

Hatályos jogunkban az örökösnek a hagyatéki tartozásokért fennálló felelősségéről a Ptk. 7:96. §-a rendelkezik. Ennek (1) bekezdése rögzíti, hogy az örökös a hagyatéki tartozásokért a hagyatékek tárgyaival és azok hasznaival felel a hitelezőknek.

²³ Szladits – Teller, Az örökös jogállása. 528. o.

²⁴ Szladits – Teller, Az örökös jogállása. 530. o.

²⁵ Szladits – Teller, Az örökös jogállása. 531. o.

Ha a követelés érvényesítésekor a hagyaték tárgyai vagy hasznai nincsenek az örökös birtokában, az örökös öröksége erejéig egyéb vagyonával is felel.

Ennek alapján tehát a hagyaték meglévő tárgyaival és azok hasznaival való helytállás átfordulhat a hagyaték értékéig fennálló – de az örökös saját teljes vagyonára is kiterjedő – helytállásba, ha a követelés érvényesítésekor a hagyaték tárgyai vagy hasznai nincsenek az örökös birtokában. A felelősséghatárolásnak ez a két módja értékét tekintve azonban nem jelent különbséget az örökös helytállásának vagyoni terjedelmében.²⁶

Új szabályként a Ptk. 7:96. § (3) bekezdése kimondja, hogy az örökös a hagyatéki költségekért és a hagyatéki eljárás költségeiért saját vagyonával is felel. Ezt egészíti ki a Ptk. 7:97. §-a, amely az örökösök egyetemleges felelősségéről rendelkezik.

A Ptk. idézett rendelkezéseihez kapcsolódik a Legfelsőbb Bíróság PK 192. számú állásfoglalása. Ez ugyan még az 1959-es Ptk. alapján született, de a hatályos Ptk. alkalmazása körében is megfelelően irányadó.²⁷

Az PK állásfoglalás kiemeli, hogy a *cum viribus* felelősség azt jelenti, hogy a hagyatéki hitelező elsődleges igénye arra terjed ki, hogy követelését – végrehajtás útján – a hagyatéki vagyontárgyakból és azok hasznaiból elégítse ki. Ennélfogva a hitelezőnek már a követelés érvényesítésekor meg kell jelölnie azokat a vagyontárgyakat, amelyekből, illetőleg amelyeknek hasznaiból kielégítést kíván keresni. Ebből következően a kérdéses vagyontárgyakat az ítéletben is meg kell jelölni. Nem lehet ugyanis a végrehajtási eljárásra utalni annak a – sokszor terjedelmes bizonyítást igénylő – kérdésnek a felderítését, hogy mely vagyontárgyak tartoznak a hagyatékhoz. Az ítélet rendelkező részében ezért meg kell jelölni azokat a vagyontárgyakat, amelyeknek hasznaiból a hagyatéki hitelező – végrehajtás útján – kielégítést kereshet. Azt is meg kell határozni továbbá az ítélet rendelkező részében, hogy a hitelező a megjelölt vagyontárgyakból milyen összeg erejéig kereshet kielégítést. Ez az összeg egyenlő azzal, amelyet a bíróság a hitelező jogszerű követeléseként megállapított.

Arra is kitér a PK állásfoglalás, hogy a *cum viribus* felelősség egy olyan jogsultság, amelynek igénybevétele nem kötelező. Ennélfogva az örökös kifejezett nyilatkozattal hozzájárulhat ahhoz, hogy a marasztalás ne korlátozódjék csupán a hagyatéki vagyontárgyakra. Előfordulhat ugyanis, hogy az örökös el akarja kerülni azt, hogy a hagyatéki vagyontárgyakra, illetőleg csupán azokra vezessenek végrehajtást, és ezért hajlandó arra, hogy egyéb vagyonát is a kielégítés alapjává tegye. Ez viszont a hitelező sérelmével nem jár, sőt rá nézve előnyös

26 Fabó Tibor, A Ptk. 7:96. §-ához fűzött magyarázat. In: *Osztovíts András (szerk.), A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. IV. kötet.* Budapest, Opten, 2014, 747. o.

27 Erről lásd a Kúria 1/2014. Polgári Jogegységi Határozatának 1. pontját.

is. Természetesen a marasztalás ebben az esetben sem terjedhet túl az örökség értékén. Ezért, ha az örökség értéke tekintetében a felek között vita van, az ilyen marasztaláshoz a hitelező hozzájárulása is szükséges.

A *pro viribus* felelősség esetén ezzel szemben a marasztaló ítélet rendelkező részében sem a hagyatéki vagyontárgyakat, sem azok értékét nem kell megjelölni, és arra sem kell utalni, hogy a felelősség milyen „érték” erejéig áll fenn. Az örökös az ítélet rendelkező részében meghatározott összeg fizetésére kell kötelezni, amelyért az örökös minden vagyonával felel.

Az örökös felelősségét érintően a BDT 2023. 4629. számú eseti döntésben a Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság kiemelte, hogy a mezőgazdasági földterületnek a Magyar Állam javára való felajánlása nem szünteti meg az örökös felelősségét, aki már nem a hagyatéki tárgyakkal (*cum viribus*), hanem annak értékéig magánvagyonával (*pro viribus*) felel a hagyatéki tartozásokért.

IV. Összegzés

A korlátolt felelősség és azon belül az örökösök korlátolt felelősségének a kialakulását és fejlődését bemutató rövid áttekintésünk célja annak érzékeltetése volt, hogy a ma magától értetődőnek tűnő jogintézmények hosszú, több évszázados jogfejlődés eredményeként jutottak el mai formájukig. Bár az öröklési jog a magánjog egyik legkonzervatívabb, a hagyományokhoz – a családjog mellett – talán a leginkább kötődő területe, a társadalmi és gazdasági változások az öröklési jogot sem kerülhetik el.

Néhány megjegyzés a választottbíróági ítéletek érvénytelenítésének kérdéséhez a svájci jogban

A tanulmány a választottbíróági kikötések gyakori központja, Svájc joga szerint vizsgálja az ítéletek érvénytelenségének kérdését. Kitér az egyes érvénytelenségi okokra, és az egyes eljárásjogi kérdésekre, mint az illetékesség, a keresetindítási határidő. Emellett a tanulmány a az esetjogból hoz példákat, köztük magyar érintettségű konkrét esetet is vizsgál.

Tárgyszavak:

Svájc, választottbíróóság, érvénytelenség, esetjog, közrend

This study examines the issue of the invalidity of arbitral awards under Swiss law, which is a frequent venue for arbitration clauses. It discusses the various grounds for invalidity and procedural issues such as jurisdiction and the time limit for bringing an action. In addition, the study provides examples from case law, including a specific case involving Hungary.

Keywords:

Switzerland, arbitration, invalidity, case law, public policy.

Tóth Ádám Tanár Urat 1997 – elsőéves egyetemista korom – óta ismerem, amikor az ELTE ÁJK-n tartott római jogi előadásaira járhattam. A későbbiekben szemináriumvezetőm volt polgári perrendtartásból, majd az egyetem elvégzését követően számos szakmai ügyben működhattunk együtt, egyebek mellett számos esetben publikálhattam a Közjegyzők Közlönye hasábjain.

Ádám közjegyzői, MOKK elnöki tevékenysége mellett a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróóság választottbírói ajánlási

listáján mint választottbíró szerepel. Tudományos tevékenysége során foglalkozott a svájci választottbíróvási joggal is [Tóth Ádám, A nemzetközi választottbíráskodás szabályozása Svájcban (Átmeneti szabályok). Friss hírek a nemzetközi kereskedelmi jog világából. 7 (1991) 7 – 11. o.], e tanulmányát jelen írásunkban meg is hivatkozom. E rövid tanulmánnyal kívánok Ádámnak jó egészséget és további, alkotómunkával teli éveket. Ad multos annos!

Svájc közkedvelt helyszíne a nemzetközi választottbíróvási eljárásoknak, mely számos történeti, jogtörténeti okkal is magyarázható.¹ A svájci nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás és a svájci nemzetközi magánjog igen intenzív kapcsolatát az is jelzi, hogy az erre vonatkozó alapvető szabályok azonos törvényben, az 1987. december 18-án elfogadott, a svájci nemzetközi magánjogról szóló szövetségi törvényben (*Bundesgesetz über das internationale Privatrecht vom 18. Dezember, 1987*, a továbbiakban: IPRG) lelhetőek fel. A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló szabályok az IPRG tizenkettedik fejezetében olvashatóak. (A belföldi választottbíráskodásra vonatkozó szabályokat a svájci ZPO tartalmazza.)

Utalva a francia Yves Derains a közrend és a választottbíróvási eljárás során alkalmazandó jog összefüggéseit tárgyaló munkájára, lényeges kiemelni, hogy a nemzetközi kereskedelmi gyakorlatban az egyes kollíziós problémák a választottbíróvási eljárás lefolytatásakor is felmerülhetnek, így a nemzetközi magánjog szabályai a választottbíróvási eljárásokban is igen lényeges szerephez juthatnak.² Lényeges hangsúlyozni, hogy az IPRG jelenlegi formája egy mintegy tízéves folyamat eredményeként jött létre, több tervezet és számos módosító javaslat áttekintését követően.³ Az IPRG 1989. január 1-jén lépett hatályba.

A svájci választottbíróvási törvény alapvetően nem az UNCITRAL Minta-törvényen alapul, de lényeges kiemelni, hogy az IPRG 12. fejezetének szabályai és a Mintatörvény között számos hasonlóság van, olykor lényegében egyező

- 1 A svájci választottbíróvási jogról magyar nyelven összefoglalóan lásd: *Tóth Ádám*, A nemzetközi választottbíráskodás szabályozása Svájcban (Átmeneti szabályok). Friss hírek a nemzetközi kereskedelmi jog világából. 1991. 7. sz. 7–11. o.; A svájci magánjog fejlődéséhez lásd: *Sándor István*, A svájci kereskedelmi jog kodifikációjának története. Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis De Rolando Eötvös Nominatae. 1995. 35. sz. 83–97. o.; *Hamza Gábor*, Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition. Budapest, 2009. 236–256. o.
- 2 Lásd: *Yves Derains*, Public Policy and the Law Applicable to the Dispute in International Arbitration. In: Comparative Arbitration Practice and Public Policy in Arbitration. ICCA Congress Series, No. 3. New York, 1986. 227–256. o.
- 3 Ehhez részletesen lásd: *Adam Samuel*, A Critical Look at the Reform of Swiss Arbitration Law. Arbitration International, 1991. 7. sz. 27–56. o.; *Marc Blessing*, Introduction to Arbitration – Swiss and International Perspectives. Basel, Helbing & Lichtenhahn Verlag AG, 1999. 170–180. o. [továbbiakban: *Blessing*, Introduction]

szabályokról is lehet beszélni.⁴ Ezzel kapcsolatban az IPRG 190. cikkelyére kell utalnunk, amely a választottbírósági ítélet érvénytelenítésére vonatkozó szabályokat tartalmazza.

Az IPRG 190. cikkelye szerint a választottbírósági ítélet a kihirdetésével jogerős és végleges. A választottbírósági ítélet érvénytelenítésére abban az esetben kerülhet sor:

- ha az egyesbíró kiválasztása avagy a választottbírósági testület összeállítása nem az irányadó szabályok szerint történt;
- amennyiben a választottbíróság joghatóságát helytelenül állapította meg vagy tagadta meg;
- ha a választottbíróság döntése a kereseti kérelemben foglaltakon túlment, illetve elmulasztott dönteni olyan kérdésekben, melyek a kereseti kérelemben szerepeltek;
- ha a felek egyenlő bánásmódjának elve, avagy a felek meghallgatásának elve sérült;
- amennyiben az ítélet a közrenddel (a német és a francia szövegben: *ordre public*, az olasz szövegben: *ordine pubblico*) összeférhetetlen.

Lényeges, hogy a választottbíróság közbenső döntéseinek érvénytelenítését csak a fent idézett *a)* és *b)* pont esetében lehet kérelmezni. A 191. cikkely értelmében a külföldi választottbírósági ítélet érvénytelenítésére a Svájci Szövetségi Bíróság (*Schweizerische Bundesgericht*) az illetékes. Az érvénytelenítési kereset előterjesztésére 30 nap áll rendelkezésére az ítélet közlésétől számítva.

A választottbírósági ítéletek *Revision*-jával és kapcsolatban egy magyar vonatkozással is bíró, döntés is rendelkezésre áll a svájci joggyakorlatban. A svájci Legfelsőbb Bíróság – francia nyelven – a 4A_53/2017. sz. ügyben 2017. október 17-én hozott lényeges döntést. Az ügy lényege a következők szerint foglalható össze.⁵

A svájci Legfelső Bíróság előtt Horvátország kezdeményezett választottbírósági ítélet érvénytelenítésére, illetve, másodlagos kereseti kérelemként *Revision* elrendelésére irányuló eljárást. A választottbírósági eljárásban Horvátország ellenfele

4 Lásd: *Urs Feller - Marcel Frey - and Bernhard C Lauterburg*, Arbitration Procedures and Practice in Switzerland: Overview.

[https://content.next.westlaw.com/Document/I46606fdd1c9011e38578f7ccc38dcbee/View/FullText.html?contextData=\(sc.Default\)&transitionType=Default&firstPage=true&bhcp=1](https://content.next.westlaw.com/Document/I46606fdd1c9011e38578f7ccc38dcbee/View/FullText.html?contextData=(sc.Default)&transitionType=Default&firstPage=true&bhcp=1) (letöltve 2025.04.03. napján)

5 A 4A_53/2017. sz. ügygel összefüggésben lásd: *Frank Spoorenberg – Daniel Franchini*, Supreme Court rules on waiver of challenge. http://www.internationallawoffice.com/Newsletters/Arbitration-ADR/Switzerland/Tavernier-Tschanz/Supreme-Court-rules-on-waiver-of-challenge?utm_source=ILO+Newsletter&utm_medium=email&utm_content=Newsletter+2017-11-30&utm_campaign=Arbitration+%26+ADR+Newsletter (letöltve 2025.05.06. napján); *Nathalie Voser – Calvo-Sotelo Cremades*, Swiss Supreme Court declares Croatia's petition inadmissible for setting aside and revision of award in alleged bribery case. https://www.swlegal.ch/getdoc/e08ab393-4f4d-4591-8805-108565e39e34/2017_Nathalie-Voser_Anne-Carole-Cremades_Swiss-Sup.aspx (letöltve 2017.12.01. napján)

a MOL Nyrt. volt, és Horvátország kereseti kérelme a választottbírószági eljárásban a Horvátország, a MOL és az INA közötti Szindikátusi Szerződés 2003. évi módosításának érvénytelenítése volt. A választottbírószági eljárásban Horvátország akként érvelt, hogy a MOL úgy szerzett irányításra lehetőséget adó jogokat az INA-ban, hogy megvesztegette Horvátország egykori miniszterelnökét. A választottbírószág azonban úgy döntött, hogy Horvátország a feltételezett vesztegetést nem tudta bizonyítani, és elutasította Horvátország kereseti kérelmeit.

Ezen ítélet ellen nyújtott be kérelmet Horvátország a Legfelső Bíróság előtt, melyben azt kérelmezte, hogy a Legfelsőbb Bíróság vagy érvénytelenítse a választottbírószág ítéletét, vagy a felülvizsgálatot (*Revision*) tegye lehetővé. Érvelésük szerint csak az ítélet meghozatala után jutott Horvátország tudomására az, hogy az általa jelölt választottbíró elmulasztotta a feleket tájékoztatni egy lehetséges érdekkonfliktusról. Ezenfelül Horvátország utalt arra, hogy az ügy előadásához fűződő joga sérült az eljárás során, illetve hivatkozott az eljárásjogi közrend sérelmére is.

Az ügyben a lényegi eldöntendő kérdés az volt, hogy az ügy egyáltalán befogadható-e, foglalkozhat-e azzal a Legfelsőbb Bíróság. A MOL álláspontja szerint ugyanis az ügy a felek között létrejött választottbírószági klauzúrára tekintettel nem befogadható. A kérdéses választottbírószági klauzula az alábbiak szerint rendelkezik:

„Awards rendered in any arbitration hereunder shall be final and conclusive and judgment thereon may be entered into any court having jurisdiction for enforcement thereof. There shall be no appeal to any court from awards rendered into any court from awards rendered hereunder.”

A klauzula második mondata érdekes az ügy szempontjából, hiszen a kérelem befogadásánál azt kellett megvizsgálni, hogy miként kell azt értelmezni, hogy a felek a bírósághoz fordulás jogáról, a fellebbezésről az ítélet vonatkozásában lemondanak.

A Legfelső Bíróság álláspontja szerint a hivatkozott klauzula egyértelmű és érvényes joglemondást tartalmaz abban a tekintetben, hogy a felek a választottbírószág bármely ítéletét rendes állami bíróság előtt támadják meg.

A Legfelső Bíróság vizsgálta azt is, hogy a fellebbezés (*appeal, recours*) kifejezést a jelen kontextusban miként kell értelmezni. A Legfelső Bíróság szerint a fellebbezést ebben az értelemben a lehető legtágabb módon kell értelmezni elsődlegesen az alábbi érvek miatt. A választottbírószági eljárásra az UNCITRAL választottbírószági szabályokat kellett alkalmazni, melyek nem tartalmaznak semmilyen fellebbezési lehetőséget egy fellebbviteli bíróság előtt. Ezenfelül, sem a *lex arbitri*-ként alkalmazandó svájci jog, sem a *lex causae*-ként szóba jöhető horvát jog, sem a magyar jog nem tartalmaz arra nézve jogi lehetőséget, hogy

a felek az ügy érdemében hozott választottbíróági ítélettel szemben fellebbezést terjesszenek elő.

Ebből kifolyólag a szerződés megkötésekor jogi képviselővel eljáró feleknek semmilyen indoka nem lehetett arra nézve, hogy egy olyan jogról (fellebbezési jog) mondjanak le a választottbíróági eljárásban, amely jog az irányadó jogrendszerekben nem is létezik. Ezért a fellebbezés szó, és a klauzulában szereplő fordulat helyes értelmezése a felek vélhető akaratát is figyelembe véve az, hogy a felek a klauzula megfogalmazásával és elfogadásával szükségszerűen a svájci jog által kínált jogorvoslati lehetőségről, az érvénytelenítési eljárásról (és ekként a *Revision*-ről) mondtak le, hiszen a fenti logika alapján csak egy ilyen tartalmú rendelkezésnek lehetett értelme.

Az IPRG és a svájci ZPO rendszerében is fontos érvénytelenítési ok lehet az, ha az érvénytelenítést kérő fél bizonyítja, hogy az ügy előadásához fűződő joga sérült, azaz nem hallgatták meg a felet megfelelő módon. A svájci Legfelső Bíróságnak a 4P.88/2006. (2006. július 10.) ítéletében is ezzel a kérdéssel kellett foglalkoznia.⁶

A jogvita egy bolgár síterep tulajdonlása miatt alakult ki a bolgár privatizációs ügynökség és egy befektető között. A privatizációs ügynökség szerint a befektető a terület megszerzését követően a szerződés által tartalmazott ún. *Information Memorandum*-ban szereplő beruházási-fejlesztési kötelezettségének nem tett eleget. Az egyedüli választottbíróból álló választottbíróság a privatizációs ügynökség álláspontját fogadta el és a befektetőt a szerződésben szereplő 700.000 USD összegű kötbér megfizetésére kötelezte. A befektető az ítélet érvénytelenítését kérte, és azzal érvelt a Legfelső Bíróság előtt, hogy a választottbíró elmulasztott bizonyítást felvenni a privatizációs ügynökség *culpa in contrahendo*-jának megvizsgálása tárgyában és nem kérte, hogy az eljárás anyagaihoz a teljes *Information Memorandum* csatolásra kerüljön, mivel az eljárásban rendelkezésre álló anyag nem volt teljeskörű.

A Legfelső Bíróság – egyebek mellett – azzal utasította el az érvénytelenítés iránti keresetet, hogy nem elfogadható az, hogy a befektető szerint az eljárásban rendelkezésre álló *Information Memorandum* nem teljeskörű, ugyanakkor ő maga a teljes anyag csatolását elmulasztotta megtenni. Ezzel a Legfelső Bíróság lényegében akként foglal állást, hogy a befektető eljárása a *contra factum proprium* elvébe ütközik.

Nagyon fontos szempontokat rögzít a Legfelső Bíróság 2013. július 26-án kelt döntése az 5A 68/2013. és 5A 69/2013. sz. ügyekben.⁷ A Legfelső Bíróság ezen

6 A 4P.88/2006 (2006. július 10.) sz. határozat teljes szövegét lásd: http://www.polyreg.ch/bgeunpub/Jahr_2006/Entscheide_4P_2006/4P.88_2006.html (letöltve 2017.10.30. napján)

7 Az 5A 68/2013 és 5A 69/2013. sz. ügyek teljes szövegét lásd.: http://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=1565&opac_view=2 (letöltve 2025.06.30. napján)

utóbbi döntéseiben kimondta azt, hogy egy külföldi választottbírói ítélet elismerése és végrehajtása azon az alapon nem utasítható vissza, hogy az *ICC Court* – az *International Chamber of Commerce*-nek (ICC) egyebek mellett a kizárási eljárások elbírálására hivatott irányító testülete – nem adta meg indokait annak, hogy egy választottbíró kizárását miért utasította el. Az ügy tényei az alábbiak szerint foglalhatók össze. A felek a választottbírói eljárásukat az ICC 1998. évi Eljárási Szabályzata alapján folytatták le, amely a 7. cikkely (4) bekezdésében kimondja, hogy az *ICC Court* a választottbírók kiválasztása, megerősítése, kizárása vagy helyettesítése esetében a döntéseik indokait nem kell közölniük:

„The decisions of the Court as to the appointment, confirmation, challenge or replacement of an arbitrator shall be final and the reasons for such decisions shall not be communicated.”⁸

A választottbírói ügyet az alperesek nyerték meg és végre kívánták hajtani az ítéletet. Az ellenfél, az érvénytelenítési eljárás felperese azzal érvelt, hogy az ügy előadásához való joga sérült az ügy kapcsán, illetve az a tény, hogy az *ICC Court* szerint elmaradt az indokolás, sérti a svájci közrendet.

A Legfelső Bíróság az érvénytelenítési keresetet elutasította, többek között azzal érvelve, hogy a közrendbe ütközés alapján csak akkor lehet egy ítélet elismerését és végrehajtását megtagadni, ha a svájci közrend alapvető elvei sérülnek. Megítélésünk szerint az ítéletnek igen sokatmondó megállapítása az, hogy amikor a felek – így az érvénytelenítési kereset felperese – magukat a választottbírói eljárásnak alávetették, annak előnyeivel és hátrányaival is tisztában kellett lenniük. A Legfelső Bíróság szerint a jóhiszeműség elvével ellentétes az, hogy az érvénytelenítést kezdeményező fél a választottbírói ítéletét egy olyan szabály alkalmazása (az indokolás mellőzése) miatt kezdeményezi, amely szabály a mindkét fél által előzetesen, konszenzusos alapon kikötött választottbírói eljárási szabályzatban kifejezetten szerepel, és amely szabályzatnak a felek önállóan alávetették magukat, ezzel egyértelműen ki is jelölve a jogvita elbírálásának főbb határait, csomópontjait.

Az IPRG fent idézett, a törvényben egymástól eltérő helyeken olvasható részeit a közrend vonatkozásában szoros összefüggésben állnak egymással abban az esetben, amikor a közrendnek a választottbírói eljárásban betöltött szerepét vizsgáljuk. Habár az IPRG 190. cikkelye a közrendbe ütközést a választottbírói ítélet érvénytelenítése kapcsán említi, és a New York-i Egyezmény V. cikkely második bekezdésének b) pontja a választottbírói ítélet elismerése és végrehajtása kapcsán említi meg a közrendet, a közrend fogalma – miként arra Karl-Heinz Böckstiegel is rámutat – a választottbírói eljárásban jóval korábban kezdődik, hiszen például a felek magánautonómiájának korlátja az, hogy

8 Az ICC 1998. évi választottbírói szabályzatát lásd különösen: https://www.trans-lex.org/750200/_icc-arbitration-rules-1998/ (letöltve 2025.06.30. napján)

mely ügyeket bírálhat el választottbíróság, és ilyen módon a választottbírósági vitarendezés lehetőségének hiánya (*lack of arbitrability*) igen gyakran a közrendi klauzula részét is képezheti.⁹ (A közrend – és annak a nemzetközi magánjogban ismert jelentéstartalmának – figyelembe vétele a választottbírósági eljárás során azért kiemelkedő jelentőségű, mert ennek elmulasztása igen jó érvet szolgáltathat arra, hogy az ítélet érdemi része kerüljön anyagi jogi közrendbe ütközésre hivatkozással érvénytelenítésre.)

Az IPRG 17. cikkelye a negatív közrendi záradékot tartalmazza, hiszen megtiltja egy külföldi jog alkalmazását abban az esetben, amennyiben az olyan eredményre vezetne, amely ellentétben áll a svájci közrenddel. A joggyakorlatban kialakult álláspont szerint ez egy kivételesen alkalmazható rendelkezés, amely abban az esetben lehet releváns, ha a jog és igazság olyan mérvű megsértése áll fenn, mely ellentétben áll a jogról alkotott svájci felfogással. Így például az IPRG 17. cikkelyében szereplő negatív közrendi klauzula nem képezheti akadályát a szaud-arábiai jog alkalmazásának, mely jog a kamat kiszabását tiltja.¹⁰

Igen lényeges rámutatni arra – miként teszi ezt Francesco Tezzini –, hogy míg az IPRG 17. cikkelye a svájci közrend (*schweizerische Ordre public*) fogalmát alkalmazza, addig az IPRG 190. cikkelyében, a választottbírósági ítéletek érvénytelenítése során már „csupán” a közrend fogalmát olvassuk, anélkül, hogy Svájcra történő utalás szerepelne.¹¹ Ennek az IPRG 190. cikkelye második bekezdése e) pontjának értelmezése során lesz kiemelkedő jelentősége.

Az IPRG 18. és 19. cikkelye ezzel szemben egyfajta pozitív közrendi záradéknak tekinthető, hiszen itt alapvetően éppen egy közrendi érdek követeli meg egy adott jog alkalmazását, szemben az IPRG 17. cikkelye által szabályozott kizáró közrendi klauzulával. Ez a svájci gyakorlatban különös szerephez jut egy adott állam kógenesen érvényesülő jogi normáinak alkalmazása esetén. Svájc esetében mindez igen eklatáns módon jelentkezik olyan ügyekben, ahol esetlegesen az Európai Unió jogát lenne szükséges alkalmazni.

A Svájci Szövetségi Bíróság (Legfelső Bíróság) egy híressé vált, 1992. április 28-i döntésében, a *Gamma SA vs. Sigma SA* ügyben fontos szempontokat fogalmazott meg. Ebben az ügyben a felek szerződésük jogául a belga jogot kötötték ki, azzal, hogy ez magában foglalta a belga jog részét képező, európai közösségi antitröszt-jogot is. A Szövetségi Bíróság megállapította azt, hogy egy választottbírósági ítélet vonatkozásában az Európai Közösség (Európai Unió) közrendjének megsértése lenne, ha a választottbírósági ítélet a Római Szerződés (Szer-

9 Lásd *Karl-Heinz Böckstiegel*, Public Policy as a Limit to Arbitration and its Enforcement. IBA Journal of Dispute Resolution. Special Issue, 2008. The New York Convention – 50 years. 123 skk.

10 Lásd: *F. Vischer*, IPRG Kommentar. Zürich, 1993. Art. 17, N. 1, 7.

11 Lásd: *Francesco Tezzini*, The Challenge of Arbitral Awards for Breach of Public Policy according to Art. 190 para. 2 lit e) of the Swiss Private International Law. In: Three Essays on International Commercial Arbitration. Lugano, 2003. 127. o. [továbbiakban: *Trezzini*, The Challenge]

ződés az Európai Közösség létrehozásáról) akkori 85., jelenlegi 81. cikkelyével inkonzisztens lenne.¹² Ennek megfelelően a választottbíráknak kötelezettségük az, hogy az előttük elfekvő megállapodásokat a közösségi jog szempontjából is megvizsgálják, annak érdekében, hogy elkerüljék a közösségi joggal össze nem férő döntések meghozatalát.¹³

Az ebben az ügyben kialakított álláspontot a Szövetségi Bíróság tovább árnyalta egy 1998. november 13-án meghozott döntésében (DFT 13.11.1998.). Az ügy tényei szerint a felek egy licencia-szerződést (*licensing agreement*) kötöttek, melyre a svájci jogot kötötték ki, de a szerződés alapján az egyes teljesítéseket az Európai Közösség (Európai Unió) területén kívánták véghez vinni. A választottbírói eljárás során egyik fél sem hivatkozott az uniós versenyjog – a Római Szerződés (Szerződés az Európai Közösség létrehozásáról) 81. cikkelye – esetleges megsértésére, a választottbírák pedig maguktól nem vizsgálták meg az ügyet ezen aspektusból.

A Szövetségi Bíróság szerint a választottbíráknak kötelezettségük a szerződést a Római Szerződés (Szerződés az Európai Közösség létrehozásáról) 81. cikkelye szempontjából is megvizsgálni – akkor is, ha a felek a svájci jogot kötötték ki – abban az esetben, ha legalább valamelyik fél hivatkozott a bírósági vagy választottbírói eljárásban a szerződés érvénytelenségére.¹⁴ Ezen felfogás szerint amennyiben a választottbírák nem így járnak el, akkor a döntés az IPRG 190. cikkely második bekezdésének *b*) pontja alapján lenne érvényteleníthető, mely szerint a választottbírói joghatóságát helytelenül állapította meg vagy tagadta meg. Külön sajátossága ennek a döntésnek, hogy ezt az igen markáns álláspontot egy nem EU-tagállam legfelső bírói fóruma alakította ki.

Az IPRG fent hivatkozott 17. és 18. cikkelyének értelmezése merült fel a Legfelső Bíróság 2001. március 28-i döntésében is. Itt a kérdés az volt, hogy egy, a svájci jogot kikötő szerződés, amely külföldi kötelező szabályokat – az ENSZ-nek a volt Jugoszlávia területére vonatkozó fegyver-embargó határozatát – sérti, ellentétes lehet-e a svájci OR 20. cikkelyével, mely a jóerkölcsről szól.¹⁵ A döntés ellentétesnek ítéli a szerződést a jóerkölcs fogalmával, de semmiképpen sem az ENSZ határozat közvetlen alkalmazása, hanem a közrend megsértésén keresztül.

12 Figyelemmel arra, hogy a *Gamma SA vs. Sigma SA* ügyben hozott döntés időpontjában (1992. április 28.) a dokumentum elnevezése még Római Szerződés volt, így e jogeset kontextusában ezen megnevezést használjuk.

13 Lásd: DFT 118. II. 193. A döntéssel kapcsolatban lásd: *Trezzini*, *The Challenge*. 135–136. o.; Lásd továbbá: *Blessing*, *Introduction*. 247–248. o.

14 Lásd: DFT 13.11.1998., mellyel kapcsolatban lásd: *Trezzini*, *The Challenge*. 138. o.; *Trezzini* kiemeli, hogy egyes szerzők szerint a választottbíráknak akkor is figyelembe kell venniük ebben az esetben a Római Szerződés 81. cikkelyét, ha egyik fél sem hivatkozott az ügy versenyjogi vonatkozásaira. Lásd továbbá: *Blessing*, *Introduction* 247–248. o.

15 A svájci OR 20. cikkelyének első bekezdése a szerződések jóerkölcsbe ütközését az alábbiak szerint határozza meg: „*Ein Vertrag, der einen unmöglichen oder widerrechtlichen Inhalt hat oder gegen die guten Sitten verstösst, ist nichtig.*”

Mint látható, ebben a határozatban voltaképpen az IPRG 17 – 19 cikkelyeinek és a 190. cikkely második bekezdése e) pontjának együttes alkalmazására kerül sor.

A nemzetközi választottbíráskodás svájci szabályai tekintetében különös kiemelés érdemel az IPRG 192. cikkelye, mely az alábbi rendelkezést tartalmazza:

Hat keine der Parteien ihren Wohnsitz, ihren gewöhnlichen Aufenthalt oder ihren Sitz in der Schweiz, so können sie durch eine Erklärung in der Schiedsvereinbarung oder in einer späteren Übereinkunft Rechtsmittel gegen Schiedsentscheide vollständig oder teilweise ausschliessen; auf eine Revision gemäss Artikel 190a Absatz 1 Buchstabe b kann nicht verzichtet werden. Die Übereinkunft bedarf der Form gemäss Artikel 178 Absatz 1.¹

Haben die Parteien eine Anfechtung der Entscheide vollständig ausgeschlossen und sollen die Entscheide in der Schweiz vollstreckt werden, so gilt das New Yorker Übereinkommen vom 10. Juni 1958 über die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Schiedssprüche sinngemäss.

A fenti rendelkezés értelmében, amennyiben a választottbírószági eljárásban részt vevő felek egyikének sincs Svájcban a székhelye, telephelye vagy szokásos tartózkodási helye, akkor vagy a választottbírószági megállapodásban vagy egyéb írásos megállapodásban szereplő kifejezett állítással lemondhatnak arról, hogy az ítélet ellen érvénytelenítést terjesztenek elő, avagy azt csak az IPRG-ben meghatározott egy vagy több okra szűkítik, azaz nem teszik teljes mértékben – az IPRG által meghatározott módon – lehetségessé.

Az örökség visszautasítására alkalmazandó jog, valamint az európai öröklési bizonyítvány kiállítása iránti eljárás jellemzője

A nemzetközi öröklési jog európai szabályozása számos kihívást jelent a magyar közjegyzőség számára is. Az Európai Unió Bíróságának gazdag ítélkezési gyakorlatából három nemrégiben szeretnék ismertetni, amelyek segítségével szolgálhatnak adott esetben az európai vonatkozású hagyatéki eljárásoknál. Az esetek egyúttal azt is mutatják, milyen új elvárásoknak kell megfelelnie a közjegyzői karnak a határokon átnyúló hagyatéki eljárások kapcsán. Az európai, nemzetközi vonatkozású ügyekben más államok jogszabályaival kell szembesülni, amely számos esetben még a tapasztalt jogászt is komoly kihívások elé állítja. A jelen kis írással köszöntjük az Ünnepeltet születésének kerek évfordulóján, kifejezve tiszteletünket és megbecsülésünket, hogy évtizedeken keresztül az öröklési jog magas szintű gyakorlati és elméleti művelésének terén is példát mutatott.

Tárgyszavak:

örökség visszautasítása, EUB esetjog, EUÖB, öröklési rendelet, EUMSZ

The European regulation of international succession law also poses a number of challenges for Hungarian notaries. From the rich case law of the Court of Justice of the European Union, I would like to present three recent cases that may be helpful in European inheritance proceedings. These cases also show us the new expectations which notaries must meet in cross-border inheritance proceedings. In European and international cases, we have to deal with the laws of other countries, which in many cases seriously challenge even experienced lawyers. With this short article, we would like to congratulate the Guest of Honour on his milestone birthday and express our respect and appreciation for his decades of exemplary work in the field of succession law, both in practice and in theory.

Keywords:

renunciation of inheritance, CJEU case law, ECJ, Succession Regulation, TFEU

I. Az örökség visszautasítása

I.1. Az örökség visszautasításának alaki jogi feltétele

Az európai öröklési rendelet¹ (továbbiakban EuÖR)² 13. és 28. cikkének az értelmezésére vonatkozik az Európai Unió Bíróságának (továbbiakban: EUB) 2022. június 2-i ítélete a C-617/20 sz. ügyben.³ A német örökhagyó halála kapcsán a brémai Amstgericht, mint hagyatéki bíróság előtti eljárásban merült fel az az értelmezési kérdés, milyen jog alapján minősítendő a holland Rechtbank Den Haag előtt az elhunyt unokaöcseinek örökségét visszautasító nyilatkozata. Vajon ez a holland nyelven és holland jog alapján tett nyilatkozat érvényesnek tekinthető-e és így tartalma szerint figyelembe kell-e venni a német hagyatéki eljárásban az örökségről szóló határozathozatal során.

Az örökhagyó túlélő házastársa nyújtotta be a brémai hagyatéki bírósághoz a kérelmet öröklési bizonyítvány kiállítása iránt, amely kérelemről a bíróság tájékoztatta az örökhagyó többi törvényes örökösét, a Hollandiában élő unokaöcseit. Az unokaöcsök a holland Rechtbank Den Haag előtt a holland jog alapján az örökséget visszautasították, melyet ez a bíróság bevezetett a visszautasítások nyilvántartásába. A holland bíróság által adott igazolás másolatát, melyet holland nyelven adott ki az unokaöcsök ezt követően megküldték a német hagyatéki bíróságnak, amely nem fogadta el az idegen nyelvű okiratot, majd a végső döntésében akként határozott, hogy az érintett személyek visszautasító nyilatkozatát nem lehet figyelembe venni, tehát ők is örökölnék. Ezen döntéssel szembeni fellebbezés kapcsán került az ügy a brémai Hanseatisches Oberlandesgericht elé, amely előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel élt az EUB irányába.

A vita az örökséget visszautasító nyilatkozat anyagi és alaki érvényessége körül zajlott, mivel az öröklésre alkalmazandó jog⁴ – a német BGB – szerint azt hat hónapon belül kell megtenni a német hagyatéki bírósághoz megküldve, és ennek a nyilatkozatnak „amtsempfangsbedürftig”, azaz hatósági elfogadást

1 Az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről szóló, 2012. július 28-i 650/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet (HL 2012. L 201., 107. o.; helyesbítések: HL 2012. L 344., 3. o.; HL 2013. L 60., 140. o.; HL 2019. L 243., 9. o.)

2 A rendelet európai szintű, magas igényű értelmezéséhez lásd *Szőcs Tibor*, A nemzetközi öröklési jog szabályainak kommentárja. Budapest, HVG-Orac, 2021.

3 *Idot Laurence*, Règlement «successions» – Déclaration de renonciation à une succession. Europe 2023, 1. o.

4 Amint Vékás Lajos hangsúlyozza, „A nemzetközi öröklési jogviszonyok tekintetében a hagyaték joga (lex successionalis) képezi azt az általános fogalmat, amelyet az öröklési jogviszonyokra alkalmazandó jog jelölésére használunk. A hagyaték joga az öröklési jogviszony minden elemére kiterjed: az öröklés feltételeire (az ipso facto öröklésre, az öröklési képességre, kiesési okokra stb.), a törvényes és végrendeleti öröklés rendjére, a kötelesrészre, az örökös jogállására, az öröklés joghatásaira egyaránt”. Ld. *Vékás Lajos*, Az öröklési jog nemzetközi kollíziós jogi kérdései. Családi Jog, 2020. 2. sz. 3. o.

igénylő jellege van, amely a jelen alapperben tett nyilatkozat esetében nem áll fenn. A nem német bíróság előtt tett öröklést visszautasító nyilatkozat alaki és anyagi érvényességeinek a megítélése tárgyában az volt a kérdés, hogy hol, milyen nyelven, miként, melyik jog alapján, az eljáró hagyatéki bíróság értesítésével vagy anélkül lehet az EuÖR. alapján azt megtenni.

Az EuÖR. 13. és 28. cikkeit értelmezte az EUB, melynek segítségével Szpunar főtanácsnok értékes indítványa szolgált. Az egyik kérdés a *joghatóságot* illeti, vajon lehetséges-e másik tagállamban az örökség visszautasítására vonatkozó nyilatkozatot tenni, amely viszonylag egyszerű az EuÖR. alapján, mert a 13. cikk, mint kivétel, ezt külön nevesíti. A 13. cikk szerinti különös szabály ui. a nyilatkozó személy saját szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam bíróságait is feljogosítja a visszautasító nyilatkozatok felvételére, „feltéve, hogy az adott tagállam joga szerint ilyen nyilatkozat tehető bíróság előtt”. Mivel a holland jog alapján lehetséges az öröklés visszautasítása, és a két unokaöcs szokásos tartózkodási helye Hollandiában volt, ezért a joghatóság fennáll erre a nyilatkozatra.

A másik értelmezést érintő szabály az EuÖR. 28. cikk *kollíziós normáját* érinti, melyik tagállam jogát kell alkalmazni az ilyen nyilatkozatra, alaki érvényességére, melyet szintén rendez az EuÖR. A rendelet két lehetőséget is biztosít az alkalmazandó jog tekintetében, egyrészt az megtehető az egész öröklésre alkalmazandó jog szerint, illetve azon állam joga alapján, amelyben a nyilatkozó személy szokásos tartózkodási helye található. Szpunar főtanácsnok elemezte az „alaki érvényesség” feltételét, hogy az mennyiben alkalmazandó a jelen ügyben. A BGB által megkívánt követelmények mennyiben tekinthetők „alaki érvényességi” feltételnek, így különösen hat hónapos határidő, valamint az idegen nyelv használata és az „amtsempfangsbedürftig” (hatósági elfogadáshoz kötöttség) követelménye. Az EUB ítéletében a főtanácsnok részletes elemzését ugyan nem vette át, de az indítványban megfogalmazott gondolatok alapjául szolgáltak az ítélet meghozatalához. Az ítélet hangsúlyozta, hogy a 13. cikket és a 28. cikket együtt kell értelmezni, tekintettel a (32) preambulum-bekezdésben foglaltakra is. Érvelésének kiinduló pontja, amiként a 43. és azt követő pontokban olvasható: a „rendelet 13. cikke alapján az illetékes bíróságon tett, örökséget visszautasító nyilatkozatok tekintetében e rendelet 28. cikkének *b)* pontja biztosítja, hogy ténylegesen érvényesüljön az azon örökösnek biztosított lehetőség, aki az öröklés tárgyában történő határozathozatalra joghatósággal rendelkező bíróság tagállamától eltérő tagállamban rendelkezik szokásos tartózkodási hellyel.” Az EuÖR-ben biztosított jog, hogy az érintett személyek szokásos tartózkodási helyükön, ezen tagállam szabályai alapján tegyék meg az örökséget visszautasító nyilatkozatukat; ez biztosítja az EuÖR. hatékony érvényesülését. A hagyatéki bíróság értesítésének követelménye – a jelen ügyben a német jog által megkövetelt határidőben történő értesítést –

nem érinti az örökösök korábban, a holland jog alapján a hágai bíróság előtt megtett visszautasító nyilatkozat érvényességét. Az az egyetlen követelmény ezzel kapcsolatban az EUB szerint, hogy az örökség visszautasítására vonatkozó nyilatkozatokról értesítsék a német hagyatéki bíróságot. Ezt a kötelezettséget az EUB az EuÖR. (32) preambulum-bekezdésének utolsó mondatából vezette le.⁵ Viszont az örökséget visszautasító nyilatkozat érvényességét nem érinti, az öröklésre alkalmazandó jog szerinti késedelem, a használt idegen nyelv, jóllehet a német jog szerint német bíróságon német nyelv alkalmazandó.

Mindezek tükrében az EUB ítéletének értelmezésében az EuÖR. „13. és 28. cikkét úgy kell értelmezni, hogy az örökös által a szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam bíróságán tett, örökséget visszautasító nyilatkozatot alakilag érvényesnek kell tekinteni, ha betartották az e bíróságon alkalmazandó alaki követelményeket, és ezen érvényességhez nincs szükség arra, hogy a nyilatkozat megfeleljen az öröklésre alkalmazandó jog által előírt alaki követelményeknek.”

Az ítélet lényegében – de nem kimondva – elfogadta Szpunar főtanácsnok gondolatát, hogy az örökséget visszautasító nyilatkozatot tartalmilag és alakilag, annak érvényességére vonatkozóan, önállóan és egységesen kell minősíteni, vagyis nem bontható szét az alaki és tartalmi érvényességi vizsgálat, hanem egységesen, egy jog alapján vizsgálandó. Az EUB előtti ügyben anyagi jogilag a német jogot kellene alkalmazni a visszautasításra, alaki szempontból pedig a hollandot. Az EUB ítélete lényegében azt mondta ki, hogy elegendő a holland jog szerinti követelményeknek való megfelelés az örökséget visszautasító nyilatkozat érvényességéhez.

Az ítéletből az következik, az EUB ítéleteinek erga omnes hatálya alapján, hogy a hagyatéki ügyben eljáró magyar közjegyzőt is köti a más tagállamban tett visszautasító nyilatkozat, feltéve, ha azt az arra alkalmazandó jog, a lex successionis vagy a nyilatkozó szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam joga szerint alakilag érvényesen tették meg. Ez fontos lehet azért is, mert ilyen nyilatkozat nem csak a többi örököst, hanem adott esetben a hagyatéki hitelezőket is érintheti.

I.2. Az örökséget visszautasító nyilatkozat két eltérő tagállamban történő nyilvántartásba vétele

A 2023. március 30-án kihirdetett C-651/21. sz. ügy is az örökség visszautasításával kapcsolatos⁶, így az EUB X. tanácsa követte az előzőleg ismertetett

5 „Azon személyek, akik élni kívánnak azzal a lehetőséggel, hogy a szokásos tartózkodási helyük szerinti tagállamban tegyenek nyilatkozatot, az öröklésre alkalmazandó jog értelmében megállapított határidőn belül értesítik az öröklés ügyében eljáró vagy eljárni hivatott bíróságot vagy hatóságot az ilyen nyilatkozatok meglétéről.”

6 *Idot Laurence*, 3. lj. alatt hivatkozott mű.

ügy fontosabb megállapításait és gondolatait. Ez utóbbi ügy Bulgáriából érkezett döntéshozatali kérelemre adott választ; a kiinduló helyzet lényege azonos, az egyik tagállamban megtett örökséget visszautasító nyilatkozat egy másik tagállamban miként tud hatályosulni. Az ügy leírásából kiolvasható, hogy a bolgár öröklési jogban az öröklés a hagyaték elfogadásával realizálódik, mely nyilatkozatot az öröklés megnyílt helye szerinti kerületi bíróságnál kell bejelenteni és ez a bíróság veszi azt nyilvántartásba. A bolgár jog szerint, ha az örökös a bíróság felszólítására, és az abban megszabott határidőn belül nem nyilatkozik, akkor elveszti az öröklés elfogadásának a jogosultságát. Az alapperben az unoka örökölt a nagymamájától, aki Görögországban hunyt el. Az örökhagyó özvegye az athéni békebíróság előtt visszautasította az örökséget, amelyről jegyzőkönyv is készült. Az özvegy szerint, az elhunyt halála előtt Görögországban élt. Az előzetes döntéshozatalt előterjesztő bíróság számára – előadása szerint –, nem volt egyértelmű az örökhagyó utolsó szokásos tartózkodási helye. Az özvegy Athénban tett és ottani békebíróságon nyilvántartásba vett visszautasító nyilatkozatát az örökös unoka nyújtotta be a bolgár bírósághoz, saját jogán és saját nevében, azzal indokolva, hogy ez által a hagyatékából való részesedése növekszik. A bolgár bíróság részére kérdéses volt, az, hogy megengedett-e, hogy ne az örökös nyújtsa be saját, örökséget visszautasító nyilatkozatát, hanem egy másik személy, és ezt be lehet-e jegyezni (23. pont) egy másik tagállami nyilvántartásba, immáron másodszor (hiszen az athéni bíróság már ezt megtette). A bolgár bíróság versengő joghatóságot vélt felfedezni az örökhagyó utolsó szokásos tartózkodási helye és az örökösök szokásos tartózkodási helye közt az előtte lévő ügyben, mivel az EuÖR. nem ír elő tájékoztatási kötelezettséget egymás irányában az így eljáró eltérő tagállami bíróságok számára. A bíróságok nem tudnak hivatalosan arról, hogy milyen nyilatkozatok vannak bejegyezve a másik tagállami bíróság nyilvántartásába. A bolgár jogszabály fontos előírása, hogy a hagyatéokra, az öröklésre vonatkozó valamennyi nyilatkozatot ugyanazon bíróság számára kell megtenni, és ott kell nyilvántartásba venni, ennek birtokában lehet az öröklésről döntést hozni. A bolgár előterjesztő bíróságnak kételye merült fel a tekintetben is, hogy az öröklést érintő visszautasító nyilatkozatot más személy, mint annak alanya, benyújthatja-e egy másik tagállamban, továbbá, ugyanazt a nyilatkozatot két eltérő tagállam bírósága is nyilvántarthatja-e.

Az EUB uniós jogot értelmező ítéletében felhívja a figyelmet arra, hogy az előterjesztett tényállás alapján nem állapítható meg, melyik állam volt az örökhagyó utolsó szokásos tartózkodási helye, és ez alapján melyik tagállam rendelkezik joghatósággal az EuÖR. 4. cikke szerint az öröklés elbírálására. Ha ez Görögország volt, akkor ennek az államnak a bírósága bír joghatósággal, és a görög jog lesz az irányadó az öröklésre. Az EuÖR. 13. cikke csak az örökség visszautasítására biztosít kivételesen vagylagos joghatóságot annak érdekében, hogy a belső

piac megfelelő működését segítse azáltal, hogy megszünteti azoknak a személyeknek a szabad mozgása előtti akadályokat, akik a határokon átnyúló vonatkozású örökléssel összefüggő jogait kívánják érvényesíteni. A joghatósági szabályhoz képest kivételt képez ez a norma, így az örökösök és a hagyományosok eljárásainak egyszerűsítésére törekszik⁷.

Ennek fényében, az EUB gyakorlatának megfelelően, az előterjesztett kérdéseket átfogalmazta a következők szerint: az EuÖR. 13. cikkével „ellentétese, hogy az egyik örökös által a szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam bírósága előtt tett, a halála időpontjában szokásos tartózkodási hellyel másik tagállamban rendelkező örökhagyó örökségét elfogadó vagy visszautasító nyilatkozat későbbi nyilvántartásba vételét ez utóbbi tagállam joghatósággal rendelkező bíróságánál egy másik örökös kérje.”⁸

Az EUB értelmezése szerint ez nem ellentétes az EuÖR rendelkezéseivel. A (32) preambulum-bekezdés utolsó mondatából is az olvasható ki az EUB ítélete szerint, hogy a másik tagállamban tett öröklés visszautasítása kedvező lehet a nyilatkozó személy részére, és ezen személy érdekében is áll, hogy ezt a nyilatkozatát az öröklésre joghatósággal rendelkező másik tagállami bíróság megismerje. Az EUB *nem lát érdekkonfliktust ilyen tényállásnál, ha eltér a nyilatkozó, örökséget visszautasító és a nyilatkozatot előterjesztő örökös személye*; „annak van jelentősége, hogy a [joghatósággal rendelkező] bíróság *ténylegesen* tudomást szerezzen egy ilyen nyilatkozatról⁹. Az öröklés rendezésének megkönnyítése érdekében lehetősége kell, hogy legyen a másik örökösnek tájékoztatni a visszautasító nyilatkozat létéről az öröklési ügyben történő határozathozatalra joghatósággal rendelkező bíróságot, amennyiben a visszautasító örökös maga ezt nem tette meg.

A bolgár jog azon rendelkezését, amely nem teszi lehetővé másik örökös számára, hogy a nem általa tett visszautasító nyilatkozatot benyújtsa nyilvántartásba vétel céljából a bolgár bírósághoz, az EUB szerint nem kell alkalmazni, attól „el kell tekinteni”; hogy ez a 13. cikk teljes érvényesülése megvalósulhasson¹⁰.

Az EUB ítélete szerint a 13. cikket úgy kell értelmezni, hogy „azzal nem ellentétes az, hogy amennyiben egy örökös a szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam bírósága előtt nyilvántartásba vetette az olyan örökhagyó örökségét elfogadó, illetve visszautasító nyilatkozatát, aki halála időpontjában valamely másik tagállamban rendelkezett szokásos tartózkodási hellyel, valamely másik örökös ezt követően kérhesse e nyilatkozat ez utóbbi tagállam joghatósággal rendelkező bíróságánál történő nyilvántartásba vételét.”

7 Ld. az ítélet indokolásának 47. pontját.

8 Ld. az ítélet indokolásának 43. pontját.

9 Ld. az ítélet indokolásának 52. pontját.

10 Ld. az ítélet indokolásának 53-54. pontjait.

Ez a válasz feltételezi, hogy a második tagállami bíróság joghatósággal rendelkezik az öröklésre, így a 13. cikk alapján megtett örökséget visszautasító nyilatkozat a másik örökös előterjesztésével hatályosulni tud.

II. EuÖB kiállítására irányuló eljárás jogi jellege

A harmadik eset szintén előzetes döntéshozatali kérelem kapcsán született, egy európai öröklési bizonyítvány (a továbbiakban: EuÖB) kiállítása iránti eljárásban.¹¹ Az EuÖB-t az EuÖR. hozta létre; egy teljesen új uniós intézmény, amely egységes és önálló szabályozási-rendszert képez, és amely *eltér a határozatok és közokiratok elismerésére vonatkozó szabályozástól*. Ennek következtében uniós szabályok autonóm jellege¹² és nemzetek feletti szabályait egységesen, uniós szempontból kell értelmezni. Az EU öröklési bizonyítvánnyal egyes tények bizonyítását kívánta megkönnyíteni az európai jogalkotó, mint például az örökös, illetve a hagyományos jogállása, az őket megillető részesedés a hagyatékban; vagy – adott esetben – a hagyatékba tartozó konkrét vagyontárgynak a bizonyítványban említett örökös (hagyományos) javára való juttatása; a bizonyítványban feltüntetett személynek a végrendelet végrehajtására vagy a hagyaték kezelésére vonatkozó jogosultsága. Az EuÖB-t az arra joghatósággal rendelkező államban állítják ki kérelemre, amely eljárás szabályait, annak vázát, maga az EuÖR. határozza meg a 65–68. cikkeken. Ezt a vázlatos eljárást az egyes tagállamok a saját joguk alapján beillesztették a jogrendszerükbe, és kiegészítették a szükség szerint¹³; így a szabályozás kétszintű, az EuÖR. rendelkezései mellett a nemzeti, tagállami szabályok is alkalmazandók. Amint arra a főtanácsnok indítványában helyesen rámutatott, az EU öröklési bizonyítvány „nem rendelkezik a bírósági határozat kötelező erejével”, továbbá (71) preambulum-bekezdés szerint nem képez végrehajtható jogcímet.¹⁴

A 2025. január 23-én kihirdetett C-187/23 sz. eset – amelynek előadó bírója Ilesic bíró úr váratlan halála miatt megváltozott – tényállása szerint az elhunyt túlélő házastársa fordult a német hagyatéki bírósághoz (Amtsgericht Lörrach, Németország) európai öröklési bizonyítvány kiállítására. Kérelmében előadta,

11 *Bán Tamásné Tóth Dóra*, Az európai öröklési bizonyítvány. Közjegyzők Közlönye, 2011. 1. szám. 18–32. o.

12 „Autonóm” fogalom alatt ebben az összefüggésben azokat a fogalmakat értem, amelyek az uniós jogi aktusok alkalmazási körében önálló, saját jelentéstartalommal rendelkeznek, amely akár eltérő lehet ugyanazon fogalomnak a tagállami nemzeti jogokban meglévő jelentésétől. Ld. *Szőcs Tibor*; A hagyatéki vagyon az európai öröklési rendelet szabályrendszerében. Közjegyzői Akadémia Kiadó, Budapest, 2023, 62. o.

13 *Szőcs Tibor*; Az európai öröklési rendelet hazai alkalmazását érintő legújabb rendelkezések. Európai Jog, 2019. 1. szám. 1–11. o.

14 Ez utóbbit, hogy nem végrehajtható jogcím, az EuÖR. (71) preambulumbekzdése kifejezetten is megerősíti.

hogy ő az egyetlen örökös, ennek bizonyításául bemutatott egy 2020. július 23-án kelt közös végrendeletet, amelyet a túlélő házastárs írt kézírással, és ő, valamint az örökgyógyó írt alá, és amelyben a két házastárs egymást kölcsönösen egyedüli örökösnek jelölte meg.¹⁵ Nem vitatott, hogy létezett az örökgyógyónak egy korábbi kézzel írt végrendelete 2001-ből, amelyben örökösnek jelölte meg két unokáját, és megbízta fiát a temetésének megszervezésével Spanyolországban. A két unoka és az örökgyógyó fia vitatták a későbbi végrendelet érvényességét, két alapon. Egyrészt állításuk szerint az örökgyógyó a végrendelet készítésekor már nem rendelkezett végintézkedési képességgel, másrészt az azon szereplő aláírás nem az örökgyógyótól származik. Az előzetes döntéshozatalt előterjesztő bíróság azt a kérdését adta elő, hogy az EuÖB-t kiállító hatóság vizsgálhatja-e a bizonyítvány kiállítására irányuló eljárás során emelt kifogásokat, vagy az ilyen jellegű bármely kifogás szükségszerűen akadályát képezi a bizonyítvány kiállításának. Maga a kérdés a német jogirodalomban is vitatott. Az előterjesztő bíróság végül négy kérdést fogalmazott meg és terjesztett elő az EUB számára¹⁶, mely eljárás kimenetele vélhetően váratlan eredményt hozott számára.

Már az EUB előtti tárgyalás során egyértelművé vált, hogy Spanyolország vitatja a német hagyatéki bíróság EUMSZ 267. cikk értelmében értelmezendő „bíróság” jellegét. A spanyol főtanácsnok indítványában is ezt a felfogást képviselte. Ítéletében az EUB hangsúlyozta, mivel az EUMSZ 267. cikk értelmében vett „bíróság” minőség az előzetes döntéshozatal iránti kérelem elfogadhatóságának feltétele; miután ezt a spanyol kormány vitatta, az előzetes döntéshozatal iránti kérelem elfogadhatóságáról való döntés érdekében ezt az értelmezést kell elvégezni¹⁷. Az elfogadhatóság elleni fő érv az volt, hogy az EuÖR. 67. cikke alapján bizonyítványt kiállító hatóság – még abban az esetben is, mint a szóban forgó német esetben, ha *bíróságról* van szó –, nem igazságszolgáltatási jellegű eljárás végén hoz határozatot. Ebben az eljárásban ezért nem lehet előzetes döntéshozatali kérelmet előterjeszteni.

Manuel Campos Sánchez Bordona főtanácsnok indítványában utalt arra, hogy a kiállító hatóság szerepe nem csupán passzív; tevékenysége nem abból áll, hogy tény vagy szándéknyilatkozatokat vesz át azok *ad hoc* formanyomtatványba való gépies átültetés céljából, hanem köteles ellenőrizni a kérelmező állításainak valószínűségét, a kérelmező által benyújtott bizonyítékokat és adott esetben más olyan adatokat, amelyeket maga a hatóság gyűjt össze, illetve az öröklésben érdekelt más személyek közölnek vele¹⁸. De a főtanácsnok azt is hangsúlyozza, hogy az EuÖB kiállítása kapcsán nem feladata, hogy az örökség tárgyában döntsön,

15 A főtanácsnoki indítvány közli ennek szövegét, lásd annak 16. pontját.

16 Ld. az ítélet indokolásának 27. pontját.

17 Ld. az ítélet indokolásának 37. pontját.

18 Ld. a főtanácsnoki indítvány 40. pontját.

az abban érdekelt felek jogait megítélje, és az érdemi kérdésekben közöttük felmerülő vitákat eldöntse¹⁹. Arra a következtetésre jut, hogy az európai öröklési bizonyítvány kiállítása nem jár bírói hatáskör gyakorlásával, és *nem eredményez ilyen (igazságszolgáltatási) jellegű, jogi kötőerővel bíró határozatot*²⁰. Az EuÖR. által létrehozott eljárás ebből következően *nem vitarendezési eljárás*, és attól sem válik azzá, ha a kiállító hatóság egy bíróság a nemzeti jog szerint, mivel a tagállam igazságügyi szerve a szigorúan igazságszolgáltatási feladatai mellett más jellegű feladatokat is elláthat. A főtanácsnok határozott véleménye, hogy az európai öröklési bizonyítvány kiállítása nem jár bírói hatáskör gyakorlásával, ezért ezen eljárás keretében nincs lehetőség előzetes döntéshozatali kérelem előadására az EUMSZ 267. cikke alapján. (58. pont)

AZ EUB elfogadta a spanyol főtanácsnok álláspontját, és a kérelmet elfogadhatatlannak nyilvánította. Ezen túlmenően részletesen tárgyalta a EuÖR-ben szabályozott eljárási rendet, amely az EuÖB kiállítását rendezi alapvonalaiban. Az EUB érvelését az ítéletben négy indokra alapította.

Elsőként megállapította, hogy a 67. cikke (1) bekezdése második albekezdés *a)* pontjának normája, nevezetesen az, hogy a kiállító hatóság különösen abban az esetben nem állíthatja ki a bizonyítványt, ha az igazolandó tényeket vitatják, ez minden olyan helyzetre vonatkozik, megkülönböztetés nélkül, amikor az igazolandó tényeket *bármilyen módon* „vitatják”. Az EUB tehát tág értelemben fogja fel a „vitatást.” Ezt az EuÖR. német, spanyol, francia, angol, olasz, litván, svéd változatának szó szerinti értelmezésével és idézésével is igazoltnak látja, hogy a „vitatás” történhet az EuÖB kiadására irányuló eljárásban, és azon kívüli, más eljárásban is²¹. Ez a rendelkezés nem követeli meg, hogy a vitatást már a kiállítási eljárásban kellene előadni; ebből viszont az következik, ha az eljárásban vitatás van, akkor az akadályát képezi a bizonyítvány kiadásának.

Másodjára a 67. cikk szerint az EuÖB kiállításra csak akkor került sor, ha az alapul szolgáló és igazolandó tények megállapítást nyertek. Ha „vitatás” van, akkor ez akadályát képezi az EuÖB kiállításának, amelyet az is alátámaszt, hogy a EuÖR a kiállító hatóság kötelezettségeként fogalmazza meg, hogy *vizsgálja meg a kérelmező által benyújtott adatokat, nyilatkozatokat, okiratokat és egyéb bizonyítékokat*.²² Az uniós jogalkotó a kiállító hatóságra kötelezettséget rótt arra vonatkozóan is, hogy az EuÖB kiállítására irányuló eljárásában az érintetteket megkeresse és meghallgassa annak érdekében is, hogy azok – adott esetben –, annak kért tartalommal történő kiállításával szemben kifogást emeljenek.

19 Ld. a főtanácsnoki indítvány 41. pontját.

20 Ld. a főtanácsnoki indítvány 49. pontját.

21 Ld. az ítélet indokolásának 41-42. pontjait.

22 Ld. az ítélet indokolásának 45. pontját.

Az EUB harmadik érve az EuÖR-höz kapcsolódó, 2014. december 9i 1329/2014/ EU bizottsági végrehajtási rendelet 5. számú mellékletének V. *formanyomtatványban* írottak képezik. E nyomtatvány szövege szerint a kiállító hatóság igazolja, hogy „a bizonyítvány kiállításakor a kedvezményezettek a bizonyítványban szereplő egyetlen adatot sem vitatták”.

Negyedszer, ha az EuÖB ki lehetne állítani vitatott tényállás esetében, akkor annak a további felhasználása *jogbizonytalanságot okozhatna*, és a bizonyítvány felhasználhatóságának kockázatát jelentené.²³ Ez a kockázat további jogviták forrása lenne azon jogcselekmények tekintetében, amelyek tekintetében a bizonyítványt bizonyítékként használták fel, és így ellentétes lenne a határokon átnyúló öröklések rendezésének megkönnyítésére irányuló célkitűzéssel.

Az EUB ítélete az EuÖB jogi jelentőségét, hitelességét kívánja megőrizni, sőt megerősíteni. Indokolásában ezt egyértelműen meg is fogalmazta: „Az uniós polgárok európai öröklési bizonyítványba vetett bizalmának megőrzése érdekében ugyanis elengedhetetlen, hogy ezt az okiratot, amely a 650/2012 rendelet 63. cikkének (2) bekezdésében megállapított bizonyító erővel rendelkezik, és amely többek között az e rendelet 69. cikkének (2) és (3) bekezdésében kimondott joghatásokat vált ki, csak az igazolandó tények vitatásának hiányában lehessen kiadni.”²⁴

Viszont abban az esetben, ha az adott kifogás, vagy annak alapjául szolgáló tények *más eljárásban már jogerősen elbírálására kerültek*, akkor annak újbóli előterjesztése az öröklési igazolvány kiállítása iránti eljárásban már nem képezheti akadályát a bizonyítvány kiadásának.

A viszonylag részletes és hosszás indokolás után, melyek az EuÖB kiadásának akadályairól és korlátairól szól (ti. mely esetekben kell megtagadni a kiállítást, illetve mely esetekben kell e bizonyítványt kiadni), és amelyekből természetesen kirajzolódik az EUB felfogása ezen eljárás uniós jogi jellemzőiről, az EUB végül arra a következtetésre jutott, hogy az EuÖR. 67. cikkének (1) bekezdése alapján uniós szinten egységesített eljárás során a kiállító hatóság vagy bíróság nem lát el igazságszolgáltatási feladatot, és ennél fogva nem jogosult arra, hogy az EUMSZ 267. cikk alapján az EUB-hoz forduljon. Ennek következtében az Amtsgericht Lörrach által előterjesztett előzetes döntéshozatali kérelmet elfogadhatatlannak nyilvánította.

Az EUB az EuÖR. szabályait elemezve jutott arra a következtetésre, hogy az EuÖB kiállítása iránti eljárásnak *nem célja az öröklési viták eldöntése*, az uniós jogalkotó nem ebből a célból szabályozta a rendeletben ennek az eljárásnak egyes eljárási elemeit. Az EUB a rendelet elemzéséből jutott arra a következtetésre,

23 A főtanácsnak ennél árnyaltabban fogalmazott, nyilvánvalóan megalapozatlan vitatás nem képezi akadályát az EuÖB kiállításának. Lásd az indítvány 73-77. pontjait.

24 Ld. az ítélet indokolásának 65. pontját.

hogyan az EuÖB-öt *kiállító hatóság tevékenysége nem igazságszolgáltatási tevékenység*²⁵. Ebből pedig azt következik, hogy az ilyen szerv (még ha az bíróság is), nem rendelkezik azzal a joggal, hogy a 267. cikk szerinti előzetes döntéshozatali kérelmet terjesszen elő. Az EUB nem azt vizsgálta, hogy a német hagyatéki bíróság az „bíróság”-e az EuÖR. és a 267. cikk szerint az uniós jog, valamint a német jog alapján, hiszen ez utóbbi nemzeti jog, amely ennek az eljárásnak és a más eljárásokhoz való viszonyát is részleteiben szabályozza. Az EUB ítéletét akként is lehet értelmezni, hogy igazságszolgáltatási tevékenységnek csak az minősül, ha az az öröklési jogvita eldöntésére irányul, jóllehet számos nemperes és peres eljárás ismert és alkalmazható örökség kapcsán, amely nem az öröklés érdemi kérdésének megoldására irányul. Az EuÖB kiállítására irányuló eljárás abból a szempontból nem mutat semmi különlegességet, hogy mint a magyar jogban nemperes eljárás, melynek a tárgya szűkre van szabva, és nem az öröklési jogvita eldöntésére szolgál. Egy ilyen nemperes eljárásban azért felmerülhetnek kifogások, ellenvetések, sőt ténybeli és jogi kérdések, amely tárgyában az eljáró hatóságnak, bíróságnak döntenie kell. Az EUB viszont úgy gondolja, hogy a nem az öröklés rendjére vonatkozó egyéb kérdésekre kialakított nemperes eljárás nem minősül igazságszolgáltatási tevékenységnek. Tekintettel arra, hogy az EuÖR. 3. cikk (2) bekezdése egységesen szabályozza az európai öröklési bizonyítvány kiadására jogosult szervezetek, melyeket „bíróságnak” nevez, a fenti ítélet a magyar közjegyzőkre is alkalmazandó, annyiban, amennyiben az ítéletben szereplő feltételek fennállnak.

A magyar hagyatéki eljárás jellege és tartalma lényegesen eltér a német hagyatéki eljárástól, a magyar eljárás során – annak folyamatban léte alatt – kizárt, hogy a közjegyző európai öröklési bizonyítványt adjon ki.²⁶ Amíg a hagyatékról és az öröklésről nem dönt a közjegyző, illetve, ha ezen határozatával szemben jogorvoslással élnek, és az ügy a bíróságon folytatódik, addig nincs lehetőség az EuÖB kiállítására. A német jogban az „öröklési vita”, hogy a két végrendelet közül melyik határozza meg az öröklést, még nem dőlt el, erről a hagyatéki bíróság még nem döntött, ha jól értjük, nem is jogosult döntenie, a felek közti vita így elsőként az EuÖB kiállítása iránti eljárásban vetődött fel.

Az elfogadhatatlanság kapcsán utalnunk kell még a főtanácsnok másik érvére is, amely az ítéletben nem jelenik meg. A főtanácsnok indítványában utalt két korábbi EUB ítéletre; ezeknek nem az EuÖR. volt a tárgya, hanem a 2001/23/

25 Az ítélet is utal a spanyol álláspontra, miszerint ennek az eljárásnak nem az a rendeltetése, hogy megvizsgálja és megoldja a hagyatéki jogvitát, 29. pont.

26 *Szöcs Tibor*, Európai öröklési bizonyítvány kiállítása hagyatéki eljárásban kötött egyezségek esetén. *Közjegyzők Közlönye*, 2023. 1. szám. 21-37. o.

EK irányelv.²⁷ A 2023. november 16-i C-583/21. sz. és C-586/21 sz. egyesített ügyekben hozott ítélet a Juzgado de lo Social de Madrid no 1 (madridi 1. sz. szociális és munkaügyi bíróság) előterjesztése alapján született, és a spanyol közjegyzők jogi státusának minősítésére irányult. Kérdésként merült fel, hogy az említett irányelv értelmében „gazdasági tevékenységet” vagy közhatalmi tevékenységet folytatnak-e a spanyol közjegyzők. A spanyol állam ezekben az ügyekben azt az érvet is előhozta, hogy a EuÖR. végrehajtása által Spanyolország a közjegyzőket jelölte meg az EuÖB kiállítására hatáskörrel rendelkező szervként, tehát ez is azt bizonyítja, hogy közhatalmi tevékenységet folytatnak. Az EUB ezt az érvet nem fogadta el, és akként érvelt, hogy az EuÖR. alapján az EuÖR 3. cikk (2) bekezdése szerinti „bíróság” alá sorolás *„nem feltétlenül jelenti azt, hogy közhatalmi jogosítványokat gyakorolnak. Az e rendelkezés által megkövetelt feltételek szerint a „bíróság” fogalmába nemcsak az öröklési ügyekben hatáskörrel rendelkező olyan hatóság vagy jogi szakember tartozik, amely igazságszolgáltatási feladatokat lát el, vagy igazságügyi hatóság felhatalmazása alapján jár el, hanem az olyan hatóság vagy jogi szakember is, amely kizárólag valamely igazságügyi hatóságfelügyelete alatt jár el.”*²⁸

27 A munkavállalók jogainak a vállalkozások, üzletek vagy ezek részeinek átruházása esetén történő védelmére vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló, 2001. március 12-i 2001/23/EK tanácsi irányelv (HL 2001. L 82., 16. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 4. kötet, 98. o.); ld. az irányelv 1. cikke (1) bekezdését.

28 Ld. az ítélet indokolásának 49. pontját.

Adalékok az ingatlan fogalmának kérdéséhez Grosschmid Béni „Werbőczy és az angol jog” c. műve tükrében

A tanulmány a polgári magyar magánjogtudomány legkiemelkedőbb alkotójának, Grosschmid Béninek az 1928-ban megjelent monográfiáját elemzi. A tanulmány kiemelten foglalkozik a monográfiában megjelent ingó és ingatlan fogalmakkal, illetve ezen vagyontárgyak öröklésével, az angol és a magyar jog közötti koncepcionális különbségekkel. Vizsgálja emellett a birtok fogalmát a középkori magyar és az angol jogban. Továbbá említésre kerülnek a XIX. században a magyar jogot érő osztrák és német hatások.

Tárgyszavak:

ingatlan, öröklés, jogösszehasonlítás, angol jog, Werbőczy,

This study analyses the 1928 monograph by Béni Grosschmid, the most prominent figure in Hungarian civil jurisprudence. The study focuses on the concepts of movable and immovable property as they appear in the monograph, as well as on the inheritance of these assets and the conceptual differences between English and Hungarian law. It also examines the concept of possession in medieval Hungarian and English law. Furthermore, it mentions the Austrian and German influences on Hungarian law in the 19th century.

Keywords:

real estate, inheritance, comparative law, English law, Werbőczy

Úgy vélem, egyike vagyok azoknak, akik a 60. születésnapja előtt tisztelgő különszám szerzői közül a legrégebben ismerik dr. Tóth Ádám országos kamarai elnök urat. Az Ünnepelet annak idején, az 1980-as évek második felében az ELTE ÁJK Római Jogi Tanszékének demonstrátora és a Római Jogi TDK

titkára volt, így nem egyszerűen joghallgatóként, hanem mint a római joggal és a jogtörténettel intenzíven foglalkozó eminens diákot ismertem meg az Ünnepeletet. Tóth Ádám a jogászdoktori diploma megszerzése után több éven át a Római Jogi Tanszék másodállású tudományos munkatársaként részt vett a római jog oktatásában. Az így kialakult kollegiális kapcsolatunk később sem szakadt meg, és mindezek után örömmel fogadtam el a felkérést arra, hogy egy tanulmánnyal én is csatlakozzam az Elnök Urat köszöntő kollégák sorához.

A jelen tanulmány témája legalább háromszorosan kapcsolódik az igen tisztelt Ünnepelet tudományos munkásságához, minthogy Tóth Ádám foglalkozott mind Werbőczyvel,¹ mind az angol jog történetével,² mind pedig az ingatlannyilvántartás kérdéseivel.³ Ezért bízom benne, hogy a téma számot tarthat mind az Ünnepelet, mind a t. Olvasók érdeklődésére.

Vékás Lajos akadémikus Grosschmid Bénit joggal „a polgári magyar magánjog-tudomány legkiemelkedőbb alkotójának” nevezi.⁴ Grosschmidről mindenekelőtt fő műve, a monumentális *Fejezetek kötelmi jogunk köréből* vaskos kötetei jutnak eszünkbe, amelyeket Szladits Károly a magánjog kimeríthetetlen kincsesbányájának nevezett.⁵ Grosschmid különleges tudományos nagyságának további ékes bizonyítékaiként feltétlenül említeni kell az antik görög és római jognak szentelt munkáit,⁶ nemkülönben utolsó nagy művét, a *Werbőzy és az angol jog* címmel 1928-ban megjelent monográfiáját,⁷ amely már különleges történeti-összehasonlító témájánál fogva is párját ritkítja a jogi szakirodalomban. Kiemelem e vonatkozásban, hogy Grosschmid kortársai általában még nem voltak magasabb szinten járatosak az angol nyelvben, az pedig ritkaságszámba ment, ha az angol joggal behatóbban foglalkoztak.⁸

Grosschmid abból indult ki, hogy az 1848 utáni évtizedekben mélyreható változásokon keresztülment magyar jog kevesebb középkori elemet tartalmaz, mint a modern angol jog. Ennélfogva a modern angol jogot könnyebben érthetjük meg Werbőczy Hármaskönyve alapján, mint a modern magyar jog alapján,

- 1 Tóth Ádám, A gyámság intézménye a római jogban és Werbőczy. *Jogtudományi Közöny*, 1993. 10. szám. 394-398. o.
- 2 Tóth Ádám, Vacarius, az angliai glosszator. *Jogtudományi Közöny*, 1993. 4. szám 148-153. o.
- 3 Tóth Ádám, A megújult azeri ingatlan-nyilvántartásról. *Közjegyzők Közönye*, 2004. 3. szám. 11-13. o.
- 4 Vékás Lajos, *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből*. 2. kiad. Budapest, Orac, 2022, 65. o. [továbbiakban: *Vékás, Fejezetek*]
- 5 A *Glossza* bevezetésében, idézi Vékás, *Fejezetek*. 38. 25. j.
- 6 Földi András, Az ógörög és római jog Grosschmid Béni életművében. *Jogtudományi Közöny*, 2023. 1. szám, 1-11. o.
- 7 *Grosschmid Béni, Werbőczy és az angol jog*. Budapest, Franklin, 1928. 662 o. [továbbiakban: *Grosschmid, Werbőczy*]
- 8 A Grosschmid művének megjelenése előtti hazai szakirodalmat a fenti szempontból tekintve a ritka kivételek közé tartozott az angol jogot és jogtudományt alaposan ismerő Pulszky Ágost. Munkásságára nézve ld. összefoglalóan *Szabadfalvi József, A magyar jogbölcseleti gondolkodás története*, Budapest, Gondolat, 2024. 88. o.

és *vice versa*, a középkori magyar jogot is könnyebben érthetjük meg az angol jog alapján, semmint modern hazai jogunk alapján.⁹

Megbízható angoltudása ellenére az angol jog tanulmányozása Grosschmidot is próbára tette. Egy helyen azt írta, hogy „[ö]nkénytelenül feléje fordulok Werbőczynek, ki már annyiszor megfejté nekem ezeket a hieroglifákat”.¹⁰ Egy másik helyen azt írja, hogy az angol jog „az idegen juristának alig érthető szövevény”.¹¹ Az angol jog „csodabogárszerű, exotikus” jellegét annak tulajdonította, hogy az, eltérően a magyar jogtól, nem vesztette el kontinuitását, nemzeti jellegét.¹²

Mindazonáltal Grosschmid azt is hangsúlyozta, hogy az angol jog és a régi magyar jog közötti hasonlóságok nem annyira a normák tartalmában mutatkoznak meg, hanem inkább a stílusban, a szólásformában (*façon de parler*), amely a középkori gondolkodásmódot tükrözi.¹³

Grosschmid mint konzervatív jogtudós őszintén sajnálta a régi magyar jog feledésbe merülését, ugyanakkor elismerte, hogy hazai jogunk 1848 utáni fejlődése olyan sok előnyt hozott, hogy azok bőséges kárpótlást jelentenek a hagyományok elvesztéséért.¹⁴

Grosschmid műve rendkívül gazdag anyagra támaszkodik. Az angol jogi forrásokra közvetlenül is hivatkozott, de nyolc angol összefoglaló művet is felhasznált. További tizenöt angol monográfiát is áttanulmányozott, valamint számos Angliában és az Egyesült Államokban megjelent további szakmunkát is, így pl. a Sir Frederick Pollock által alapított *The Law Quarterly Review* c. folyóiratban megjelent cikkeket is.

Ahhoz képest, hogy Grosschmid e műve összehasonlító jogi tárgyú, meglepően kevés figyelmet fordított a téma európai kontextusára. Olykor hivatkozott a római, az osztrák, a német és a francia jogra, de ezek a hivatkozások nem képeztek számára *tertium comparationis*.

Et nunc venio ad fortissimum. A kontinentális európai jogrendszerekben magától értetődő természetességgel használjuk a dolgoknak ingókra és ingatlanokra való felosztását, amely a római jogban gyökerezik.¹⁵ Ez a terminológia és a mögötte meghúzódó szemlélet azonban a régi magyar jogra, de főként az angol jogra csak korlátozott hatást gyakorolt. Az ingatlan fogalmával kapcsolatos ózdkodás hátterében az áll, hogy az angol jogászok, hasonlóan a régi idők magyar jogászához, az ingatlanok leglényegesebb sajátosságának nem azt az adottságot tekintették, hogy az ingatlan dolgok szoros összeköttetésben

9 Grosschmid, Werbőczy. 1.skk.

10 Grosschmid, Werbőczy. 213. o.

11 Grosschmid, Werbőczy. 78. o.

12 Grosschmid, Werbőczy. 440. o.

13 Grosschmid, Werbőczy. 198. o., 289. o., 516. o.

14 Grosschmid, Werbőczy. 290. o.

15 A *res immobiles* fogalmára nézve ld. Iav. D. 41.3.23 pr.; Macer D. 2.8.15 pr.; Mod. D. 3.3.63.

állnak a földdel. A régi magyar jogban az ingatlan/ingó felosztás ismert volt ugyan, de nem annyira a dolgok fizikai sajátosságával függött össze, hanem a rájuk vonatkozó jogi szabályozással.¹⁶

Grosschmid szerint az ingatlanoknak az angol, ill. a régi magyar jogban három lényeges sajátosságát kell kiemelni.

(1) Az angol és a régi magyar jogban az ingatlanok leglényegesebb sajátossága a *perpetuitas*-ban, az örökségszerűségben rejlik.¹⁷ A *perpetuitas* egyfelől azt jelenti, hogy a tulajdonosnak a dolgot nem kell senkinek kiadnia, másrészt az halála után az örököseire száll át.¹⁸

Az ingatlan fogalma ekként szorosan összefügg az örökléssel. Ezt az összefüggést jelzik az angol jog forrásaiban a latin *h(a)ereditas* szó, nemkülönben annak angol ekvivalensei (*heritage, hereditament, inheritance*), amelyek ingatlant vagy ingatlantulajdont is jelentenek.¹⁹ Hasonló jelenség figyelhető meg régi hazai jogunkban is.²⁰ Hozzátehetjük, hogy e jelenség távoli római előzményekre is visszatekinthet, nevezetesen az ősi római jogban ismert *heredium* fogalmára.²¹

Az angol *hereditament* fogalmán elmélkedve egyes angol jogászok úgy vélték, hogy az *estate for life* mint a jogosult haláláig fennálló jogosultság nem illeszkedik ebbe a körbe. Más angol jogászok azonban, pl. Edward Jenks, úgy vélekedtek, hogy „philological purism must give way to practical convenience”.²²

Grosschmid egy helyütt szellemesen állapítja meg, hogy az angol *inheritance of the hereditaments*²³ kifejezésnek a középkori magyar jogi latinságban a *haereditas haereditatum* kifejezés felelhetett volna meg 'ingatlantulajdon' jelentésben, de Werbőczy nem használt ilyen kifejezést.²⁴ Grosschmid megjegyezte, hogy hazai jogunkban a *h(a)ereditas* fogalma nem távolodott el olyan messzire etimológiai gyökereitől, mint amennyire ez az angol *hereditaments* esetében bekövetkezett, amelynek jelentése alapvetően ingatlan.²⁵

16 Grosschmid, Werbőczy. 43. o.

17 Grosschmid, Werbőczy. 62.sk., 215. o., 257. o.; ld. hasonlóan Garner A., Bryan (ed.), Black's Law Dictionary. St Paul, Thomson West, 2004, 251. o. [s. v. chattel real]. [továbbiakban: Garner, Black's Law Dictionary]; Vö. Swadling, William in Peter Birks (ed.), English private law. I, Oxford: OUP, 2000, 229. o. [továbbiakban: Swadling, English private law]

18 Az „örökös” elnevezés magyar sajátosságnak tűnik, mert számos más európai nyelvben ez a fogalom etimológiailag az „árva” (gör. *orphanosz*) fogalmára vezethető vissza, ld. pl. Duden *Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache*, 3. Aufl. Mannheim, Duden, 2001. 184 [s. v. Erbe].

19 Grosschmid, Werbőczy. 306. o.

20 Grosschmid, Werbőczy. 214. o., 233. o., 4. j., 298. o.

21 Ld. pl. Luigi Capogrossi *Colognesi, Proprietà e signoria in Roma antica*. Roma, La Sapienza Editrice, 1994. 57.sk.

22 Edward Jenks, *Modern land law*. Oxford, Clarendon, 1899, 93, 2. j., idézi Grosschmid, Werbőczy. 323. o.

23 Vö. Grosschmid, Werbőczy. 293. o.

24 Grosschmid, Werbőczy. 316. o.

25 Grosschmid, Werbőczy. 348.sk.

Grosschmid felhívja a figyelmet arra is, hogy az angol jogban az ingók öröklését nem tekintik szorosabb értelemben vett öröklésnek,²⁶ ehhez képest az ingók esetében azoknak a „next-of-kin”-nek nevezett örökösök közötti szétosztásáról (*distribution*) beszélnek.²⁷

Fontos látni azt is, hogy az *inheritance* az angol jogi nyelvben az ingatlanok törvényes öröklését jelenti.²⁸ Ezzel összhangban a *heir* az angol jogban hagyományosan az ingatlanok törvényes örökösét jelenti,²⁹ *nota bene*, az ingatlanok végrendeleti örökösét angolul *devisee*-nek nevezik.³⁰

Az ingó dolgoknak az öröklés köréből való kizárása a magyar jogászok számára furcsán hangzik, de Grosschmid szerint ez az angol szemlélet Werbőczyt kevésbé lepné meg.³¹ Amikor Werbőczy *hereditas*ról beszél, a legtöbbször csak az ingatlanokra gondol. Az ingók tekintetében Werbőczy a *haereditas* vagy a *successio*³² szavak helyett más kifejezésekkel élt, pl. *dividuntur*, *devolvuntur*, *pro se tollet*.³³

(2) Az ingatlan középkori fogalmának további fontos sajátosságát képezte szoros összefüggése a birtok fogalmával.³⁴ Köztudomású, hogy régi hazai jogunk forrásaiban a *possessio* földbirtokot is jelentett.³⁵ Meglepőbb, hogy a középkori magyarországi latinságban a *ius possessionarium* nemesi telket is jelentett.³⁶ A régi magyar jog forrásaiban megtalálható *ius possessorium* nem képezte a *ius possessionarium* szinonimáját, mert az előbbi fogalom aktuálisan gyakorolható dologi jogi jogosultságot jelentett, szemben a pusztá várománnyal.³⁷

Az angol jogi nyelvben mind a *tenement* (latinul *tenementum*) mind a *tenure* szavak tükrözik az ingatlan és a birtok fogalma közötti rokonságot.³⁸ A *possession* szó az angol jogi nyelvben (különösen „in possession” formában), hasonlóan a régi magyar források *ius possessorium*ához, a jogosultság közvetlen gyakorolhatóságára utal, szemben a várománnyal.³⁹

(3) Az angol jogban az ingatlanok harmadik fontos jellemzője dologi („real”) jellegük, szemben az ingók „személyi” jellegével. Ez a szembeállítás a római

26 Grosschmid, Werbőczy. 294.skk.

27 Grosschmid, Werbőczy. 46.skk., 51. o., 454.skk. Vö. *Garner*, Black's Law Dictionary. 508. o. [s. v. distribution].

28 Grosschmid, Werbőczy. 214. o. Vö. *Garner*, Black's Law Dictionary. 743. o. [s. v. inheritance].

29 Grosschmid, Werbőczy. 294. o., 451. o. Vö. *Garner*, Black's Law Dictionary. 740. o. [s. v. heir].

30 Grosschmid, Werbőczy. 453. o., Vö. Roger Kerridge in Birks 2000, 526. o.

31 Grosschmid, Werbőczy. 294. o.

32 Grosschmid, Werbőczy. 60. o.

33 Grosschmid, Werbőczy. 58. o.

34 Emil Seckel, Heumanns Handlexikon zu den Quellen des römischen Rechts, 9. Aufl. Jena, Fischer, 1907, 441. o. [s. v. possidere, (e)].

35 Grosschmid, Werbőczy. 138. o.

36 Grosschmid, Werbőczy. 138, 385. o.

37 Grosschmid, Werbőczy. 385. o.

38 Vö. Grosschmid, Werbőczy. 300, 303. o. Ld. még Swadling, English private law, 224.skk.; Zwalwe, Willem – Sirks, Boudewijn, Grundzüge der europäischen Privatrechtsgeschichte. Einführung und Sachenrecht. Wien–Köln–Weimar, Böhlau, 2012, 146-154. o.

39 Grosschmid, Werbőczy. 376. o.

jog *in rem* és *in personam acti*óinak megkülönböztetésére vezethető vissza.⁴⁰ E vonatkozásban említhető a *real property* – *personal property* angol jogbeli megkülönböztetése is, amelynél fogva az ingó dolog tulajdonosa a jogsértővel szemben csak kártérítésre perelhet, ehhez képest a dolog vindikálása csak az ingatlanoknál lehetséges.⁴¹

Az angol *leaseholderek*⁴² eredetileg csak kötelmi jogosultsággal rendelkeztek, amelyet a földbirtokossal (*landlord*) szemben gyakorolhattak, 1500 óta azonban dologi keresettel is élhetnek harmadik személyekkel szemben.⁴³ Mindazonáltal az ún. *leasehold estate* ma sem minősül *real property*-nek, hanem azt ún. *chattel real*-nek tekintik, és ekként egy átmeneti alakzatot képez a *real property* és a *personal property* között.⁴⁴ A *Black's Law Dictionary* szerint a legfontosabb *chattel real* az *estate for years in land*, amelyet azért tekintenek *chattel*nek, mert időhöz kötött, *nota bene*, a *real property* fogalmi elemét képezi a lejáratí idő hiánya.⁴⁵

A lejáratí idő hiánya annyira fontos a *real property* körében, hogy a bérlő még akkor sem szerezhet *real property*t, ha a szerződést 10.000 évre kötik meg, ilyenkor is csak *chattel real*-ről beszélnek.⁴⁶ Grosschmid az ilyen eseteket az angol szemlélet érzékeltetése céljából az ingótulajdonhoz hasonlította,⁴⁷ de dogmatikailag helyesebb ingatlanon fennálló tartós jogról beszélni.

Grosschmid jó érzékkel látta meg, hogy a *real estate* fogalmában a dolog fogalma összemosódik a fölötte fennálló jogosultsággal.⁴⁸ Grosschmid föltette a kérdést: hogyan lehet egy telket *estate*-nek nevezni? Megjegyezte azonban, hogy Werbőczy nem tett volna fel ilyen kérdést, mert az ingatlanokat gyakran *iura possessionaria*-nak nevezte.⁴⁹

Grosschmid megállapította, hogy a fogalmak keveredése a tradicionális európai jogrendszerek természetes fejlődés útján kialakult sajátossága volt, amelyet a kontinentális európai jogtudomány és a polgári törvénykönyvek racionális alapon meghaladtak.⁵⁰

Grosschmid rámutatott arra, hogy a fogalmak keveredése mögött Angliában az az adottság húzódik meg, hogy minden föld tulajdonjoga a koronát illeti meg,

40 Grosschmid, Werbőczy. 456.sk., 481.sk.

41 Stein, Peter, Legal institutions. London, Butterworths, 1984, 165. o.; Vö. Varuhas, Jason, The concept of vindication in the law of torts. Oxford Journal of Legal Studies, 2014. 2. sz. 253.sk. [továbbiakban: Stein, Legal institutions]

42 Vö. Stein, Legal institutions. 167. o.

43 Stein, Legal institutions.

44 Garner, Black's Law Dictionary. 909 f. [s. v. leasehold].

45 Garner, Black's Law Dictionary. 251. o. [s. v. chattel real].

46 Strachan, Walter, Practical conveyancing. London, Stevens, 1901. 228. o.; Strachan, Walter, Recovery, also extinguishment of rent-charges. The Law Quarterly Review, 1911. 341. o., idézi Grosschmid, Werbőczy. 219. o.

47 Grosschmid, Werbőczy. 218.sk.

48 Vö. Stein, Legal institutions. 165.sk.

49 Grosschmid, Werbőczy. 81. o.

50 Grosschmid, Werbőczy. 391. o.

ehhez képest a magánszemélyek csak többé-kevésbé korlátozott *estate*-tel vagy *interest*-tel rendelkezhetnek az ingatlanok fölött.⁵¹ E jelenséget Grosschmid azzal a szemléletes hasonlattal jellemezte, hogy a postagalamb előbb-utóbb mindenképpen visszatér a helyére.⁵² Hasonló jogi helyzetet eredményezett hazánkban az ósiség törvénye (1351), amelyet az 1848-as törvények töröltek el.

Grosschmid szerint Angliában szükségtelen lenne eltörölni a koronának az ingatlanok fölött – napjainkban is fennálló – főtulajdonjogát, mert a *fee simple in possession* és néhány további hasonló jogintézmény révén az angol ingatlantulajdon majdnem olyan szabad, mint a kontinentális európai országokban. Grosschmid megjegyezte, hogy a magyar jogban sem szűnt meg teljesen az állam háramlási joga, amely a törvényes és végrendeleti örökösök hiányában kerül előtérbe.⁵³

Grosschmid nagy figyelmet fordított az ingó és az ingatlan dolgok közötti átmeneti alakzatokra. A régi magyar jog tekintetében ilyen alakzatként utalt a ménesre, amely bizonyos körülmények között ingatlannak, és ezáltal *haereditas*-nak minősült.⁵⁴ Hasonló jelenség az angol jogban a *heir-looms*, pl. bizonyos „vaskos bútorok”, amelyek ingatlanöröklés tárgyát képezik.⁵⁵

Fordított a helyzet akkor, amikor mind az angol, mind a régi magyar jog ingatlanokat minősít speciális ingóságoknak. Erre a jelenségre szolgál példaként a fentebb már említett *chattel real*,⁵⁶ de az elzálogosított ingatlan is, amelynek helyébe ugyanis pénz léphet.⁵⁷

Végül röviden utalok arra, hogy Grosschmid szembeállította az ún. kultúrplanetizmust és az ún. kultúrszatellitizmust.⁵⁸ Grosschmid szellemes hasonlata szerint az európai jogrendszerek a Nap körül keringő bolygókhoz hasonlíthatók. Grosschmid nem fejtette ki, hogy ebben a hasonlatban a Nap alatt mit kell érteni, de föltehetően a középkorra visszanyúló közös európai jogi tradícióra gondolt.⁵⁹

Grosschmid naprendszerében az angol jog is egy bolygó. Ez korszerű gondolat, amennyiben nem kívánja túlhangsúlyozni az angol jog és a kontinentális európai jogrendszerek közötti különbségek jelentőségét. Napjainkban Reinhard

51 Grosschmid, Werbőczy. 111. o.; Vö. Stein, Legal institutions. 165.sk.

52 Grosschmid, Werbőczy. 498. o.

53 Grosschmid, Werbőczy. 515. o.

54 Grosschmid, Werbőczy. 328. o.

55 Grosschmid, Werbőczy. 333. o. Vö. Garner, Black's Law Dictionary. 742 [s. v. heirloom].

56 Grosschmid, Werbőczy. 339. o., 595. o.

57 Grosschmid, Werbőczy. 468. o.

58 Utalt erre a metaforára Vladár Gábor, Tudományos munka-e a jogszabály-előkészítés? Budapesti Szemle. 1939. 14. sz. 255. o.; újabban Rózsa Dániel, A droit comparé módszertani megalapozásának néhány elméleti kérdése, Iustum Aequum Salutare. 2008. 3. szám 171.sk.; Vö. Szladits Károly. In Szladits Károly (szerk.), Magyar magánjog I. Budapest, Grill, 1941. 77. o.

59 Grosschmid, Werbőczy. 64.sk. Vö. Bónis György, Századok. 1937. 71. sz. 238. o.

Zimmermann hívja fel nagy hangsúllyal a figyelmet arra, hogy a *civil law* és a *common law* között lényegesebbek a hasonlóságok, mint a különbségek.⁶⁰

Grosschmid megállapítása szerint egykor hazai jogunk is egy bolygó volt, de a XIX. század második felében a német és az osztrák jog szatellitjává degradálódott.⁶¹ Grosschmid azonban ezt végső soron nem tartotta nagy bajnak, mert a gyakorlati előnyök felülmúlják az érzelmi veszteséget.

Grosschmid figyelemre méltó módon az angol jogi kultúra jövőbeli kilátásaival is foglalkozott. Úgy vélte, hogy a kontinentális jog, valamint a brit gyarmatokon kialakult jogintézmények idővel az angol jogba is behatolhatnak. A kontinentális jogokban és a brit gyarmatokon kialakult helyi jogokban érvényesülő racionalizmus hatására egyszer eltűnhetnek az angol jog középkori eredetű intézményei. Grosschmid voltaképpen a globalizációt jósolta meg, amelynek áldozatául eshet a hagyományos angol jogi kultúra.⁶²

E gondolatok abban az időben igen modernnek számítottak, hiszen a Brit Birodalom akkoriban még életerős volt. A 20. század vége felé Peter Birks joggal tartotta lehetségesnek, hogy az angol jog az uniós jogharmonizáció miatt elvesztheti sajátos jellegét.⁶³ A Brexit óta azonban ez a kockázat számottevően csökkent.

Grosschmid monográfiája, habár nem könnyű olvasmány, ma is inspirálhatja a jogászokat arra, hogy tanulmányozzák az angol jogot, és azt hasonlítsák össze más jogrendszerekkel.⁶⁴ Úgy vélem, a nagyra becsült Ünnepeletnek az összehasonlító jogtörténetre is kiterjedő⁶⁵ szakmai munkásságában is nagy hangsúllyal rezonál az a gondolat, miszerint kevés nemesebb feladata lehet egy jogásznak a különböző jogrendszerek történeti alapú összehasonlításánál.

60 Ld. pl. *Reinhard Zimmermann*, England und Deutschland: Unterschiedliche Rechtskulturen? in *Widerstand, Demokratie, Internationalität*, Heft 1, Göttingen, Universitätsverlag, 2019. 3-54. o.

61 *Grosschmid*, Werbőczy. 431.sk.

62 *Grosschmid*, Werbőczy. 644.sk.

63 *Birks, Peter*, More logic and less experience: The difference between Scots law and English law, in: *Carey Miller L. David – Zimmermann R. (eds.)*, The civilian tradition and Scots law. Berlin, Duncker & Humblot, 1997, 189.sk.

64 Grosschmid monográfiájának – optimális mértékűnek sajnos aligha nevezhető – recepciójához ld. a fentebb idézett műveken túl Szladits Károly, *Jogtudományi Közlöny*, 1931. 66. szám, 221. o.; Vladár Gábor in Szladits Károly: id. m. VI, Budapest, Grill, 1939, 18. o.; *Szászy István*, A Dokumentációs Szemle és az összehasonlító jogtudomány. *Állam és Igazgatás*, 1967. 17. szám. 1143. o.; *Sajó András*, Szerződészegés az angol vételi jogban. *Állam- és Jogtudomány*, 1978. 3. szám, 370. o.; *Benke József*, in *Állam- és Jogtudomány*, 2021. 3. szám, 11. o.; *Veress Emőd*, Megjegyzések Szászy Istvánról, a magyar polgári jog általános részéről és az összehasonlító jog szerepéről. *Jogtudományi Közlöny*, 2021. 2. szám, 55. Külön említem Zalán Kornél négy részben megjelent igényes recenzióját, ld. *Jogtudományi Közlöny*, 1929. 64. szám, 77.sk., 97.sk., 106.sk., 118.sk.

65 Ld. az Ünnepelet fentebb idézett munkáin túl *Tóth Ádám*, A római jog továbbélése. In: *Rácz Lajos (szerk.)*, Egyetemes állam- és jogtörténet. Ókor – feudális kor, HVG-Orac, 1998, 197-202. o.

Die Tradition des römischen Rechts und die Herausbildung des Allgemeinen Teils des Privatrechts

A magánjog általános részének kialakulása a római jog középkori hagyományai-ban gyökerezik. A későbbiekben meghatározó szerepet játszott benne az évszázados fejlődési folyamat eredményeként létrejött pandektarendszer. A tanulmány szerzőjének véleménye szerint a pandektarendszer „Általános Része“ a német pandektisztika ill. pandektatudomány önálló alkotása. A személyek joga (*ius personarum*) és a jogvédelemre vonatkozó jogok (*ius actionum*) a római jogban gyökereznek. A szerző véleménye szerint a szubjektív jogokról és a jogügyletek elméletéről szóló részek viszont nagyrészt a természetjog tanából származnak. A pandektarendszerben a családjog autonóm lesz, azaz önállóvá válik. A család-jog elválik a személyek jogától (*ius personarum*).

Tárgyszavak:

actio, Általános Rész, ius ad rem, ius feudale, ius Germanicum

The development of the general part of private law has its roots in the medieval traditions of Roman law. Later on, the pandect system, which was the result of centuries of development, played a decisive role in this process. The author of the article argues that the "General Part" of the pandect system is an independent creation of German Pandectists or discipline of pandects. The rights of persons (*ius personarum*) and the rights relating to legal protection (*ius actionum*) have their roots in Roman law. In the author's opinion, however, the sections on subjective rights and the theory of legal transactions are largely derived from natural law. In the pandect system family law becomes autonomous, i.e., independent. Family law is separated from the law of persons (*ius personarum*).

Keywords:

actio, General Part, ius ad rem, ius feudale, ius Germanicum

I. Das Pandektensystem bzw. die Pandektenstruktur, genannt auch Pandektensystematik, ist bekanntermaßen das Ergebnis eines Jahrhunderte lange dauernden Entwicklungsprozesses, der zur Zeit der Glossatoren begann und erst im XIX. Jahrhundert zu Ende ging. Nach der Wiederentdeckung des *ius Romanum* des justinianischen *Corpus Iuris Civilis* d.h. der justinianischen Kompilation bzw. Kodifikation in der Digestenhandschrift (der sog. Florentinischen Handschrift, *Codex Florentinus* oder *Littera Florentina*) setzte im Laufe des XII. Jahrhunderts eine intensive und nicht zuletzt fruchtbare bzw. ertragreiche wissenschaftliche Auseinandersetzung mit den Quellen des römischen Rechts (*fontes iuris Romani*) an dem *Studium generale* von Bologna ein.

Das wissenschaftliche System der Glossatoren und der Kommentatoren (genannt auch Postglossatoren) war noch immer das von Gaius (im zweiten nachchristlichen Jahrhundert) und den Kompilatoren von Kaiser Justinian I. (527-568) ausgearbeitete („entworfene“) bzw. entwickelte Institutionensystem, in dessen Rahmen vor allem das Recht der Personen (*personae*), weiterhin das Recht der Sachen (Vermögensrecht = *res*) und letzten Endes das Recht der Aktionen (Prozessrecht = *actiones*) erörtert wurden.

Im Hinblick auf das Prozessrecht verweisen wir darauf, dass die klassische d.h. griechisch-römische Antike für den Begriff „Prozeß“ keinen eigenen Terminus *technicus* entwickelt hat. In der lateinischen Sprache die Wörter *procedere* und *processus* hatten nur in der Umgangssprache eine Rolle. Diese Wörter (das Hauptwort und das Verb) hatten die Bedeutung wie etwa „Vorgehen“. Später konnten diese Wörter im Sinne eines „Verfahrens“ und einer „Handlungsweise“ interpretiert werden. Die Termini *technici* (Wörter) *actio*, *iudicium* und *lis* hatten auch nicht die Bedeutung des „Prozeßrechts“ im technischen Sinne.

Bartolus (1313-1357) und Baldus (1319/1327-1400), die bekanntesten bzw. berühmtesten Kommentatoren („Postglossatoren“), haben aber die Kategorie der *res* nicht mehr eindeutig anerkannt. Ihrer Ansicht nach zerfiel diese Kategorie in zwei Teile: *iura in re* einerseits und *iura ad rem* andererseits. Zur ersten Kategorie gehörten das *dominium* und das *quasi dominium*, zur zweiten die Obligationen (Verbindlichkeiten) (*obligationes*). Hier soll darauf verwiesen werden, dass die praxisorientierte Methode der Kommentatoren (Postglossatoren) zur Ausbildung eines umfangreichen Prozessrechts (*ius processuale*) führte.

Die oben erwähnten Termini *technici* bzw. Rechtsbegriffe wurden von dem bekannten Humanisten Johann Apel (1486-1536) zur Begründung einer neuen Kategorisierung bzw. Systematisierung angewendet. Die Begriffe des Sachen- und Obligationenrechts sind vor allem auf seine wissenschaftliche Tätigkeit zurückzuführen. Diese zwei Teile des Vermögensrechts (*ius patrimoniale*) wurden aber in der frühen „Pandektenwissenschaft“ erst seit der Mitte des XVII. Jahrhunderts ausgebildet.

II. Der Begriff *negotium* (*negotia*) wird im Sinne „rechtsgeschäftliche Tätigkeit“ – keineswegs aber im Sinne des „Rechtsgeschäfts“ im technischen Sinne – zum ersten Male von Johannes Althusius (1557/1563-1638) verwendet. Bei Althusius kommt weder in seinem Werk *Iurisprudentia Romana, vel potius iuris Romani ars, duobus libris comprehensa et ad leges methodi Romae conformat* aus dem Jahre 1586 (siehe auch die späteren Auflagen des Werkes) noch in seinem Werk *Dicaeologicae libri tres, totum et universum ius quo utimur methodice complectentes* (1617) der Terminus technicus *negotium iuridicum* vor.

Daniel Nettelbladt ist der Urheber des *negotium iuridicum*, der freilich auf der *facta*-Lehre – unter anderem – des Althusius aufbaut. Johannes Althusius spricht nur von "negotia" im Sinne der „rechtsgeschäftlichen Tätigkeit“ („*negotia gerere*“).

In der Sekundärliteratur – natürlich mit Unrecht – schreibt man manchmal, wenn auch nicht eindeutig, im Hinblick auf das „negotium“ von Johannes Althusius vom „Rechtsgeschäft“ im technischen Sinne. Die Ungenauigkeiten der englischen bzw. englischsprachigen Rechtsterminologie (*legal terminology*) mögen dabei auch eine nicht zu unterschätzende d.h. beachtliche Rolle spielen. Peter Stein schreibt im Hinblick auf Johannes Althusius wie folgt: „Law is concerned with all kinds of dealing between parties, which he (sc. Johannes Althusius G.H.) called negotia, transactions.”¹

In seinem Buch „Roman Law in European History“ schreibt Peter Stein folgendermaßen: „Emphasis is put on the notion of *Rechtsgeschäft*, which is essentially the *negotium* of Althusius, that is, any expression of the will by which a person intends to produce a change in his legal position.”²

Bekanntermaßen heisst „legal transaction“ in der englischen Rechtsterminologie (*legal terminology*) „Rechtsgeschäft“ obwohl einige Autoren eher den Terminus technicus entweder „juristic act“ oder „juridical act“ oder „legal transaction“ verwenden.

Interessant und von nicht zu unterschätzendem Belang sind in dieser Hinsicht auch die Ausführungen von Michel Villey.³ Man könnte ebensowenig das Wort „actio/nes/“ bei Franciscus Connanus (1508-1551), dem Autor des *Commentariorum iuris civilis libri X*, im Sinne eines „Rechtsgeschäfts“ (*negotium iuridicum*) interpretieren. Der Umstand, dass die „actio“ bei Franciscus Connanus nicht auf das Prozessrecht beschränkt bleibt, rechtfertigt keineswegs die Interpretation dieses Ausdrucks als „Rechtsgeschäft“ im technischen Sinne des Wortes.

1 Siehe P. Stein, The Quest for a Systematic Civil Law. Maccabean Lecture in Jurisprudence. Proceedings of the British Academy 90 (1996) S. 155. o.

2 Siehe P. G. Stein, Roman Law in European History. Cambridge, 1999. S. 123. o.

3 Siehe M. Villey, La formation de la pensée juridique moderne. Paris, 1968. S. 588. ff.

III. Heinrich Hahn (1605-1668), der namhafte deutsche Rechtsgelehrte („jurisconsultus“) hat in seinem bekannten Buch (Werk) *Dissertatio de iure rerum et iuris in re speciebus* (Helmstedt, 1639) die Frage der Kategorisierung bzw. Systematisierung des Vermögensrechtes (*ius patrimoniale*) wieder in Vordergrund gestellt.

Seiner Meinung nach gibt es zwei Teile (*partes*) des Zivilrechts; und zwar das *ius reale* und das *ius personale*; das *ius reale* zerfällt wiederum in *ius in re* und *in ius ad rem*. Dem *ius in re* werden das Eigentum-, das Pfand-, Servituten d.h. Dienstbarkeiten-, Besitz- und Erbrecht zugeteilt und die *iura ad rem* werden – so wie früher – mit den Obligationen (Verbindlichkeiten) identifiziert. Die beiden Kategorien wurden von Heinrich Hahn strukturell dadurch auseinandergehalten, dass die dinglichen Rechte einen absoluten, die Obligationen (*obligationes*) hingegen einen relativen Charakter haben.

IV. Die deutsche Historische Rechtsschule bzw. die Pandektistik oder Pandektenwissenschaft hat im Rahmen der ausserordentlich reichen wissenschaftlichen Tätigkeit von Friedrich Carl von Savigny (1779-1861) und Georg Friedrich Puchta (1798-1846) das sog. Pandektensystem und dessen „Allgemeinen Teil“ ausgebildet.

Die Wurzeln des „Allgemeinen Teils“ und die des Familienrechts sind im System des herausragenden Vertreters des Naturrechts, Samuel Pufendorf (1632-1694) zu suchen.⁴ Nach einer philosophischen Einleitung wurde von ihm das Recht einzelner Personen, weiterhin das Recht der höheren gesellschaftlichen Einheit, d. h. der Familie (demnach das Recht des Staates und letzten Endes das Recht zwischen Staaten: Völkerrecht, auf Lateinisch: *ius inter gentes*) erörtert.

Im ganzen System ist die Teilung in allgemeinen und besonderen Teile auf die Idee der Vertreter des Naturrechts (*ius naturale* oder *ius naturae*) Christian Wolff (1679-1754), Joachim Georg Darjes (1714-1791) und Daniel Nettelblatt (1719-1791) – die ebenfalls Schüler von Christian Wolff waren – (*pars generalis et specialis, iurisprudentia naturalis generalis et specialis*) zurückzuführen.

Erwähnung verdient auch Christoph Christian Dabelows (1768-1830) *System der gesamten heutigen Civilrechtsgelehrtheit*, in dem der Verfasser bei der Darstellung der Materie im Wesentlichen dem Pandektensystem folgt. Dieses Werk von Dabelow fängt mit dem „Allgemeinen Teil“ an.⁵

4 C. Philipson, Samuel Pufendorf. In: Sir J. Macdonell and E. Manson (eds.), *Great Jurists of the World*. Boston, 1914. (reprint: New Jersey, 1997). S. 305-344. o.

5 Hier verweisen wir darauf, dass Christoph Christian Dabelow vom Jahre 1791 in Halle (die sog. „Reformuniversität“ Halle wurde im Jahre 1694 gegründet) eine Professur innehatte. Nach der Auflösung der Universität Halle wurde er Professor in Dorpat (heute: Tartu in Estland).

Die erste Auflage dieses Werkes veröffentlichte Christoph Christian Dabelow im Jahre 1794. Das *System der gesamten heutigen Civilrechtsgelehrtheit*, das im Jahre 1796 auch in einer zweiten Auflage publiziert wurde, bildete die Voraufgabe eines dreibändigen Hauptwerkes unter dem Titel *Handbuch des Pandecten-Rechts in einer kritischen Revision seiner Hauptlehren* (Halle, 1816-1818).

In diesem großangelegten Werk versuchte Dabelow alle Rechtsmaterien zu vereinen. Man findet in Christoph Christian Dabelows *Handbuch des Pandecten-Rechts* das Privat- und Lehnsrechts (*ius feudale*) ebenso wie Prozessrecht und Kirchenrecht. Mit Rücksicht auf diesen Umstand kann Dabelow, neben – Daniel Nettelblatt, als Begründer eines „Allgemeinen Teils“ – als wesentlicher, „organischer“ Bestandteil des Pandektensystems betrachtet werden.

Das moderne Pandektensystem wurde dem Wesen nach zuerst von Gustav Hugo (1764-1844), der Professor in Göttingen war, erarbeitet. Angesichts dessen, dass er aber in einer späteren Auflage seines Werkes von diesem System bzw. dieser Systematik in wesentlichen Punkten abwich, ist dieses System eigentlich erst in der ersten Auflage des Werkes *Grundriß eines gemeinen Civilrechts zum Behufe von Pandecten-Vorlesungen* vom Jahre 1807 von Georg Arnold Heise (1778-1851) zu finden.

Der „Allgemeine Teil“ des Pandektensystems bzw. dessen Inhalt ist zweifelsohne eine eigenständige Schöpfung der deutschen Pandektistik bzw. Pandektenwissenschaft. Das Recht der Personen und der Teil über den Rechtsschutz wurzeln zweifelsohne im römischen Recht (*personae* und *actiones*), während die Teile über die subjektiven Rechte und über die Theorie der Rechtsgeschäfte („Rechtsgeschäftslehre“) grösstenteils aus der Naturrechtslehre stammen. Im Pandektensystem wird das Familienrecht autonom, selbständig. Das Familienrecht trennt sich vom Personenrecht (*res personarum*).

Das Familienrecht wurde zum ersten Male auf Gesetzgebungsebene im Allgemeinen Landrecht für die Preussischen Staaten als „autonome Rechtsmaterie“ behandelt. Die philosophischen Grundlagen der Autonomie des Familienrechts wurzeln in der naturrechtlichen Denkweise von Christian Wolff, die mit den sog. „konzentrischen Kreisen“ im Zusammenhang stehen.

V. Nach derartigen Vorläufern wurde das Pandektensystem in seiner Ganzheit von Georg Friedrich Puchta und Friedrich Carl von Savigny, der in Göttingen merkwürdigerweise *nie* die Vorlesungen von Gustav Hugo besuchte, ausgearbeitet.

Die Rechtsmaterie von Puchtas *Pandekten* zerfällt auf einen aus vier Teilen bestehenden allgemeinen Teil, dann werden die dinglichen Rechte, die Obligationen, das Familienrecht und am Ende das Erbrecht erörtert. Der erste Abschnitt des

Allgemeinen Teiles spricht „Von den Rechtsvorschriften“ (Die Lehre der Rechtsnormen), im zweiten werden die „Rechtsverhältnisse“, im dritten die Anwendung der Rechtsnormen und im vierten das Recht der Persönlichkeit („Die Rechte an der eigenen Person“) erörtert.

Zwei Jahre nach der Veröffentlichung Georg Friedrich Puchtas *Lehrbuch der Pandekten* (1838) fängt Friedrich Carl von Savigny den allgemeinen Teil seines großangelegten, bahnbrechenden Werkes „System des heutigen römischen Rechts“ (I-VIII. Bde, Berlin, 1840-1849.) an zu publizieren.

In diesem achtbändigen Werk wurde die Rechtsmaterie im Pandektensystem und zwar in seiner endgültigen Struktur (Systematik) dargestellt: a) Allgemeiner Teil, b) Sachenrecht, c) Obligationenrecht, d) Familienrecht und e) Erbrecht.

Das Prozessrecht bildete schon vom Gesichtspunkte der Pandektenwissenschaft her einen selbständigen d.h. autonomen Rechtszweig (auf Französisch: „branche du droit“, auf Englisch: „branch of law“).

VI. Das Personenrecht wurde im Pandektensystem „aufgeteilt“. Der eine Teil des *ius personarum* befindet sich im Allgemeinen Teil, während einige Institute des Personenrechts im Rahmen des Familienrechts geregelt werden. Es soll betont werden, dass man die Idee der „Aufteilung“ (*divisio*) des Personenrechts bereits in den Werken von Samuel Pufendorf, Christian Thomasius und Joachim Georg Darjes findet.

VII. Das von den Romanisten d.h. den Vertretern des römischen Rechts erarbeitete Pandektensystem wurde auch von vielen maßgeblichen Vertretern der germanistischen Richtung der Historischen Rechtsschule angenommen. Karl Friedrich Eichhorn (1781-1854), Georg Beseler (1809-1888) und Otto von Gierke (1841-1921) haben das einheimische germanische Recht, das *ius Germanicum* im Pandektensystem dargestellt.

Das Pandektensystem beeinflusste weiterhin auch die Handelsrechtler, wie z. B. Heinrich Thöl (1807-1884). Das Gleiche bezieht sich auch auf einige namhafte Vertreter des öffentlichen Rechts (*ius publicum*) wie z. B. auf Paul Laband (1838-1918). Auch manche Vertreter des internationalen (öffentlichen) Rechts (Völkerrechts, *ius inter gentes*) benutzten das Pandektensystem, um die Rechtsmaterie in systematischer Form darzustellen.

Ausgewähltes Schrifttum

- N. T. Gönner*: Handbuch des deutschen gemeinen Prozessrechts in einer ausführlichen Erörterung seiner wichtigen Gegenstände. Bd. I. 1801.
- M. Eschbach*: Introduction générale à l'étude du droit. Paris, 1856.
- J. Flach*: Les glossateurs et les bartolistes selon Cujas. Nouvelle Revue Historique de Droit Français et Etranger mars-avril 7 (1883)
- J. Flach*: Etudes critiques sur l'histoire du droit romain au moyen âge. Paris, 1890.
- P. Viollet*: Histoire du droit civil. Paris, 1893.
- E. Zitelmann*: Der Wert eines «allgemeinen Teils» des bürgerlichen Rechts, Grünhuts Zeitschrift 33 (1906) S. 1-32.
- A. B. Schwarz*: Zur Entstehung des modernen Pandektensystems. Zeitschrift der Savigny- Stiftung für Rechtsgeschichte (Romanistische Abteilung) 42 (1921) S. 578-610. (=Rechtsgeschichte und Gegenwart. Gesammelte Schriften zur Neueren Privatrechtsgeschichte und Rechtsvergleichung. Von Dr. A. B. Schwarz. (Hrsg. von H. Thieme und F. Wieacker) Karlsruhe, 1960. S. 1-25.)
- A. Esmain*: Histoire du droit français. Paris, 1925.
- W. Wilhelm*: Zur juristischen Methodenlehre im 19. Jahrhundert. Frankfurt am Main, 1958. S. 62-63.
- A. J. G. Böhrer*: Einführung in das bürgerliche Recht. 2. Aufl. Tübingen, 1965. S. 71.
- J. Gilissen*: Introduction historique au droit civil. Partie I: Histoire des sources du droit. Bruxelles, 1965.
- K. W. Nörr*: Ordo iudiciorum und ordo iudiciarius. In: Collectanea S. Kuttner I. 1967. S. 327-343. (K. W. Nörr=Iudicium est actus trium personarum. 1993. S. 3-17.)
- F. Wieacker*: Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Entwicklung. 2. Aufl. Göttingen, 1967.
- Chr. Bergfeld*: Franciscus Connanus (1509-1551). Ein Systematiker des römischen Rechts. Köln – Graz, 1968.
- H. Coing*: Trois formes historiques d'interprétation du droit – Glossateurs, pandectistes, école de l'exégèse. Revue Historique de Droit Français et Etranger juillet-décembre 1970.
- K. W. Nörr*: Naturrecht und Zivilprozeß: Studien zur Geschichte des deutschen Zivilprozeßrechts während der Naturrechtsperiode bis zum beginnenden 19. Jahrhundert. Tübingen, 1976.
- Pólay E.*: A pandektisztika és hatása a magyar magánjog tudományára. (Die Pandektistik und ihr Einfluß auf die Wissenschaft des ungarischen Privatrechts). Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae, Sectio Iuridica et Politica, Szeged, 1976.

- H. Coing*: Zum juristischen Prozeßbegriff. In: Historische Prozesse (Hrsg. von K.-G. Faber – Chr. Meier) München, 1978. S. 365-373.
- P. Ourliac*: Etudes d'histoire du droit médiéval privé. Paris, 1979.
- M. Lipp*: Die Bedeutung des Naturrechts für die Ausbildung der Allgemeinen Lehren des deutschen Privatrechts. Berlin, 1980.
- D. Medicus*: Allgemeiner Teil des BGB. München, 1982.
- M. Boulet-Sautel*: Sur la méthode de la Glose. Annales des Facultés de Droit et de la Science Juridique 2 (1985) S. 17-26.
- A. Menezes Cordeiro*: Evolução juscientífica e direitos reais. Revista da Ordem dos Advogados 45 (1985) S. 71-112.
- P. Ourliac*: Histoire du droit français de l'an mil au Code civil. Paris, 1985.
- K. Röttgers*: Anmerkungen zum Ursprung des juristischen Prozeßbegriffs. In: Archiv für Begriffsgeschichte 29 (1985) S. 117-125.
- A. Gouron*: Droit et coutume en France au XII et XIII siècles. Adershot, 1993.
- F. X. Testu*: Les Glossateurs. Regards d'un civiliste. Revue trimestrielle de droit civil, avril-juin 1993. S. 279-303.
- A. Lehmann*: Nettelblatt und Dabelow als die eigentlichen Begründer eines allgemeinen Teiles. In: Festschrift für Dr. G. Maier zum 65. Geburtstag. 1994. S. 39-58.
- M. Boulet-Sautel*: L'exégèse, la glose et leurs corps de référence. Droits (Revue Française de Théorie Juridique) décembre 24 (1996)
- P. Stein*: The Quest for a Systematic Civil Law. Maccabean Lecture in Jurisprudence. Proceedings of the British Academy 90 (1996)
- P. G. Stein*: Römisches Recht und Europa. Die Geschichte einer Rechtskultur. Frankfurt am Main, 1997.
- J. M. Carbasse*: Introduction historique au droit. Paris, 1998.
- A. Gouron*: Bologne: un modèle inaccessible aux juristes européens du XIIe siècle ? In: Droit romain, jus civile et droit français (sous la direction de J. Krynen) Toulouse, 1999.
- P. Stein*: Roman Law in European History. Cambridge, 1999.
- J. Gaudemet*: Les naissances du Droit. Le temps, le pouvoir et la science au service du droit. (Éd. B. Basdevant et J. Gaudemet) Paris, 2006⁴.
- G. Hamza*: The Classification into Branches of Modern Legal Systems and Roman Law Traditions /"La clasificación en ramas de los sistemas legales modernos y tradiciones del Derecho romano"/. Revista de Derecho de la Pontificia Universidad Católica de Valparaíso XXVII (2006) S. 443-472.
- G. Hamza*: Wege der Entwicklung des Privatrechts in Europa. Römischrechtliche Grundlagen der Privatrechtsentwicklung in den deutschsprachigen Ländern und ihre Ausstrahlung auf Mittel- und Osteuropa. Passau, 2007.
- G. Hamza*: Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition. Budapest, 2009.

G. Hamza: Origine e sviluppo degli ordinamenti giusprivatistici moderni in base alla tradizione del diritto romano. Santiago de Compostela, 2013.

G. Hamza: Az európai magánjog fejlődése a kezdetektől a XX. század végéig. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján. (Die Entwicklung des europäischen Privatrechtssysteme von den Anfängen bis zum Ende des XX. Jahrhunderts. Der Ursprung der modernen Privatrechtssysteme auf den Grundlagen des römischen Rechts). Budapest, 2022.

G. Hamza: Origen y desarrollo de los ordenamientos iusprivatistas modernos con base en la tradición del Derecho romano. Santiago de Compostela – Madrid, 2022.

A. Földi – G. Hamza: A római jog története és intézményei. (Geschichte und Institutionen des römischen Rechts) 29. verbesserte und vermehrte Auflage, Budapest, 2025.

G. Hamza: Le développement du droit privé européen. Le rôle de la tradition romaniste dans la formation du droit privé moderne. Budapest, 2024.

A kisebb (pertárgy)értékű követelések hatékony érvényesítésének kihívásai és rendszerének komplexitása – áttekintő elemzés*

Kis (pertárgy)értékű igények érvényesítésének mechanizmusaival számos írás foglalkozott, ám egy átfogó kép adása elmaradt. Erre vállalkozott a szerző, melynek során felvázolt egy térképet arról, hogy a kisebb értékű ügyek sokféleségének tengerében az ezekhez az ügyekhez kapcsolt igényérvényesítési formák jellegzetességei és az általuk érvényesített ügyek jellemzői között esetlegesen milyen mintázatok, milyen kapcsolatok mutathatók ki. Ennek a „térképnek” a felvázolásával talán közelebb kerülhetünk ahhoz a kérdéshez is, hogy minden ilyen típusú ügghöz rendelt-e a jogalkotó az adott jogrendszerben megfelelően hatékony igényérvényesítési mechanizmust. Ez lehetőséget adhat arra is, hogy áttekinthessük, hogy ezek a különböző időkben és valószínűleg különböző koncepciók mentén az eljárásjogi rendszerekbe integrálódott igényérvényesítési formák mennyiben tudtak egy rendszerré szerveződni, mennyiben kiegészítői vagy konkurenciái egymásnak és maradt-e esetlegesen valamiféle hézag a rendszerben.

Tárgyszavak:

kisértékű követelések, fizetési meghagyás, kollektív igényérvényesítés, digitalizáció, EU jog

Numerous articles have dealt with the mechanisms of enforcing small claims, but a comprehensive picture has not been provided. The author has undertaken to do so, outlining a map of the sea of diversity that is small claims, showing the characteristics of the forms of enforcement associated with these cases and the characteristics of the cases enforced by them, and identifying any patterns and relationships that may be apparent. By drawing up this "map," we may be able to get closer to the question of whether the legislator has assigned an appropriately effective claim enforcement mechanism to each type of case in the given legal

* A tanulmány a szerzőnek a „A polgári közjegyzőség fennállásának 150 éves évfordulójára a MOKK és a PPKE JÁK által 2024. október 18-án szervezett jubileumi konferencián megtartott plenáris előadásának írott és szerkesztett változata.

system. This may also provide an opportunity to review the extent to which the forms of enforcement integrated into systems of procedural law at different times and probably based on different concepts have been able to organize themselves into a system, to what extent they complement or compete with each other, and whether there are any gaps in the system.

Keywords:

small claims, payment order, collective enforcement, digitization, EU law

Számos mechanizmus ismert a világban és itthon, melyeket különböző korokban arra dolgoztak ki, hogy a kisebb pertárgyértékű ügyekben az igényérvényesítés – elsősorban a költség- és időráfordítás tekintetében – valamiképpen arányosabban legyen megvalósítható. Az igazságszolgáltatás erőforrásaival való jó gazdálkodás egyre nagyobb jelentőséggel bírhat napjaink fogyasztói társadalmában, amely kitermel számos olyan élethelyzetet, aminek következtében ilyen jellegű követelések nagy számban előfordulhatnak.

Kis (pertárgy)értékű igények érvényesítésének mechanizmusaival sok szerző számos könyvében és tanulmányában foglalkozott, gondolva itt elsődlegesen az eltérő eljárási rendek szükségességének kérdésére, az egyszerűsített és sok esetben digitalizált peres eljárásokra, a fizetési meghagyásos eljárások különféle megoldásaira, egyes helyeken és időkben a laikus elem, így pl. békebírói rendszerek térnyerésére és újabban a kollektív igényérvényesítési mechanizmusok egyes formáira. Azonban egy átfogó kép adása elmaradt. Erre szeretne most vállalkozni a szerző egy szerényebb terjedelemben e tanulmány keretei között. Ennek során felvázolna egy térképet arról, hogy a – sokszor nem is homogénnek tekintett, de az eddigi szakirodalomban talán nem kellőképpen szétszalazott – kisebb értékű ügyek sokféleségének tengerében az ezekhez az ügyekhez kapcsolt igényérvényesítési formák jellegzetességei és az általuk érvényesített ügyek jellemzői között esetlegesen milyen mintázatok, milyen kapcsolatok mutathatók ki. Ennek a „térképnek” a felvázolásával talán közelebb kerülhetünk ahhoz a kérdéshez is, hogy minden ilyen típusú ügghöz rendelt-e a jogalkotó az adott jogrendszerben megfelelően hatékony igényérvényesítési mechanizmust. A tervezett strukturális áttekintés valószínűleg hiánypótló és lehetőséget adhat arra is, hogy áttekinthessük, hogy ezek a különböző időkben és valószínűleg különböző koncepciók mentén az eljárásjogi rendszerekbe integrálódott igényérvényesítési formák mennyiben tudtak egy rendszerre szerveződni, mennyiben kiegészítői vagy konkurenciái egymásnak és maradt-e esetlegesen valamiféle hézag a rendszerben. Vajon jó-e ez az összehangoltságuk vagy egy fragmentált, szétszabdalt rendszert képeznek csak.

Mindenképpen közös jellemzője ezeknek a mechanizmusoknak, hogy az általuk érvényesítendő igények vonatkozásában a legnagyobb kihívás a proporciionalitás megteremtésének kérdése. A területi korlátok miatt nem nyílik lehetőség arra, hogy minden fent említett kérdés mindegyikével kellő részletességgel foglalkozzon a szerző egyetlen tanulmányban, így nagyobb hangsúly kerül a tradicionálisabb eszközök közül a fizetési meghagyásos eljárásokra és napjaink aktualitásai közül a kollektív igényérvényesítési mechanizmusokra, valamint a magyar Polgári perrendtartásba legújabbban bevezetett egyszerűsített polgári per intézményére és valamelyest a digitalizáció kérdésére. A többi terület inkább csak említésszerűen szerepel a jelenlegi írásban és egy későbbi tanulmány keretei között kerül részletesebb elemzésre. Nem tér ki a szerző a határon átnyúló ügyek rendszerszintű áttekintésére sem, ahol az európai bagatell eljárás és az európai fizetési meghagyásos eljárás rendeleti szintű szabályozása és újabban a képviseleti keresetek irányelvi keretszabályainak megteremtése alkotott egy érdekes, de sok kritikára is okot adó jogszabályi környezetet. Ez utóbbiak is egy későbbi, másik mű tárgyát képezhetik majd, a jelenlegi írás kereteit bizonyonnal szétfeszítenék.

I. A fizetési meghagyásos eljárásokhoz kapcsoló kérdések

Az összehasonlító jogi kutatások megmutatják a fizetési meghagyásos eljárásokra vonatkozó szabályozás sokszínűségét. Általánosságban közeli rokonságban vannak a sommás eljárásokkal, sokszor hasonló funkciót töltenek be, alapvető jellegzetességük az írásbeliség, ex parte eljárás, a jogorvoslat rendszerint meglehetősen kevés formai kötöttség betartása mellett válik lehetővé. Ezáltal az egész eljárás végül nem a tartalmi kérdések tisztázását éri el, hanem a nem vitatott követeléseknek a ténylegesen vitás követelésektől való elválasztását.

Számos európai állam joga ismer olyan egyszerűsített eljárásokat, amelyek főként a kisebb pertárgyértékű, illetve nem vitatott pénzkövetelések gyorsabb és kevésbé költségesebb érvényesítését teszik lehetővé.¹

1 Rechberger, Walter H. - Kodek, Georg E., Das Mahnverfahren in den Mitgliedstaaten der EU – Generalbericht. In: *Rechberger, Walter H. - Kodek, Georg E. (eds.), Orders for Payment in the European Union*. Kluwer, The Hague, 2001. 7. o. [továbbiakban: *Rechberger - Kodek, Das Mahnverfahren*]; *Heß, Burkhard*, Strukturfragen der europäischen Prozessrechtsangleichung, dargestellt am Beispiel des Europäischen Mahn- und Inkassoverfahren. In: (*Hrsg. Schütze - Rolf A. (eds.), Einheit und Vielfalt des Rechts*. Festschrift Geimer, München, Beck, 2002. 341. o. [továbbiakban: *Heß, Strukturfragen*]; *Hess, Burkhard*, Europäisches Zivilprozessrecht. Heidelberg, C.F. Müller Verlag, 2009. 556. o.; *Leible, Stefan - Freitag, Robert*, Forderungsbeitreibung in der EU. München, Beck, 2008. 103. o.; *Freitag, Robert - Leible, Stefan*, Erleichterung der grenzüberschreitenden Forderungsbeitreibung in Europa: Das europäische Verfahren für geringfügige Forderungen. Betriebs-Berater. 2009. 1. sz. 2. o. [továbbiakban: *Freitag - Leible, Erleichterung*]

A fizetési meghagyásos eljárásnak az eljárásjogi rendszerekbe való bevezetése azon a megfigyelésen alapul, hogy a bírósági eljárások számos esetben nem a vitatott tény-, illetve jogkérdések tisztázása végett indulnak meg, hanem azért, hogy a hitelezőnek lehetőséget biztosítsanak arra, hogy egy végrehajtható határozathoz juthasson olyan követelések tekintetében, amelyek fennállását az adós komolyan nem vitatja, de a teljesítésre nem képes vagy nem hajlandó.² A jogintézmény legfőbb célja tehát, hogy ezek az előreláthatólag nem vitatott igények egy nemperes eljárás keretében nyerjenek gyors elintéztést, ami nemcsak a bíróságot tehermentesíti, de a felek szemszögéből is idő-, és költséghatékony.

A gyorsított jogvédelem közös európai gyökerei a római jogban és a germán jogban keresendők.³ Emiatt ugyan az eljárások fő jellemzői hasonlóak, de számos markáns különbséget találhatunk a kialakításukban. A fizetési meghagyásos eljárások közé azokat az eljárásokat sorolhatjuk, amelyek két alapvető feltételnek megfelelnek. Az egyik kritérium, hogy egy korlátozott és formalizált bírósági vizsgálatot követően bocsátják ki a fizetési (esetlegesen teljesítési) felhívást; a másik: ebből a felhívásból egy végrehajtási jogcím származik, ha az adós meghatározott időn belül nem él ellentmondással.⁴

Az összehasonlító jogi kutatások megmutatják a fizetési meghagyásos eljárásokra vonatkozó szabályozás sokszínűségét. Amennyiben az egyes államok eljárásainak azonosságait keressük, ezeket a következőkben lehet összegezni. A fizetési meghagyásos eljárás általánosságban közeli rokonságban van a somnás eljárásokkal, sokszor hasonló funkciót tölt be. A fizetési meghagyásos eljárások alapvető jellegzetessége az írásbeliség, ahol a döntés az adós előzetes meghallgatása nélkül történik (ex parte eljárás)⁵. Már ebből a kiindulópontból kiviláglik, hogy a fizetési meghagyásos eljárás nem arra a célra fejlesztették ki, hogy a vitás polgári jogi kérdéseket tisztázzák és elintézzék. Sokkal inkább arról szól, hogy egy a kontradiktórius eljárás (per) előterében álló tisztán írásbeli eljárással a kezdeményezés terhe a kérelmezőről az ellenfelére helyeződjön át. Ezt a terhet az ellensúlyozza, hogy az ellenféltől – a végrehajtás elkerülése érdekében – „elvárt” ellentmondás rendszerint meglehetősen kevés formai kötöttség betartása mellett válik lehetővé. Ezáltal az egész fizetési meghagyásos eljárás (kérelem, fizetési meghagyás, ellentmondás) végül nem a tartalmi kérdések tisztázásáért éri el, hanem a nem vitatott követeléseknek a ténylegesen vitás követelésektől

2 *Rechberger - Kodek*, Das Mahnverfahren. 2. o.

3 Lásd részletesebben: *Stürner, Rolf*, Einstweiliger Rechtsschutz. In: *Storme, Marcel (eds.)*, Procedural Laws in Europe – Towards Harmonisation. Antwerpen, Maklu, 2003. 147-149. o. [továbbiakban: *Stürner, Einstweiliger Rechtsschutz*]; *Kaser, Max - Hackl, Karl*, Das römische Zivilprozessrecht. München, Beck, 1996. 133. o. és azt követő oldalak.

4 *Stürner*, Einstweiliger Rechtsschutz. 151. o.

5 *Crifò, Carla*, Cross-border Enforcement of Debts in the European Union. Austin, Kluwer, 2009. 2-3. o. [*Crifò*, Cross-border Enforcement]

való elválasztását.⁶ Ezeknek az eljárásoknak azok az általános jellemzője, hogy gyorsított módon teszik lehetővé a végrehajtási jogcímhez jutást a nem vitatott, sürgős és könnyen bizonyítható ügyek esetében. Ezekben az eljárásokban a bíróság a hitelező kérelmére, az adós meghallgatása nélkül bocsát ki egy határozatot, amelyben felhívja az adóst, hogy vitassa az érvényesített igényt, vagy fizesse azt meg. Az adóst szabályszerűen kitanítják a határozat természetéről, illetve arról, hogy egy könnyen igénybe vehető jogorvoslat áll a rendelkezésére. Amennyiben az adós nem él az ellentmondás lehetőségével, általában megnyílik a lehetőség a végrehajthatásra. Az ellentmondása pedig jellemzően rendes peres eljárásá alakítja az eljárást.⁷ A különbözőségek inkább az eljárás struktúráját érintő részletkérdésekben fedezhetők fel.

A fizetési meghagyásos eljárás Európa szerte kevés kivétellel fakultatív jellegű, azaz a követelés jogosultja dönthet arról, hogy az igényét fizetési meghagyásos eljárásban vagy peres úton érvényesíti. A magyar mellett az osztrák megoldás jelent ez alól szembeötlő kivételt.

Míg a fizetési meghagyásos eljárásnak általában pénzkövetelés lehet a tárgya,⁸ néhány államban (Bulgária, Franciaország, Olaszország, Svédország) más igények érvényesítése is megengedett, ám egyes szerzők álláspontja szerint ennek többnyire nincs nagy gyakorlati jelentősége.⁹

Eltér az egyes európai államok szabályozása abban a tekintetben, hogy az érvényesíteni kívánt követelésnek milyen jogviszonyból kell származnia.¹⁰ A legtöbb tagállamban semmiféle korlátozás nincs e tekintetben (pl. Ausztria, Belgium, Görögország, Olaszország¹¹, Spanyolország, Svédország).¹² A német jog kizárja az eljárás alkalmazhatóságát a fogyasztó hitelek egy bizonyos köre esetében.¹³ Franciaországban a lejárt, meghatározott összegű pénzkövetelések esetén vehető igénybe az eljárás (injonction de payer), ám csak azokat a követeléseket lehet általa érvényesíteni, amelyek szerződéses kötelezettségből erednek (polgári és

6 Prütting, Hans, Die aktuellen Entwicklungen des europäischen Zivilprozessrechts, insbesondere das künftige europäische Mahnverfahren. In: Nikas, N. et al (eds.), Studia in honorem Pelayia Yessiou-Faltsi. Athens-Thessaloniki, Sakkoulas Publishers, 2007. 509. o.

7 Heß, Strukturfragen. 341. o.

8 Green Paper on European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claim litigation. COM(2002)746, Nr. 3.2.1. [továbbiakban: Green Paper]

9 Stürmer, Einstweiliger Rechtsschutz. 152. o.

10 Ifj. Gátos György, A fizetési meghagyás újjászületése az európai közösségi jogban. In: Kengyel Miklós (szerk.), 50 éves a Polgári perrendtartás. Pécs, Dialóg Campus, 2003. 42. o. [továbbiakban: Gátos, A fizetési meghagyás]

11 Fabian, Anna Katharina, Die Europäische Mahnverfahrensverordnung im Kontext der Europäisierung des Prozessrechts. München, Jenaer Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 2010. 70. o. [továbbiakban: Fabian, Die Europäische Mahnverfahrensverordnung]

12 Green Paper Nr. 3.2.2

13 Gátos, A fizetési meghagyás. 42. o.

kereskedelmi természetűek),¹⁴ vagy törvényi kötelezettségen alapulnak.¹⁵ A pénzüsszegnek a csatolandó dokumentumból ki kell tűnnie, eképpen pl. a szerződésből eredő kártérítési igények ki vannak zárva az érvényesíthető követelések köréből.¹⁶

Egyes országok (pl. Ausztria, Belgium, korábban Hollandia, immár Spanyolország) csak a meghatározott pénzüsszegig terjedő igények esetén teszik elérhetővé a fizetési meghagyásos eljárást, míg más jogrendszerek nem ismernek semmilyen összecszerű korlátot (Franciaország¹⁷, Görögország, Németország¹⁸, Olaszország¹⁹, Svédország).²⁰

A fizetési meghagyásos eljárás legtöbb európai államban bírósági hatáskörbe tartozik (kivéve Magyarország és Horvátország), rendszerint alsóbb szintű bíróságok járnak el. Abban a tekintetben, hogy bíró jár-e el már színesebb a kép. Ez utóbbi rendszerint attól is függ, hogy az adott fizetési meghagyásos eljárási modellben vizsgálják-e a kérelem megalapozottságát, illetve ez a vizsgálat milyen „mélységű”.

A leglényegesebb különbségek a bizonyítás és a kérelem vizsgálatának terjedelmére és az elektronikus feldolgozhatóságra nézve fedezhetők fel a különböző eljárási modellek között. Ennek egyenes következménye az eljárások struktúrájának és a jogorvoslatoknak a különbözősége.

Az egyik markáns különbség azzal kapcsolatban merül fel, hogy milyen mértékben kell vizsgálni a követelés megalapozottságát. Egyfajta valószínűségi vizsgálat elegendő-e, amelynél a formális vizsgálati kritériumokból kitűnően a nyilvánvalóan megalapozatlan kérelmeket lehet kiszűrni, vagy ennél átfogóbb vizsgálatról van szó. Az igény jogi megalapozottságának vizsgálata azért is kulcsfontosságú kérdés, mert ettől függ, hogy a bíró értékelő tevékenysége szükséges-e, ill. az elektronikus eszközök bevetésének határát is ez jelentheti. A fizetési meghagyás iránti kérelem teljes automatizálása akkor valósítható meg, ha a vizsgálat alapvetően a betartandó formalításokra korlátozódik.²¹

A vizsgálat mértéke a nemzeti jogokban nagyon különböző, igen sokféle megoldással találkozhatunk Európában: a gépi (automatizált) feldolgozástól (pl. Németország), egészen az okiratos fizetési meghagyásig (Franciaország és Olaszország), mely utóbbi egy korlátozott bizonyításon alapul. A romanista jogcsaládban rendszerint megkövetelik a követelés okirati bizonyítékát. Ez szoros

14 *Gundlach, Eva*, Europäische Prozessrechtsangleichung. Gegenstand – Struktur – Methode dargestellt am Beispiel des Mahnverfahrens. Tübingen, Medien Verlag Köhler, 2005. 109. o. [továbbiakban: *Gundlach*, Europäische Prozessrechtsangleichung]

15 *Ebenbichler, Gerhard*, Die französische Procédure d'injonction de payer (bzw de faire) im Vergleich zum Mahnverfahren in Österreich. Zeitschrift für Rechtsvergleichung, Internationales Privatrecht und Europarecht. 2006. 8. szám. 64. o.; *Criffo*, Cross-border Enforcement. 209. o.

16 *Fabian*, Die Europäische Mahnverfahrensverordnung. 64. o.; Prütting: i.m. 511.

17 *Fabian*, Die Europäische Mahnverfahrensverordnung. 64. o.; Bunge: i.m. 80.

18 *Fabian*, Die Europäische Mahnverfahrensverordnung. 41. o.

19 *Gundlach*, Europäische Prozessrechtsangleichung. 90. o.

20 Green Paper Nr. 3.2.3; *Stürmer*, Einstweiliger Rechtsschutz. 151-152. o.

21 *Sujecki, Bartosz*, Mahnverfahren. Heidelberg, C. F. Müller, 2007. 93. o.

összefüggésben áll azzal a ténnyel, hogy az eljárás gyakorlatilag a szerződéses igényekre korlátozódik.²²

Mindegyik megoldásra igaz azonban, hogy az arra jogosult (rendszerint bíróság) a fizetési meghagyást valamilyen fajta sommás vizsgálatot követően bocsátja ki.²³ A kontinentális jogi megoldások közül élesen elkülönül azonban egymástól a német-osztrák, valamint a francia (és az ezen alapuló olasz, spanyol és portugál)²⁴ szabályozás abban a vonatkozásban, hogy a kérelemhez milyen okiratokat kell csatolni, ill. a fizetési meghagyás kibocsátást megelőzően történik-e valamilyen érdemi vizsgálat. A kettő között félúton található a skandináv modell.²⁵

A bizonyítás nélküli modell él pl. Ausztriában, Németországban, Portugáliában Svédországban. A bíró nem folytat le vizsgálatot a követelés érdemét illetően, sokkal inkább egy pusztán formai vizsgálatról beszélhetünk. Ennek a módszernek nagy előnye a hatékonyság. Lehetővé teszi továbbá, hogy az eljárást egy ne a bíró, hanem egy bírósági tisztviselő folytassa le, az ügy csak ellentmondás esetén kerül bíró elé.²⁶

Az (írásos) bizonyíték előterjesztése és a vizsgálat terjedelme egymással is szoros összefüggésben vannak, mivel a bíróság a vizsgálatot csak olyan körülményekre tudja kiterjeszteni, amelyekre nézve a kérelmező nyilatkozott, illetve bizonyítékot terjesztett elő.²⁷ A bizonyításos (okiratos) és a bizonyítás nélküli modell közötti különbségtétel nemcsak a vizsgálat horizontja tekintetében jelent eltérést, hanem a rendelkezésre álló jogorvoslatokat (azok számát) és ezáltal az eljárás struktúráját is alapvetően befolyásolja. Míg a bizonyításos modell esetében egyetlen vitatási lehetőség áll a kötelezett rendelkezésére, a bizonyítás nélkülinél többnyire megkettőződik a jogorvoslati lehetőség.²⁸

A modern információs technológiának a bírósági eljárásban történő bevetéséből fakadó racionalizálási és gyorsítási potenciál bizonyos mértékig függ az adott eljárás struktúrájától. Több lehetőség rejlik benne az egyszerűen strukturált eljárásoknál, melyek lefolyása inkább rutinszerű, amelyekben a döntési folyamat sematikus, és standardizálhatóbb.²⁹ Nem lehet a véletlennek tulajdonítani, hogy számos országban a fizetési meghagyásos eljárást tekintették ilyennek. A szabályozás kialakítása során arra is figyelemmel kell lenni, hogy amennyiben teret

22 Ezekben a jogrendszerekben a fizetési meghagyásos eljárásban a *gemeinrechtliche Exekutiv-* ill. *Urkundenprozess* élt tovább. *Stürner*, *Einstweiliger Rechtsschutz*. 152. o.

23 Green Paper Nr. 3.1.1.

24 Green Paper Nr. 3.1.1.

25 *Gátos*, A fizetési meghagyás. 40. o.

26 *Heß*, *Strukturfragen*. 341. o.; *Gátos*, A fizetési meghagyás. 42. o.

27 *Pernfuß*, *Andreas*, *Die Effizienz des Europäischen Mahnverfahrens*. Baden-Baden, Nomos, 2009. 60. o.

28 *Crifò*, *Cross-border Enforcement*. 105. o. [továbbiakban: *Pernfuß*, *Die Effizienz des Europäischen Mahnverfahrens*]

29 *Kodek*, *Georg E.*, *Das Mahnverfahren in Österreich*. In: *Rechberger*, *Walter H.* - *Kodek*, *Georg E.* (eds.), *Orders for Payment in the European Union*. The Hague, Kluwer, 2001. 481. o.

engedünk az automatizált feldolgozásnak, akkor a „döntéshozó” programnak a hagyományos eljárás vizsgálatait kell leképeznie³⁰

A gépi feldolgozásoknál egyébiránt a centralizáció a jellemző,³¹ hiszen így az infrastruktúra kiépítése kevesebb pénzügyi ráfordítást igényel. Ráadásul az automatizált eljárások esetében nincs jelentősége a feldolgozó bíróság vagy közjegyző földrajzi elhelyezkedésének, hiszen úgymint az Interneten zajlik a kommunikáció. Az egész eljárást, – nem utolsósorban a költségtakarékosság miatt – lehetőleg kevés, de specializálódott személyzettel kell ellátni, amely szerencsés esetben strukturálisan és infrastrukturálisan is elkülönül.

Az eljárás struktúrája tekintetében alapvetően az egy-, ill. kétlépcsős fizetési meghagyásos eljárások között szokás különbséget tenni. Egylépcsős eljárásról többnyire akkor beszélhetünk, ha az ellentmondásra nyitva álló határidő elteltével a fizetési felhíváshoz alaki és anyagi jogerő kapcsolódik, és végrehajthatóvá válik. Bizonyos államok (többnyire a bizonyítás nélküli modellek esetén) előírnyoznak egy további eljárási szakaszt, amely a kötelezett számára lehetővé teszi, hogy a korábbi mulasztása ellenére a végrehajthatóságot és az esetleges fenyegető jogerőt (jellemzően még a végrehajtást megelőzően) elhárítsa.³² Az utóbbiak megadják az adós számára az ellentmondás lehetőségét a fizetési meghagyás kibocsátása ellen, az ellentmondás elmaradása azt eredményezi, hogy a kibocsátott határozat tkp. egy mulasztási ítélet hatályával bír. Ez ellen azonban újabb jogorvoslati lehetősége van az adósnak mielőtt jogerőre emelkedne. Végül meg kell említeni azokat a fizetési meghagyásos eljárásokat, amelyek egyáltalán nem vezetnek jogerős határozathoz.³³

II. Kollektív igényérvényesítés a szórányos kárigények tekintetében

A mikro igazságszolgáltatást megtestesítő fizetési meghagyásos eljáráshoz hasonlóan a makró igazságszolgáltatást reprezentáló kollektív igényérvényesítési mechanizmusok kapcsán is elmondható, hogy nem kizárólag a bagatell igények érvényesítésének az eszközei.

A külhoni szabályozásokban számos megjelenési formája ismert ezeknek az eljárásoknak. Az egyik alapvető különbség az opt-in és az opt-out rendszerű modellek között tehető. Míg az előbbi a részvétel kinyilvánításán alapul, vagyis belépéssel lehet a csoport tagjává válni, addig az utóbbi eleve a csoport (ennél

30 *Salten, Uwe - Gräve, Karsten*, Gerichtliches Mahnverfahren und Zwangsvollstreckung. 2.Aufl. Köln, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2005. 34. o. [továbbiakban: *Salten - Gräve*, Gerichtliches Mahnverfahren]

31 Így pl. Németországban *Salten - Gräve*, Gerichtliches Mahnverfahren. 14-16.

32 továbbiakban: *Pernfuß*, Die Effizienz des Europäischen Mahnverfahrens. 59. o.

33 *Stürner*, Einstweiliger Rechtsschutz. 152. o.

az eljárástípusnál jellemzően osztálynak szokták nevezni) tagjainak tekinti azokat, akik az osztály pontosan körülhatárolt meghatározásának megfelelnek; ők aktivitásukat akkor kell, hogy kifejtsék, ha nem szeretnének az osztályban maradni.³⁴

Az opt-out rendszerek létjogosultságát rendszerint a hatékonysággal és a későbbi jogsértésektől elrettentő hatásával szokták igazolni.³⁵ Különösen igaz ez a csekély perértékű ügyekben, ahol kicsi a perlési hajlandóság.³⁶ Az opt-in eljárás nem adekvát elaprózódó, szétszórt, szórványos veszteségek esetén.³⁷ Az amerikai tapasztalatok szerint az opt-in eljárások nehézségekkel szembesülnek, ami az attraktivitást illeti a szélesebb körű részvételre. Az ok a tétlenség. Az amerikai opt-out rendszer gyakorlata igazolja, hogy az osztálytagok általában passzívak, nem tesznek semmit. Szinte soha nem élnek az opt-out lehetőségével. Fogyasztói ügyekben, átlagosan 2% alatti érintett él a joggal, hogy kilépjön az eljárásból.³⁸ Ausztráliában valamelyest más a helyzet, egy empirikus kutatás kimutatta, hogy az emberek nem idegenkednek a kilépéstől, és az opt-out rátája sokkal a magasabb a vártnál (átlag: 13,78%, medián: 5,28%).³⁹

Az opt-out modell jelenti a legkevesebb akadályt az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés tekintetében, nagyobb eljárási hatékonyságot és gazdaságosságot kínál (különösen, ahol az osztály összetétele kiszámítható és világos). Előnye, hogy megnevezetlen osztálytagok szereznek jogcímet a kártérítésre a megnevezett képviselők cselekményei által anélkül, hogy időt kellene tölteniük vele vagy forrásokat mozgósítaniuk. Nagyobb számú fél részére biztosítja ezt a kompenzációt, mivel jellemzően a kilépők után is többen vannak, mint egy opt-in eljárás esetén (melybe nem lépnek úgy be az érintettek).⁴⁰ Egyúttal biztonságot jelent az alperes számára, hiszen tudja a kitettséget mértékét.⁴¹

Az opt-out eljárások előnyeként említhető az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés jobb érvényesülése, a követelések összértéke megállapítható, és az egyes

34 Ld. *Harsági, Viktória - van Rhee, Cornelius Hendric*, *Collective Redress in the European Union – Comparative Perspectives*. In: *Harsági, Viktória - van Rhee, Cornelius Hendric (eds.)*, *Multi-party Redress Mechanisms in Europe: Squeaking Mice?* Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2014, XIX-XXXVI.

35 *Karlgodt, Paul*, Introduction. In: *Karlgodt, Paul G. (ed.)*, *World Class Action*. Oxford: Oxford University Press, 2012, XL.

36 *Stadler, Astrid*, *Mass Tort Litigation*. In: *Stürner, Rolf - Kawano, Masaroni (eds.)*, *Comparative Studies on Business Tort Litigation*. Tübingen: Mohr, 2011, 166. o.

37 *Wagner, Gerhard*, *Collective redress – categories of loss and legislative options*. *Law Quarterly Review*, 2011, 78. o.

38 *Issacharoff, Samuel - Miller, Geoffrey P.*, *Will Aggregate Litigation Come to Europe?* *Vand. L. Rev.*, 2009, 203. o.

39 *Zuckerman, Adrian*, *Zuckerman on Civil Procedure. Principles of Practice*. London: Thomson Reuters, 2013, 693. o. [továbbiakban: *Zuckerman, Zuckerman on Civil Procedure*]

40 *Hausfeld, Michael D. - Ratner, Brian A.*, *Prosecuting class Actions and Group Litigation*. In: *Karlgodt, Paul G. (ed.)*, *World Class Action*. Oxford: Oxford University Press, 2012, 547. o. [továbbiakban: *Hausfeld-Ratner, Prosecuting class Actions*]

41 *Zuckerman, Zuckerman on Civil Procedure*. 690. o.

károsultak közötti elosztásának világos kritériumai vannak. Létjogosultságát rendszerint a hatékonysággal és a későbbi jogsértésektől elrettentő hatásával szokták igazolni. A külföldi gyakorlati tapasztalatok szerint hasznosnak bizonyulhat különösen csekély pertárgyértékű ügyekben, elaprózódó, szórványos veszteségek esetén. Olyan esetekben, melyekben számos egyén érintett egy jogellenes magatartás tekintetében, de nem olyan mértékig, hogy bármelyikük motivált lenne pert indítani, illetve ahol az egyedi károk nem számottevőek, de az egész összeg, illetőleg a jogosulatlan profit tekintélyes. Felmerülhet az opt-out rendszerrel szembeni kifogásként, hogy nem jelentenek teljes kompenzációt a felperesnek, illetve nem veszik figyelembe az egyedi ügyek közötti releváns különbségeket, vagy elmaradhat azok adekvát vizsgálata. Az opt-out rendszerek előnye továbbá, hogy nem nevesített osztálytagok juthatnak végrehajtható határozathoz – a megnevezett képviselők cselekményei által – anélkül, hogy időt kellene tölteniük vele, vagy forrásokat mozgósítaniuk. Nagyobb számú fél részére biztosítja ezt a kompenzációt, mivel jellemzően a kilépők után is többen maradnak, mint ahányan egy opt-in eljárás esetén csatlakoznának.⁴² Egyúttal biztonságot jelent az alperes számára, hiszen tudja a kitettség mértékét. Figyelemmel kell lenni arra a tényre, hogy az opt-out rendszer adminisztrációja kisebb, amely a negatív elvárt értékű ügyeknél fontos szempont lehet.

III. Eljárási rendek kérdése és a digitalizációban rejlő lehetőségek

Az Európai Unió számos tagállamának nemzeti joga ismer olyan egyszerűsített bírósági eljárásokkal, amelyek a kisebb pertárgyértékű követelések gyorsabb és kevésbé költséges érvényesítését teszik lehetővé. Különösen az angolszász területeken terjedtek el az ilyen típusú eljárások.⁴³ Országonként igen eltérő az az érték, amely alapján a követelés a bagatell ügyek közé sorolható, ahogyan azok az eljárási szabályok is különbözőek, melyek mentén a döntés megszületik. Az eszközök tárházába tartozhat a különbíróóságok felállítása a kis perértékű ügyek tárgyalására (függetlenül attól, hogy milyen anyagi jogi kérdést érint az ügy); az egyszerűsített eljárások alkalmazása; a laikus elemek megjelenése a bírászkodásban; a peren kívüli, ill. alternatív vitarendezési eljárások előtérbe kerülése.⁴⁴

42 *Hausfeld–Ratner*, Prosecuting class Actions. 547. o.

43 *Leible, Stefan - Freitag, Robert*, Forderungsbeitreibung in der EU. München, 2008, Beck. 103. o.; *Freitag, Robert - Leible, Stefan*, Erleichterung der grenzüberschreitenden Forderungsbetreibung in Europa: Das europäische Verfahren für geringfügige Forderungen. Betriebs-Berater, 2009. 1. szám. 2. o.

44 *Hershkoff, Helen*, Short-cuts to Judgment and Provisional Remedies. In: *Chase, Oscar G. - Hershkoff, Helen (eds.)*, Civil Litigation in Comparative Context. Thomson, St. Paul, 2007, 289. o.

Az egyszerűsített eljárások bevezetését az tette szükségessé, hogy a peres eljárás költségvonzata, időtartama és a perek bonyolultsága egyébként nem volna arányos a követelés értékével. Alapvetően a proporcionalitás elvét követve számos európai ország több eljárási rendet tart fent (jellemzően két-három félétt), ahová az ügyek alapvetően a pertárgyérték alapján csatornázódnak be. Néhány helyen (pl. az angol CPR-ban) ez az alapvető besorolás rugalmasan módosítható, finomítható azáltal, hogy más szempontokat mérlegelve a bíró átsorolhatja az ügyet egy másik eljárási rend (track) hatálya alá, hiszen a kis pertárgyérték nem jelent feltétlenül egyszerű elbírálást.

A régi (2018 előtti) polgári perrendtartásunk is élt ezzel az eszközzel és lényegében három eljárási rendet különböztetett meg, speciális szabályokat alkalmazva az ún. „kis értékű” és a kiemelt jelentőségű ügyekre nézve. Az előbbibe lényegében a fizetési meghagyósos eljárásnak indult, de ellentmondás miatt később perré alakult ügyek csatornázódtak be. A fizetési meghagyósos eljárás akkori felső küszöbértékét pedig összehangolták a kiemelt jelentőségű ügyekre szabott eljárási rend alsó értékhatárával.

A kodifikáció során egy koncepcióváltás következett be, az új Pp. hatályba lépésével 2018-ban ez a differenciálás megszűnt és újra egy egységes eljárási rend került bevezetésre. Ennek elsődleges oka az lehetett, hogy a korábbi differenciált szabályozás gyakorlatban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ami a hatékonyság növelését illeti. Ám ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy jobb szabályozottság esetén nem lett volna létjogosultsága. Talán ezt igazolja az az újabb kísérlet, amit az igazságügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2025. évi XLIX. törvény tett, mely – 2025. augusztus 19-i hatályba lépéssel – bevezet a Polgári perrendtartásba a Nyolcadik/A rész beiktatásával „egyszerűsített polgári per” néven egy új eljárási rendet, melynek alkalmazása azonban a felek akaratától függő és nincs kötve a pertárgy értékhez, viszont a törvény alapján nem köthető ki az egyszerűsített polgári per alkalmazása a személyi állapotot, a munkaviszony jellegű jogviszonyt, a fogyasztói jogviszonyt érintő jogvita esetében e jogviták sajátosságaira tekintettel (Pp. 591/B.§). Ezzel számos kisebb pertárgyértékű ügy eleve kiesik az egyszerűsített polgári per keretei között elbíráható ügyek sorából.

A törvény preambuluma 20. pontja az igazságszolgáltatás hatékonyságának növelését jelöli meg az újabb próbálkozás okaként. Hangsúlyozza, hogy az egyszerűsített polgári per alkalmazásáról maguk a jogkeresők dönthetnek olyan módon, hogy már az általuk kötött szerződésben ennek az eljárásnak az alkalmazását vállalják. A jogalkotó az eljárást jobban jellemző írásbeliségtől hatékonyságnövelő hatást vár. Figyelemre méltó újításaként említhető az eljárásnak, hogy az eljárást teljes mértékben a felperesnek kell előkészítenie. Itt a jogalkotó nagy hangsúlyt tesz arra, hogy a felperesnek már a keresetlevélhez csatolni kell valamennyi okirati bizonyítékot, valamint szakkérdés felmerülése

esetén a szakvéleményt. A törvény preambulumaának fentebb hivatkozott pontja felhívja a figyelmet arra, hogy a bíróság az ítéletét a felperes keresetlevele, az alperes ellenkérelme, valamint a szükség esetén beszerzett írásbeli nyilatkozatok, továbbá a keresetlevélhez és az ellenkérelemhez csatolt okirati bizonyítékok és szakvélemény alapján hozza meg rövid határidő alatt. A perindítás előtt a szakvélemény beszerzésére sor kerülhet akár az igazságügyi szakértőkről szóló törvényben szabályozott megbízás alapján, vagy a szakértő közjegyzői nemperes eljárásban, illetőleg a szakértőnek polgári nemperes eljárásban történő kirendelése útján. A perben tehát csak okirati és szakértői bizonyításnak van helye. Az egyszerűsített polgári perben a jogi képviselőt kötelező, ebből következik, hogy az eljárásban az elektronikus kapcsolattartás teljes körűen érvényesül, aminek szintén hatékonyság növelő szerep tulajdonítható.

Az egyszerűsített polgári perben nem érvényesül a Plósz-féle Pp.-ben is ismert és a 2018-ban hatályba lépett új magyar Pp. által újra bevezetett osztott perszerkezet, vagyis az egyszerűsített polgári per nem különül perfelvételi és érdemi tárgyalási szakra. A törvényjavaslat indokolása kiemeli, hogy a kereset nem kapcsolható össze más kereseti kérelemmel, nincs helye keresetváltogatásnak, ellenkérelem-változtatásnak, beavatkozásnak, viszontkereset előterjesztésének, beszámításnak, szünetelésnek, tárgyalás és meghallgatás tartásának, csatlakozó fellebbezésnek, és felülvizsgálatnak. Ezekkel a korlátozásokkal is azt szeretné a jogalkotó előmozdítani, hogy az egyszerűsített polgári per kizárólag a keresettel érvényesített követelés tekintetében kerüljön lefolytatásra és mindezek lehetővé tegyék, hogy rövid idő alatt jogerős és végrehajtható döntés születhessen. Ennek érdekében a perben szoros határidők kerültek megállapításra, emellett a bíróság az egyszerűsített polgári perben soron kívül jár el.

Kitekintve hazánkból megállapíthatjuk, hogy már léteznek úgynevezett online-nevezhető bíróságok is a világon, elsősorban a kis értékű követelések elbírálására. Erre példa lehet az angol megoldás, ahol egy egyszerűsített eljárást vezetnek be a kis értékű követelések (small claims) elbírálására a technológia, mint fő kommunikációs eszköz használatával. Jelenleg ez az online eljárás nemcsak a kis értékű követeléseket (10.000 font alatt) foglalja magában, hanem a közepes értékű követeléseket is (10.000 és 100.000 font között). Néhány összetettebb ügy (pl. a személyi sérüléssel kapcsolatos ügyek és az ingatlan birtoklásával kapcsolatos viták) kimaradt a hatálya alól.⁴⁵ Verbic szerint ez a rendszer „sokkal több, mint a meglévő folyamatok digitalizálása, tekintve, hogy fontos strukturális változásokkal jár”.⁴⁶ A bírósági eljárás három szakaszra oszlik. Az első szakaszban

45 Verbic, Francesco, Application of the New Technologies in Judicial Proceedings. In: Miki, Koichi (ed.), Technology, the Global Economy and other New Challenges for Civil Justice. Intersentia, Cambridge-Antwerp-Chicago, 2021. 386. o. [továbbiakban: Verbic, Application of the New Technologies]

46 Verbic, Application of the New Technologies. 387. o.

egy platform segíti a peres feleket a követelések és védekezések előterjesztésében. Arra is ösztönzi a feleket, hogy proaktívan vegyenek részt az egyeztetésben, nem kötelező érvényű ajánlatok cseréje révén. Az online eljárás második szakaszában jogi segítséget nyújtanak a peres feleknek annak érdekében, hogy segítsék őket a megállapodás elérésében, ha ez még nem történt meg. Illetőleg segítséget kapnak az eljárás ítélezésre irányuló szakaszának első (előzetes) szakaszához szükséges teendők intézésében. Végül azokat az ügyek, amelyek ezen a két szakaszon keresztülmennek megállapodás nélkül, a kerületi bíró (district judge) elé kerülnek elbírálásra.⁴⁷

Következtetések

Láthatjuk, hogy számos eszköz áll rendelkezésre, melyek feladata (legalább részben) a kis (pertárgy)értékű ügyek egyszerűbb, hatékonyabb elbírálása. Ám időnként csak látszólag volnának egymás alternatívái, hiszen a gyakorlatban egészen más ügyek csatornázódnak be az adott igényérvényesítési mechanizmus rendszerébe. Ez nem csak az adott mechanizmus tárgyi hatályának szűkítéséből adódik (mint például a társult perek magyar szabályozása esetében), hanem a szabályozás karakteréből adódóan vonzanak bizonyos típusú vagy alanyú ügyeket. Különbség lehet abban a tekintetben is, hogy az alanyok tekintében az ügy egyik vagy másik pólusán milyen alanyok a tipikusak. Így például a kisebb értékű pénzkövetelések érvényesítésére irányuló fizetési meghagyásos eljárások esetében nagyon jellegzetes a fogyasztó kötelezetti oldalon történő megjelenése. Ez adódik abból is, hogy számszerűleg sok közüzemi vagy információstechnológiai szolgáltatással, illetve közös költséggel, parkolással kapcsolatos tartozást érvényesítenek így a szolgáltatók. Ennek az eljárásnak az egyszerűsített voltából is adódó gyorsasága, sablonos megoldási jellege (és talán a bizonyítási eljárás hiánya is) adja a vonzerejét. Ez lehetővé teszi, hogy a nagyobb cégek a tömegesen előforduló (de többnyire eltérő jogalanyokkal szembeni) követeléseiket hatékonyan tudják érvényesíteni. A kollektív igényérvényesítéssel szemben ezek az eljárások nem iktatják ki az ismétlődéseket (ez a fenti konstrukció miatt nem is lehetséges).

Ezzel szemben a kollektív igényérvényesítési mechanizmusok több ügyet fognak egy csokorba, ám ezek az ügyek komplexek, az eljárás maga többnyire bonyolult. Viszont az ügyek „egy eljárásban tartása” miatt az eljárási cselekmények ismétlései biztosan megspórolhatóak, így érhető el a hatékonyság, ha nem

47 *Verbic, Application of the New Technologies.* 387. o.

is az egyes ügyek, de az igazságszolgáltatás egészének szintjén. Ezek az eljárások azonban nem jelentik a fizetési meghagyásos eljárás alternatíváját vagy konkurenciáját, hiszen itt az alany többszöröződés a jogosulti oldalon tapasztalható (így a fogyasztók is tipikusan az igényérvényesítői oldalon jelennek meg, ha – a kollektív igényérvényesítési mechanizmus jellegétől függően – személyesükben nem is minden esetben kerülnek a felperesi pozícióba). Más fajta ügyek is csatornázódnak ebbe a rendszerbe, a fogyasztói ügyeken kívül tipikusak a környezet- és természetvédelmi, esélyegyenlőségi stb. ügyek. A kereset nem feltétlenül pénzkövetelésre, még csak nem is marasztalásra, hanem akár megállapításra is irányulhat. Ahogyan fentebb láttuk a (tipikusan homogénebb) szórványos kárigények tekintetében (fogyasztói ügyeknél ez a tipikus) a racionális apátia miatt az opt-in rendszerek nem hatékonyak, az opt-out rendszerekhez viszont (legalábbis Európában) bátortalanul nyúlnak a jogalkotók.

Általánosságban ugyan megfigyelhető a világban egy olyan tendencia is, hogy az ügyek egy része az alternatív vitarendezési eljárások keretében oldódik meg, ám a vizsgált körben, de a mediáció vagy a választottbírói eljárás, a kisebb pertárgyértékű ügyekben valószínűleg kevésbé játszhat szerepet ezekben az ügyekben, egyfelől az ügyek számossága miatt, másfelől pedig azért mert pl. a mediációnak elsősorban a hosszabb időhorizontú jogviszonyokban felmerülő viták (családjogi ügyekben, ahol megengedett; munkaügyi viták során; gazdasági ügyekben stb.) vonatkozásában van létjogosultsága, melyek jövőálló megoldást kívánnak. Tehát ebbe az irányba terelni a kis pertárgyértékű ügyeket csak a kollektív igényérvényesítés rendszerén belül lehet célszerű. Hiszen a mediáció éppen az egyéniesítés és nem a tömegesség kezelésére tűnik alkalmasabbnak.

Ami a legfrissebb módosítást illeti a magyar Polgári perrendtartásban, elmondható, hogy jelenlegi formájában nem kifejezetten a kisebb pertárgyértékű ügyek elbírálását szolgálhatja, vélhetően nem elsősorban ezekre ügyekre lett a szabályozás szabva. A pertárgyérték alapján ugyan sem alsó, sem felső küszöb nem került be a perrendtartásba, amiből következően nincsenek a bagatell ügyek kirekesztve a hatály alól, ám több olyan korlátozás is bekerült a tárgyi hatály tekintetében, amiből közvetve azonban mégis az következik, hogy viszonylag számos tipikusan kisebb pertárgyértékű ügy elbírálása kívül reked az eljáráson. Ennek háttérében vélhetően az a koncepció állhat, hogy a jogalkotó az egyszerűsített polgári per szabályait inkább a tudatosabb (és kevésbé védett) felekre igazítva szabta meg az újonnan bevezetett eljárási rend kereteit, kívül tartva a tendenciózusan gyengébb félnek tekintett fogyasztókat és munkavállalókat. Erre nem kizárólag a tárgyi hatály korlátozása utalhat, hanem az eljárás megindulásának feltételeként előírt szerződés megkötése a felek között, amellyel ennek ezeknek a eljárási szabályoknak rendelik alá az ügyüket (a választottbírói kikötéshez hasonlatos módon.)

Egyesített hagyatéki ügyek gyakorlati kérdései

A tanulmány az egyesített hagyatéki ügyek szabályozásának közelmúltbeli változásait vizsgálja. Részletesen bemutatja, hogy a korábban kizárólag kamarai iránymutatásban rendezett eljárási szabályokat a jogalkotó 2018-tól törvényi szintre emelte, ezzel egységes és kötelező keretet teremtve a közjegyzők számára. Elemzi a Hetv. 27. §-ának módosítását, amely speciális illetékességi okot vezetett be az kapcsolódó hagyatékok hatékonyabb kezelésére. A dolgozat a jogszabályi háttér mellett gyakorlati példákkal és tipikus jogesetekkel szemlélteti a közjegyzők munkája során felmerülő problémákat és azok lehetséges megoldásait.

Tárgyszavak:

ügyvitel, kapcsolódó hagyatékok, egyesített hagyatéki ügyek, áttétel, Hetv. 27. §

This study examines recent changes in the regulation of consolidated succession cases. It presents in detail how the procedural rules, which were previously regulated exclusively by chamber guidelines, were elevated to the level of law by the legislator in 2018, thereby creating a uniform and binding framework for notaries. It analyses the amendment to Section 27 of Act XXXVIII., 2010 on succession proceedings ('Hetv.'), which introduced a special ground for jurisdiction to enable more efficient handling of related estates. In addition to the legal background, the paper illustrates the problems that arise in the work of notaries and their possible solutions with practical examples and typical legal cases.

Keywords:

administration, related estates, consolidated estate matters, transfer, Section 27 of the 'Hetv.'

I. Bevezetés

Az elmúlt években az összefüggő hagyatéki ügyek szabályozása jelentős változásokon ment keresztül. A közelmúlt reformjait az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény hatálybalépésével összefüggő egyes törvények és egyéb igazságügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2017. évi CXXXVI. törvény indította el, amely törvényi szintre emelte a kapcsolódó hagyatéki eljárások lefolytatásának szabályait. E szabályok korábban kizárólag a Magyar Országos Közjegyzői Kamara 33. számú iránymutatásában kaptak helyet. Az iránymutatás részletesen szabályozta a kapcsolódó hagyatékok kezelésének rendjét, különös tekintettel arra, miként biztosítható a közjegyzők közötti együttműködés az érintett hagyatéki vagyonelemek átadása érdekében. Mivel azonban az iránymutatás csupán kamarai szinten kötelezte a közjegyzőket, alkalmazása számos bizonytalanságot okozott – különösen akkor, amikor több közjegyző előtt párhuzamosan indultak egymással összefüggő hagyatéki eljárások –, indokolt volt annak törvényi szintű szabályozása. Ennek megfelelően 2018. január 1. napjával hatályba lépett a hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény (a továbbiakban: Hetv.) 27. §-ának módosítása. A Hetv. módosításának célja éppen az volt, hogy a korábban csupán kamarai iránymutatásban szabályozott gyakorlat helyett egységes, törvényi szintű kereteket teremtsen az összefüggő hagyatéki eljárások lefolytatására egy új, speciális illetékességi ok kodifikálásával. E körben nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a hagyatéki ügyek együttes kezelése nem pusztán ügyviteli jellegű mozzanat, hanem a pergazdaságosság és a célszerűség alapelveinek érvényesülését is szolgálja. Ez nemcsak a hatékonyabb ügyintézkést és a gyorsabb érdemi döntéshozatalt segíti elő, hanem az örökösök számára is kedvezőbb, mivel az egyesített hagyatéki eljárásban felmerülő közjegyzői költségek jellemzően alacsonyabbak, mintha az érintett hagyatékok átadása külön-külön eljárásokban, egymástól térben eltérő székhelyen működő közjegyzők előtt történne meg.

Jelen tanulmány célja annak bemutatása, hogy a közelmúltban megváltozott jogszabályi környezet miként alakította át az összefüggő hagyatéki ügyek ügyvitelét, különös tekintettel a vonatkozó jogszabályi háttér és a gyakorlati alkalmazás összefüggéseire. Elemzésre kerülnek a hagyatéki ügyek egyesítésének speciális esetei, valamint olyan tipikus jogesetek, amelyekkel a közjegyzők a mindennapi munkájuk során rendszeresen találkozhatnak.

II. Ügyek egyesítésének általános szabályai

A közjegyzői ügyvitel szabályairól szóló 29/2019. (XII. 20.) IM rendelet (a továbbiakban: KÜsz.) 2. §-ának értelmező rendelkezései, illetve 25. §-a között három, egymástól jól elkülöníthető ügyviteli mozzanatot tárgyal: csatolás, egyesítés és összekapcsolás. Ezek közös jellemzője, hogy mindhárom esetben különböző – ténybeli vagy személyazonosság folytán összefüggő – ügyek iratanyagának¹ „szereleése” történik.

Közjegyzői ügyek² egyesítésének rendszerint akkor lehet helye, ha az egyesítendő ügyek tárgya egymással összefügg, és azok folyamatban vannak.³ Az egyesítés a törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén lehetőség a közjegyző számára. Az egyesítés kérdésében a közjegyző dönthet akár kérelemre, akár hivatalból, döntése meghozatalakor pedig legfőképpen célszerűségi és pergazdaságossági szempontokat kell figyelembe vennie. Maga az egyesítés⁴ az ügyvitel körében egy technikai jellegű mozzanat, melyet akkor lehet elvégezni, ha több fél különböző ügyei iratanyagának végleges együttes kezelése szükséges. Az ügyviteli mozzanat lényege, hogy a közjegyző valamely jogszabályban meghatározott okból két vagy több fél különböző ügyeiből tipikusan egy közjegyzői ügyet hoz létre a gyorsabb ügyintézés és a hatékonyabb elbírálás végett. Éppen e célból rögzíti a KÜsz. 25. §-ának (3) bekezdése, hogy az egyesítés minden esetben a korábbi, több ügy egyesítésekor a legkorábban nyilvántartásba vett ügy iratanyagához történik, így az egyesítéssel érintett ügy iratanyaga is onnan érhető el a továbbiakban.

Az az ügy, amelynek más ügghöz való egyesítéséről rendelkeztek, a továbbiakban befejezettnek minősül.⁵

III. Hagyatéki ügyek egyesítése

III.1. Hagyatéki ügyek egyesítésének speciális szabályai

Egyesítésről hagyatéki eljárásban tipikusan akkor beszélhetünk, ha az örökhatyó:

a) hagyatékába olyan vagyon, vagyonrész vagy vagyontárgy tartozhat, amely a korábban meghalt örökhatyó hagyatéki eljárásában még nem lett teljes hatállyal

1 KÜsz. 2. § (1) bek. 13. pont.

2 A KÜsz. 2. §-ának (1) bekezdés 24. pontja szerinti értelmező rendelkezés a közjegyző hatáskörébe utalt polgári nemperes eljárást és az ahhoz szorosan kapcsolódó adminisztratív teendőket összességét kezeli egyébként közjegyzői ügyként. A közjegyzői ügy tehát nem azonos a közjegyző hatáskörébe utalt polgári nemperes eljárással.

3 Vö. Pp. 117. § (2) bek.

4 KÜsz. 2. § (1) bek. 5. pont.

5 KÜsz. 35. § (2) bek. b) pont.

átadva, illetve az örökhagyó a korábban meghalt örökhagyó hagyatékában örökösként érdekelt;

- b)* a korábban meghalt örökhagyó hagyatékában örökösként érdekelt (örökös/dologi hagyományos/halál esetére szóló ajándékban részesített/utóörökös/dologi utóhagyományos);
- c)* a korábban meghalt örökhagyó hagyatékában igénylő [a korábban meghalt örökhagyó hagyatékaként leltározott vagyontárgyra a korábban meghalt örökhagyó hagyatéki eljárásában olyan jogcímen terjesztett elő igényt, amely szerint az nem tartozik a korábban meghalt örökhagyó hagyatékához, hanem (tulajdonosként, engedményesként stb.) magát az örökhagyót illeti meg];
- d)* a korábban meghalt örökhagyó hagyatékában meghagyás jogosultja/kötelmi hagyomány jogosultja;
- e)* a korábban meghalt örökhagyó hagyatékán özvegyi jogot örökölt;
- f)* a korábban meghalt örökhagyó hagyatéki ügyében az örökhagyó hagyatékával szemben házastársi vagyonközösségi igényt/élettársi vagyonközösségi igényt terjesztettek elő;
- g)* hagyatéki ügyében a korábban meghalt örökhagyó hagyatékával szemben házastársi vagyonközösségi igényt terjesztettek elő; továbbá
- h)* hagyatéki ügyében a korábban meghalt örökhagyó hagyatékával szemben élettársi vagyonközösségi igényt terjesztettek elő.

A fenti esetekben kapcsolódó hagyatékokról van szó, amelyekre a Hetv. 27. §-a állapít meg szabályokat. Az (1) bekezdés arra az esetre vonatkozik, amikor a korábban elhunyt örökhagyó hagyatéki ügye még nincs folyamatban, míg a (2) bekezdés második mondata azt az esetet rendezi, amikor mindkét örökhagyó hagyatéki eljárása már folyamatban van.

A Hetv. 27. §-ának (1) bekezdése alapján, ha a hagyatéki leltár felvétele során a jegyző azt észleli, hogy a leltárba olyan vagyont, vagyonrészt vagy vagyontárgyat kell felvenni, amely egy korábban elhunyt örökhagyó hagyatékához tartozott, de az adott hagyatéki eljárásban átadásra nem került, akkor a hagyatéki leltárt nem az utóbb elhunyt örökhagyó hagyatéki eljárására illetékes közjegyzőhöz küldi meg, hanem eleve a korábban elhunyt örökhagyó hagyatéki eljárására illetékes közjegyzőhöz. Az utóbb elhunyt örökhagyó ügyében illetékes közjegyzőt a jegyző kizárólag értesíti azzal kapcsolatosan, hogy az egyébként az ő illetékességi körébe tartozó hagyatéki ügyben a leltárt melyik másik közjegyzőnek küldte meg. Az értesítés azért szükséges, mert a felek az utóbb elhunyt örökhagyó hagyatéki ügyét természetes módon annál a közjegyzőnél keresik majd, aki a Hetv. 4. §-ában meghatározott általános illetékességi szabályok alapján járna el. A közjegyzőnek tehát ennek az értesítésnek köszönhetően lesz tudomása arról, hogy az eljárást ténylegesen melyik másik közjegyző folytatja vagy folytatta le. Abban az esetben, hogyha a jegyző a Hetv. 27. §-ának (1) bekezdése szerint

értesíti a közjegyzőt, úgy az értesítést (vagy tájékoztatást) a közjegyzői ügyviteli rendszerben⁶ (a továbbiakban: KÜR) az „E” ügykategóriában nyilvántartásba vett ügy alá kell rögzíteni, és az ügyet a közjegyző, illetve a közjegyzőhelyettes befejezetté nyilvánítja. A befejezetté nyilvánítás alakszerű végzés meghozatala nélkül történik az ügy „Befejezett” státuszúvá történő állításával.

A Hetv. 27. §-ának (2) bekezdése alapján megkülönböztethetjük egymástól az eredendően és az áttétel folytán összefüggő hagyatéki ügyeket. Eredendően összefüggő hagyatéki ügyekben ugyanaz a (ugyanazon a székhelyen működő) közjegyző jár el az I. r. örökhatyó és a többbedrendű örökhatyó ügyében, míg az áttétel folytán összefüggő hagyatéki ügyekben előbb különböző közjegyzők előtt indulnak meg az egyes eljárások és csak utóbb kerülnek azonos közjegyzőhöz. Bármelyik esetről legyen is szó, az egyesítendő ügyeket az egyesítést megelőzően örökhatyónként külön-külön új ügyszámmal kell nyilvántartásba venni.⁷

Míg a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) 117. §-ának (2) bekezdése szerint az ügyek egyesítése pusztán lehetőség, amely csak akkor alkalmazható amennyiben azt pergazdaságossági vagy célszerűségi okok indokolják, ezzel szemben az áttételt illetően a Hetv. 27. §-ának (2) bekezdése *imperatív* norma, mely az összefüggő hagyatéki ügy kötelező áttételéről rendelkezik amennyiben a később meghalt örökhatyó hagyatéki ügye nem azonos közjegyzői székhelyen van folyamatban, mint a korábban meghalt örökhatyó hagyatéki ügye. Ilyenkor a II. r. örökhatyó ügyét át kell tenni arra a székhelyre, amely székhely az I. r. örökhatyó hagyatéki ügyére illetékes (azaz itt még nem egyesíteni kell), mivel ebben az esetben a Hetv. 27. §-ának (2) bekezdése nem egyesítési, hanem speciális illetékességi szabályt szabályoz, amely folytán az I. r. örökhatyó ügyében illetékes közjegyző illetékes a II. r. örökhatyó ügyére is. Vagyis az a közjegyző, akihez valamely ok folytán a II. r. örökhatyó hagyatéki ügye került, nem egyesítő végzést hoz, hanem áttételt elrendel. Az áttett ügy adataihoz az ügyintéző megosztott hozzáférést biztosít az illetékes közjegyző számára.⁸ Az ügy áttétele esetén a korábban meghalt örökhatyó szerint illetékes közjegyző iktatja az áttett ügyet a saját nyilvántartásába, melyet magával az áttett ügygel össze kell kapcsolni. Ha (már) mindkettő ügy ott van az előtt a közjegyző előtt, aki illetékes, akkor a később nyilvántartásba vett (magasabb ügyszámú)

6 A közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény 54. §-ának (1) bekezdés *q*) pontja egységes ügykezelő alkalmazás működtetését írja elő a Magyar Országos Közjegyzői Kamara számára, melynek célja a közjegyzői ügyvitel egységes, alapvetően elektronikus ellátásának, a közjegyzői feladatok gyors, hatékony elvégzésének elősegítése. Az egységes ügykezelő alkalmazás törvényi szintű szabályozást igénylő garanciális rendelkezéseit az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvény 15/A-15/D. §-ai tartalmazzák, melyen kívül miniszteri rendeleti szintű normaként további szabályokat állapít meg a Kúsz. is. Az egységes ügykezelő alkalmazás (melyet a Kúsz. KÜR-nek nevez, a gyakorlatban pedig WebNotes néven ismert) használata a közjegyzők és alkalmazottaik számára 2020. január 1. napjától kezdődően kötelező.

7 Kúsz. 86. § (1) bek.

8 Kúsz. 7. § (1) bek. *b*) pont.

ügyben lehet egyesítő végzést hoznia a Pp. 117. §-ának (2) bekezdése alapján, melyre figyelemmel az ügyet „Befejezett” státuszba⁹ kell helyezni. Végezetül a Kúsz. 25. §-ának (3) bekezdése szerint a korábbi ügyszámú hagyatéki ügyhöz kell egyesíteni a későbbi ügyszámút (azaz mindegy, hogy ki halt meg előbb, nem feltétlenül a korábban meghalt örökgyó ügyéhez kell egyesíteni a később meghaltét). Az egyesítés azért is szükséges, mert az összefüggő hagyatéki ügyek külön-külön tárgyalása nem lehetséges, így azok érdemi elbírálása csak az ügyek egyesítésével történhet.

Az áttétel elrendelésével kapcsolatban a gyakorlatban számos probléma merülhet fel, különösen akkor, ha az áttételt elrendelő közjegyző nem ellenőrzi¹⁰ előzetesen, hogy az a hagyatéki ügy, amelyhez az elötte folyamatban lévő ügyet át kívánja tenni, ténylegesen folyamatban van-e. Előfordulhat ugyanis, hogy a korábban elhunyt örökgyó ügyében már hagyatékadó végzést hoztak, így az eljárás befejeződött¹¹, és ennélfogva az áttétellel érintett közjegyző nem tekinthető illetékesnek a későbbi hagyatéki ügyben. Különösen fontos figyelemmel lenni arra, hogy a hagyatéki ügy ne csupán az áttétel elrendelésének időpontjában legyen folyamatban, hanem akkor is, amikor az áttételt elrendelő közjegyző iratai megérkeznek az ügyre ténylegesen illetékes közjegyzőhöz. Célszerű ezért az áttétel elrendelése előtt minden esetben tájékozódni arról, hogy a másik hagyatéki ügy valóban folyamatban van-e.

III.2. Példák és jogesetek összefüggő hagyatéki ügyekre

Ha a jegyzőnél megindul az I. r. örökgyó hagyatéki eljárása, és a jegyző az eljárása folyamatban léte során észleli, hogy az I. r. örökgyót követően meghalt örökös is van, akkor az I. r. örökgyó hagyatéki eljárásában fel kell vennie a további örökgyók hagyatéki leltárát is, a Hetv. 5. §-ának (1) bekezdése szerinti illetékességi szabály alapján. Ennek megfelelően az I. r. örökgyó hagyatéki leltárát felvevő jegyző – ugyanúgy, ahogyan az I. r. örökgyó hagyatéki eljárását lefolytató közjegyző – illetékességgel rendelkezik (illetékessé válik) a további örökgyók hagyatéki leltárának felvételére is.

Az I. r. örökgyó 2024. december 14. napján hunyt el, egyetlen örököse túlélő házastársa, aki utóbb – az I. r. örökgyó hagyatéki ügyének folyamatban léte

9 Vö. Kúsz. 35. § (2) bek. *b*) pont.

10 Vö. Kúsz. 7. § (5) bek. *b*) pont. A KÜR alkalmas arra, hogy ha az „N” ügykategóriába tartozó ügyben érintett fél vagy örökgyó ugyanolyan – folyamatban lévő vagy befejezett státuszú – közjegyzői nemperes eljárásban félként vagy örökgyóként szerepel, akkor a folyamatban lévő, illetve a befejezett „N” ügykategóriába tartozó közjegyzői ügy számának feltüntetésével figyelmeztesse a megindult eljárásra a közjegyzőt.

11 Vö. Kúsz. 35. § (1) bek. *a*) pont és (3) bek. 14. pont *a*) alpont.

alatt – 2025. március 1. napján elhalálozott. A túlélő házastárs, mint II. r. örökgyó után a hagyatéki eljárást az I. r. örökgyó hagyatékára illetékes közjegyző fogja lefolytatni, figyelemmel a Hetv. 27. §-ának (2) bekezdésére, azzal, hogy az utóbb meghalt örökgyó hagyatéki leltárának a megküldéséről a jegyző a II. r. örökgyó hagyatéki eljárásának lefolytatására egyébként illetékes közjegyzőt értesíti, közölve azt is, hogy a leltárt melyik közjegyzőnek küldte meg, figyelemmel a Hetv. 27. §-ának (1) bekezdésére.

Ha a leszármazók valamennyien visszautasították az örökséget, úgy a visszautasítás folytán a hagyaték megnyílásának időpontjára visszamenő hatállyal kiesnek az öröklésből. Az eljárás folyamatban léte alatt a leszármazók kiesése okán már látható volt, hogy az örökgyó testvérei és azok leszármazói válnak örökösként érdekeltté, mivel sem házastárs, sem szülők nincsenek. Ilyen esetben az időközben elhunyt testvér is örökösként érdekeltnek minősülhet – amennyiben valamennyi leszármazó visszautasítja az örökséget –, hiszen az örökgyó halálakor még életben volt, így a hagyaték a törvény erejénél fogva rá szállt. Az időközben elhunyt testvér hagyatéki ügyében a Hetv. 27. §-a alkalmazandó.

Az I. r. örökgyó 2024 áprilisában hunyt el, hagyatéki ügye „A” közjegyző előtt volt folyamatban. Az eljárás folyamatban léte alatt „A” közjegyző tudomására jutott, hogy az örökgyó egyik törvényes örököse 2024. év decemberében elhalálozott, hagyatékába pedig olyan vagyon, vagyonrész vagy vagyontárgy tartozhat, amely a korábban meghalt örökgyó hagyatéki eljárásában még nem lett átadva (kapcsolódó hagyatékok), illetve a törvényes örökös mint örökgyó (II. r.) a korábban meghalt örökgyó (I. r.) hagyatékában örökösként érdekelt. Időközben megállapítást nyert, hogy a II. r. örökgyó hagyatéki ügye „B” közjegyző előtt van folyamatban. Az „A” közjegyző az előbbiekre tekintettel azzal jár el helyesen, ha megkeresi „B” közjegyzőt avégett, hogy a II. r. örökgyó vonatkozásában folyamatban lévő hagyatéki ügyet tegye át a hagyatéki eljárás lefolytatására illetékes „A” közjegyzőhöz, a Hetv. 27. §-ának (2) bekezdésére és a Hetv. 2. §-ának (1) bekezdése alapján alkalmazandó a Pp. 174. §-ának (1) bekezdésére figyelemmel.

A Budapest IX. kerületében utolsó belföldi lakóhellyel rendelkező I. r. örökgyó 2025 márciusában hunyt el, hagyatéki ügye „A” közjegyző előtt volt folyamatban. Az eljárás folyamatban léte alatt megállapítást nyert, hogy az örökgyó ráckevei belföldi lakóhellyel rendelkező törvényes örököse 2025 májusában elhalálozott, ám hagyatéki eljárás utána még nem indult meg. Ebben az esetben az utóbb elhunyt örökgyó (II. r.) hagyatéki ügyében is „A” közjegyző rendelkezik illetékességgel. Emiatt indokolt, hogy „A” közjegyző mielőbb megkeresse a Ráckevei Polgármesteri Hivatalt, hogy az utóbb elhunyt törvényes örökös (II. r. örökgyó) vonatkozásában felvett hagyatéki leltárt részére – mint a Hetv. 27. §-ának (2) bekezdése alapján illetékes közjegyző részére – küldje meg, figyelemmel a Hetv. 27. §-ának (1) bekezdésében foglaltakra.

Az I. r. örökgyó „A” közjegyző illetékessége alá tartozik (2019. évben befejezett hagyatéki ügy), a II. r. örökgyó – mint az I. r. örökgyó házastársa – pedig „B” közjegyző illetékessége alá tartozik, amely ügy hozzá lett egyesítve az I. r. örökgyó hagyatékához. 2021. évben indult meg az I. r. örökgyó édesapjának póthagyatéki ügye, aki legkorábban hunyt el, és a hagyatéki eljárás lefolytatására „C” közjegyző az illetékes. E tekintetben felmerült a kérdés, hogy a 2021. évben beérkezett póthagyatéki ügyet hozzá kell-e egyesíteni az I. r. örökgyó és a II. r. örökgyó egyesített hagyatékához, mint korábban érkezett ügghöz, és ebben az esetben „A” közjegyző dönt-e a póthagyatékról, vagy pedig a 2021. évben indult póthagyatéki ügyet át kell-e tenni az illetékes „C” közjegyzőhöz – mint a legkorábban elhunyt örökgyó hagyatékára illetékes közjegyzőhöz –, majd ennek érdekében a korábbi I. és II. r. örökgyók egyesített hagyatéki ügyét is oda kell-e átnenni. Ilyen esetben a megoldás az, hogy az I. r. örökgyó édesapjának póthagyatéki ügyét át kell tenni az arra illetékes „C” közjegyzőhöz. Az áttételt elrendelő végzést kézbesíteni kell az érdekelteknek, majd a végzés jogerőre emelkedése után a fenti III.1. alpontban írtak szerint kell eljárni. A póthagyatéki eljárásra illetékes „C” közjegyzőnek ezt követően iktatnia kell a póthagyatéki ügyet, valamint az I. r. és a II. r. örökgyó ahhoz egyesítendő további ügyeit.

Az örökgyó alaphagyatéki ügye 2018. évben fejeződött be „A” közjegyző előtt. Az örökgyó örököse az alaphagyatéki ügyben a túlélő házastársa és gyermeke volt. Az örökgyó házastársa az alaphagyatéki ügy befejezését követően, 2024. évben hunyt el. 2025. évben az örökgyó vonatkozásában az alaphagyatéki ügyére illetékes „A” közjegyző előtt póthagyatéki ügy indult, ám a hagyatéki leltár, illetve az örökös nyilatkozata alapján kiderült, hogy az örökgyó utóbb elhunyt házastársának alaphagyatéki ügye az arra illetékes „B” közjegyző előtt még folyamatban van. Ilyenkor az immáron II. r. örökgyó, azaz az örökgyó utóbb elhunyt házastársának alaphagyatékára is „A” közjegyző lesz az illetékes, melyből kifolyólag az érintett alaphagyatéki ügyet „B” közjegyzőnek át kell tennie „A” közjegyzőhöz.

Az örökgyónak kettő gyermeke volt, akiknek „B” közjegyző intézte az alaphagyatéki ügyét (1994. évben és 2010. évben). Az „A” közjegyző az 1993. évben elhunyt örökgyó póthagyatéki eljárása során „B” közjegyzőt a következőkkel kereste meg. Egyrészt kérte a KÜsz. 88. §-ának (6) bekezdése szerinti iratok megküldését, másrészt kérte a korábbi alaphagyatéki ügyek megosztását a KÜR-ben, merthogy szeretné azokat a korábban meghalt örökgyó póthagyatéki ügyéhez egyesíteni. A „B” közjegyző előtt a megkeresés időpontjában nincsen semmilyen eljárás folyamatban. Ha „B” közjegyző előtt indult volna (tehát folyamatban lenne) póthagyatéki eljárás az 1994. évben és 2010. évben meghalt örökgyók után, akkor mint folyamatban lévő eljárásokat át lehetne tenni „A” közjegyzőhöz, de mivel „B” közjegyző előtt folyamatban ilyen eljárások nincsenek, ezért nincs

mit áttenni sem. Az „A” közjegyző megkeresheti a II., illetve a III. r. örökhatyó póthagyatéki eljárásának megindítására illetékes jegyzőt, hogy azok póthagyatéki eljárását indítsa meg – vagyis a póthagyatéki leltáraikat vegye fel –, és azokat küldje meg a Hetv. 27. §-ának (1) bekezdésének utolsó mondata alapján az I. r. örökhatyó hagyatékára illetékes „A” közjegyzőhöz.

Az „A” közjegyző előtt folyamatban lévő hagyatéki ügy tárgyalásán az egyik örökös örökösársával egy ingatlan vonatkozásában ajándékozási egyezséget kötött, amelyet a közjegyző hagyatékátadó végzésében jóváhagyott. Az örökhatyó hagyatéki eljárása „A” közjegyző előtt a hagyatékátadó végzés meghozatalával befejeződött, azonban a hagyatékátadó végzés nem emelkedett jogerőre, mivel az örökösnek (az örökhatyó gyermekének) kézbesített végzés kézbesítési igazolása „*meghalt*” jelzéssel érkezett vissza. Ennek következtében „A” közjegyző megkereste az elhunyt örökös hagyatékára illetékes „B” közjegyzőt, hogy csatolja az örökös hagyatékában hozott jogerős hagyatékátadó végzést, melynek birtozában a saját végzését kézbesíteni tudja az elhunyt örökös jogutódainak. Ilyen esetben a Hetv. 27. §-ának (2) bekezdése szerinti eljárásrend nem alkalmazható, hiszen az kizárólag folyamatban lévő ügyekre vonatkozik, míg jelen esetben a hagyatékátadó végzés meghozatalával az ügy érdemben befejeződött.¹² Amennyiben „B” közjegyző befejezi az előtte folyamatban lévő hagyatéki eljárást, úgy „A” közjegyzőnek lehetőség nyílik arra, hogy a hagyatékátadó végzését kézbesítse az örökösöknek, megállapítsa határozata jogerőre emelkedését, majd intézkedjen az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés iránt. Ezt követően az ingatlanilletőség a „B” közjegyző előtti hagyatéki ügy örökhatyójának pót-hagyatékaként, önálló eljárásban átadható „B” közjegyző illetékessége mellett.

Az örökhatyó 1985. évben hunyt el, hagyatékaként 2025. februárjában kizárólag a földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolásáról és a földnek minősülő ingatlanok jogosultjai adatainak ingatlan-nyilvántartási rendezéséről szóló 2020. évi LXXI. törvény (a továbbiakban: Foktftv.) 28/A. §-a szerinti hagyaték került leltározásra, így a Hetv. 104/A. §-a és 104/B. §-a szerinti eljárás lefolytatásnak volt helye „A” közjegyző előtt. A hagyatéki leltárban feltüntetett örökösök közül egyikük 2024. októberében elhunyt, ezen örökös hagyatéki eljárásának lefolytatására illetékes „B” közjegyző pedig megkereste „A” közjegyzőt avégett, hogy az ügyek (1985. évben elhunyt örökhatyó és 2024. évben elhunyt örökhatyó hagyatéki ügyei) egyesítésre kerüljenek. Kérdésként merült fel, hogy a 2024. októberében elhunyt örökhatyó hagyatékára jelen esetben melyik közjegyző rendelkezik illetékességgel. A Hetv. 27. §-ának (2) bekezdése alapján – függetlenül „A” közjegyző előtt folyamatban lévő hagyatéki ügy „szállományos” jellegére – „B” közjegyző előtt megindult hagyatékra is „A” közjegyző illetékes.

12 Kúsz. 35. § (1) bek. a) pont és (3) bek. 14. pont a) alpont.

A „B” közjegyzőnek tehát először rendelkeznie kell az ügy áttételéről, majd az ügy áttételét követően „A” közjegyző a hozzá áttett ügyet egyesíti az előtte folyamatban lévő, korábban meghalt örökhagyó hagyatéki eljárásával. A Hetv. 27. §-ának (2) bekezdésében meghatározott illetékességi szabály alkalmazását tehát nem zárja ki az a körülmény, hogy az I. r. örökhagyó vonatkozásában a Hetv. 104/A. §-a és 104/B. §-a szerinti eljárásrend alkalmazandó, sőt az sem, hogy hagyatéka egészében az államra száll át, melyből a II. r. örökhagyó (illetve annak jogutóda) ténylegesen semmit sem örököl.

A Foktftv. 28/A. §-a szerinti ingatlanok átadásának különös szabályai szerint indult hagyatéki ügyben, amennyiben az illetékes jegyző az I. r. örökhagyó (pót) hagyatéki leltárának megküldését követően – a Hetv. 5. §-ának (1) bekezdésében és 27. §-ában foglaltakra figyelemmel – továbbítja a II. r. örökhagyó hagyatéki leltárát, úgy utóbbi utóiratként kell rögzíteni az I. r. örökhagyó tekintetében megindult hagyatéki ügyhöz.

Az I. r. örökhagyó esetében a Hetv. 104/A. §-a és 104/B. §-a szerinti eljárást kell lefolytatni, azonban az egyesített többrendű örökhagyók hagyatékában további ingatlanilletőségek és vagyontárgyak is találhatóak. Ilyen esetben az I. r. örökhagyó hagyatékát a „szállományos” ügyre vonatkozó speciális szabályok szerint kell lefolytatni. Ugyanakkor, amennyiben utóbb bármely örökös az I. r. örökhagyó hagyatékára igényt jelent be, úgy az I. r. örökhagyó hagyatéka tekintetében is a rendes eljárási szabályok alkalmazandók, nem pedig a szállományos eljárás rendje. Ezzel összefüggésben jegyzendő meg, hogy a Hetv. 104/A. §-a és 104/B. §-a szerinti eljárás feltételei nem állnak fenn abban az esetben, ha valamely örökhagyó hagyatékában a Foktftv. 28/A. §-a szerinti ingatlanon kívül más vagyontárgy is fellelhető. Kapcsolódó hagyatékok esetében ilyenkor a Hetv. 27. §-a alkalmazandó.

Betekintés az izraeli öröklési jogba

A tanulmány vizsgálat tárgyává teszi az 1965-ben elfogadott izraeli öröklési jogi törvényt, és annak rendelkezéseit. Ez felöleli első körben a törvényes öröklés rendjét, majd ezt követően a végrendekezési jogot. Előbbi esetében látható lesz, hogy a rokoni kapcsolatok alapján milyen öröklési rendet állított fel a jogalkotó. Utóbbi vizsgálati körben pedig kirajzolódnak a végrendeleti jog legfontosabb elemei, így a végrendeletek fajtái, azok alaki szabályai. A tanulmány végén említésre kerül még a Tóra által szabályozott zsidó vallási öröklési jog.

Tárgyszavak:

izraeli jog, jogösszehasonlítás, törvényes öröklés, végrendelet, Tóra

This study examines the Israeli succession law adopted in 1965 and its provisions. It primarily encompasses the order of legal succession and subsequently the right to make a will. In the former topic the order of succession the legislator has established on the basis of family relationships will be seen. In the latter the most important elements of the law of succession will be outlined, such as the types of wills and their formal requirements. At the end of the study Jewish religious succession law regulated by the Torah will also be mentioned.

Keywords:

Israeli law, comparative law, intestate succession, will, Torah

Bevezetés

A jogrendszer fajtáját tekintve az izraeli rendszer inkább a szokásjoghoz (common law) áll közel, mint a római jogon alapuló rendszerekhez (kontinentális joghoz), noha a kodifikáció egyre elterjedtebb. Ebben az államban nincs szövetségi rendszer. Különösen nagy hangsúlyt fektetnek a precedensekre. Az izraeli

öröklési jog az 1965-ben elfogadott Öröklési törvényen¹ alapul, ez szabályozza az elhunyt személy halála utáni vagyonának megosztását. Ez a törvény egységes, polgári, területi rendezést ír elő. Az öröklési jogokat és a hagyatékából való ellátásra való jogokat kizárólag az öröklési törvény szabályozza.²

Az öröklés rendje attól függ, hogy az örökgyónak volt-e végrendelete. Az izraeli jogban – akárcsak hazánkban – a végrendeleten alapuló öröklés megelőzi a törvényes öröklés rendjét. Tehát, ha az örökgyó végrendeletet hagyott maga után, az öröklés rendjét ez fogja meghatározni. Az örökség közvetlen átszállásának elve szerint az örökgyó vagyona halála után azonnal átszáll az örökösökre. Az örökség vagyontárgyai azonban csak a hagyaték átadását követően és annak eredményeként kerülnek ténylegesen az örökösökhöz.³ A hagyaték kifejezés alatt az izraeli jogban az örökgyó halálakor hátrahagyott, az öröklés tárgyát képező bármilyen természetű teljes nettó vagyont értjük.⁴

I. Törvényen alapuló öröklés rendje

Első ízben a törvényes öröklés rendjét szeretném bemutatni, majd a végrendeleti formák bemutatásával foglalkozom jelen tanulmányban.

Az örökgyó után a törvényes öröklés rendje szerint az a személy örököl, aki a haláleset időpontjában az örökgyó házastársa volt.⁵ Tehát a házastárs is örökös, ami kivételt képez a szülői öröklési rendszerből. Az izraeli törvényhozás az elmúlt években az öröklés tekintetében a magcsaládot (házastárs és gyermekek) részesíti előnyben az örökgyó más rokonainak rovására. A házastárs örökrésze a többi örökös személyétől és az örökgyóhoz viszonyított közeli rokonsági fokától, valamint az öröklő házastárs és az örökgyó közötti vagyoni jogi rendszertől függően változik.⁶

1 Az 1965-ös izraeli öröklési törvény az izraeli öröklési jog alapja. Egyértelműen meghatározza az örökösök sorrendjét és a haláleset esetén a hagyaték felosztásával kapcsolatos jogi eljárásokat. Ez a törvény a potenciális örökösök közötti viták megelőzésére és a vagyon zökkenőmentes jogi átruházásának biztosítására jött létre. *Inheritance Law In Israel & Succession Law Of 1965* (letöltve 2025.09.04. napján).

2 *Garb, Louis – Wood, John*, *International succession*. (4. kiad.) Oxford University Press, Oxford, 2015. 419. o. [továbbiakban: *Garb - Wood*, *International succession*]; *Shapira, Amos - Dewitt-Arar, Keren C.*, *Introduction To the Law of Israel*. Kluwer Law International, The Hague, 1995, 106. o. [*Shapira - Dewitt-Arar*, *Introduction*]

3 *Shapira - Dewitt-Arar*, *Introduction*. 106. o.

4 *Garb - Wood*, *International succession*. 421. o.

5 Meg kell jegyezni, hogy Izraelben nem ismeretes a polgári házasság fogalma, és az azonos neműek házasságát sem ismerik el. Ezért a jogok átruházásának egyetlen módja a végrendelet. Azonban a külföldön bejegyzett élettársi kapcsolatot (azonos nemű) Izraelben elismerik, és a bejegyzett élettársak mindketten élvezik a törvényes öröklés jogait.

6 *Shapira - Dewitt-Arar*, *Introduction*. 106. o.

További örökösök az örökhagyó gyermekei és azok leszármazói, az örökhagyó szülei és azok leszármazói, az örökhagyó nagyszülei és azok leszármazói (az örökhagyó rokonai).

A törvényes öröklés rendje tehát a leszármazás elvén alapul, és az öröklési sorrendet az örökös és a leszármazói ágat vezető közös szülő közötti közvetlen családi kapcsolat határozza meg. Az örökösök a gyermekek és azok gyermekei, a szülők és azok gyermekei, valamint a nagyszülők és azok gyermekei. Az öröklés a harmadik leszármazói vonalra korlátozódik. Az öröklés a nemek közötti egyenlőség és a helyettesítés elve (az örökhagyó előtt elhunyt örökös helyébe gyermekei lépnek, akik helyettes örökösök lesznek) alapján kerül meghatározásra. Az előző leszármazói vonalból származó örökösök léte megszünteti a következő leszármazói vonal öröklési jogát.⁷ A féltestvérek csak akkor örökölnek, ha közös szülőjük van az örökhagyóval. Nincs különbség törvényes, törvénytelen, házasságon kívüli vagy örökbe fogadott gyermekek között.⁸

„Az örökhagyó házastársa megörökli az ingóságokat és egy gépjárművet, amelyek a rendes körülmények szerint a közös háztartáshoz tartoznak. A házastárs a hagyaték fennmaradó részéből az alábbiak szerint örököl:

- ha az örökhagyónak gyermekei vagy azok leszármazói, illetve szülei élnek, a házastárs a hagyaték felét örökli;
- ha az örökhagyó testvérei vagy azok leszármazói, illetve nagyszülei is élnek, a házastárs a hagyaték kétharmadát örökli. Ha azonban az örökhagyó halála előtt a házastárs három évig vagy annál hosszabb ideig házasságban élt vele, és abban az időben vele együtt is élt, részben vagy egészben a hagyaték részét képező lakásban, akkor a házastárs az örökhagyó teljes részesedését az említett lakásban és a hagyaték fennmaradó részének kétharmadát örökli;
- a házastársnak a házasság jogán járó követelése a hagyaték ráeső részéből levonandók, ideértve azt is, amit a feleség a vallási házassági szerződés alapján kapott. Ez a rendelkezés nem vonatkozik a házastársak vagyoni viszonyairól szóló törvény⁹, illetve az e törvény értelmében létrejött vagyoni jogi szerződés alapján járó jogosultságokra, és nem érinti a házastárs azon jogát, hogy a hagyatékból megszerezze mindazt, amit az örökhagyó a házasságkötéskor kapott, feltéve, hogy azt a házasság megszűnésekor visszaadja;

7 *Shapira - Dewitt-Arar*, Introduction. 106.o.

8 *Garb - Wood*, International succession. 423. o.

9 Spouses (Property Relations) Law szóló 5733-1973. sz. törvény

- ha az örökhagyó után nem maradt a felsorolt rokonok közül senki, akkor a házastárs öröklí a teljes hagyatékot;¹⁰
- az örökhagyó gyermekei elsőbbséget élveznek az örökhagyó szüleivel szemben, és az örökhagyó szülei elsőbbséget élveznek az örökhagyó nagyszüleikhez képest;
- öröklés esetén az örökhagyó gyermekei egyenlő részesedést kapnak, ahogyan a szülők is egyenlő részesedést kapnak, és a nagyszülők is egyenlő részesedést kapnak;
- ha az örökhagyó gyermeke őt megelőzve hunyt el, és gyermekeket hagyott hátra, akkor azok a gyermekek örökölnék a gyermek helyett. Az örökhagyó minden őt megelőzve elhunyt rokonának gyermeke hasonlóképpen örököl, kivéve, ha az örökhagyót házastárs, szülő vagy nagyszülő túlélte;
- a fenti rendelkezések alkalmazásában nincs különbség törvényes, törvénytelen, házasságon kívüli vagy örökbe fogadott gyermek között. Az örökbe fogadott gyermekek azonban örökbefogadó szüleik leszármazói, és nem természetes szüleik leszármazói. Az örökbe fogadott gyermekek leszármazói szintén örökölnék az örökbefogadó után. Az örökbe fogadott gyermekek és leszármazóik nem örökölnék az örökbefogadó rokonai után a törvényes öröklés rendje szerint; az örökbefogadó úgy örököl az örökbe fogadott gyermek után, mintha szülője lenne, de az örökbefogadó rokonai nem örökölnék az örökbe fogadott gyermek után a törvényes öröklés rendje szerint;
- ha bármely személyről kiderül, hogy nem örökölnék a végrendelet alapján (*found to be disqualified*), vagy lemond a hagyatékba ráeső részről anélkül, hogy a végrendelező házastársának, gyermekeinek vagy testvéreinek javára tenné azt, akkor részesedése a többi örökös örökrésznének arányában a többi örökös örökrészéhez adódik;
- ha nincs ilyen örökös, akkor végrendelet hiányában az állam örököl. Az állam által e szakasz alapján örökölt vagyont oktatási, tudományos, egészségügyi és társadalmi jóléti célokra kell felhasználni. A pénzügyminiszter azonban a hagyaték vagyonából, illetve a hagyaték adósságainak kifizetése után egyszeri vagy rendszeres kifizetések formájában támogatásokat nyújthat;
- minden olyan személynék vagy szervezetnek, aki eltartotta az örökhagyót közvetlenül a halálesetet megelőzően;
- az örökhagyó (vagy házastárs) családja olyan tagjának, aki nem törvényes örökös.

10 Az örökrészn túl a házastárs jogosult a vagyon egy részére a vagyonközösség vélelme vagy a vagyonki-egyenlítés alapján, az örökhagyó a házasságból kifolyólag szerzett vagyona visszaszolgáltatására, amelyet a házasság felbontásakor vissza kellett volna szolgáltatnia, és adott esetben a házastárs jogosult a hagyatékba való tartásra is. Jogosult továbbá a házassági jogviszonyból eredő és házastárs halála esetén nyert jogokra (például a feleség ketubah-jára, azaz házassági szerződésére), de ezeket levonják a hagyaték házastársra eső részéből. *Shapira - Dewitt-Arar*, Introduction. 106. o.

A hagyaték átadása tekintetében nincs különbség ingó és ingatlan vagyontárgyak között.”¹¹

II. Végrendeleten alapuló öröklés rendje

Ahogy a jelen tanulmányban említettem, a végrendeleten alapuló öröklés rendje megelőzi a törvényen alapuló öröklés rendjét. Tehát elsőbbséget élvez a végrendelet. Az izraeli jogban az öröklés szabályozásának alapját a végintézkedés szabadsága, a hagyatékról való rendelkezés szabadságának elve és az örökhagyó akaratának tiszteletben tartásának elve képezik. Az öröklési jog így elismeri az egyén teljes szabadságát, hogy az örökhagyó végrendelettel rendelkezzen saját vagyonáról. Az izraeli öröklési jogban a törvény nem ír elő köteleSRészt és semmilyen minimális százalékot a túlélő házastárs, élettárs, gyermek vagy más rokonok számára. A törvény nem ismeri el azt sem, hogy egy személy korlátozza a végrendelezési jogát. Ennek megfelelően nem létezik semmilyen örökségre vonatkozó szerződés, tehát itt nem beszélhetünk végintézkedésekről, mint a magyar jogban. Egy személy hagyatékára vonatkozó vagy arról lemondó, az örökhagyó életében kötött szerződés érvénytelennek minősül. Az izraeli öröklési törvény tehát nem ismeri el a vagyonról való szabad rendelkezés jogának bármilyen korlátozását. A szakirodalom az egyetlen kivételként említi ez alól a házastársak között írásban kötött és a megfelelő hatóság által hitelesített házassági vagyoni szerződést.¹²

III. A végrendeletek fajtái

Az izraeli öröklési jog ötféle végrendeletet ismer: saját kezűleg írt magánvégrendelet (holográf)¹³, tanúk előtt tett végrendelet¹⁴, hatóság előtt aláírt végrendelet¹⁵, szóbeli végrendelet¹⁶, közös (kölcsonös) végrendelet¹⁷

A saját kezűleg írt magánvégrendeletet (holográf) az örökhagyó teljes egészében maga írja, aki saját kézírásával keltezi és aláírja azt.

11 *Garb - Wood*, International succession. 422-423. o.

12 *Shapira - Dewitt-Arar*, Introduction. 107. o.; *Garb - Wood*, International succession. 423. o.

13 Handwritten Will.

14 Last Will before Witnesses.

15 Will Signed before an Authority.

16 Oral Will.

17 Mutual Will.

A *tanúk előtt tett végrendeletet* (ami nyomtatott betűkkel vagy kézzel van írva) az örökgyó a végén aláírja, és az aláírást két vagy több, egyidejűleg jelen lévő, cselekvőképes tanú tanúsítja. A tanúk a végrendeletet az örökgyó és egymás jelenlétében írják alá, és a végrendeleten írásban megerősítik, hogy a végrendeletet a végrendelező az ő jelenlétükben és egymás jelenlétében írta alá. Ha a végrendelet több oldalból áll, az utolsó oldalon kívül az egyes oldalakon nem szükséges a végrendelező és a tanúk aláírása, bár kifejezetten ajánlott. Kiemelendő, hogy ez a végrendelet típus messze a leggyakoribb Izraelben.

A *hatóság előtt aláírt végrendeletet* az örökgyó szóbeli rendelkezései alapján szerkeszti meg a bíró, az anyakönyvvezető, a Törvényben meghatározott egyházi bíróság tagja vagy közjegyző¹⁸ (a továbbiakban: „hivatalos személy”). A végrendelet tartalmát a hivatalos személy rögzíti. Alternatív megoldásként a végrendeletet a végrendelező írásban, tanúk nélkül benyújthatja a hivatalos személynek. A hivatalos személy felolvassa a végrendeletet a végrendelezőnek, aki kijelenti, hogy ez az ő végrendelete, és a hivatalos személy a végrendeleten rögzíti, hogy azt felolvasta a végrendelezőnek, aki a fenti nyilatkozatot tette. Ha a végrendeletet lefordították, ezt a tényt is fel kell tüntetni a végrendeleten. Fontos megjegyezni, hogy ha a végrendelet kórházban készül, akkor a végrendelező cselekvőképességét orvosi igazolással is vizsgálni kell és az orvosi igazolást kell csatolni a végrendelethez.

A *szóbeli végrendelet* is megengedett az Izraeli jogban rendkívüli körülmények között, ha a személy halálos veszélyben van. Ennek a megtételéhez a végrendelezőnek szubjektív és objektív okokból is meg kell győződnie a veszélyről. A szóbeli végrendeletet két tanú előtt kell tenni, akik meghallgatják az örökgyó akaratát. Valakinek le kell írnia a végrendelező rendelkezéseinek tartalmát, valamint a körülményeket, amik alatt készült, és ezt az írásbeli megerősítést a két tanúnak alá kell írnia, és a végrendeletet annak elkészülte után a lehető leghamarabb be kell nyújtani a bírósághoz. A szóbeli végrendelet hatályát veszti, ha a végrendelező a végrendelet megkötését indokoló körülmények megszűnésétől számított egy hónap után még életben van.

Az izraeli jog ismeri a *közös (kölcsonös) végrendelet* fogalmát is. A 2005. évi öröklési törvény módosítása előtt, ha a házastársak közös (kölcsonös) végrendeletet tettek, akár ugyanazon okiratba foglaltnak, akár egyidejűleg aláírt külön okiratban, az egyik házastárs a másik tudta nélkül megváltoztathatta végrendeletét, és ezzel megghiúsíthatta a közös (kölcsonös) végrendelet megkötésének szándékát. A módosítás óta azonban a házastársak jogosultak támaszkodni a másik házastárs végakarátára, és ha az egyik házastárs a végakaratot visszavonni vagy megváltoztatni kívánja, a következő feltételek alkalmazandók:

18 Az izraeli közjegyző a helyi joggyakorlatban legalább tíz év tapasztalattal rendelkező ügyvéd. *Garb - Wood, International succession.* 423. o.

- ha a másik házastárs él, a végakarát visszavonását szándékozó házastársnak erről írásban kell értesítenie a másik házastársat. Ez az írásbeli értesítés automatikusan visszavonja a másik házastárs végakarát;
- ha az egyik házastárs a másik házastárs halála után, de az elhunyt házastárs hagyatékának átadása előtt kívánja visszavonni a végrendeletet, a túlélő házastárs köteles lemondani az elhunyt házastárs közös (kölcsonös) végrendelete alapján a hagyatékából őt megillető részről;
- ha a házastárs a házastársa vagyonának átadását követően kívánja visszavonni a végrendeletet, köteles a házastársa végrendelete alapján ráhagyott vagyontárgyakat a házastárs hagyatékába visszaadni;
- a közös (kölcsonös) végrendeletekben szereplő, a házastársak végrendelet visszavonására irányuló jogát korlátozó záradék érvénytelen.¹⁹

Általában elmondható, hogy a végrendeletet szabályozó jog nagy mértékben formalista. A formalizmus pedig bizonyos fokú technikai ismereteket igényel. Egyrészt bizonyos fokú formalizmusra van szükség annak érdekében, hogy kifejezze és alátámassza azt a tényt, hogy egy adott személy ép elmével rendelkezik, cselekvőképes, végleges a döntése, elszánt és határozott, éppen akkor, amikor nem képes erről tanúskodni, noha erre lenne akkor a leginkább szüksége. Másrészt a túlzott formalizmus gyakran ellentétes a végrendelettel valódi akaratával, még akkor is, ha a formai alapok hibásak. Az izraeli rendszer megkísérli a formalista és a tartalmi megközelítés közötti egyensúlyt. Ennek fényében a törvény úgy rendelkezik, hogy ha a bíróságnak nincs kétsége a végrendelet hitelességét és az örökható szellemi, mentális egészségét illetően, akkor bizonyos formai hibák ellenére is megállapíthatja a végrendelet érvényességét. Ismeretes, hogy az izraeli bíróságok hajlamosak a törvényben előírt formai követelményeket a tartalom szempontjából megvizsgálni, és a formalista megközelítést a tartalom megőrzésének alárendelni.²⁰

IV. A zsidó öröklési jog

Ha már az izraeli öröklési jogról van szó, mindenképpen érdemes röviden kitérni a zsidó öröklési jogra. Az öröklési jog a Tóra törvényeinek alapvető része. Bár külsőleg csak anyagi kérdésekre vonatkozik, mégis szorosan kapcsolódik a zsidó család szerkezetéhez és mélyen vallási jelentőségű. Nagyon érdekes, hogy emberi értelemmel felfoghatatlan okokból a lány gyermek nem örököl, ha van fiú leszármazó. Hasonlóképpen, a meghalt férj felesége sem örököl tőle. Ez azonban

¹⁹ *Garb - Wood*, International succession. 419., 420. o.

²⁰ *Shapira - Dewitt-Arar*, Introduction. 107. o.

nem jelenti azt, hogy a zsidó törvényben ne lenne lehetőség arra, hogy gondoskodjanak a feleségről és a lánygyermekről. Ezt nem lehet úgy megoldani, hogy a fiúgyermek egyszerűen lemond az örökségről vagy annak egy részéről, mert a Tóra szerint az örökségről való lemondás nem érvényes. Az elsőszülött fiú lemondhat a kétszeres örökségéről, de nem a rendes örökségéről. Természetesen, miután az örökös elfogadta az örökséget, bármilyen ajándékot adhat anyjának vagy lánytestvéreinek, azonban sem az anyának, sem a lánytestvéreknek nem tanácsos erre a lehetőségre támaszkodni. A zsidó törvények szerint a korábban említett okok miatt a föld (az ország/állam) törvényei szerinti végrendeletre sem lehet támaszkodni. A Dina d'Malkhuta Dina²¹ maximája, miszerint az ország törvénye vallási szempontból is törvény, nem vonatkozik az öröklési jogra. Igaz, hogy voltak kísérletek arra, hogy a zsidó törvényben igazolják az állami törvény szerint tett végrendeleteket. Ezek a kísérletek azonban nem állják ki a közelebbi vizsgálatot; mindenesetre nem jelentenek halachikusan megbízható kiutat. Ráadásul ezeket a kísérleteket szerzőik nem ab initio iránymutatásként szánták, hanem arra irányuló erőfeszítésként, hogy a halachában lehetséges indokot találjanak egy sajnálatos módon már létező gyakorlatra. Ezeknek a kísérleteknek az a célja, hogy megmutassák, hogy a zsidó tömegeknek van némi halachikus alapja, amelyre támaszkodhatnak. Azonban a jelen író szerény véleménye szerint ezek a kísérletek messze nem nyújtanak halachikus igazolást, hanem csak megakadályozzák az ortodox zsidó népességet abban, hogy visszatérjen a zsidó öröklési jog megfelelő betartásához, amely, mint bemutattuk, a Tóra törvényeinek olyan fontos része.

Az utóbbi években visszatért a zsidó öröklési törvény szigorúbb betartása. Sok ortodox zsidó ügyvéd kér tanácsot ebben a kérdésben, mert nem akarnak részt venni olyan jogi tevékenységben, amely ellentétes a halachával.

Két lehetőséget javasolnak azoknak, akik feleségükről és lányaikról a zsidó öröklési törvény megsértése nélkül szeretnének gondoskodni: életben lévők közötti ajándékozás, veszélyesen beteg személy szóbeli nyilatkozata formájában.²²

21 „a kormány törvénye a törvény” vagy az „ország törvénye a törvény” – a zsidó vallási jog egyik alapelve (halachikus szabály), miszerint az ország polgári joga kötelező érvényű az ország zsidó lakosaira, és bizonyos esetekben előnyben részesítendő a zsidó joggal szemben.

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/dina-de-malkhuta-dina> (letöltve 2025.09.04. napján)

22 *Grunfeld, Dayan Isidor*; *The Jewish law of inheritance : problems & solutions in making a Jewish will*. Targum Press, USA, 9-105. o.

Záró gondolatok

Jelen tanulmánynak a célja az volt, hogy röviden betekintést nyerjen az olvasó az az izraeli öröklés rendjébe. Az izraeli öröklési jog tanulmányozása rávilágít arra, hogy a hagyományos vallási normák és a modern állami jogrend találkozása nem csuán kihívásokat, hanem sajátos megoldási mintákat is teremt. Ezek a megoldások nemcsak az izraeli társadalom jogi kultúráját formálják, hanem összehasonlító jogi szempontból is tanulságosak lehetnek. Egy olyan modell bontakozik ki, amelyből más államok és jogtudósok számára is hasznos tanulságok vonhatók le arra nézve, miként kezelhető a vallási és világi normák közötti kölcsönhatás. Az öröklési jog szabályozása nem pusztán jogtechnikai kérdés, hanem a családi kapcsolatok, a kulturális identitás és a társadalmi integráció metszéspontjában álló terület. Az izraeli öröklési jog fejlődése várhatóan a jövőben is e tényezők összjátékának függvénye marad, ami folyamatosan új megoldásokat hív életre a hagyomány és a modernitás közötti egyensúly keresésében. Egy következő tanulmányban az izraeli öröklési jog többi részével is foglalkozni szeretnék részletesen.

Élettársak a jog kanyargós útján

A cikk Tóth Ádám 2003-ban írott tanulmányából kiindulva mutatja be, hogy annak megjelenése óta milyen elképzelések láttak napvilágot az élettársi kapcsolatok jogi szabályozását illetően. Kitér az új Polgári Törvénykönyv előmunkálatai során készült szakértői javaslatokra és azok jogirodalmi értékelésére. Bemutatja, hogy az elfogadott törvényszöveg mennyiben tér el ezektől a javaslatoktól, és kifejti, hogy az miért jelent visszalépést a korábbi elképzelésekhez képest. A 2022-es népszámlás statisztikai adatainak fényében és az Európai Családjogi Bizottság mintaszabályainak alapul vételével vázolja fel, hogy milyen változtatásokra lenne szükség, hogy a jogi szabályozás megfeleljen az élettársi kapcsolat növekvő társadalmi elfogadottságának és az Európában kialakult trendeknek.

Tárgyszavak:

családjog, élettársak, régi Ptk., Ptk. Konceptió, Ptk. kodifikáció

Based on a study written by Ádám Tóth in 2003, this article presents the ideas that have emerged regarding the legal regulation of de facto partnerships since its publication. It discusses the experts' proposals made during the preparatory work for the new Civil Code and their evaluation in legal literature. It shows how the text of the enacted law differs from these proposals and explains why this represents a step backwards compared to earlier ideas. In light of the statistical data from the 2022 census and based on the model rules of the Commission on European Family Law, it outlines what changes would be necessary for the legal regulation to correspond to the growing social acceptance of de facto partnerships and the trends which have developed in Europe.

Keywords:

family law, de facto partners, old Civil Code, Civil Code Concept, Civil Code codification

„Az utat arra kell építeni, amerre az emberek járnak.”

A 2003-ban indult Családi Jog folyóirat második számában elgondoltató cikk jelent meg Tóth Ádám tollából az élettársi kapcsolatok jogi szabályozásáról.¹ A Szerző a „Bevezető kételkedések” alcím alatt felsorolta azokat a tényezőket, amelyek komoly fejtörést okoznak a jogászoknak ennek a párkapcsolatnak a szabályozását illetően, ilyenként nevesítve az élettársi viszonyok számának növekedését, számos társadalmi csoportban a házasság alternatívájaként történő megjelenését, a „megvetetből” egyre inkább az elfogadottá válását, azt, hogy az élettársként együttélés már nem kizárólag az ún. próbaházasság szerepét tölti be, hanem sokan önálló életformaként választják. Felvetette a kérdést: „mi jobb, elébe menni az eseményeknek vagy kivárni, amíg egy hangulatokkal és indulatokkal terhes légkörben politikusok és nem szakmai szempontok döntenek” az élettársi jogviszony szabályozásáról. A statisztikai adatok, az élettársi és a házastársi viszony jellemzőinek összevetése (kiemelve azt, hogy az élettársak eleve egy kötetlenebb kapcsolatban kívánnak élni, amely könnyebben szüntethető meg, mint a házastársi kapcsolat), továbbá külföldi és történelmi példák alapján arra a következtetésre jutott, hogy az élettársi kapcsolat jogi elismerése nem kérdés. Ám azt markánsan meg kell különböztetni a házasságtól és lehetővé kell tenni a nyilvántartását, amely nagy segítséget jelentene a bíróságoknak a kapcsolat felbomlását követő – elsősorban vagyoni – jogviták rendezésében. Tóth Ádám külön pontban foglalkozott az élettársak egymás utáni öröklésének kérdésével, kiemelve, hogy az új Ptk. Konceptiójának kidolgozásán ügyködő öröklési jogi munkacsoportban is éles vita kerekedett abból, hogy a leendő törvény hosszabb (10-15 éves) és a halál időpontjában fennálló élettársi kapcsolat után elismerje-e a túlélő élettárs házastárséhoz hasonló törvényes öröklési jogát vagy őt csupán a közösen használt lakás és annak berendezési tárgyai továbbhasználati joga illesse meg. Záró mondatában rámutatott, hogy a szabályozás mottója „az utat arra kell építeni, amerre az emberek járnak” közmondás kell legyen, és „a szabályoknak addig kell megszületniük, amíg az ész uralhatja a kodifikációt és nem az érzelmek egymással csatázó nyomása.”

A cikk megjelenése idején az élettársi kapcsolat az 1959. évi IV. törvénynek (a továbbiakban: régi Ptk.) az 1977. évi IV. törvénnyel és az 1996. évi XII. törvénnyel módosított rendelkezéseiben, a kötelek körében, az egyes szerződéseknél kapott szabályozást, amely az élettársi kapcsolat definíciója mellett tartalmazta az együttélés vagyoni jogkövetkezményeit. A magánjogi szabályozás az

1 Tóth Ádám, Az élettársak jogainak bővítéséről. Családi Jog 2003.2. szám. 12-18. o. [továbbiakban: Tóth, Az élettársak]

1977-es módosítással – a bírói gyakorlat nyomdokain² – jelent meg, a definíció 1996-ban változott meg úgy, hogy az azonos nemű párokra is kiterjesztette az élettárs fogalmat.³ Sem a bejegyzett, sem a nyilvántartott élettársi kapcsolat nem volt még ismert. A törvény értelmében az élettársak az együttélésük alatt a szerzésben való közreműködésük arányában közös tulajdont szereztek, ha az arány nem volt megállapítható, azt azonos mértékűnek kellett tekinteni; a háztartásban végzett munka pedig a szerzésben való közreműködésnek számított.

Ebben az írásomban – a teljesség igénye nélkül – azt kívánom főbb vonalakban felvázolni, hogy hova jutott az élettársakra vonatkozó polgári jogi szabályozás hazánkban Tóth Ádám cikkének megjelenése óta, az mennyiben van összhangban az ilyen kapcsolatok egyre növekvő számával és a társadalom többségének értékrendjével, mennyiben követi az Európában kialakult trendeket és mintákat. Ennek során röviden bemutatom a 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) kodifikációja során felmerült szakmai elképzeléseket, a Ptk.-t megelőző szakértői és bizottsági javaslatot, az elfogadott törvényt, továbbá a jogirodalomra támaszkodva azt, hogy miért tekintem „kanyargós útnak” e kapcsolatok jogi szabályozását és annak gyakorlatát. Néhány mondatot szentelek arra is, miként látnám „kiegyenesíthetőnek” a tovább építendő utat.

Koncepció és Szakértői Javaslat

A régi Ptk.-nak a Kormány 1050/1998. (IV. 24.) határozatával elrendelt felülvizsgálata célként tűzte ki egy korszerű, a nemzetközi gyakorlatnak megfelelő Polgári Törvénykönyv megalkotását. A kormányhatározat által létrehozott Polgári Jogi Kodifikációs Szerkesztőbizottság – a polgári jog különböző területeire szakosodott munkacsoportok szakmai anyagai alapján – kidolgozta az új Ptk. Koncepcióját, amelyet a Kormány az 1003/2003. (I. 25.) Korm. határozatával jóváhagyott. E szerint a családjog anyaga, önálló Könyvet alkotva, beépül az új Polgári Törvénykönyvbe, amely azonban nem csupán a családjogról szóló 1952. évi IV. tv. (Csjt.) által lefedett társadalmi viszonyok szabályozását foglalja magában, hanem az addig a kötelmi jogba tartozó élettársi kapcsolatra vonatkozó normákat is, és a kapcsolathoz, a vagyoni jogi hatások mellett, hosszabb élettársi

- 2 A Legfelsőbb Bíróság PK 827. (átszámolás után 94.) számú állásfoglalása már az 1960-as években „családi jellegű társadalmi viszonyoknak” ismerte el az élettársi kapcsolatot, amelynek vagyoni jogkövetkezményeit a polgári jogi társaság mintájára látta rendezhetőnek.
- 3 A közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben élő férfi és nő definíció ekkor az ilyen kapcsolatban élő „személyek”-re módosult az Alkotmánybíróság 14/1995. (III. 13.) AB határozatát követően, amely alkotmányellenesnek találta, hogy a jogszabály e párkapcsolatnál különbséget tesz a különnemű és az azonos nemű partnerek között.

kapcsolat megszakadása (és további feltételek fennállása) esetén tartási jogot, az élettársak által közösen használt lakásra pedig a kapcsolatnak egyikük halálával történő megszűnése esetén törvényes öröklés jogcímén lakáshasználati jogot biztosít. A Konceptióhoz kapcsolódó Tematika hangsúlyozta, hogy az elképzelt szabályozás nem emeli az élettársi kapcsolat védelmét a házasság szintjére, de a hatályos joghoz képest többlet-jogokat biztosít, míg az élettársi kapcsolat regisztrációhoz kötését elvetette.⁴

A Családjogi Könyv első szakértői munkatervezete az elképzésekkel egyezően a tényleges együttélésen alapuló élettársi kapcsolatokat vonta volna a szabályozás körébe, és pedig a házasságéinál jóval kevésbé részletes keretszabályokkal, lehetővé téve a kapcsolat nyilvántartását az önkormányzat jegyzőjénél (ún. fakultatív regisztráció), ami mindössze a kapcsolat tényének bizonyítását könnyítette volna meg. A bírói gyakorlatban felmerült esetekből kiindulva rögzítette az élettársak együttműködési és támogatási kötelezettségét, és az életközösség megszűnése esetén tíz év, illetve ha a kapcsolatból gyermek származott, egy év élettársi együttélés után a rászoruló élettársnak - a házastársi tartás feltételeivel - tartást, a másik élettárs kizárólagos tulajdonában álló lakáson pedig - a házastársénál szigorúbb feltételekkel - használati jogot engedett. Az élettársak vagyoni viszonyai körében törvényes vagyoni rendszerként a tulajdonközösségnél kötetlenebb közszerzemény – a kapcsolat megszűnésekor az együttélés alatti vagyonnövekedésben a közreműködés arányában való részesedés –bevezetését javasolta. Az Öröklési jog szabályai szerint pedig a túlélő élettárs az örökgyógyal közösen használt lakáson legalább tíz évi élettársi kapcsolatot követően szerzett volna használati jogot.

A jogalkotás azonban elébe ment a szakértői elképzéseknek, mert a 2007. évi CLXXXIV. törvény (a továbbiakban: Bét. I.) mind az azonos nemű, mind a külön-nemű élettársak részére lehetővé kívánta tenni a bejegyzett élettársi kapcsolatot, ami nem a tényleges együttélésen alapul, hanem az anyakönyvi nyilvántartásba történő bejegyzésen, azaz státust hoz létre az érintett partnerek számára. Ezt a törvényt az Alkotmánybíróság a 154/2008. (XII. 17.) AB határozatával - még annak hatályba lépése előtt - megsemmisítette, kimondva ugyanakkor, hogy az azonos nemű személyek számára a bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézményének létrehozása nem alkotmányellenes. A Szerkesztőbizottság és a munkabizottságok megbízatásának megszűntével, 2008-ban, az abban résztvevő szakemberek által jegyzett Szakértői Javaslat, a Családjogi Könyv "Az élettársi jogviszony" c. Harmadik részében a bejegyzett élettársi kapcsolat legfontosabb szabályait még a Bét. I.-ben foglaltaknak megfelelő tartalommal, a *de facto* élettársi kap-

4 Az új Polgári Törvénykönyv Konceptiója és Tematikája. Magyar Közlöny, Különszám, 2003. február

csolatot pedig - a fakultatív regisztrációt elhagyva – a Szerkesztőbizottság által jóváhagyott tervezettel egyezően dolgozta ki.⁵

Az Alkotmánybírósági döntés nyomán a 2009. évi XXIX. törvény (a továbbiakban: Bét. II.) a bejegyzett élettársi kapcsolatot most már kizárólag két, tizennyolcadik életévét betöltött azonos nemű személy partnerkapcsolataként szabályozta, utaló szabállyal a házastársakra vonatkozó jogokra és kötelezettségekre, amely alól a névviselés, az apasági vélelem, az asszisztált humán reprodukciós eljárásban való részvétel és a gyermek örökbefogadása a kivétel [Bét. II. 3. § (1) bek.]. A de facto élettárs számára lehetővé tette ugyanakkor az Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartásába, mint a közjegyzők által vezetett közhiteles nyilvántartásba való bejegyzést, ami 2010. július 1. és 2010. december 31. között különemű élettársak esetén apasági vélelmet keletkeztetett (ezt a joghatását a 2010. évi CXLVIII. törvény 2011. január 1-jével helyezte hatályon kívül), egyébként a kapcsolat bizonyítását könnyítette meg.

Az új Ptk. Bizottsági Javaslat - a külön törvényt nem érintve - a Családjogi Könyvben, a házasságot követő Harmadik Részben, a bejegyzett élettársi kapcsolat létrejöttének, megszűnésének és családjogi következményeinek legfontosabb szabályait rögzítette, tartalmilag a fentiekkel azonosan, míg a tényleges együttélésen alapuló élettársi kapcsolat fogalmát (létrejöttét és megszűnését), annak nyilvántartását, és a Szakértői Javaslat azonos jogkövetkezményeit (együttműködési és támogatási kötelezettség a kapcsolat fennállása alatt, annak megszűnése esetén legalább tíz éves kapcsolat vagy egy éves kapcsolat és közös gyermek esetén tartási és lakáshasználati jog, közszerzeményen alapuló vagyoni jogi rendszer) ezt követően külön részben helyezte el. Az Öröklési Jogi Könyv változatlanul tartalmazta a túlélő élettársat 10 év együttélés után megillető lakáshasználati jogot.

A Bizottsági Javaslat megoldásait a jogi szakirodalom túlnyomó részben pozitívan értékelte. Erre példaként említhetjük *Szeibert Orsolya* élettársi kapcsolatokról szóló monográfiáját, amelynek záró részében a szerző a kodifikáció 2010 márciusi helyzetét tekintve úgy vélte, hogy a tervezett szabályozást „kétségtelenül európai, sőt olyan megoldásnak kell tekinteni, amely az Európában ’megszokott-nál’ lényegesen magasabb szintű szabályozást garantál”⁶. *Hegedűs Andrea* pedig arra figyelmeztetett, hogy „a jogalkotó előtt álló feladat nem kevesebb, minthogy elismerje az élettársi együttélést családjogi jog viszonyként” és „az ezen élet-

5 *Vékás Lajos* (szerk.), Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Complex, Budapest, 2008. 391-570. o

6 *Szeibert Orsolya*, Az élettársak és vagyoni viszonyaik. HVG-Orac, Budapest, 2010. 358. o.

formát választó felek számára olyan jogokat biztosítson, amelyek az abban élők számára elengedhetetlenül rendezésre szorúlnak.”⁷

A Kormány a törvényjavaslatot 2012-ben a Bizottsági Javaslatlal egyezően terjesztette az Országgyűlés elé.

Élettársak a Polgári Törvénykönyvben

Az Országgyűlés által elfogadott és 2014. március 15-én hatályba lépett Ptk. sem a Szakértői Javaslat, sem a Bizottsági Javaslat elgondolásait nem követte, azoknak a *de facto* élettársi kapcsolatra vonatkozó szabályait kettévágta: az élettársi kapcsolat fogalmát és annak vagyoni jogkövetkezményeit a Hatodik Könyv (Kötelmi Jog) „Egyes szerződések” részében, míg az élettársi tartás és lakáshasználat szabályait a Családjogi Könyvben (VII. cím: Az élettársi kapcsolat családjogi hatásai) helyezte el. Ezzel kifejezésre juttatta, hogy az élettársi jogviszonyt továbbra is szerződéses kapcsolatnak tekinti, amelynek lehetnek családjogi joghatásai, de nem a felek szándéka, együttélésük módja eredményez családjogi hatásokat, hanem közös gyermek és legalább egy éves együttélés szükséges ahhoz, hogy a „szerződés” családjogi kapcsolatként funkcionáljon, és a kapcsolat megszűnése esetén a rászoruló élettárs tartási követelést érvényesítsen vagy igényt tarthasson a másik élettárral közösen lakott lakás használatára. Ha tehát az élettársaknak nincs közös gyermeke, hiába éltek bármilyen hosszú ideig élettársakként együtt, nevelték egyikük vagy mindkettőjük gyermekeit, vezettek közös háztartást, gyarapították közös javaikat, az említett családjogi hatások nem léteznek. A Bizottsági Javaslatlal ellentétben a Ptk. elhagyta az élettársak közös cél érdekében történő együttműködési és támogatási kötelezettségét, és teljesen kizárta az élettársakat az egymás utáni törvényes öröklésből.⁸

A házassághoz több tekintetben hasonló bejegyzett élettársi kapcsolat egyáltalán nem került be – a magánjog lehetőleg egységes szabályozására hivatott – Kódexbe, olyan szinten, hogy azt a törvény rendelkezései nevesítve a „hozzátartozó” fogalomkörben és a házassági akadályok körében sem említik [Ptk. 8:1.§ (1) bek.], egyedül a tényleges élettársi kapcsolat fennállását kizáró körülmények között szerepel [6:514.§ (1) bek.], míg a törvény a *de facto* élettársi kapcsolatot a hozzátartozók között felsorolja. Mindez a gyakorlatban bizonytalansági tényezőként jelent meg a tekintetben, hogy az új szabályozás elvetette vagy megtar-

7 *Hegedűs Andrea*, Az élettársi kapcsolat a polgári jogi kodifikáció tükrében. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2010. 159. o.

8 Többek között ezeket a változásokat is kritikával illeti *Vékás Lajos*, Bírálattal és jobbító észrevételek az új Ptk. kapcsán (zárószavazás előtt). Magyar Jog, 2013. 1. szám. 1-7. o.

totta-e a bejegyzett élettársaknak a régi Ptk. által biztosított közeli hozzátartozói státuszát. A bizonytalanságot az Alkotmánybíróságnak az Alapvető Jogok Biztosának indítványára meghozott 3003/2021. (I. 14.) AB határozata igyekezett eloszlatni.⁹

Kérdés, vajon a fentiekben vázlatosan ismertetett megoldások összhangban állnak-e a társadalmi tendenciákkal, az élettársi kapcsolatok egyre növekvő számával és a CSJK-nak a családi viszonyokban a gyermekek védelmét és a családi viszonyokban a gyengébb fél védelmét kimondó alapelveivel (Ptk. 4:2. és 4:4.§)? Vajon abba az irányba épül-e az út, amely egyezik az emberek többségének elvárásaival, vagy a jogalkotás olyan kanyarjairól van szó, amelyek utóbb visszanézve majd nem kívánatosnak bizonyulhatnak?

Statisztikai adatok és mintaszabályok

Tóth Ádám a tanulmányában néhány külföldi példával és statisztikai adatokkal támasztotta alá az élettársak jogainak bővítésére vonatkozó elképzeléseit, rámutatva, hogy „az élettársi kapcsolatok elismerése ugyan ma már nem kérdés, de az élettársak jogainak biztosítása valamennyi jogterületre kiterjedően még várat magára.” Ugyanakkor hozzátette, hogy munkája „örlődés az érvek és az ellenérvek között.”¹⁰ Ha a cikke megjelenése óta eltelt időben bekövetkezett változásokból indulunk ki, úgy vélem, hogy az élettársak jogainak bővítését alátámasztó érvek kerülnek többségbe az ellenérvekkel szemben.

A cikkben alapul vett (1994-es) adatok szerint ugyanis hazánkban a párkapcsolatban élők száma 2 622 435 volt, amelyből 142 786, tehát 5,4 százalékuk az élettársi kapcsolatban lévőké (ami akkor jelentős növekedés volt az 1970-ben mért 2,3 százalékhoz képest). A Szerző szerint a „trend egyértelmű”, ami egyrészt a hagyományos, vallási alapú erkölcsi renden alapuló társadalom átalakulásából, jogi ismerethiányból, másrészt abból adódik, hogy a társadalomban az élettársi kapcsolatok a megvetettből egyre inkább elfogadottá válnak.¹¹ A 2022. évi népszámlálás adatai még egyértelműbb változást mutatnak: a párkapcsolatban élők száma 3 973 000, ebből 848 000 fő, vagyis 21,3% a *de facto* élettárs, amelyhez csekély számú bejegyzett élettárs (9700 fő, ebből 4500 férfi és 5200 nő) járul. Meg kell említenem, hogy a 2010-es években jelentősen nőtt a házastársi és csekély mértékben csökkent az élettársi viszonyt választók aránya, ami nyilvánvalóan

9 A probléma részletesebb kifejtését és az AB határozat ellentmondásait lásd: *Kőrös András*, Utak és útvesztők – a Ptk. Családjogi Könyvének egyes jogalkalmazási kérdései. *Magyar Jog*, 2023. 3. szám. 133-143. o.

10 *Tóth*, Az élettársak. 18. o.

11 *Tóth*, Az élettársak. 13. o.

a kizárólag házastársaknak járó állami támogatásoknak volt köszönhető (ezt nevezték „házasságkötési boom”-nak), ám az évtized második felétől ismét a házasságok csökkenésének és az élettársi kapcsolatok relatív növekedésének lehetünk tanúi (arról, hogy az élettársak fenti számában milyen mértékűek azok a kapcsolatok, amelyek később házasságba torkollottak, nincs adat.)¹².

Ami a külföldi példákat illeti, írásomban, a területi korlátokra tekintettel nincs lehetőség országokénti elemzésre, még az Európai Unió tagországaiban sem (habár a témával foglalkozók tudják, hogy Európán belül is láthatók liberálisabb és konzervatívabb jogi szabályozások, előbbire a Benelux és a skandináv államok, utóbbira Franciaország, Anglia, Lengyelország lehet példa¹³). Az utóbbi évtized nemzetközi tendenciái azonban – nézetünk szerint – megfelelően tükröződnek az Európai Családjogi Bizottság által közzétett Elvekben. A Bizottságot 2001-ben a családjog európai harmonizációjának támogatása céljából, több európai országot – köztük hazánkat – képviselő professzorok hozták létre.¹⁴ A Bizottság 2013-tól kezdődően dolgozott a *de facto* élettársakra vonatkozó Elvek kidolgozásán, amelyeket 2019-ben tett közzé.¹⁵

Az Elvek preambulumban a Bizottság célként fogalmazza meg a *de facto* élettársakként együtt élők helyzetének javítását, elismeri a partnerek magánautonómiáját, érdekközösségüket és a gyengébb fél védelmének szükségességét, különösen a kapcsolat megszűnése esetén, a család jólétéhez való nem egyenlő mértékű hozzájárulásukat, nem téve különbséget a különböző és az azonos nemű párok kapcsolata között. Szándéka, hogy hozzájáruljon a családjog európai harmonizációjához és erősítse az állampolgárok jogait. Mindezek érdekében az Elvek a párként való tartós együttélést egyértelműen családi kapcsolatnak tekintik, hangsúlyozzák a partnerek jogegyenlőségét, mintaszabályokat állítanak fel a családi otthonok és a háztartási felszerelési tárgyaik védelmére, a megállapodások megkötésének szabadságára, közös tulajdonuk védelmére és a közös tartozásokért való felelősségükre. Részletes rendelkezéseket tartalmaznak a kapcsolat élők közötti megszűnése valamint az egyik élettárs halála

12 A 2022-es adatokat és azok elemzését lásd: *Monostori Judit-Szabó Laura*: Együttélés formák, családtípusok, továbbá: *Murinkó Livia - Spéder Zsolt*, Házasság, élettársi kapcsolat, mindkét tanulmány. In: *Monostori Judit - Óri Péter (szerk.)*, Demográfiai portré. KSH NKI, Budapest. 7. és 1. fejezet.

<https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiportre/issue/view/613>
(letöltve 2025.09.03. napján)

13 Erről részletesen lásd: *Molnár Sarolta*, Az uniós jog és jövője a házasság és más típusú együttélések témájában. *Iustum Aequum Salutare*, 2014. 4. szám. 141-156. o.

14 Az Európai Családjogi Bizottság (*Commission on European Family Law*) által, számos európai ország megoldásainak elemzése alapján kidolgozott Elvek nem tekinthetők modellszabálynak, csupán tudományos alapon kidolgozott mintát jelentenek szabályozáshoz.

15 A *de facto* élettársakra vonatkozó Elveket magyar fordításban, azok magyarázatával együtt lásd: *Szeibert Orsolya*, Az Európai Családjogi Bizottság *de facto* élettársakra vonatkozó Elvei. *Családi Jog*, 2023. 2. szám. 9-12. o.; és *Szeibert Orsolya*, Az Európai Családjogi Bizottság *de facto* élettársakra vonatkozó Elvei és a Ptk. élettársakra vonatkozó szabályainak összevetése. *Családi Jog*, 2023. 2. szám. 13-18. o.

esetére, beleértve a rászoruló fél tartási jogát és a volt közös lakás további használatának jogát is, attól függetlenül, hogy a kapcsolatból született-e közös gyermek vagy sem.

E rövid felsorolásból is látható, hogy a magyar Ptk. szabályozása csak kis részben felel meg a kidolgozott mintáknak, az élettársi kapcsolathoz csak akkor fűz családjogi joghatásokat (tartás, a másik élettárs lakásának használati joga), ha a kapcsolat legalább egy évig tartott és abból gyermek származott. A túlélő élettárs törvényes öröklési jogát pedig a magyar szabályok nem ismerik. Mindezt annak ellenére, hogy a szakértői tervezetek a felsorolt családjogi joghatásokra – a Családjogi Könyv keretén belül – javaslatot tettek. Gyanítható, hogy – Tóth Ádám szavait idézve – az elfogadott törvényt illetően „egy hangulatokkal és indulatokkal terhes légkörben politikusok és nem szakmai szempontok” döntöttek.

Előrettekintés

Ezeknek a soroknak az írásakor, a Ptk. hatályba lépésének 10 éves évfordulója alkalmából folyik az élettársakra vonatkozó szabályozás felülvizsgálata is.¹⁶ Ennek során hangsúlyozottan jelent meg az igény az élettársi jogviszony családjogi szempontú revíziójára. Bár – véleményem szerint – a teljes körű szabályozás Családjogi Könyvben történő elhelyezésére, politikai akarat hiányában jelenleg nincs esély, a részletesebb, „családbarát” megközelítés igencsak fontos lenne. Ennek sarokpontjai lehetnek: az élettársak kölcsönös együttműködési és támogatási kötelezettségének a rögzítése, a kapcsolat vagyoni jogi következményeinek önálló és részletesebb kidolgozása, és tartós (legalább öt éves) együttélést követően az arra rászoruló élettárs tartási és lakáshasználati jogának elismerése, függetlenül attól, hogy a kapcsolatból született-e gyermek vagy sem. És természetesen biztosítani kellene a túlélő élettársnak a törvényes öröklési státuszát is legalább olyan formában, hogy ne lehessen a párja halálát követően „kitenni” öt – az esetleg évtizedek óta használt – volt közös lakásból. Remélhetőleg a 10 éves Ptk. revíziója során ezek a szempontok jelentőségüknek megfelelően kerülnek értékelésre.

Zárszóként rámutatnék arra, hogy a megfelelő jogalkotói szándék hiányában a bírói gyakorlat közelíthet az általam kívánatosnak tartott megoldásokhoz. Mint említettem, magát az élettársi kapcsolatot és az ahhoz fűződő jogkövetkezményeket a bírói gyakorlat „fedezte fel” és tette láthatóvá az 1960-as évektől, még

16 Igazságügyi Minisztérium és a Kúria is munkabizottságokat hozott létre a gyakorlat áttekintésére és az esetleges törvénymódosítási javaslatok kidolgozására.

az 1977-es Ptk. módosítás előtt. Később – a hagyatéki hitelezői igény, valamint az egyik élettárs betegségéből eredő jövedelemszerzési képességének tartós kiesése esetén rámutatott az élettársaknak „a társadalom általános erkölcsi felfogása szerinti kölcsönös támogatási kötelezettségére” [BH 2002.268., 2005.141.]. Már az új Ptk. hatálya alá esett annak kimondása, hogy az élettársi kapcsolatnak a Családjogi Könyvben szabályozott hatásaira is kiterjednek a családjog önálló alapelvei, így a 4:4. §-ban foglalt alapvető rendező elv: a családi jogviszonyok méltányos és az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmét szem előtt tartó rendezése. A konkrét esetben ezért a bíróság – kiskorú gyermek hiányában is – használati jogot biztosított élettársa lakásában annak a félnek, aki 28 évi együttélés és három gyermek felnevelését követően arra igényt tartott [BH 2021.11.]. „*Praetor ius facere non potest*” – hivatalosan a bírói gyakorlat nem teremt jogot, de a hosszú időn keresztül, konkrét esetek alapján kikristályosodott elvei min-tául szolgálhatnak a jogalkotás számára, hiszen a bírói pulpitus sokkal közelebb van a mindennapi élethez, mint a – sokszor kellően át nem gondolt – törvényalkotás. Hiszen – ahogy Tóth Ádám 2003-ban megjelent cikkében is olvashatjuk – „az utat arra kell építeni, amerre az emberek járnak.” Köszönet az Ünnepeletnek, hogy az élettársi kapcsolat előremutató szabályozásának kiindulópontjait több mint 22 éve papírra vetette, ezzel megmutatva – a töprengésektől nem mentes, de a lényegét illetően egyenesség tehető – utat e fontos terület jogi szabályozásában.

A kriptoeszközök mint a zálogjog tárgyai

Egyes becslések szerint az egyik legismertebb kriptovaluta, a Bitcoin teljes piaci kapitalizációja 2025 második felére elérte a 2,4 trillió dollárt, mellyel a világon az ötödik legnagyobb értékű eszközosztállyá vált. Amennyiben az államok nemzeti devizatartalékaival hasonlítanánk össze, úgy a jelenlegi rangsorban, értékét tekintve a nemzetek között a második helyet foglalná el. A kriptovaluták és kriptóérmék elfogadottsága a piaci szereplők körében folyamatosan növekszik, melynek köszönhetően egyre több jogalkotó ismeri fel a piaci szabályozottság iránti igényt és az abban rejlő lehetőséget. Ahogy egyre több állam ismeri el a kriptopénzeket akár csere/fizetési, akár vagyonfelhalmozó befektetési eszközként, felmerül a kérdés, hogy ezek az eszközök funkcionálhatnak-e biztosítékként, adott esetben zálogjog tárgyai lehetnek-e?

Tárgyszavak:

kriptoeszköz, kriptopiac, blocklánc, irányított aciklikus gráf struktúra, zálogjog

According to some estimates, the total market capitalization of Bitcoin, one of the best-known cryptocurrencies, had reached \$2.4 trillion by the second half of 2025, making it the fifth most valuable asset class in the world. If we were to compare it to the national currency reserves of countries, it would currently rank second among nations in terms of value. The acceptance of cryptocurrencies and crypto coins among market participants is constantly growing, owing to which more and more legislators are recognizing the need for market regulation and the potential it offers. As more and more countries recognize cryptocurrencies as a means of exchange and payment or as an investment tool for accumulating wealth, the question arises as to whether these assets can function as collateral and, if so, whether they can be subject to liens.

Keywords:

crypto asset, crypto market, blockchain, directed acyclic graph structure, lien

I. A kriptoeszközökről általánosságban

Mielőtt a kriptoeszközök magánjogi megítélésre térnék rá, szükségesnek tartom a tanulmányom bevezetőjében is használt fogalmak, a kriptoeszköz, kriptovaluta, kriptóérme és kriptotoken pontos meghatározását és elhatárolását egymástól. Ennek a kriptoeszközök általános jellemzőinek és típusainak rövid ismertetésén keresztül kívánok eleget tenni.

I.1. A kriptoeszközök általános, közös jellemzői

A digitális tárgyak természetüknél fogva nem korlátozott mennyiségűek¹. A digitális adatok elméletileg végtelen számban reprodukálhatóak, hiszen azok továbbítással vagy másolással szükségszerűen megduplázódnak. Harmadik fél közbeiktatása nélkül sokáig nem lehetett biztosítani ezen digitális eszközök értékállóságának a két alapfeltételét, melyek a véges szám és a megváltoztathatatlan, tehát, hogy ne legyenek könnyen hamisíthatók és reprodukálhatók, továbbá egy adott időpontban csak egyetlen személy eszközén legyenek megtalálhatók (kettő költség kockázatának elkerülése). A probléma egyik megoldása a kriptográfia defenzív technológiájában rejlett, mely segítségével egy olyan rendszert lehetett létre hozni, melyben az adatok védelme sokkal olcsóbb, mint azok támadása². Ezt nevezzük elosztott főkönyvi technológiának (Distributed Ledger Technology, a továbbiakban: DLT). Ilyen rendszernek minősül a blockchain (más néven blocklánc) és a Directed Acyclic Graph (irányított axiklikus gráf struktúra, a továbbiakban: DAG).

A blockchain technológia működésének lényege, hogy egy olyan decentralizált hálózatot hoz létre, melyben a hálózat tagjai (node-ok) mint végpontok központi csomópont közbeiktatása nélkül, közvetlen kapcsolatban állnak és kommunikálnak egymással (peer-to-peer). Minden egyes tranzakció jóváhagyásra céljából közzétételre kerül a hálózat valamennyi tagja számára, akik ellenőrizhetik a tranzakció valódiságát. A tranzakció kizárólag a hálózat tagjai döntő többségének felülvizsgálatát követően jegyződhet be a főkönyvbe,

- 1 *Saifedean Ammous*, Bitcoin Standard – A központi bankok decentralizált alternatívái, Sclar 2020. 185. o.
- 2 Az adatok védelme olcsóbb, mint azok támadása lényegében azt jelenti, hogy az adatok titkosítása, hitelesítése és biztonságos továbbítása olyan módszerekkel történik, amelyek alacsony számítási vagy pénzügyi ráfordítással biztosíthatók a felhasználók számára. Ezzel szemben a támadónak aránytalanul nagyobb erőforrást (például számítási kapacitást, időt, pénzt) kell befektetnie ahhoz, hogy feltörje a védelmet. A rendszer biztonságát az garantálja, hogy egy támadó számára gazdaságilag szinte lehetetlenné válik a rendszer meghamisítása, mivel a szükséges erőforrások költsége meghaladná a potenciális hasznot. Ha a támadás költsége mindig nagyobb, mint a várható haszon, akkor a rendszer gyakorlati szempontból biztonságosnak tekinthető. Így a kriptográfia nemcsak elméleti titkosságot nyújt, hanem gazdasági elrettentést is, amely a támadót a próbálkozástól is visszatarthatja.

mely így egy időbélyegzővel ellátott munkabizonyíték (Proof-of-Work), vagy lekötött részesedésen alapuló jogosultságbizonyíték (Proof-of-Stake) láncon³ fog frissülni a hálózati tagjainak nyilvántartásában.

Ezen működési elv alapján három különböző típusú blokklánc rendszert különböztethetünk meg: a decentralizált, a részben és a teljesen centralizált blockchain rendszereket.

A decentralizált működésnek a jellemzője, hogy nincs központi irányító szerve, a tranzakciók hitelesítését és a hálózat biztonságát kizárólag a hálózat résztvevői végzik, konszenzusos protokoll és szabályok segítségével. Ezek a rendszerek ellenállóbbak a cenzúrával és a központi beavatkozással szemben, mivel nincs egyetlen sérülékeny központ⁴.

A részben centralizált blockchain technológiát használó kriptoeszközök esetén a rendszer fentebb bemutatott alapvető működési elve ugyan megmarad, de a hálózat egyes részeit központi szereplők felügyelik, például a hitelesítést végző node-ok listáját. Gyakran a tranzakciók gyorsasága és stabilitása érdekében alkalmazzák ezt a modellt, ami középúton helyezkedik el a decentralizáció és a teljes felügyelet, ellenőrzés között. Ez a modell viszonylag népszerű banki, pénzügyi integrációknál.⁵

A teljesen centralizált rendszerekben a hálózat – és ezzel az egész adatbázis – irányítása egy központi irányító szerv kezében van. A blockchain rendszer itt sokkal inkább adatkezelési technológia, nem pedig nyílt, közösségi hálózat. Gyakran alkalmazzák nagyvállalati vagy állami digitális fizetőeszközöknél, ahol fontos a tranzakciók feletti teljes kontroll⁶.

A DAG rendszer a blokklánc-technológiától eltérő, de ahhoz hasonló elosztott főkönyvi struktúra. A DAG struktúra esetében a tranzakciók nem blokkokba rendeződnek, hanem gráfcsomópontokként kapcsolódnak egymáshoz. A DAG rendszerrel szemben a blockchain lineáris szerkezetű, ahol a tranzakciókat blokkokba gyűjtik, és a blokkok sorrendjét a hálózat tagjai határozzák meg előre lefektetett konszenzusos szabályok segítségével. Míg a blokklánc esetében minden blokk egy központi egységként rögzíti a tranzakciókat, addig a DAG-nál

3 Proof-of-Work (PoW) olyan konszenzusmechanizmus, amelyben a hálózat résztvevői bonyolult kriptográfiai feladatokat oldanak meg, hogy érvényesítsék a tranzakciókat és új blokkot hozzanak létre. Ezek a feladatok nagy számítási teljesítményt és jelentős energiabefektetést igényelnek, ami biztosítja, hogy csak komoly ráfordítással lehessen részt venni a folyamatban.

A Proof-of-Stake (PoS) egy olyan konszenzusmechanizmus, amelyben a blokk létrehozásának jogát nem számítási munka, hanem a hálózat natív tokenjeinek lekötése biztosítja. A résztvevők annál nagyobb eséllyel válhatnak blokkvalidátorrá, minél több tokent kötnek le, így a rendszer a gazdasági érdekeltiségre és kockázatra épít.

A két mechanizmus közti alapvető különbség az, hogy a PoW a számítási munka és energia költségességével, míg a PoS a gazdasági tét elvesztésének kockázatával biztosítja a blokklánc védelmét.

4 Példák a decentralizált blockchain alapon működő kriptoeszközökre: Bitcoin, Ethereum, Litecoin.

5 Példák a részben centralizált blockchain alapon működő kriptoeszközökre: Ripple, Stellar.

6 Példák a teljesen centralizált alapon működő kriptoeszközökre: kínai digitális jüan e-CNY.

minden tranzakció önálló csomópontként építi a hálózatot. A DAG rendszerek működése azon alapul, hogy minden új tranzakció két korábbi érvényesít, így a hálózat folyamatosan önmagát építi és ellenőrzi. A rendszer alapját kriptográfiai aláírások adják, miközben a konszenzus valószínűségi úton, a tranzakciók ismétlődő hivatkozásaival alakul ki. A DAG egyik legnagyobb előnye, hogy a tranzakciók párhuzamosan futtathatók, ezért jóval skálázhatóbb és gyorsabb, mint a blockchain technológia, azonban hátránya, hogy a konszenzus mechanizmusa kevésbé kiforrott és formálisan nehezebben bizonyítható, emellett a technológia még kevésbé elterjedt⁷.

A két DLT rendszer ismertetését követően a kriptoeszközök működési elve alapján meg tudunk különböztetni kripto érméket és kripto tokeneket. A kripto érme alatt értünk minden olyan digitális eszközt, amely saját elosztott főkönyvi nyilvántartással rendelkezik, és azon natív módon működik. Kripto tokenek alatt pedig azokat a digitális eszközöket értjük, melyek nem rendelkeznek saját DLT-vel, hanem egy már létező rendszert használnak, azon működnek⁸.

1.2. Kriptoeszközök csoportosítása funkciójuk szerint

A kriptoeszközöket felhasználási céljuk, funkciójuk szerint további kategóriákba tudjuk sorolni.

Első a kriptovaluták csoportja, melyek funkciójukat tekintve általános fizetőeszközként, kvázi digitális pénzként szolgálnak. Céljuk, hogy a hagyományos fiat pénzek alternatívájaként működjenek, akár mint csere-, akár mint értéktárolási, vagyonfelhalmozási eszköz. Előnyük, hogy akár határokon átnyúló közvetlen, gyors, pénzügyi intézmények nélküli tranzakciókat tesznek lehetővé a használóknak. Hátrányuk az alacsony elfogadottsági szint és az árfolyam-ingadozás.⁹

Második csoport az úgynevezett stablecoin-ok kategóriája. A kriptovalutákkal szemben, melyek értékét elsősorban véges számuk és elfogadottságuk határozza meg, a stablecoin-ok árfolyamát minden esetben egy stabil eszközhöz kötik így minimalizálva az árfolyam-ingadozából eredő kockázatokat. A stablecoin-ok lehetnek fiat pénz (például dollár, euró¹⁰), vagy egyéb kriptoeszköz fedezetűek (más eszközök zárolásával biztosított¹¹), de előfordulnak köztük

7 Példák DAG rendszeren alapuló kriptoeszközökre: IOTA, Nano.

8 Habár a szakirodalom az érme és token kategorizálást a blokkláncs-szótárból eredezteti, ezt a különbségtételt véleményem szerint kiterjesztett értelmezésben, technológia semlegesén minden elosztott főkönyvi nyilvántartásra lehet alkalmazni. (hivatkozott szakirodalom: *Kiana Danial*, *Cryptocurrency Investing For Dummies*. Generic, 2019.; *Györfi András - Léderer András - Paluska Ferenc - Pataki Gábor - Trinh Anh Tuan*, *Kripto Pénz* ABC. HVG Könyvek, Budapest, 2019.; *Kensuke Ito*, *Cryptoeconomics and Tokenomics as Economics: a Survey with Opinions*, 2024.

9 Példák kriptovalutákra: Bitcoin, Litecoin.

10 Példák fiat pénz fedezetű stablecoinokra: USDT (Tether), USDC (USD Coin).

11 Példa az egyéb kriptoeszköz fedezetű stablecoinokra: DAI (Ethereum-alapú).

olyan kriptoeszközök is, melyek kínálatukat algoritmikusok, okosszerződések révén szabályozzák¹². Nagyon elterjedtek kereskedési platformokon, mert gyorsan konvertálhatók, továbbá a mögöttes stabil eszköznek köszönhetően biztonságosabb befektetési lehetőséget nyújtanak.

Az utility tokeneknek nevezett kriptoeszközöket nem kifejezetten arra a célra hozták létre, hogy általános fizetőeszközként funkcionáljanak. Jogosultjai jellemzően belső fizetőeszközként használják egy blokklánc-ökoszisztémákban, adott funkciók vagy szolgáltatások eléréséhez. Az értékük az általuk elérhető szolgáltatások értékétől függ. Gyakran részei decentralizált tőzsdéknek, online játékoknak, vagy egyéb blokklánc-alapú szolgáltatásoknak¹³.

A security tokenek digitális formában testesítik meg az olyan hagyományos értékpapírokat, mint a részvények, kötvények, vagy egyéb befektetési eszközök. Lényegében olyan dematerializált értékpapíroknak tekinthetjük őket, melyeket nem egy központi szerv centralizált nyilvántartásában, hanem egy, a tokenek tulajdonosai által működtetett elosztott főkönyvi struktúrában tartanak nyilván. Tekintettel arra, hogy számos állam joga szerint értékpapírnak és befektetési szolgáltatásnak minősülnek, kibocsátásuk és kereskedelmük szigorú jogi szabályozás alá esik^{14, 15}.

Az investment tokenek olyan kriptoeszközök, amelyeket elsődlegesen befektetési, hitelezési céllal bocsátanak ki, és jogosultjuk profitra vagy más pénzbeli előnyre számít. Gazdasági oldalról nézve minden security token egyben investment token is, de nem minden investment token minősül securitynek, hiszen utóbbi megvalósulhat olyan konstrukcióban is, ami nem felel meg az értékpapír törvényi definíciójának. Funkciója nem egy szolgáltatáshoz való hozzáférés - mint a utility token esetében - hanem a befektetés és a hozam elérése.

A governance token a jogosultjának olyan szavazati jogot biztosít, mellyel részt vehet az alapjául szolgáló blockchain-projektek bizonyos fejlesztési, működési döntéshozatalában. Szavazhat például a rendszerfrissítésekről, díjak mértékéről vagy új funkciók bevezetéséről.¹⁶

Az NFT-k egyedi, nem helyettesíthető digitális tokenek. Céljuk digitális jelek, adatsorok egyediesítése, amely megoldást leggyakrabban művészeti alkotásoknál, online számítógépes játékbeli tárgyaknál, vagy egyéb digitális gyűjteményeknél

12 Példa az algoritmussal szabályozott stablecoinra: korábbi TerraUSD.

13 Példák az utility tokenekre: Binance Coin, Chainlink.

14 Példák a security tokenekre: tZERO token, vagy a Securitize által kibocsátott tokenek.

15 Az Amerikai Egyesült Államokban az Értékpapír- és Tőzsdelügyelet szövetségi szinten elismeri 2017 óta a Howey teszten átment kriptovalutákat értékpapírnak, Svájcban az egyéb vagyoni értékű jogokat is megtestesítő kriptoeszközök a svájci értékpapírszabályozás hatálya alá tartoznak. Az Európai Parlament és a Tanács 2014/65/EU irányelve (2014. május 15.) a pénzügyi eszközök piacairól, valamint a 2002/92/EK irányelv és a 2011/61/EU irányelv módosításáról (továbbiakban: MiFID II. irányelv) 4. cikk 44. pontja értelmében beletartoznak az átruházható értékpapírok körébe.

16 Példák: Uniswap (UNI), Aave (AAVE).

alkalmaznak. Az elosztott főkönyvi struktúra jelen esetben az eredetiséget és az egyediséget garantálja. Az NFT-technológia alkalmas lehet továbbá szerzői jogi nyilvántartásra, licenzelésre és digitális identitás tanúsítására is¹⁷.

A CBDC-k, magyarul Központi Banki Digitális Pénzek hivatalos, állami digitális valuták, amelyeket a központi bank bocsát ki. Működésük technológiai szempontból hasonlít blokkláncra, de teljesen centralizált hálózaton keresztül tartják nyilván őket. Fő céljuk a készpénz digitális alternatívájának megteremtésével a tranzakciók egyszerűsítése és gyorsítása a pénzügyi rendszer teljes kontrolljának megtartása mellett¹⁸.

1.3. A kriptoeszközök jogszabályi fogalma

Habár a szabályozottság iránti igényt felismerve tagállami szinten több ígéretes előrelépés is történt a kriptoeszközök egységes fogalmának a megalkotására¹⁹, közösségi szintű definícióra egészen 2023-ig várni kellett. Ekkor fogadta el az Európai Unió a MiCA rendeletet (EU) 2023/1114 rendeletet (továbbiakban: Rendelet), mely az egységes fogalmon túlmenően, a kriptoeszközökhöz kapcsolódó szolgáltatások (kibocsátás, kereskedelem) piaci és felügyeleti szabályainak alapjait is lefektette.

A Rendelet 3. cikk (1) bekezdésének 5. pontja értelmében a kriptoeszköz érték, vagy jog digitális megtestesítője, amely elosztott főkönyvi technológia vagy hasonló technológia alkalmazásával elektronikusan átruházható és tárolható.

A Rendelet alkalmazási köre kiterjed²⁰ az eszközalapú (asset-referenced tokens)²¹, felhasználói (utility)²² és az elektronikus pénz tokenekre (e-money tokens)²³, azonban kizárja a hatálya alól NFT-et²⁴, decentralizált pénzügyi szolgáltatásokat, központi banki digitális valutákat és a más egyéb, uniós jogszabály alá tartozó pénzügyi eszközöket²⁵.

17 Példák: Bored Ape Yacht Club, CryptoPunks.

18 Példák: e-CNY, Bahamai Sand Dollar.

19 Málta 2018-ban törvényi szinten definiálta a főkönyvi technológia fogalmát és ezzel új, önálló jogi kategóriát és kriptoeszközök négy típusát különbözteti meg: virtuális érme, virtuális vagyoni értékű jog, elektronikus pénz és pénzügyi eszköz; Németország 2020-ban a Kreditwesengesetz módosításával kriptoeszközök letétként történő kezelését új önálló pénzügyi szolgáltatásként ismerte el.

20 Rendelet preambulum (18) pont.

21 Rendelet 3. cikk (1) bekezdés 6. pont „eszközalapú token”: a kriptoeszközök olyan típusa, amely nem elektronikuspénz-token, és amely stabil érték fenntartására törekszik azáltal, hogy másik értékhez vagy joghoz, vagy ezek kombinációjához van kötve, beleértve egy vagy több hivatalos pénznemet is.

22 Rendelet 3. cikk (1) bekezdés 9. pont „felhasználói token”: a kriptoeszközök olyan típusa, amelynek rendeltetése kizárólag a kibocsátója által nyújtott áruhoz vagy szolgáltatáshoz való hozzáférés biztosítása.

23 Rendelet 3. cikk (1) bekezdés 7. pont „elektronikuspénz-token” vagy „e-pénz-token”: a kriptoeszközök olyan típusa, amely stabil érték fenntartására hivatott azáltal, hogy egy hivatalos pénznem értékéhez van kötve.

24 Rendelet 2. cikk (3) bekezdés. Kivéve, ha egy NFT sorozatszerűen kibocsátott, egymással helyettesíthető, mert akkor a rendelet hatálya alá tartozik.

25 Rendelet 2. cikk (4) bekezdés például: MiFID II. irányelv hatálya alá tartozó eszközök.

Habár az uniós jogszabály megszorítóan értelmezi a kriptoeszközök körét, fontos szem előtt tartanunk, hogy a norma megalkotásának elsődleges célja a kriptopiac és ahhoz kapcsolódó szolgáltatások szabályozása volt. A Rendelet hatálya alól kikerült kriptoeszköz típusok – mint pl. az egyedi NFT-k – annak ellenére, hogy vagyoni értéket hordozhatnak²⁶, piaci jelentőségük tekintetében nem bírnak relevanciával, a kereskedelmi forgalomban szerepük marginális. Tehát a szabályozás nem azért zárta ki hatálya alól ezeket az eszközöket, mert nem bírhatnak vagyoni értékkel, hanem mert a Rendelet célrendszere szempontjából átruházásukhoz nem kapcsolódnak lényeges kockázatok, vagy szabályozási igények.

I.4. A kriptoeszköz fogalma a fentiek szerint

Ahogy a 2. pont szerinti csoportosításból és a 3. pontban ismertetett európai uniós fogalomból is egyértelműen levezethető, a különböző típusú kriptoeszközök közti hasonlóságot, közös metszetet az jelenti, hogy jelenleg jellemzően elosztott főkönyvi technológiát (blockchain, DAG) vesznek igénybe a nyilvántartásuk vezetésére. Tehát a kriptoeszköz mint definíció gyűjtőfogalomként funkcionál: minden olyan digitális értéket hordozó eszköz, amely elosztott főkönyvi technológián alapul. Ez a meghatározás a legtágabb kategória, mivel a DLT rendszeren alapuló digitális értékek teljes körét lefedi.

Ezzel szemben a kriptovaluta fogalom egy szűkebb csoportot ölel fel. A kriptovaluta olyan kriptoeszköz, melyet elsősorban fizetési vagy elszámolási célra hoztak létre, tehát pénzfunkciót igyekszik betölteni. Ennek értelmében a kriptovalutát valójában a kriptoeszköz egy alcsoportjának tekinthetjük.

Tanulmányom további részében általánosságban a kriptoeszköz alatt kiterjesztően valamennyi korábban ismertetett kategóriát értem.

II. A kriptoeszközök magánjogi megítélése és a zálogjogot alapítási kérdésköre

A kriptoeszközök egységes magánjogi megítélése meglehetősen nehéz a technológiai sokszínűség és gazdasági életben betöltött változatos funkcióik miatt.²⁷

26 A leghíresebb NFT 2021. elején több, mint 69millió dollárért kelt el: <https://academy.binance.com/en/articles/the-most-expensive-nfts-ever-sold>.

27 Elhatárolásoktól részletesebben lásd: *Mányoki Ádám*, Kriptovaluta mint hagyatéki eljárás tárgya. Közjegyzők Közlönye 2021. 4. szám 3.1 és 3.3. pontjai.

II.1. A kriptoeszköz mint óvadék tárgya

Habár egyes kriptoeszközök megfelelhetnek az értékpapír fogalmának,²⁸ általánosságban nem minden típusa mögött találunk olyan relatív jogviszonyt, mely jogot keletkeztethetne. Mivel a jelenleg hatályos törvényi szabályozás megkülönböztetés nélkül bármilyen értékpapír esetében lehetővé teszi, hogy óvadék tárgya legyen²⁹, véleményem szerint, azon kriptoeszközök, melyek megfelelnek az értékpapír törvényi definíciójának és a magyar jogrendszer értékpapírnak el is ismeri őket (pl. security tokenek), beletartozhatnak az óvadék tárgyi körébe. A problémát a közvetlen kielégítési jog gyakorlására vonatkozó szabályozás³⁰ jelenti, mely lényegében felülírja és szűkíti az óvadék tárgyainak lehetséges körét³¹. A közvetlen kielégítési jog kizárólag olyan értékpapírok esetén lehetséges, amelyek tőzsdén jegyzettek vagy egyébként nyilvános árfolyammal rendelkeznek, továbbá meghatározható értékű pénzkövetelést testesítenek meg. Ezen kritériumoknak pedig még a security tokenek sem felelnek meg. Mivel a közvetlen kielégítési jog az óvadék lényeges tartalmi jellemzője, álláspontom szerint nem lehetséges olyan óvadék alapítása, melynek jogosultját a közvetlen kielégítési jog nem illeti meg. Mindezek alapján megállapítható, hogy a jelenlegi szabályozás sem általánosságban valamennyi kriptoeszközön, sem speciálisan a security tokeneken nem teszi lehetővé óvadék alapítását.

II.2. A kriptoeszköz mint kézizálogjog tárgya

A jelenleg hatályos magánjogunk kizárólag a birtokba vehető testi tárgyakat ismeri el tulajdonjog tárgyaként.³² A pandektista hagyományokat követő magyar vagyoni jogi rendszerben a testiség (térbeli körülhatárolhatóság, uralhatóság) alapfeltétele a dologminőség megállapításának.³³ A birtokba nem vehető, így dolognak nem minősülő javak másokkal szembeni védettségének és átruházásának lehetőségét a szabályozás hagyományosan a kötelmi jog szabályai körében oldja meg.³⁴ Tekintettel arra, hogy a kriptoeszközök elektronikus jelek formájában

28 Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) 6:565. § [Az értékpapír fogalma] (1) Az értékpapír olyan egyoldalú jognyilatkozat, amely papíralapú okiratként vagy jogszabályban megjelölt más módon létrehozott, rögzített, nyilvántartott és továbbított adatösszességként (dematerializált értékpapírként) a benne foglalt jogot úgy testesíti meg, hogy azt a jogot gyakorolni, arról rendelkezni csak az értékpapír által, annak birtokában lehet.

29 Ptk. 5:95. § (1) b) bekezdése.

30 Ptk. 138. § (1) bekezdése.

31 *Menyhárd Attila*, In: *Gárdos Péter - Vékás Lajos (szerk.)*, *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez.* [továbbiakban: *Menyhárd, Ptk.*]

32 Ptk. 5:14. § (1) bekezdése.

33 *Parti Tamás*, *Tulajdoni evolúció, avagy úton a digitális adatok tulajdonjogi adaptációja felé. Gazdaság és Jog*, 2024. 3-4. szám, 28. o. [továbbiakban: *Parti, Tulajdon*]

34 *Menyhárd, Ptk.*

jelennek meg, az adatot pedig immateriális javak közé soroljuk, így a kriptoeszközök a dolog jogszabályi definícióba nem illeszthetőek bele. Habár a jogfejlődés eredményeképpen a szabályozás dolog módjára hasznosítható természeti erőkre is kiterjesztette a tulajdonjog közvetett tárgyainak körét, ezen kitévelt a kriptoeszközök – vagy legalább is azok alkotóelemét képező digitális adatra – eddig ezt nem tette meg. Mindezek alapján megállapítható, hogy általánosságban kriptoeszközön a dologra vonatkozó szabályok alkalmazhatóságának hiányában kézizálogjog nem alapítható.³⁵

Kivételt megint csak az értékpapírként elismert úgynevezett security tokenek képezhetnének, hiszen a jogalkotó kiterjesztő hatállyal a dologra vonatkozó szabályokat rendeli alkalmazni az értékpapírokra is. Mivel a szűk, klasszikus értelemben vett fizikai birtoklás lehetetlensége a dematerializált értékpapírok esetében nem zárja ki, hogy azokat tulajdonjog³⁶, illetve birtok tárgyának tekintsük, így véleményem szerint egy értékpapírnak minősülő kriptoeszköz esetében sem zárható ez ki. Mindez abból vezethető le, hogy a Polgári Törvénykönyv a birtokot elsősorban nem fizikai uralomként, hanem alanyi jogként és jogi pozícióként határozza meg³⁷. Ahogy a dematerializált értékpapírok esetén az értékpapírszámla jogosultját, úgy a kriptoeszközök esetén a kriptotárca jogosultját illeti meg az értékpapír/kriptoeszköz feletti rendelkezési jog. Ez pedig a birtoklásnak megfeleltethető kizárólagos jogi uralmi helyzetet eredményez. A security token-en alapítható kézizálogjog esetén a problémát mégis a Ptk. 2016. október 1. napján hatályba lépett módosítása okozza, hiszen az óvadéki szabályok módosítása lényegében a dematerializált értékpapírt – és ezzel együtt az értékpapírnak minősülő kriptoeszközöket – kizárta a kézizálog tárgyi köréből³⁸. Tehát általánosságban, az óvadékhoz hasonlóan a kriptoeszközök esetében is megállapítható, hogy nem lehetnek tárgyai kézizálogjognak.

35 Ptk. 5:101. § (2) bekezdése.

36 A tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény, 138. § és 140. §-ai.

37 Ptk. 5:1. § [Birtokos]

(1) Birtokos az, aki a dolgot sajátjaként vagy a dolog időleges birtokára jogosító jogviszony alapján hatalmában tartja.

38 A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról szóló 2016. évi LXXVII. törvény 8. §-ához fűzött indokolása: „A törvény bővíti a Ptk.-ban nevesített azon zálogtárgyak körét, amelyeken óvadék alapítható, és a hatályos szabályoktól eltérően külön rendelkezésben szól az óvadék alapításának - e vagyontárgyak természetétől függő - módjairól... A szabályozás újdonsága az, hogy nemcsak fizetésiszámla-követelésen alapítható óvadék, hanem betétszámla-követelésen is, pontosabban betétszerződés alapján fennálló követelésen, sőt ezen túlmenően minden olyan követelésen is, amelyet jogszabály rendelkezése szerint számlavezetőként erre feljogosított intézmény a fél vagy a felek rendelkezése alapján tart nyilván... A törvény egyértelművé teszi azt is, hogy kézizálogjogként csak pénzen és nem dematerializált értékpapíron alapítható óvadék, minden más esetben az érintett vagyontárgyak természetéből, virtuális jellegéből adódóan az óvadék alapítása olyan formában valósítható meg, amely egyértelműen azonosítható módon jelzi harmadik személyek, így a számlavezető számára is, hogy az ekként óvadékba adott követelésen a kötelezett rendelkezési joga - az óvadék jogosultja érdekében - korlátozott.”

II.3. A kriptoeszköz mint jelzálog tárgy

Az óvadék és a kézizálog jog kizártsága ismeretében kérdésként merülhet fel, hogy a kriptoeszköz jelzálog tárgy lehet-e. A törvény rendelkezése értelmében a zálog jog tárgy bármilyen vagyontárgy lehet³⁹. A vagyontárgy a törvény értelmező rendelkezése értelmében pedig a dolog, a jog és a követelés⁴⁰. Az a fentiek szerint már kifejtésre került, hogy a hatályos szabályozás értelmében a kriptoeszközök nem minősülnek dolognak. Generálisan követelésnek sem tekinthetjük őket, hiszen bizonyos kategóriákat leszámítva (stablecoin, investmen token, security token) nem beszélhetünk semmilyen mögöttes, relatív jogviszonyról, tehát nincsen olyan jogosultunk és kötelezettünk, melyek viszonyában a követelést értelmezni lehetne. Ahhoz, hogy eldönthessük, alaphító-e jelzálog jog a kriptoeszközökön, meg kell vizsgálnunk, hogy azonosíthatunk-e rajtuk átruházható⁴¹, vagyoni értékkel bíró jogosultságokat.

Valamennyi kriptoeszközre igaz, hogy a jogosultját megilleti az eszköz feletti rendelkezési jog. Ez azt jelenti, hogy a jogosultat egyrészt megilleti az elosztott főkönyvi nyilvántartáshoz való hozzáférés joga, az azon található eszközök feletti szabad rendelkezés joga, ami megnyilvánulhat a kriptoeszközökből fakadó esetleges további jogok, követelések érvényesítésében, illetve az eszköz szabad átruházásában.

A stablecoin-okat – ahol mögöttes eszközként mindig megjelenik egy fiat pénz vagy más kriptoeszköz – megvizsgálva, az általános rendelkezési jog mellett detektálhatunk a jogosultat megillető követelési jogot is, mely vagy pénz kifizetésére, vagy stablecion átváltására jogosítja fel a kibocsátóval szemben.

A governance tokenek esetén a jogosultat az elosztott főkönyvi nyilvántartás feletti döntéshozatalban szavazati, irányítási jogosultságok illetik meg, melyek a hálózat felett gyakorolt befolyás révén szintén bírhatnak vagyoni értékkel.

Az utility tokenek, melyek egy bizonyos szolgáltatáshoz való hozzáférést biztosítanak, a licence joghoz hasonló jogosultságot hordoznak, mely a kriptoeszköz mindenkori jogosultját illeti meg.

A vagyoni értékű jogok legegységesebben az investment tokenek és a security tokenek esetén azonosíthatóak. Ezen token-ek jogosultját vagyoni részesedés illetheti meg a blokklánc-projekt nyereségéből, amit vagy osztalék, vagy a befektetett összeg után kamatfizetés iránti jogosultság formájában jelenhet meg.

39 Ptk. 101. § (1) bekezdése.

40 Ptk. 8:1. § (1) bekezdésének 5. pontja.

41 Habár a Ptk. a régi Ptk.-val ellentétben valóban nem írja elő feltételként az átruházhatóságot, annak követelménye a zálogjogi szabályozás logikájából mégis levezethető. Lásd. részletesebben: *Anka Márton Tibor - Anka Tibor - Bodzási Balázs - Leszkoven László - Pomeisl András, Hitelbiztosítékok. HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2016. 381-382. o.*

Véleményem szerint mind a kriptoeszköz feletti általános rendelkezési jog, mind az egyes típusok esetén ismertetett speciális jogok átruházható jogosultságok, mivel forgalomképességüket a jogszabály nem zárja ki, valamint forgalomképtelenségük e jogok természetéből nem vezethető le egyértelműen.⁴² A fentebb felsorolt jogok a kriptoeszköz, vagy a mögöttes jogviszony elfogadottságától függően, de vagyoni értékkel is bírhatnak. Így összességében kijelenthető, hogy valamennyi kriptoeszközön detektálhatunk olyan vagyoni értékű jogot, melyek alkalmassá tehetik követelésen alapított zálogjog alapítására.⁴³ A zálogjog megalapításához tehát a zálogszerződés és a megfelelő – jelen esetben a Hitelbiztosítéki Nyilvántartásba⁴⁴ történő – bejegyzés a szükséges.

Habár elméleti szinten lehetségesnek tűnik a kriptoeszközök által megtestesített jogokon követelésen alapított zálogjogot alapítani, azonban a gyakorlati megvalósulásával kapcsolatban merülhetnek fel kétségek. Nem egyértelmű, hogy az elosztott főkönyvi nyilvántartás sajátosságainak ismeretében a zálogjog érvényesítésének szabályai a gyakorlatban miként tudnának érvényesülni. Ezek az aggályok természetesen valamennyi ingóságon alapított jelzálogjog esetén felmerülhetnek, és mondhatjuk, hogy a döntés a felek kockázati mérlegelési körébe van utalva. De amíg az ingóságok esetén a feleknek lehetőségük van a birtokátruházás révén eredményesebb kielégítést biztosító kezizálogjog alapítására, a kriptoeszközök esetén a hatályos jogszabályi környezet ezt nem teszi lehetővé.

III. Összegzés

A kriptoeszközök piaca a gazdasági életnek egy olyan dinamikusan fejlődő szegmense, amely a piaci és pénzügyi folyamatokra gyakorolt egyre növekvő hatása folytán indokolttá, sőt elengedhetetlenné teszi a megfelelő jogi keretszabályozás kialakítását. Álláspontom szerint bármilyen szabályozás megalkotásának előkérdését képezi, hogy ezek a potenciális értékhordozó digitális vagyontárgyak miként illeszthetők be a magánjogi dogmatikába, vagyis a polgári jogi vagyontárgy fogalma alá tudjuk-e vonni őket, vagy sem⁴⁵. Angolszász jogterületen születtek olyan bírósági ítéletek, melyek a bitcoin elnevezésű kriptovalutát tulajdon tárgyaként ismernek el⁴⁶. Igaz, hogy a digitális vagyontárgyak vagyoni jogi

42 Ptk. 6:202. § (1) bekezdése.

43 Ptk. 5:101. § (5) bekezdése alapján követelésen alapított zálogjogra vonatkozó szabályok megfelelően alkalmazandóak, ha a zálogjog tárgya jog.

44 Ptk. 5:93. § 1) bekezdése b) pont.

45 *Juhász Ágnes*, A digitális vagyontárgyak magánjogi megítélése, különös tekintettel az öröklési jogi rendelkezésekre. Miskolci Jogi Szemle. 2024. 3. szám. 61-80. o.

46 *Parti*, Tulajdon. 28. o.

rendszerekbe történő adaptálása már folyamatban van, de a kontinentális jogterületeken – főleg az erős pandektista hagyományokra épülő jogrendszerekben – egy-egy részsikert leszámítva⁴⁷ a valódi áttörés még nem történt meg.

Tanulmányomban amellet érveltem, hogy a kriptoeszközök a hozzájuk kapcsolódó vagyoni értékű jogokon keresztül alkalmasak lehetnek arra, hogy jelzálogjog tárgyai legyenek. Azonban az eszközök sajátos jellemzőire (elosztott főkönyvi nyilvántartás, anonimitás, határokon átnyúló jelleg) tekintettel, álláspontom szerint a klasszikus jelzálogjogi konstrukciók nem nyújtanak megfelelő garanciákat a zálogjogosultnak a zálogjogból eredő jogosultságai hatékony érvényesítéséhez. A biztosítéki funkció betöltésére a birtokátruházás révén alkalmasabbnak mutatkozik a kézizálogjog, ugyanakkor ez a kriptoeszközök tulajdonjogi adaptációjának hiányában jelenleg nem jelenthet megoldást.

Lehetséges megoldási irányt jelenthet a kriptoeszközök – szélesebb perspektívából vizsgálva az azokat alkotó digitális adatok – tulajdonjog tárgyaként történő elismerése⁴⁸, amely egyben biztosítaná a magánjogi integrációt, ezzel együtt az adatok és valamennyi adat alapú jószág zálogtárgyként való elismerésének lehetőségét⁴⁹, valamint a magánjogi és a pénzügyi jogi szabályozás közti koherenciát is. Ugyan a kriptoeszköz dologgá minősítésével kézizálogjog tárgya is lehetne, a birtokátruházás (zálogkötelezett és a zálogjogosult kripto tárcái közti átvezetés) folytán pedig, mint biztosíték mérsékeltebb kockázati szinttel járna a hitelezőknek, önmagában nem jelentene teljes körű választ a zálogjog érvényesítésével (pl. bírósági végrehajtás útján történő kielégítési jog gyakorlása) kapcsolatban felmerült valamennyi problémára.

47 A német Electronic Securities Act (eWpG), mely bizonyos elektronikus értékpapírokat a BGB 90. § szerinti dolognak minősíti.

48 *Parti Tamás*, A digitális adatok tulajdoni adaptációja, a digitális adatok tulajdoni adaptációja a digitális javak vagyoni jogi kölcsönhatásainak tükrében. Wolters Kluwer, Budapest, 2024. [továbbiakban: *Parti, Adaptáció*]

49 *Parti, Adaptáció*. 199-200. o. – „Az adattulajdonhoz a korlátozott dologi jogok oldaláról közelítve az is valószínűsíthető, hogy az adattulajdon bevezetése feltehetően élénkítő hatást gyakorolna a finanszírozásra, pusztán az által, hogy az adatok így már biztosítékként (pl. zálogtárgyként) is bekapcsolódhatnának a gazdasági folyamatokba, hiszen a digitális adat dologként való szabályozása esetén nem lenne akadálya annak, hogy az adatokat, zálogtárgyként, ingó dolgokat terhelő zálogjog tárgyaiként értelmezzük, amelyek akár kézi, akár jelzálogba is adhatók az ingó jelzáloggal terhelt adatokra vonatkozó zálogjog pedig a Hitelezési Nyilvántartásba lenne bejegyzendő, kivéve, ha az adott adat alapú jelenségre vonatkozóan külön, közhiteles nyilvántartás vonatkozna, mert ez esetben a vonatkozó zálogot és egyéb terheket is oda kellene bejegyezni, amire a nyilvántartás kialakításakor fel kellene hívni a figyelmet. Az adatok adatgazdaságban betöltött szerepére és értékére tekintettel feltehető, hogy a finanszírozási folyamatokba biztosítékként való bekapcsolódásuk jelentős lökést adna nem csupán az adatelőállítási hanem a finanszírozási szektor részére is.”

A szóbeli végrendelet dogmatikája a modern magyar magánjogban, kitekintéssel a német, svájci, francia, olasz és román öröklési jogra

A magyar öröklési jog ritkán előforduló végrendelezési formája a szóbeli végrendelet. A szóbeli végrendelet jogintézményének megítélése sem az elméletben, sem a gyakorlatban nem egyszerű feladat. A szóbeli végrendelet „létezése” folyamatosan megkérdőjeleződik, hiszen számos visszaélésre adhat okot. A tanulmány kísérletet tesz arra, hogy bemutassa a szóbeli végrendelet jogintézményét, kitekintve néhány más jogrendszer megoldásaira is: bemutatására kerül a német, svájci, francia, olasz és román öröklési jog szóbeli végrendeletre vonatkozó szabályrendszere. A tanulmány kitér a szóbeli végrendelet fejlődésére a XX. század alatti magyar öröklési jogban és igyekszik de lege ferenda javaslatokat tenni, amelyek elősegíthetik a szóbeli végrendelet körüli jogbiztonság érvényesülését.

Tárgyszavak:

szóbeli végrendelet, jogtörténet, Ptk. összehasonlító jog, de lege ferenda

The oral will is a rarely used form of testamentary disposition in Hungarian succession law. Assessing the legal institution of the oral will is not an easy task either in theory or in practice. The very existence of the oral will is constantly being questioned, as it can give rise to numerous abuses. This study attempts to present the legal institution of the oral will, also looking at the solutions adopted in several other legal systems: it presents the rules governing oral wills in German, Swiss, French, Italian and Romanian inheritance law, respectively. The study discusses the development of oral wills in Hungarian succession law during the 20th century and attempts to make de lege ferenda proposals, which could facilitate legal certainty surrounding oral wills.

Keywords:

oral will, legal history, Civil Code, comparative law, de lege ferenda

Bevezetés

A magyar öröklési jog nem túl gyakran előforduló végrendelezési formája a szóbeli végrendelet. A szóbeli végrendelet jogintézményének megítélése sem az elméletben, sem a gyakorlatban nem könnyű feladat.¹ *Zalán Kornél* helyállóan fogalmazta meg, hogy „a pusztán tanúinak agyába írt szóbeli végrendelet olyan, mintha homokba volna írva.”²

Egyetértünk abban, hogy ennek indoka alapelvi szinten védett érdekek ütközőpontja: a végrendelezőnek az a joga, hogy a végakarátát minél szélesebb körben kinyilváníthassa és a végrendelet érvényesítéséhez fűződő jogbiztonság követelménye is érvényre jusson. E két érdek összeütközéséből ered, hogy a szóbeli végrendelet érvényességét minden jogrendszer korlátozza, amely korlátozás a magyar jogrendszerben is megjelenik.³

A tanulmány kísérletet tesz arra, hogy bemutassa a szóbeli végrendelet jogintézményét, kitekintve néhány más jogrendszer megoldásaira is. Terjedelmi korlátok miatt nem teszünk kísérletet valamennyi európai jogrendszer bemutatására, helyette kiemeljük a német, svájci, francia, olasz és román öröklési jog szóbeli végrendeletre vonatkozó szabályrendszerét. Szintén terjedelmi korlátok miatt nem térünk ki a nemzetközi kollíziós szabályokra a szóbeli végrendelet alaki követelményei vonatkozásában.⁴

Bemutatásra kerül a szóbeli végrendelet fejlődése a XX. század alatti magyar öröklési jogban, kitérve a szóbeli végrendelet normarendszerére, az érvényesség és hatályosság kérdésére, valamint a szóbeli végrendeleti tanúk kiemelkedő szerepére a bírósági gyakorlattal kiegészítve. Elemzésre kerül a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (továbbiakban: régi Ptk.), valamint a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) szóban tett végintézkedésre vonatkozó szabályrendszere is.

Végezetül megkísérjük a jelenlegi szabályozás elősegítése érdekében *de lege ferenda* javaslatot tenni a szóbeli végrendelettel kapcsolatban.

1 *Bókai Judit*, Az új öröklési jogi szabályok és a hagyatéki eljárás. Magyar Jog, 2007/9, 516. o.

2 *Zalán Kornél*, A végintézkedések kellékei. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1935, 258. o. [továbbiakban: *Zalán*, A végintézkedések kellékei]

3 *Kiss Annamária*, A végrendeletek alaki érvényességi kellékei a bírói gyakorlat tükrében. Magyar Bírói Egyesület, Cikkok–tanulmányok, 2024. december 16. (online), 25. o., <https://www.jogiforum.hu/publikacio/2016/08/04/a-szobeli-vegrendelet-problemai-a-biroi-gyakorlatban/> (letöltés dátuma: 2025. szeptember 2.). [továbbiakban: *Kiss*, A végrendeletek]

4 Lásd erről részletesen: *Vékás Lajos*, Az öröklési jog nemzetközi kollíziós jogi kérdései. Családi Jog, 2020/2, 1-7. o.

I. A magyar öröklési jog szóbeli végrendeletre vonatkozó szabályai

I.1. A szóbeli végrendelet szabályozása a régi Ptk. előtt

Kiindulópontként szolgálhat a végrendeletek, öröklési szerződések és halál-esetre szóló ajándékozások alaki kellékeiről szóló 1876. évi XVI. törvénycikk, hiszen már e jogi norma rendelkezett a szóbeli magán-végrendeletekről és a kiváltságos végrendeletekről is.⁵ A szóbeli magán-végrendelet érvényességéhez négy tanú jelenléte volt szükséges, akik a végrendelező által értett nyelvet értették. A végrendelezőnek nyilatkozatát a tanúk előtt érthetően és egész terjedelemben előszóval, nem pedig valamely hozzá intézett kérdés igenlése vagy megtagadása által kellett előadnia és kinyilatkoztatnia, miként az általa tett nyilatkozatot szóbeli végrendeletnek kívánja tekinteni. A szóbeli végrendelezés a végrendelező nyilatkozatának „bevezetésével fejeztetik be”.⁶ E végrendeleti formában tett végrendelezés a szóbeli végrendelezéstől számított három hónap után hatályát veszítette.

Az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslat (továbbiakban: Mtj. vagy Magánjogi Törvényjavaslat) a magyar polgári jog átfogó kodifikációs kísérlete volt, amely a teljes magánjog egységes törvénykönyvbe foglalását célozta.⁷ Főként a német Polgári Törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch – BGB) mintáját is követve, de magyar jogi hagyományokra építve szabályozta volna a személyi, családi, dologi, kötelmi és köztük az öröklési jogot. Bár maga a javaslat soha nem lépett hatályba, szövege és indokolása a magyar jogtörténet meghatározó forrásává vált, és későbbi jogfejlődésre is jelentős hatást gyakorolt. Magánjogunk általánosan elismert szakmai színvonalának tartott Magánjogi törvényjavaslat⁸ a szóbeli végrendelezést is tartalmazta. Ennek két egymástól elkülönült változata is megfigyelhető: *szóbeli magánvégrendelet* és *kiváltságos magánvégrendelet*.

A Magánjogi Törvényjavaslat kimondta, hogy magánvégrendeletet szóval is lehet tenni úgy, hogy a végrendelező erre felkért négy tanú együttes jelenlétében a tanúktól értett nyelven végakarátát egész terjedelmében szóval előadja és akár ezután, akár előre oly értelmű kijelentést tesz, hogy már a szóbeli nyilatkozatát végrendeletnek kívánja tekinteni.⁹ Szóbeli végrendelet alakszerűségeire

5 Érdekeségként említhető, hogy e jogszabály ismerte és használta a „szóbeli magán-fiók végrendeletek” kifejezést. Lásd: A végrendeletek, öröklési szerződések és halálesetre szóló ajándékozások alaki kellékeiről szóló 1876. évi XVI. törvénycikk 20. §.

6 A végrendeletek, öröklési szerződések és halálesetre szóló ajándékozások alaki kellékeiről szóló 1876. évi XVI. törvénycikk 15. §.

7 Lásd erről bővebben: *Homoki-Nagy Mária*, Az öröklési jog új szabályai az Mtj. rendszerében. Jogtudományi Közlöny, 2009. különszám.

8 *Vékás Lajos*, Történeti visszapillantás a magyar magánjog kodifikációjára. Jogtudományi Közlöny, 2011/5, 267. o.

9 Mtj. 1866. §.

vonatkozó jogeset szerint a fellebbezési bíróság a kihallgatott négy végrendeleti tanú egybehangzó vallomása alapján megállapította, hogy örökhagyó csupán azt jelentette ki, hogy végrendelezni akar és nem azt is, hogy amit mond, szóbeli végrendeletének kívánja tekinteni.¹⁰

Ettől némiképp eltérő volt a kiváltságos magánvégrendelet fogalommeghatározása: „[a]ki háború, kórvész vagy más életveszélyes járvány idejében vagy egyéb rendkívüli körülmény miatt oly helyzetben van, hogy végrendeletet a rendes alaki kellékek megtartásával egyáltalában nem vagy csak jelentékeny nehézséggel tehetne, vagy aki nyílt tengeren útban van, kiváltságos végrendeletet tehet.¹¹ A kiváltságos végrendelet eltér a mai jogfelfogásunk szerinti értelemben vett szóbeli végrendelettől, hiszen bár előfeltétele a rendkívüli körülmény fennállása – például háború, kórvész vagy más életveszélyes járvány –, azonban érvényessége főszabály szerint a tanúkhöz, és nem a későbbi írásba foglaláshoz volt kötve. *Fabinyi* nem abban látta az írásbeli és szóbeli végrendelet közötti különbséget, hogy a végrendelező a tett végrendelezést írásbelinek vagy szóbelinek nyilvánítja, hanem abban, hogy a végrendelező írásban vagy szóval jelenti-e ki a végakarátát.¹²

Megvizsgálva a Magánjogi Törvényjavaslat rendelkezéseit, megállapítható, hogy a szóbeli végrendeletet közvégrendeleti formában nem lehetett tenni, bár a szóbeli végrendeletnél közreműködhetett királyi közjegyző, akinek a jelenléte két tanút pótolta.¹³ Az adott korszaknak megfelelően négy tanú¹⁴ alkalmazása volt indokolt.

Az Mtj. előtti időszakban akadt olyan szakirodalmi álláspont is, amely a szóbeli végrendeletet általános jelleggel szabályozta volna. A Téleszky-féle javaslat¹⁵ „nem ismert kétségeket a szóbeli végrendelet életképessége tekintetében, sőt könnyíteni akart, mert négy tanú helyett hárommal megelégedett.”¹⁶

A szóbeli végrendeletet a végrendelező által felkért négy tanú együttes jelenlétében lehetett tenni. Érvényességéhez az volt szükséges, hogy azt az egyik tanú haladéktalanul írásba foglalja a végrendelezés helyének és idejének

10 Lásd erről: Szemelvények a felsőbbíróság gyakorlatában. Jogtudományi Közlöny, 1930. 8. szám, 78. o.

11 Mtj. 1870. §.

12 *Fabinyi Tihamér (szerk.)*, Magyar magánjog mai érvényében. IV. rész: Öröklési jog és örökösödési eljárás. 2. kiadás. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1935, 348. o.

13 Mtj. 1866. §.

14 A mai felgyorsult világban kifejezetten soknak számít négy tanú alkalmazása. Érdemes megemlíteni, hogy a római jog hét tanút írt elő, de a XIX. században hatályos volt száz törvénykönyv 2100. §-a „a bíróságon kívül készített végrendeletekhez öt tanu jelenlétét kívánta meg.” Lásd erről: a 1876. évi XV. törvénycikk indokolása a végrendeletek, öröklési szerződések és halálesetre szóló ajándékozások alaki kellékeiről, valamint *Molnár Imre -Jakab Éva*, Római jog. Szeged, Diligens Bt, 2001, 393. o.

15 A „Téleszky-féle javaslat” alatt egy kodifikációs bizottság munkáját értjük, amely a 20. század elején készült polgári törvénykönyv-tervezetre vonatkozik. A tervezet 1928-ig (az Mtj.-ig) meghatározó kodifikációs előmunkálat volt.

16 Lásd erről részletesebben: *Nagy Antal*, A szóbeli végrendelet a mai jogállapot szerint és a Magánjogi Törvénykönyv javaslatában. Jogtudományi Közlöny, 1930, 23. szám, 213. o.

feltüntetésével vagy a tanúk közhatóság előtt haladéktalanul jegyzőkönyvbe mondják.¹⁷ A hatályosság körében fontos előírás volt, hogy a szóbeli végrendelekést követő három hónapon túl elvesztette hatályosságát, ha a végrendelező életben marad.¹⁸

Összességében elmondható, hogy a Magánjogi Törvényjavaslat a magánvégrendelet egyik fajtájaként, nem kivételes formában szabályozta a szóbeli végrendeletet, hanem szigorú feltételek betartásával, de általános jelleggel elismerte. Az írásba foglalásnak azonban haladéktalanul meg kellett történnie.

1.2. A szóbeli végrendelet a régi Ptk.-ban

A régi Ptk. jelentős változásokat vezetett be a szóbeli végrendelezés terén. A szóbeli végrendeletet akkor tekintette érvényesnek, ha a végrendelező két tanú együttes jelenlétében a tanúk által értett nyelven végakarátát egész terjedelemben szóval előadja, és ez alkalommal kijelenti, hogy szóbeli nyilatkozata az ő végrendelete.¹⁹ Elhagyta a magánvégrendelet és a kiváltságos végrendelet megkülönböztetést, és normaszöveg szintjén már nem szóbeli magánvégrendeletnek minősítette a szóban előadott utolsó akaratot, hanem kizárólag a szóbeli végrendelet kifejezést használta. A szabályozás nem csupán megnevezésében változott: a végrendelet létrejöttéhez elhagyta a négy tanú alkalmazását, helyette elegendő volt két tanú is.²⁰

Megfigyelhető továbbá, hogy az alakiség mellett – négy tanú helyett két tanú – az életet fenyegető rendkívüli helyzet fennállása is szükséges volt. A tanúkra vonatkozóan az írásbeli magánvégrendelet tanújának személyére nézve, valamint az ő és hozzátartozója érdekeltségére tekintettel állapított meg korlátozásokat, kivételt képezve, hogy a tanú írni tudása a szóbeli végrendelet érvényességének nem kelléke.²¹

A szóbeli végrendelezést a régi Ptk. szűkebb körben tartotta fenn, mint korábbi jogunk.²² Bacsó Jenő álláspontja, hogy „a korábbi rendelkezésekkel szemben a régi Ptk. szerint a szóbeli végrendelet csak mint kiváltságos végrendelet érvényes, vagyis nem lehet minden esetben szóbeli végrendeletet tenni.”²³

A régi Ptk. két alapvető feltétel fennállását kívánta meg: egyrészt az életet fenyegető rendkívüli helyzet, másrészt az írásbeli végrendelet tételének kizárt

17 Mtj. 1867. §.

18 Mtj. 1868. §.

19 Régi Ptk. 635. § (1) bek.

20 Régi Ptk. 635 § (1) bek.

21 Régi Ptk. 635. § (2) bek.

22 *Sóth Lászlóné, A végintézkedések.* HVG-ORAC, Budapest, 102. o.

23 *Bacsó Jenő, Öröklési jog.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960. 82-83. o.

voltát, vagy jelentékeny nehézségét, amely feltételeknek együttesen kellett megfelelnie.²⁴

1.3. A szóbeli végrendelet a Ptk.-ban

A XXI. század első polgári jogi kodifikáció eredménye a Ptk megalkotása volt. E törvénykönyv elfogadását széleskörű szakmai egyeztetés és viták előzték meg, amelyek érintették az öröklési jog területét is. A szóbeli végrendelettel kapcsolatban felmerült javaslatok középpontjában a jogintézmény fenntartásának kérdése állt: szükséges-e egyáltalán a szóbeli végrendelet intézménye?²⁵

A szóbeli végrendelet körüli bizonytalanságok nem pusztán a végrendelet alakítására vonatkoztak, hanem – a közjegyző gyakorlatra is hivatkozással – az örökható által soha meg nem tett, esetleg mégis megtenni ígért, pusztán a „végrendeleti tanúk” által előadott végrendeletre. *Weiss Emília* kiemelte, hogy a jogalkotónak a megfelelő összhangot kell megteremtenie a visszaélések megakadályozása, korlátozása és szóbeli végrendelet tételére valóban ráutaltak végrendeleti akaratának érvényesülése között. Javaslatára szerint a szóbeli végrendelet feltételeinek szigorítása helyett a szóbeli végrendelet feltételül szolgáló helyzet megszűnését követő harminc napban, és nem a három hónapban lenne szükséges megszabni azt az időt, amely után a végrendelet hatályát veszti.²⁶

A Ptk. – hasonlóan a régi Ptk.-hoz – kifejezetten kivételes jogintézményként szabályozza a szóbeli végrendeletet. Fontos változás viszont, hogy a régi Ptk. szerinti *jelentékeny nehézség* helyett már kizárólag akkor engedi a szóbeli végrendelet megtételét, ha az írásbeli végrendelet ténylegesen nem lehetséges.²⁷

A tanúk számát illetően a jogalkotó nem tér vissza a Mtj. normáihoz: megmarad a két tanú együttes jelenléte. Újdonság, hogy a Ptk. kifejezetten elismeri a jelnyelvet: a jelnyelvet használó végrendelkező jelnyelven is tehet szóbeli végrendeletet.²⁸ A tanúkra vonatkozó összeférhetetlenségi szabályok az írásbeli magánvégrendelet szabályait követik, de továbbra sem feltétel a tanú írástudása.²⁹

Az egyik legfontosabb változás, hogy az „időbeli hatálya” jelentősen rövidült: a régi Ptk. három hónapja helyett harminc nap elteltével hatályát veszti, ha ez

24 Régi Ptk. 634. §.

25 *Weiss Emília*, A végintézkedésen alapuló öröklés néhány kérdése – figyelemmel egy elhatározott új polgári törvénykönyvre is. In: *Lamm Vanda* (szerk.), *Van és legyen a jogban. Tanulmányok Peschka Vilmos 70. születésnapjára*, Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, 1999, 397-421. o.

26 Lásd erről részletesen: *Weiss Emília*, A magyar polgári jogi szabályok felülvizsgálata, különös tekintettel az öröklési jogra. *Közjegyzők Közlönye*, 2001. 1. szám 7. o.

27 Vesd össze: régi Ptk. 634. § és Ptk. 7:20. §.

28 Ptk. 7:21. §.

29 Ptk. 7:22. §.

alatt az örökhatályó nehézség nélkül tehetett volna írásbeli végrendeletet.³⁰ Terminológiai pontosítás is megfigyelhető a hatálytalanság esetén: a régi Ptk. „más alakban” végrendeletet említ, míg a Ptk. kifejezetten az írásbeli végrendeletre utal, mint a „pótlás” rendes útjára.³¹ Álláspontunk szerint a szabályozás szerkezete is áttekinthetőbbé vált, hiszen külön szakasz szól a szóbeli végrendelet kivételességéről, az érvényességi felvételekről és a végrendeleti tanúkról.³²

Az új kódex nyomán a bírói gyakorlat szerint a jogalkalmazók számára a szóbeli végrendelet ritkábban alkalmazható, kivételessége következtében még inkább az írásbeli végrendelet alkalmazása irányába fordítja a végrendelkezőket.

1.3.1. A szóbeli végrendelet fogalmi elemei

A hatályos öröklési jogunk alapján a szóbeli végrendelet törvényben meghatározott fogalmi elemeit a Ptk. 7:20. §-a foglalja össze, kimondva, hogy „szóbeli végrendeletet csak az tehet, aki életét fenyegető olyan rendkívüli helyzetben van, amely írásbeli végrendelet tételét nem teszi lehetővé”.

Ebből következően két egymással szoros összefüggésben álló fogalmi elem – két konjunktív feltétel – találkozik: az *életet fenyegető rendkívüli helyzet* és az *írásbeli végrendelet tételének képtelensége*. A szóbeli végrendelet érvényes létrejöttéhez e két konjunktív feltétel teljesítése szükséges. A bírósági gyakorlat megköveteli, hogy e feltételek fennállta egyidejű és valóságos legyen.³³

A szóbeli végrendelet fogalmi elemein kívül figyelemmel kell lenni a végrendelkező végintézkedési képességére is, amely a szóbeli végrendelet esetén párhuzamba állítható az írásbeli magánvégrendeleti formára vonatkozó előírásokkal, így a korlátozottan cselekvőképese személy szóbeli végrendeletet sem tehet.³⁴

Nem érvényesség kelléke a szóbeli végrendeletnek, hogy a végrendelkező szó szerint a Ptk. megfogalmazása szerinti kifejezést használja, vagyis, hogy „szóbeli nyilatkozata az ő végrendelete”, elegendő, ha megtett kijelentéseiből nyilvánvaló, hogy a nyilatkozatát végrendelkezésnek tekintette.³⁵

30 Ptk. 7:45. §.

31 Ezen magánvégrendeletet és közvégrendeletet is érteni kell.

32 Ptk. 7:20-7:22. §.

33 Szegedi Ítéltábla Pf.20003/2022/7. valamint a Fővárosi Ítéltábla Pf.20438/2024/4.

34 *Anka Tibor*, Szóbeli végintézkedési képesség. In: *Osztovits András (szerk.)*, A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. Budapest, Opten Informatikai Kft. 2014. 475. o.

35 PK 88. számú állásfoglalás.

I.3.2. Az életet fenyegető rendkívüli helyzet

A szóbeli végrendelet érvényes létrejöttének tehát az első feltétele az életet fenyegető rendkívüli helyzet fennállta. Ennek fogalmát a Ptk. nem határozza meg, így jelentéstartalmát a bírói gyakorlat alakította ki. Az a tény, hogy számolni lehet a végrendeletalkotó halálával, önmagában még nem minősül életet fenyegető rendkívüli helyzetnek.

A régi Ptk. hatálya alatt meghozott Legfelsőbb Bíróság PK 88. számú állásfoglalása a szóbeli végrendelet feltételeit illetően továbbra is megfelelően irányadó és megfigyelhető, hogy valamennyi további bírósági döntés ennek az állásfoglalásnak a fogalommeghatározásából indul ki.

A PK 88. számú állásfoglalás rögzíti, hogy az életet fenyegető rendkívüli helyzet – mint egyik feltétel – megvalósulhat akár olyan váratlan hirtelenséggel fellépő okok alapján, amelyek kívülről közvetlenül fenyegetik a végrendeletalkotó életét, akár pedig a végrendeletalkotó személyében rejlő olyan belső (élettani) okok alapján, amelyek az életét a halál közvetlen bekövetkezésével fenyegetik.

A fogalommeghatározásból következően két esetkör látszik kirajzolódni: kívülről ható ok, illetve a végrendeletalkotó személyéhez kapcsolódó, belső (élettani) ok. A belső ok megvalósulhat egy hirtelen fellépő, előre nem látható esemény (agyvérzés, szívinfarkus, tüdőembólia, trombózis) következtében. Ilyen fenyegető helyzet előállhat külső okból is: árvíz, tűzvész, robbanás, veszélyes anyagok elszabadulása.³⁶

Az életet fenyegető rendkívüli helyzet megítélése orvosi szakkérdés lehet, azonban a rendkívüliség már jogi fogalom.³⁷ Az életet fenyegető rendkívüli helyzetnek szorosan az örökgyógy személyére nézve kell fennállnia. Nem lehet érvényes szóbeli végrendeletet tenni, ha az életveszély általában vagy széles körben fennállott ugyan, de személy szerint az örökgyógyóra ilyen veszély reálisan nem állott fenn. Az életveszély fennállását tehát minden esetben *objektíve* kell mérlegelni, nem elég, hogy a végrendeletalkotó magát életveszélyben érezte, ha az átlagos emberi megítélés szerint az életveszély rá nézve nem állott fenn.³⁸

A Ptk. szabályaiból levezethető, azonban fontos hangsúlyozni, hogy a szóbeli végrendeletre alapított igény elbírálásánál elsődlegesen abban kell állást foglalni, hogy az örökgyógy egyáltalán tett-e szóbeli végrendeletet.³⁹ Fentiekből kitűnik, hogy a bírói gyakorlat kifejezetten hangsúlyozza a szóbeli végrendelet kivételes jellegét, továbbá azt a szempontot, hogy az életet fenyegető rendkívüli helyzetet

36 Orosz Árpád – Weiss Emília, Öröklési jog. Anyagi jog. Budapest, HVG-ORAC, 2014. 49. o.

37 PK 88. számú állásfoglalás.

38 Gájerné dr. Szabó Andrea, A szóbeli végrendelet problémái a bírói gyakorlatban. Jogi Fórum, 7. o, <https://www.jogiforum.hu/publikacio/2016/08/04/a-szobeli-vegrendelet-problemai-a-biroi-gyakorlatban/> (letöltés dátuma: 2025. szeptember 2.). [továbbiakban: Gájerné, A szóbeli végrendelet]

39 BH 2022.260.

objektív módon kell megítélni, azaz nem elégséges a szóbeli végrendeletet tenni kívánó személy *szubjektív* tudata az életveszély vonatkozásában.

I.3.3. Az írásbeli végrendelet tételének nehézségei

A szóbeli végrendelet további fogalmi eleme, hogy a végrendelező olyan helyzetben, állapotban legyen, amelynél fogva írásbeli végrendeletet egyáltalán nem, vagy csak jelentékeny nehézséggel tehetett volna. E feltétel fennállása is szükséges ahhoz, hogy az életveszély mellett kell, hogy a szóbeli végrendelet érvényes legyen. Ebből következik, hogy az életet fenyegető rendkívüli helyzeten kívül a másik feltételnek is objektíve meg kell lennie.

Az írásbeli végrendelet alkotására nem képes állapot tekintetében is ad irányítást a PK 88. számú állásfoglalása. Előírja, hogy e feltételnek is objektíve kell fennállnia. Az állásfoglalás c) pontjának indokolása alapján azt, hogy e feltétel fennállott-e, körültekintő egyéniesítéssel kell elbírálni, figyelemmel a végrendelezőnek egyrészt a fizikai, másrészt a pszichológiai állapotára, minthogy az utóbbinak is lehet objektív alapja, még ha annak vizsgálata körülményesebb is.

A Ptk. a régi Ptk.-hoz képest szigorúbb törvényi követelményeket támaszt a szóbeli végrendelet érvényességéhez. Az életet fenyegető rendkívüli helyzet fennállta mellett szükséges, hogy e helyzet kizárja az írásbeli végrendelet tételét. Az írásbeli végrendelezés jelentékeny nehézségének igazolása nem elégséges az érvényes szóbeli végrendelezéshez.⁴⁰

I.3.4. A szóbeli végrendelet tanúinak szerepe

A Ptk. és a bírói gyakorlat is magasabb elvárást támaszt a szóbeli végrendelet tanúival szemben, mint az írásbeli magánvégrendelet tanújával. A szóbeli végrendelet tanúinak nem csupán a végrendelező személyazonosságát kell tanúsítaniuk, hanem a végrendelet tartalmáról is számot kell adniuk.⁴¹ Ez az elvárás a szóbeli jellegből fakad, hiszen ezekben az esetekben a tanúk lesznek a végrendelet őrzői, tartalmáról hitelt érdemlően csak ők tudnak utólagosan beszámolni. A szóbeli végrendelet tanúinak a szóbeli végrendelet érdemére vonatkozó eltérő vallomása a szóbeli végrendeletet nem teszi érvénytelenné.⁴²

További elvárás a tanúkkal szemben, tudniuk kell, hogy szóbeli végrendelet tételénél működnek közre.⁴³ A szóbeli végrendeletnél *szükségszerű követelmény,*

40 Boóc Ádám, Öröklési jogunk néhány aktuális kérdése. Közjegyzők Közlönye, 2024. 2. szám 52-73. o.

41 BH. 1991. 434., Kúria Pfv.21300/2021/6., Fővárosi Törvényszék P.20601/2022/50. számú határozata.

42 BDT 2000.287.

43 Lásd erről: Kúria Pfv.21.111/2018/7. Indokolás 4. oldala.

hogy az örökhagyó végintézkedésnek tekintse a nyilatkozatát, és a tanúk tudatában legyenek tanúi szerepüknek.⁴⁴

Alkalmazni kell az írásbeli magánvégrendelet tanújának személyére vonatkozó korlátozásokat, kivételt képez ez alól, hogy a tanú írni tudása a szóbeli végrendelet érvényességének nem feltétele.⁴⁵ Feltétel viszont, hogy mindkét tanúnak értenie kell azt a nyelvet, melyen az örökhagyó végrendelezik. Elmondható, hogy „szóbeli végrendelet esetén a tanúk szerepe lényegesen nagyobb, mint az írásbeli magánvégrendeletnél.”⁴⁶

1.3.5. A szóbeli végrendelet hatálytalansága

A Ptk. külön szabályozza a már érvényesen létrejött szóbeli végrendelet hatálytalanná válásának esetét. A szóbeli végrendelet hatályát veszti, ha az örökhagyó a szóbeli végrendelezés feltételül szolgáló helyzet megszűnése után megszakítás nélkül harminc napon át nehézség nélkül alkothatott volna írásbeli végrendeletet.⁴⁷ Elvi tétel, hogy a szóbeli végrendeletre hivatkozásnál először azt kell megállapítani, hogy egyáltalán jött-e létre szóbeli végrendelet; a bizonyítás azt terheli, aki arra öröklési igényt alapít. Amennyiben a szóbeli végrendelet létre sem jött nincs mit „hatálytalanítani”, így a hatálytalanság kérdése fel sem merül.⁴⁸

Fontos megjegyezni, hogy a harminc napos határidő nem feltétlenül a szóbeli végrendelet megtételétől számítandó. Addig, amíg az életet fenyegető rendkívüli helyzet fennáll, a végrendelet hatálytalanná válása kizárt, s annak sincs jelentősége, hogy időben ez a helyzet meddig tart, hiszen a harminc napos határidő az életet fenyegető rendkívüli helyzet megszűnésétől kezdődik.⁴⁹ A harminc napos határidő alatt megszakítás nélkül kell olyan helyzetben vagy állapotban lennie az örökhagyónak, hogy írásbeli végrendelet alkotására számára nem lehetséges.⁵⁰ Az sem vezethet a végrendelet hatálytalanná válásához, ha az örökhagyónak csak időnkénti, megszakított lehetősége volt arra, hogy írásbeli végrendeletet nehézség nélkül alkosson. A törvényi tényállás megvalósulása esetén minden további feltétel nélkül, a törvény erejénél fogva hatálytalanná válik a szóbeli végrendelet.⁵¹ A régi Ptk. a határidőt három hónapban állapította meg, egyebekben a Ptk. a hatálytalanságot illetően eltérő rendelkezést nem tartalmaz.

44 Kúria Pfv.21.300/2021/6.

45 Ptk. 7:22. §.

46 Kíss, A végrendeletek. 29. o.

47 Ptk. 7:45. §.

48 Kúria, BH 2022.260.

49 A gyakorlatban így előfordulhat olyan eset is, hogy akár hónapok telnek el, mert a végrendelező olyan állapotba eszméletlen állapotba kerül, amely nem teszi lehetővé számára az írásbeli végrendelet készítését.

50 Lásd erről részletesen a PK 88. számú állásfoglalást.

51 Gájerné, A szóbeli végrendelet.15. o.

II. A szóbeli végrendelet megjelenése egyes külföldi jogrendszerekben

A magyar szabályozás mellett érdemes kitekintést tenni egyes európai jogrendszerek szóbeli végrendelet jogintézményére adott kihívásaira. E fejezetben bemutatásra kerülnek a magyar öröklési jog számára évszázadok óta mintaként és irányítúként szolgáló német- és svájci öröklési jogi szabályai, valamint a francia, olasz és román jog előírásai.

Az összehasonlító jogi elemzés módszerének alkalmazásával választ kaphatunk arra, hogy a szóbeli végrendelet magyar szabályozása mennyibe és miként tér el a mintaadó törvénykönyvekhez képest.

II.1. Németország

A nemzetközi kitekintést a német öröklési joggal érdemes kezdeni. Az öröklési jog (Erbrecht), amely az ember halálának vagyoni következményeivel foglalkozik, a BGB ötödik, vagyis utolsó könyvében található.⁵² Alapvetésként érvényesül, hogy amennyiben az örökhagyó után érvényes végintézkedés maradt, az öröklés rendjét ez határozza meg.

A német jog a végrendeletek három típusát különbözteti meg: „letztwillige Verfügung”, az utolsó rendelkezés, a tulajdonképpeni végrendelet, emellett a közös végrendelet (*gemeinschaftliches Testament*), valamint az öröklési szerződés (*Erbvertrag*) esetét.⁵³

A hatályos német öröklési jog szerint a végrendeletek két formáját ismeri: rendes végrendelet (*ordentliche Testamente*) és rendkívüli végrendelet (*außerordentliche Testamente, Nottestament*). Ezt a felsorolást nem csak a német BGB normaszövege, hanem a szakirodalom is így használja.⁵⁴ A rendes végrendelet közé soroljuk az írásbeli végrendeleteket: közvégrendelet (közjegyzői végrendelet) és sajátkezű (holográf) végrendelet.⁵⁵

Ami a tanulmányunk szempontjából lényeges az a rendkívüli végrendeletek formái. A BGB három „vészhelyzeti” formát enged meg, azokban az esetekben, amikor a rendes forma objektíve nem lehetséges vagy időben nem kivitelezhető: a polgármester előtti végrendelet, a három tanú előtti szóbeli végrendelet, valamint

52 Belling, Detlev W. – Szűcs, Tünde, A német BGB általános része. Acta Universitatis Szegediensis: Forum – Acta Juridica et Politica, 2011. 60. o.

53 Suri Noémi, Öröklési eljárás Németországban. Közjegyzők Közlönye, 2014. 4. szám 15. o.

54 Leipold, Dieter, Erbrecht. Ein Lehrbuch mit Fällen und Kontrollfragen. 19., átdolg. kiad. Tübingen: Mohr Siebeck, 2012, 120. o.

55 Süß, Rembert (Hrsg.), Erbrecht in Europa, 3. Auflage, Bonn, 2015, 390. o.

a tengeren tett végrendelet. E hármas csoport a szükséghelyzetben tett végrendelezések körét jelenti.

Érdekes megfigyelni a német szabályozás logikáját: a szóbeli végrendelet klaszikus formájának első esetkörét ahhoz köti, hogy a végrendelező nem tud, vagy csak jelentős nehézségekkel tudna megjelenni közjegyző előtt, hogy végrendeletét írásba foglalja. Erre vonatkozóan egy német bírósági döntés egy konkrét esetben kimondta, hogy a német Polgári Törvénykönyv (BGB) 2250. §-ának (2) bekezdése szerinti, három tanú előtti, kiváltságos végrendelettel követelményei nem teljesültek, mivel a végrendelező sem objektíve, sem a tanúk egyhangú meggyőződése szerint nem volt olyan közvetlen életveszélyben, hogy valószínűleg nem lett volna lehetséges végrendeletet készíteni közjegyző (BGB 2232. §) vagy polgármester (BGB 2249. §) előtt.

Egy másik bírósági döntésben az eljáró hagyatéki bíróság a BGB 2250. és 2251. §-a szerinti kiváltságos végrendelet feltételei nem teljesültek, mivel sem objektív, sem szubjektíven feltételezett közvetlen halálveszély nem állt fenn, és a végrendelet polgármester vagy közjegyző előtti aláírásának hiányát sem lehetett megerősíteni. A végrendelező nem volt olyan közvetlen életveszélyben, hogy valószínűleg nem lett volna lehetséges végrendeletet készíteni közjegyző (BGB 2232. §) vagy polgármester (BGB 2249. §) előtt.

II.1.1. Kiváltságos végrendelet polgármester előtt

A rendkívüli végrendelet első formája a polgármester előtt tett végrendelet. A BGB kimondja, hogy „ha fennáll annak a veszélye, hogy az örökhatyó meghal, mielőtt közjegyző előtt végrendeletet tehetne, akkor a végrendeletet a lakóhelye szerinti település polgármestere előtt teheti meg.”⁵⁶

E végrendelezési formánál lényegében a polgármester „lép” a közjegyző helyébe. Ezt erősíti az a szabály is, hogy megfelelően alkalmazni kell az ún. Beurkundungsgesetz (BeurkG) szabályait, amely a német közjegyzői közokirat-szerkesztés és letétkezelés eljárási szabályait tartalmazza.⁵⁷

A polgármester előtti végrendelet készítéséhez két tanút kell bevonni. Nem lehet tanú, aki a hitelesítendő végrendeletben megnevezett vagy végrendeleti végrehajtónak kinevezett személy. E végrendelezési során készült jegyzőkönyvet a tanúknak is alá kell írniuk. Ha az örökhatyó saját állítása vagy a polgármester meggyőződése szerint nem képes aláírni a nevét, akkor az örökhatyó aláírását a jegyzőkönyvben e megállapítás vagy meggyőződés rögzítésével helyettesítik.

56 BGB 2249. § (1) bek.

57 Lásd erről részletesen a BGB 2249. § (1) bek. harmadik és negyedik mondata.

II.1.2. Kiváltságos végrendelet három tanú előtt

A német szakirodalomban „Abspernungstestament” kifejezéssel is illetik⁵⁸, amelyet magyar nyelven „elszigeteltségi” végrendeletnek fordíthatunk. Lényege tehát, hogy az örökhagyó valamilyen oknál fogva ténylegesen el van zárva a külvilágtól: járvány, karantén, háborús körülmények vagy más objektív akadály miatt. Ez alatt fizikai (térben való) elszigeteltséget kell érteni.⁵⁹ A német szakirodalomban „abgesperten Ort” kifejezést is találunk, ami magyarul elszigetelt, elkülönített, elzárt helynek fordítható.⁶⁰ Arra is találunk példát a szakirodalomban, hogy „Dreizeugentestament”, vagyis „háromtanús” végrendeletnek nevezik.⁶¹

A német jog – hasonlóan a magyar régi Ptk. és ellentétben a ma hatályos magyar Ptk. rendelkezéseivel – a szóbeli végrendelet időbeli hatályát három hónapban határozza meg.⁶²

Összehasonlítva a magyar és német szabályozást megállapítható, hogy míg a német öröklési jog szerint három tanú, addig a magyar jog szerint két tanú szükséges a szóbeli végrendelet e formájának létrejöttéhez.

A német szabályok nem zárják ki, hogy az örökhagyó idegen nyelven tegye meg a szóbeli végrendeletét. Ebben az esetben előírás, hogy az örökhagyó és mindhárom tanú kellő mértékben értse és beszélje az adott idegen nyelvet. A német nyelvű fordítást viszont érdemes a szóbeli végrendeletet követően készült jegyzőkönyvhez csatolni.

II.1.3. A tengeren tett kiváltságos végrendelet

A kiváltságos végrendeletek harmadik alakja a tengeren tett szóbeli végrendelet, amelyet a német jog *Nottestament auf See* néven illet. Aki egy tengeri út során német hajó fedélzetén, belföldi kikötőn kívül tartózkodik, az három tanú előtt tett szóbeli nyilatkozattal végrendeletet tehet.⁶³ E végrendeletkezés sem minősül közvégrendeletnek.⁶⁴

58 Reimann, Wolfgang – Bengel, Manfred – Mayer, Jörg (szerk.), Testament und Erbvertrag. Handbuch – Mustertexte – Kommentar 6. átdolg. kiad. Köl, Carl Heymanns Verlag (Wolters Kluwer Deutschland), 2015, 656. o., valamint Scholz, Philipp, Digitales Testieren. Zur Verwendung digitaler Technologien beim eigenhändigen und Nottestament de lege lata et ferenda. Archiv für die zivilistische Praxis, 2019, 113–114. o. [továbbiakban: Reimann, Manfred – Jörg, Testament und Erbvertrag]

59 Reimann, Manfred – Jörg, Testament und Erbvertrag. 654. o.

60 Leipold, Dieter, Erbrecht. Ein Lehrbuch mit Fällen und Kontrollfragen. 19., átdolg. kiad. Tübingen: Mohr Siebeck, 2012, 121. o.

61 Langenfeld, Peter – Fröhler, Martin, Testamentgestaltung. Einzeltestament, Ehegattentestament, Unternehmertestament. 5., átdolg. kiadás. Köln, 2010, 26. o.

62 BGB 2252. §.

63 BGB 2250. § (3) bek.

64 Reimann, Manfred – Jörg, Testament und Erbvertrag. 663. o.

Előírás, hogy a végrendelezőknek tengeri úton, belföldi kikötőn kívül kell lennie. Tengeri útnak minősül minden, a nyílt tengeren tett út. A horgászút, kirándulás, sétahajózás a part közelében tett szóbeli végintézkedés főszabály szerint nem ad alapot a szóbeli végrendeelésre. A szabályozás a végrendelező állampolgárságától független.⁶⁵ Ebből következik, hogy a belföldi folyókon és tavakon tett szóbeli végrendelet nem esik e szabályozás alá.

Számos német bírósági döntés foglalkozik a szóbeli végrendelet kérdéskörével. Valamennyi ilyen döntés a végrendeleti tanúval szembeni elvárásként fogalmazza meg az örökhatyó szóbeli végrendeletének alkotása során a folyamatos, együttes jelenlétet.⁶⁶ A legújabb német bírósági döntések szerint az alakiságokra vonatkozó szigorú szabályozást a 2020. évben kezdődött világjárvány alatti korlátozások sem írhatják felül: a pandémiás kontaktkorlátozások nem lazítják a formai szabályokat, így a szóbeli végrendelet megtételekor mindhárom tanú végig egyidejűleg jelen kell legyen.⁶⁷

További szigorú elvárást fogalmaz meg a tanú személyére vonatkozóan az a rendelkezés, hogy a tanú a végrendelet kedvezményezettjének k

II.1.4. A szóbeli végrendelet visszavonása

A szóbeli végrendelet visszavonásának alakiságára nem vonatkoznak különös szabályok, mint az írásbeli végrendeletek visszavonására, így elmondható, hogy az örökhatyó bármely végrendeletét – akár szóban, három tanú előtt tett *Nottestament-et* is – bármikor visszavonhatja. Mind a végrendelet egésze, mind egyes részei az örökhatyó által tehát bármikor, minden különös indok nélkül visszavonhatóak.⁶⁸ Ez a végrendeelési szabadság egyik részjogosítványa.

A német jog szerint maga a végrendelet visszavonása is végintézkedésnek minősül, amelyhez az örökhatyó cselekvőképessége szükséges.⁶⁹

II.2. Svájc

A hatályos svájci Polgári Törvénykönyv (továbbiakban: ZGB) az 506. §-tól „Mündliche Verfügung” címszó alatt rendelkezik a szóbeli végrendeletről. A szóbeli végrendeletet gyakran a német jogban is ismert „Nottestament” megnevezéssel

65 *Reimann, Manfred –Jörg*, Testament und Erbvertrag, 662-663. o.

66 Lásd erről bővebben: Német Szövetségi Bíróság alábbi döntései: 01.06.1970 – III ZB 4/70 (BGHZ), 11.6.2014, IV ZB 3/14.

67 A végrendeleti tanúk együttes jelenlétének hiányára hivatkozva a szóbeli végrendelet érvénytelenségét mondta ki a düsseldorfi felsőbírósági döntés: OLG Düsseldorf, Beschl. v. 06.01.2022 – 3 Wx 216/21.

68 BGB 2253. §.

69 BGB 2229. §.

illetik, ami „kiváltságos végrendeletnek” fordítható.⁷⁰ A „kiváltságos” jelző nem a végrendelezőre utal, hanem arra, hogy az utolsó akarat szóbeli kinyilvánítása csak bizonyos helyzetekben megengedett.

A szóbeli végrendelet megtétele az örökgyógyó rendkívüli körülmények miatti akadályoztatása esetén lehetséges. Ilyen például a közvetlen életveszély, közlekedési zárlat, járvány vagy háborús események.⁷¹ A szóbeli végrendelezés esetén az örökgyógyó két tanú előtt kijelenti végakarátát, valamint „megbízta” őket a szóban előadott végrendelete okiratba foglalására.⁷²

A szóbeli végintézkedés haladéktalanul írásba foglalását is el kell végezni: az egyik tanú köteles írásba foglalni a készítés helyének, évének, hónapjának és napjának megjelölésével; azt mindkét tanú aláírja, és ezt követően késedelem nélkül letétbe kell tenni bíróság előtt.⁷³ Némi könnyítést jelent, amennyiben az örökgyógyó a szóbeli végintézkedést katonai szolgálat alatt teszi, a kapitányi (századosi) vagy annál magasabb rendfokozatú tiszt pótolhatja a bíróságot.⁷⁴ A tanúk haladéktalan eljárása a szövetségi bírósági gyakorlat szerint huszonnégy órás időtartamot jelent. Ennél hosszabb késedelem csak akkor megengedett, ha a tanúkat objektív okok akadályozzák.⁷⁵

A svájci esetjogban is találunk arra bírósági döntést, hogy mindkét végrendeleti tanú együttes jelenléte szükséges annak érvényességéhez. A Svájci Szövetségi Bíróság döntésében kimondta, hogy a szóbeli végrendelet csak akkor érvényes, ha az örökgyógyó egyidejűleg, egyszerre jelen lévő két tanú előtt fejt ki végakarátát.⁷⁶ A szóbeli végrendeleti tanúk „kiválasztásában” az örökgyógyó szabadon dönthet, azonban a szóbeli végrendeletet is csak az teheti, aki a svájci jog szerint cselekvőképes. A végrendelezési képességhez a tizennyolcadik életévet be kell tölteni.

A szóbeli végrendeleti tanúkkal kapcsolatos követelmény a cselekvőképeség, közügyektől eltiltás hatályának tilalma, írni- és olvasni tudás, valamint nem lehetnek az örökgyógyó rokonai és nem örökölhetnek a végrendelet szerint.

A svájci jog is ismeri a szóbeli végrendelet időbeli hatályát: annak megtételétől számított tizennégy napig hatályos, vagy attól a pillanattól kezdődik, amikor a végrendelezőnek lehetősége nyílik kézzel írott vagy nyilvános végrendeletet készíteni.⁷⁷

70 Hasonlóan a már korábban tárgyalt, az Mtj.1870. §-ában foglalt kiváltságos magánvégrendelet.

71 *Küng, Manfred – Aebischer, Marcel*, Testament & Erbteilung: Enthält alles zur Errichtung einer letztwilligen Verfügung und zum Erbgang. 1. kiad., Zürich, WEKA Business Media AG (WEKA Schweiz), 2012, 49. o.

72 A ZGB a „zu beauftragen” kifejezést használja, amely tartalmilag megbízást, felkérést jelent.

73 ZGB 507. § (1) bek.

74 ZGB 507. § (3) bek.

75 *Abt, Daniel – Weibel, Thomas (szerk.)*, Praxiskommentar Erbrecht: Nachlassplanung – Nachlassabwicklung – Willensvollstreckung – Prozessführung. 5. átdolg. kiad. Basel, 2023, 606. o.

76 Lásd a Svájci Szövetségi Bíróság alábbi döntését: BGE 104 II 68 (1978. VI. 15.).

77 Svájci Polgári Törvénykönyv (ZGB) 508. cikk.

II.3. Franciaország

A hatályos francia Polgári Törvénykönyv (Code civil) szerint a szóban tett végrendekezés szóbeli végrendelet (*testamente oral*) csak egészen kivételes körülmények között elfogadható. Ilyen lehet például háborús helyzet vagy egyéb rendkívüli, életveszélyes helyzet, amikor írásbeli végrendeletet nem lehet tenni. Ahhoz, hogy érvényes legyen, általában két tanú jelenléte szükséges, utólag, amint ez lehetséges írásba kell foglalni vagy jegyzőkönyvbe venni.

A francia öröklési jog tehát nem ismeri az önálló, pusztán tanúk előtti szóbeli végrendeletet: a végrendekezés rendes formái kizárólag írásbeliek. A holográf (sajátkezű) végrendelet csak akkor érvényes, ha a végrendelező teljes egészében saját kezűleg írja, keltezi és aláírja; más alakiséghez nem kötött. A közokirati (*authentique*) végrendeletet két közjegyző, vagy egy közjegyző két tanúval veszi fel; a nyilatkozatot a végrendelező a közjegyzőnek diktálja, azt felolvassák, és alá kell írni. A „titkos” (*mystique*) forma – bár a gyakorlatban ritka – szintén írásbeli, külön felolvasási és aláírási kellékekkel bír.

Franciaországban a leggyakoribb végrendekezési forma a holográf végrendelet, vagyis a saját kézzel írt végrendelet. A francia jog ismer egy negyedik csoportba tartozó, ún nemzetközi végrendeletet is.⁷⁸

A Code civil 985. §-a rendelkezik „kiváltságos” végrendeletekről (*testaments privilégiés*). Kivételes („privilegizált”) formák akkor alkalmazhatók, amikor a rendes végrendeleti formák objektíve nem érhetők el. Egyik klasszikus esete a fertőző betegség miatti rendes végrendelet tételének lehetetlensége: ilyenkor a végrendeletet egy bíró vagy egy önkormányzati tisztviselő veheti fel két tanú jelenlétében. Sajátos a francia jog az olyan szigetek esetén, ahol nincs közjegyzői hivatal: ennek hiányában a fenti könnyített szabályok alkalmazhatók, s ezt az okiratban fel kell tüntetni.

Tengeri úton a fedélzeten tartózkodók végrendeletét – ha a parttal való kommunikáció lehetetlen vagy külföldi kikötő közelében nincs francia diplomáciai vagy konzuli tisztviselő – a hajó parancsnoka vagy az arra feljogosított tiszt veheti fel két tanú jelenlétében. A külföldi első kikötéskor az egyik példányt (vagy kiadmányt) a francia konzuli hatóság veszi át, aki a tengerészeti miniszterhez továbbítja azt letét céljából. A tengeren készült végrendelet csak addig hatályos, amíg a végrendelező a fedélzeten meghal, vagy legkésőbb a partraszállást követő hat hónapig, ha közben a rendes formában tett végintézkedés lehetősége elérhetővé válik.

A katonák, állami tengerészek és a hadsereget kísérők végrendeleteit – az alaki könnyítésekre okot adó helyzetekben – felveheti katonai parancsnok vagy erre

⁷⁸ *Henry Dyson, French Property and Inheritance Law: Principles and Practice. Oxford University Press, Oxford–New York, 2003, 236. o.*

feljogosított személy, mindig két tanú jelenlétében. Ezeknek a katonai végrendeleteknek az időbeli hatálya is korlátozott: a kivételes helyzet megszűnésétől számított hat hónap után hatályukat veszítik, hacsak a végrendelező addig nem kerül ismét olyan különleges helyzetbe, hogy nem tud a rendes alakiség megtartásával végrendeletet tenni.

Lényeges dogmatikai jellemző, hogy a francia „kivételes” végrendeletek esetén is megjelenik a későbbi írásbeli követelmény: a végrendelező szóbeli nyilatkozata mindig írásba foglalásra kerül, felolvasási kötelezettséggel, a jelenlévők (eljáró személy, tanúk, végrendelező) aláírásával és – szükség esetén – a letét külön szabályaival. A kivételes forma így csak átmeneti megoldás az akadály fennállásáig, célja pedig az, hogy a helyzet rendeződésével mielőbb rendes írásbeli végrendelet készüljön.

II.4. Olaszország

Az olasz Polgári Törvénykönyv (továbbiakban: Codice civile) a következőként határozza meg a végrendelet fogalmát: A végrendelet visszavonható jognyilatkozat, amellyel valaki halála esetére teljes vagyonáról vagy annak egy részéről rendelkezik.⁷⁹

Az olasz végrendeletre vonatkozó jellemzőket az alábbiak szerint foglalhatjuk össze: A végrendelet tipikus jognyilatkozat, mivel a törvény kifejezetten szabályozza; *egyoldalú* és nem címzett jognyilatkozat, ami annyit jelent, hogy az örökösök az örökséget fogadják el, nem magát a végrendeletet; *alakilag kötött*, a végrendeletet a törvényben előírt alakban kell megtenni, ellenkező esetben semmis⁸⁰; kizárólag egy személy által tehető (*unipersonale*): egyetlen személynek kell létrehozni⁸¹; személyes jellegű (*personalissimo*): képviselő nem megengedett; *visszavonható*, a törvényben meghatározott formák szerint.⁸²

Az olasz öröklési jog szerint minden végrendeletet írásba kell foglalni. Az úgynevezett *nuncupatív*, azaz a szóbeli végrendelet semmis. Ismertek viszont a rendkívüli helyzetekben tehető kiváltságos végrendeletek.⁸³

A végrendeletek rendes formája a holográf végrendelet (*testamento olografo*) és a közjegyzői okiratba foglalt végrendelet (*testamento per atto di notaio*).⁸⁴

79 Codice civile 587. cikk.

80 Codice civile 601. cikk.

81 Az olasz öröklési jog tiltja a házastársak közös végrendeletét, lásd Codice Civile 589. cikke.

82 Codice civile 679. cikk.

83 Az olasz öröklési jog végrendelet és annak tartalmával, a kötelekrész intézményével foglalkozó szakirodalmát lásd részletesen: *Spatuzzi, Angelo, L'atto di destinazione testamentario*. Napoli, Edizioni Scientifiche Italiane (ESI), 2024.

84 A közjegyzői okiratba foglalás részletes szabályairól lásd: *Carrabba, Achille Antonio (szerk.), Codice del notaio*. Annotato con la dottrina e la giurisprudenza. 3. kiadás, Napoli, Edizioni Scientifiche Italiane (ESI), 2024, 181.-245. o.

A közjegyzői végrendelet lehet nyílt vagy titkos. Közvégrendelet kizárólag közjegyző előtt tehető, két tanú alkalmazásával, abban az esetben, ha a végrendelező nem tud olvasni, úgy négy tanú kötelező.⁸⁵ A kiváltságos végrendeletek (*testamenti speciali*) intézményét az olasz öröklési jog a Codice civile 609-619 cikkében szabályozza.⁸⁶

II.4.1. Fertőző betegségek, közveszélyek vagy balesetek esetén tett végrendeletek

Az olasz jog ismeri azokat a rendkívüli végrendeleti formákat, amikor a végrendelező nem tud a rendes formai előírásoknak megfelelő végrendeletet tenni *fertőző betegség, közveszély*⁸⁷, illetve *baleset* miatt. A végrendelet érvényes, ha azt közjegyző, bíró, békebíró, polgármester vagy megbízottja, vagy vallási szolgálattevő veszi fel, két, legalább tizenhat éves tanú jelenlétében.⁸⁸ A végrendeletet a felvevő személy írásba foglalja és aláírja. A végrendeletet aláírja továbbá a végrendelező és a tanúk is, így ezeknél végintézkedések sem tisztán szóbeliek. Ha a végrendelező vagy a tanúk nem tudnak aláírni, ennek okát fel kell tüntetni.⁸⁹

Az olasz szakirodalomban találunk arra is forrást, hogy a kiváltságos végrendeletek megítélése nem egyértelmű, hiszen dogmatikailag vitatott a helyük: önálló formának tekinthetők-e, vagy csak a bizonyos esetekben a rendes végrendeleti formák hiányát pótolják. *Mario Allara* olasz jogtudós szerint lényegük abban áll, hogy a végrendelező akaratát még szélsőséges körülmények között is érvényre juttassák.⁹⁰

E végrendelet hatályát veszti három hónappal azután, hogy megszűnt az az ok, amely megakadályozta a végrendelezőt a rendes formák használatában. Ha a végrendelező az időközben meghal, a végrendeletet a lehető leghamarabb letétbe kell helyezni az illetékes közjegyzői levéltárban.⁹¹ A három hónapos határidő számítása akként történik, hogy a betegség megszűnésétől, vagy attól a pillanattól kezdve, amikor az örökhagyó a fertőzés helyéről egy másik biztonságos helyre, vagy arról a helyről, ahol a balesetből eredő veszélyhelyzet megszűnt, elköltözött.

85 Codice civile 603. cikk.

86 Számos tanulmány foglalkozik a „kiváltságos végrendeletek” kérdésével: *Francesco Meglio*, Malattia contagiosa e testamento speciale. La riscoperta di un desueto istituto quale lascito della pandemia? Rivista giuridica del Molise e del Sannio, Edizioni Scientifiche Italiane (ESI), 2/2020, 120–145.

Maria Bonavita, Le circostanze eccezionali giustificative del ricorso alla forma del testamento speciale. In particolare, l'infortunio e la sua non sempre condivisibile ricostruzione. Le Corti Salernitane, Edizioni Scientifiche Italiane (ESI), 3/2005.

87 Ide tartoznak kivételes légköri viszonyok (pl. árvizek, földrengések) okozta katasztrófák, a háborús állapotok.

88 Codice civile 609. cikk.

89 Codice civile 603., 610., 619 cikk.

90 Lásd erről bővebben: *Allara, Mario*, Il testamento (Riproduzione dell'edizione del 1936). Napoli, Edizioni Scientifiche Italiane (ESI), 1978, 326-332. o.

91 Codice Civile 610. cikk.

II.4.2. Hajó és légi jármű fedélzetén, valamint a katonák és velük egy tekintet alá esők végrendelete

Tengeri utazás során a végrendeletet a hajó fedélzetén a hajó parancsnoka veheti fel.⁹² Kivételt képez ez alól a folyami és tavi utak esete, amikor is ezek a szabályok nem alkalmazhatóak. Fontos továbbá, hogy a hajónak úton kell lennie, és nem szabad kikötőben horgonyoznia.

A kiváltságos végrendeletek e formáját két tanú jelenlétében, két eredeti példányban kell elkészíteni, és azt a végrendelkezőnek, az azt átvevő személynek és a tanúknak kell aláírniuk; ha a végrendelkező vagy a tanúk nem tudják aláírni, fel kell tüntetni az aláírás megakadályozásának okát. A végrendeletet a hajó dokumentumai között őrzik, és bejegyzik a hajónaplóba vagy a tengerészeti naplóba.

Ugyanúgy alkalmazni kell a hatályosság időbeliségére vonatkozó szabályt: a tengeri út során készült végrendelet három hónap után hatályát veszti, ha a végrendelkező olyan helyen partra szállt, ahol rendes formában végrendeletet készíthetett volna. Ugyanezen rendelkezések alkalmazandóak a repülőgép fedélzetén, az utazás alatt tett végrendeletre. Légi úton a parancsnok veszi fel (egy, lehetőleg két tanú előtt), a tengerészeti szabályok megfelelő alkalmazásával.⁹³

A katonai személyzet és az állam fegyveres erőit kísérő személyek végrendeletét két tanú jelenlétében egy tiszt, egy katonai lelkész vagy a Vöröskereszt tisztje veheti át; azt a végrendelkezőnek, az átvevő személynek és a tanúknak kell aláírniuk. Ha a végrendelkező vagy a tanúk nem tudják aláírni, fel kell tüntetni az aláírás megakadályozásának okát.⁹⁴

II.5. Románia

Az elmúlt évtizedben Romániában is lezajlott a polgári jog kodifikációja. Eredményeként elfogadásra került a 2011. hatályba lépő jelenlegi román Polgári Törvénykönyv.⁹⁵

A végrendelet formája tekintetében a román öröklési jog megkülönböztet rendes és kiváltságos végrendeleteket. A szóban tett halál esetére szóló végintézkedések kizárólag kiváltságos végrendelet formájában jelennek meg, az írásbeli forma általános jelleggel érvényességi feltétel.⁹⁶

92 Codice civile 611. cikk.

93 Codice civile 616. cikk.

94 Codice civile 617. cikk

95 A román Polgári Törvénykönyvet 2009. évi 287. szám alatt fogadták el.

96 Lásd erről részletesen: *Negrilă, Daniela*, Testamentul în noul Cod civil. Studii teoretice și practice. București: Universul Juridic, 2013, 94. o.

A román jogról szóló magyar szakirodalomban fellelhető forrás szerint „a szóbeli végrendelet (*nuncupatio*) semmis, egyes jogrendszerek a szóbeli végrendelet érvényességét elfogadják kiváltságos végrendeletek esetében.”⁹⁷

Elmondható, hogy a román öröklési jog hasonló felosztást követ, mint a német: rendes és rendkívüli végrendeletek között tesz különbséget. Tartalmát nézve viszont a francia szabályozáshoz áll⁹⁸ közelebb, mint a némethez. A kiváltságos végrendeletek *négy fajtája* ismert az alábbi csoportosítás szerint.⁹⁹ Az első a rendkívüli helyzetben tett végrendelet – járvány, katasztrófa, háború vagy hasonló kivételes körülmény esetén a helyi polgári közigazgatás illetékes tisztviselője előtt. A második a hajón vagy repülőn tett végrendelet. E forma a román lobogó alatt közlekedő tengeri vagy folyami hajó fedélzetén a hajó parancsnoka (vagy helyettese) előtt tehető, a repülőgép fedélzetén pedig hasonló feltételekkel. A harmadik a „katonai végrendelet”, a katonai egység parancsnoka (vagy helyettese) előtt, amennyiben a végrendelező katona, illetve a román fegyveres erőknél szolgál, és nem tud közjegyzőhöz fordulni. A negyedik csoportba az egészségügyi intézményben tett végrendelet tartozik. A kórházban vagy más egészségügyi intézetben az igazgató, főorvos, szolgálatvezető vagy ügyeletes orvos előtt lehet megtenni, ha az intézményben nincs közjegyzői hozzáférés.

Valamennyi kiváltságos végrendelet közös jellemzője, hogy megköveteli két tanú együttes jelenlétét.

A román Ptk. normaszövege rendelkezik e kiváltságos végrendelet időbeli hatályáról is: „a kiváltságos végrendelet okafogyottá válik tizenöt napon belül attól az időponttól, mikor a rendelkező a rendes alakiságok valamelyikében végrendelezhetett volna. A határidő nyugszik, ha a végrendelező olyan állapotba került, melyben számára nem lehetséges a végrendelezés.”¹⁰⁰

Összességében a román szabályozás a francia jogfelfogás talaján áll, így a francia öröklési joghoz mutat hasonlóságot.

Záró gondolatok

A jelenlegi magyar szabályozás jelentős eltéréseket mutat más európai országok öröklési jogi szabályozásához képest. A a klasszikus értelemben vett, írásbeliséget teljesen nélkülöző *önálló* szóbeli végrendelet a vizsgált európai jogrend-

97 Veress Emőd – Székely János, Román polgári jog. Öröklési jog és az ingyenes juttatások joga. Kolozsvár, Forum Iuris, 2020. 103. o. [továbbiakban: Veress-Székely, Román polgári jog]

98 Lásd erről részletesebben: Veress-Székely, Román polgári jog. 103-105. o.

99 Román Polgári Törvénykönyv 1047. cikk (1) bek.

100 Román Polgári Törvénykönyv 1048. cikk (1) bek., magyar nyelvű fordítását lásd: Román polgári törvénykönyv. Ideiglenes kiadás, Kolozsvár, Forum Iuris, 2016., 238. o.

szerekben szinte egyáltalán nem ismert és rendkívül korlátozottan, úgynevezett kiváltságos végrendelet formájában jelenik meg, amelynek követelménye a haladéktalan okiratba foglalás.

Összehasonlítva az európai példákkal, a magyar közjegyző kiemelkedő szerepe figyelhető meg a szóbeli végrendeletek területén, hiszen Magyarországon a hagyatéki eljárás lefolytatása a közjegyző hatáskörébe tartozik. Ennek köszönhetően a közjegyző az első igazságszolgáltatási hatóság, aki „találkozik” az adott ügyben a szóbeli végrendelet kellékeivel, a tanúkkal, azok előadásaival.¹⁰¹ Bár a magyar közjegyző nem jogosult a szóbeli végrendelet érvényességének vagy érvénytelenségének megállapítására – hiszen vita esetén az kizárólag a bíróság hatáskörébe tartozik –, a szóbeli végrendelet egyes elemeinek vizsgálata a hagyatéki eljárás részét képezik. Problémaként merülhet fel egyrészt, hogy a gyakorlatban sokszor nehéz kiszűrni a hamis vagy koholt szóbeli végrendeleteket, amely annak is köszönhető, hogy a szóbeli végrendeleti örökösök és a tanúk összejátszhatnak a tanúvallomások terén. Másrészt az örökhagyó halálát követően akár egy év is eltelhet, míg a hagyatéki tárgyaláson a szóbeli végrendeleti tanúk meghallgatása megtörténik, ennek köszönhetően „megkophat” a szóbeli végrendeleti tanúk emlékezete.

Ezeknek a kiküszöbölésére talán némi megoldást jelentene, ha a jogalkotó egyfajta feltételként törvényben rögzítené, hogy a szóbeli végrendeleti tanúk haladéktalanul – még akár a végrendelkező életében – közjegyzőhöz forduljanak. Ennek a szabályozását a közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény (továbbiakban: Kjt.) 136. § (1) bekezdésben foglalt jegyzőkönyvi formában felvett ténytanúsító okiratok rendszerébe lehetne beilleszteni.¹⁰² E ténytanúsító okiratot érdemes lenne kizárólag jegyzőkönyvi formához kötni, a záradéki formában való kiállítás pedig kizárni. A javasolt normaszöveg a következő: „A közjegyző tanúsítványt állít ki...szóbeli végrendeleti tanú tanúvallomásáról”.¹⁰³ Ennek köszönhetően hosszú időre, precíz módon konzerválhatóvá válna a szóbeli végrendelet tartalma.

A közjegyző nem kizárólag a végrendelet készítésében – közzévégrendelet –, hanem a végrendeletek hagyatéki eljárásban való megjelenésében is fontos – egyfajta szűrő – szerepet játszik. Megfigyelhető, hogy a kúriai döntésekben is megjelenik a közjegyző eljárása: a bíróságok ítéletükben a hagyatéki eljárásban felvett

101 Ez még akkor is igaz, ha a hagyatéki eljárás az illetékes települési önkormányzatnál indul. A gyakorlatban a szóbeli végrendeleti tanúk neve, idézhető címe kerül megjelölésre a hagyatéki leltárban, viszont a jegyző nem hallgatja meg a végrendeleti tanúkat és nincs hatásköre a szóbeli végrendelet értelmezésére sem.

102 Le kell szögezni, hogy a hatályos jog szerint a szóbeli végrendeleti tanúk esetén most sem tiltott a közjegyzői jegyzőkönyvi ténytanúsító okiratba foglalása: a Kjt. 136. § (1) bekezdés g) pontja alapján „a közjegyző tanúsítványt állít ki egyéb jogi jelentőségű tényről”.

103 Javaslat a jogszabály helyére és hivatkozására: Kjt. 136. § (1) bekezdés m) pontja.

jegyzőkönyv szerint az eljáró közjegyző a felperest és az örökhagyó élettársát tanúként hallgatta ki, vallomásukat pedig helyesen értékelték az eljáró bíróságok.¹⁰⁴

A tanulmány szerzője maga is közjegyző, és a hagyatéki ügyei alapján rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint egyre gyakrabban merül fel annak a lehetősége, hogy az örökhagyó szóbeli végrendeletet tett, azonban a törvénynek megfelelő alakissággal rendelkező szóbeli végrendeletek száma igen csekély.¹⁰⁵

Nem tartjuk indokoltnak a szabályozását enyhítését. Álláspontunk szerint nem indokolt a végrendeleti tanúk számának csökkentése, valamint a végrendelet kivételességének megszüntetése sem. A jelenlegi előírások – különösen a legalább két tanú folyamatos jelenléte, életet fenyegető rendkívüli helyzet fennállása – elősegíthetik a végrendelet hitelességét és minimalizálják a visszaélési lehetőségeket, azonban további garanciák bevezetése is indokolható lehet. Ezen felül javasoljuk a fentiek szerint a közjegyző szerepének megerősítését a szóbeli végrendeletek esetében. A közjegyző bevonása további jogbiztonságot nyújtana, hiszen a közjegyző hivatalos személy, aki szakszerűen tudja rögzíteni az örökhagyó akaratát és biztosítani tudja a végrendelet alaki helyességét. Az anyagi jogi szabályozók lazítása helyett tehát a közjegyző részvételének erősítésével lehetne növelni a szóbeli végrendeletek hitelességét és a jogbiztonságot.

Egyetértünk azzal a megállapítással is, hogy „a szóbeli végrendelet – mint rendkívül kivételes formaként talán elfogadható végintézkedés – érvényes létrejöttének a lehetőségét csak a lehető legszűkebb körben szabad megengedni, hiszen ez a jogintézmény biztosítja az örökhagyó végakaratóval való visszaélés legszélesebb körű lehetőségét”.¹⁰⁶ Ezt erősíti a magyar ítélkezési gyakorlat is, a bíróságok kifejezetten ritkán állapítják meg a szóbeli végrendelet érvényességét. A legtöbb bírósági döntés – a szigorú feltételek miatt – döntő többségben a végrendelet érvénytelenségét állapítja meg.¹⁰⁷

Zárszóként elmondható, hogy ma is helytálló Zalán Kornél 1935-ben tett megállapítása: „...A magyar törvényhozás belátható időn belül aligha fogja félretenni a szóbeli végrendelet intézményét.”¹⁰⁸

104 Kúria Pfv.21.111/2018/7.

105 2024. évben négy esetben, míg 2025. évben az év közepéig három hagyatéki ügyben fordult elő szóbeli végrendelet „bejelentése”.

106 *Bókai Judit - Szabó Péter*, A végrendelet szabályainak felülvizsgálata az új Ptk.-ra tekintettel. *Közjegyzők Közlönye*, 2000. 11. szám. 6. o.

107 A vizsgálat alá vett bírósági ítéletek közül körülbelül 90 százalékban a szóbeli végrendelet érvénytelenségének megállapítására került sor.

108 *Zalán*, A végintézkedések kellékei. 260. o.

Üzenet a palackban

A.M. Turing és a fordított Turing-teszt

Hogyan beszélhetünk arról, aminek a megértéséhez még nem állnak rendelkezésünkre a szükséges fogalmak, logikai struktúrák és narratívák? Hogyan beszéljen a jövőről, és annak jelennel való összefüggéseiről az, aki megfigyel és leír valami újat? Turing kérdésként fogalmazza meg az átadni kívánt információt, amit azután úgy helyez el a szövegben, hogy a közlésre szánt információ ki nem zárható logikai következtetés eredményeként jusson el az olvasóhoz. Többek között ez a metodológiai pontosság különbözteti meg őt a jósoktól.

Tárgyszavak:

fordított Turing-teszt, digitalizáció, számítógép, ChatGTP, Mesterséges Intelligencia

How can we articulate phenomena for which the requisite concepts, logical structures, and narratives are not yet available? How can an observer who seeks to describe something novel speak of the future and its relation to the present? Turing addresses this challenge by casting the information he wishes to convey in the form of a question. He situates it within the text in such a way that the intended insight emerges for the reader as the outcome of an inescapable logical inference. This methodological precision is, among other things, what sets him apart from mere soothsayers.

Keywords:

reverse Turing test, digitization, computer, ChatGTP, Artificial Intelligence

I. Teszt és “anti”- teszt

Alan M. Turing az 1950-ben, “Computing Machinery and Intelligence”¹ címen publikált tanulmányában - amelyben a “Gondolkodhat – e egy gép?” kérdést

1 A. M. Turing: I. - Computing Machinery And Intelligence. Mind, 1950. október. 433-460. o. [továbbiakban: Turing, Computer]

is feltette - felvetette egy teszt gondolatát. Ez a teszt a Turing – teszt, aminek ma már többféle változata is létezik. Ugyanakkor arra következtethetünk, hogy Turing ebben az írásában óvatos, logikailag ki nem zárható következtetésként a fordított turing teszt gondolatát is megfogalmazta, amely szerint egy digitális számítógép nem csupán kommunikálni lesz képes az emberrel, hanem bírálóként is részt vehet a Turing – tesztben. Turing mindezt egy olyan korban fogalmazta meg amely kor még híján volt azoknak a fogalmaknak, és a hozzájuk kapcsolódó logikai struktúráknak és narratíváknak, amelyek lehetővé tették volna, hogy megértsék azt amiről ír. Turing írásának ez az üzenete a századvég emberének, a XX. századból a XXI. századba lépő embernek szól. Ahogy maga is írja, “[m]indazonáltal úgy gondolom, hogy a század végére a szavak használata és az általános művelt vélemény annyira megváltozik, hogy anélkül beszélhetünk a gépek gondolkodásáról, hogy ellentmondásra számíthatnánk.”²

Nos Turing annak idején azonnal el is vetette a “Gondolkodhat -e egy gép?” kérdést³, a rá való hivatkozások azonban általában mégis úgy interpretálják a cikket, hogy Turing itt kifejezetten ezzel a kérdéssel foglalkozik. A cikket elolvasva azonban kiderül, hogy Turing itt alapvetően nem ezzel a kérdéssel foglalkozik, hanem egészen pontosan az emberi gondolkodás egy speciális vetületének, a meggyőzésnek, illetve ennek kapcsán a megtévesztésnek a gépi szimulálásában rejlő lehetőségeivel.

Turing a hivatkozott⁴ írásában nem csupán a “Gondolkodhat – e egy gép” kérdést vetette el, hanem egyúttal lemondott a „gép” és a „gondolkodás” fogalmainak meghatározásáról is. Ez érthető, hiszen a gép és az ember összehasonlíthatósága terén ma sem vagyunk jobb helyzetben, tekintettel arra, hogy az emberi gondolkodásra, az emberi tudatra és az emberi intelligenciára vonatkozóan jelenleg sem rendelkezünk egzakt meghatározásokkal.

A Turing - teszt alapját egy “imitációs játék”⁵ képezi. A játékot hárman játsszák. A játékban három ember vesz részt, egy férfi “(A)”, egy nő “(B)” és egy kikérdező/ bíró (the interrogator) “(C)”, aki lehet férfi vagy nő. A kikérdező a másik kettőtől

2 Turing, Computer. 8. o.

3 “Az eredeti kérdés, „Gondolkodnak-e a gépek?”, véleményem szerint túl értelmetlen ahhoz, hogy megvita-
tásra méltó legyen.” - M.Turing, 1950., 8.o. Turing mindezt azzal indokolta, hogy amennyiben a meghatá-
rozásokat úgy alakítanánk, hogy azok amennyire csak lehetséges, tükrözzék e szavak szokásos használatát,
tehát ha a „gép” és a „gondolkodás” szavak jelentését pusztán azok általános használatából próbálnánk
levezetni, akkor nehéz lenne elkerülni a következtetést, hogy a feltett kérdésre a választ egy statisztikai
felmérésben kell keresnünk, amit Turing képtelenségnek tartott. Ezért az eredeti kérdést két másik, ahhoz
szorosan kapcsolódó olyan kérdéssel helyettesítette, amelyek a “gép” és a “gondolkodás” szavak értelmezé-
séhez képest egyértelműbben kifejezhetők.

4 Vö. Turing, Computer.

5 Ezt a játékot gyakran használják “B” játékos kihagyásával “viva voce” néven, hogy kiderítsék, valaki való-
ban megértett-e valamit, vagy csak „papagájként tanulta meg” (Turing, Computer. 444-445. o.) Vö. még:
Bender, Emily M. – Gebru, Timnit – McMillen-Major, Angelina – Shmitchell, Shmargaret, On the Dangers
of Stochastic Parrots: Can Language Models Be Too Big? [https://faculty.washington.edu/ebender/papers/
Stochastic_Parrots.pdf](https://faculty.washington.edu/ebender/papers/Stochastic_Parrots.pdf) (letöltve 2021.07.29. napján)

elkülönített szobában tartózkodik, a játék célja pedig az, hogy a kikérdező "(C)" az A-nak és B-nek írásban, távirón vagy közvetítőn keresztül feltett kérdésekre adott választok alapján meghatározza azt, hogy a másik kettő közül ki a férfi és ki a nő. A játék során A megpróbálja C - t téves azonosításra késztetni, míg a harmadik játékos B célja, hogy segítse a kérdezőt⁶.

Turing valójában arra volt kíváncsi, hogy *mi történik akkor, ha egy gép veszi át "A" szerepét ebben a játékban, és hogy ebben az esetben vajon a kihallgató ugyanolyan gyakran fog-e rosszul dönteni a játék során, mint amikor egy férfi és egy nő játszik*⁷. Ezzel már el is jutunk a Turing - teszt lényegéhez, amelyben alapesetben szintén három alany szerepel, egy ember C a bíró (interrogátor) szerepében, egy gép A tesztalanyként és egy másik ember B kontrollként. A bíró szöveges csatornán⁸ kommunikál és nem tudja ki a gép és ki az ember. Feladata az, hogy azonosítsa melyik kommunikációs partnere a gép és melyik az ember.

A teszt alanyainak száma tehát minimum három (A, B és C, ezek közül C tölti be a bíró (interrogator) szerepét, de versenykörnyezetben több bíró és több chatbot is részt vehet. A játék valamennyi résztvevője képes kell, hogy legyen olyan kommunikációra, amelyet a többi résztvevő megért, és ehhez képest másodlagos tényező az, hogy ki milyen szerepet játszik a játékban (C férfi és nő is lehet), a Turing - tesztben pedig már a résztvevők neme is közömbös.

Az A, B és C kölcsönhatásain alapuló *narratíva* az imitációs játékszituáció története, amelyben A és B elrejtí a kiletét, C-nek pedig ki kell derítenie, hogy ki kicsoda. Vagyis egy gép A és egy ember B azonos körülmények között próbál meggyőzni a személyazonosságáról egy harmadik résztvevőt C-t, aki szintén ember. A tesztnek ez a dramaturgiája az a kontextus, amelyben a megfigyelés és mérés "történetet" kap, amelyen keresztül értelmezhetővé válik.

II. Az üzenet

Turing ezután feltette a következő kérdést: *"Fordítsuk figyelmünket egy bizonyos (konkrét) C digitális⁹ számítógépre. Igaz-e, hogy ha ezt a számítógépet megfelelő tárhelykapacitással látjuk el, kellőképpen növeljük a működési sebességét, és ellátjuk egy megfelelő programmal (megfelelően programozzuk), akkor C képes lesz*

6 Turing, Computer. 433. o.

7 Turing, Computer. 433. o.

8 Ma már a Turing - teszt audiovizuális változatai is léteznek.

9 Turing, Computer. 436. o.

*kielégítően eljátszani az imitációs játékban "A" szerepét, miközben "B" szerepét egy ember (man) tölti be?"*¹⁰

A narratíva változatlan, továbbra is az A, B és C által létrehozott játéksituációról szól, ezért is tűnik fel, hogy Turing az itt hivatkozott számítógépet C - vel jelöli, ugyanúgy mint azt a játékost aki a narratíva szerint a bíró (interrogator) szerepét tölti be. Felmerül tehát a kérdés, vajon ez csak véletlen egybeesés? Turing figyelmetlen volt és nem vette észre, hogy ezzel a szöveg nyelvtani értelmezésben zavart okoz, logikai síkon pedig egy újabb irányt nyit az írása logikai értelmezése előtt? Vagy épp ez utóbbi volt a célja a C megjelölés új kontextusban való felhasználásával? Vagyis fel akarta hívni a figyelmet a fordított Turing – teszt lehetőségére, ahol a Bíró szerepét is egy gép tölti be, és a gép próbálja eldönteni, hogy kommunikációs partnerei közül ki az ember és ki a gép. Úgy is fogalmazhatunk, hogy míg a Turing tesztben az ember a bíró, a gép a vizsgázó, addig a fordított Turing tesztben a gép a bíró és egy másik gép a vizsgázó. A mérce azonban továbbra is az ember.

Gondolhatnánk, hogy amikor Turing az imitációs játékproblémát a Turing-teszté átfogalmazva felcseréli a szerepeket, és a géppel veteti át A szerepét, rábírva azt arra, hogy a beszélgetés során adja ki magát embernek, pusztán csak arra volt kíváncsi, hogy egy gép sikeresen el tudja-e játszani az imitációs játékban az A emberi játékos szerepét, míg a másik szerepet egy valódi ember játssza. A fordított Turing-teszt pedig (ahol a gép a bíró, aki megpróbálja azonosítani az embereket) sokkal később jelenik meg, az 1990-es/2000-es években a CAPTCHA tesztek kontextusában. Gondolhatnánk továbbá, hogy Turingnak nem volt célja a kérdező személyének a géppel való azonosítása, hiszen nem is javasolja azt, és amit látunk, az valójában Turing szavainak véletlen kétértelműsége. Csupán látszólagos átfedés, ami abból adódik, hogy Turing zavaró módon „újrahasznosította” a „C” betűt. – Vagyis Turing figyelmetlen volt.

A magam részéről azonban - különös tekintettel a cikk témájára, és figyelembe véve azt is, hogy Turing kódfejtő matematikus volt - nem hiszem, hogy figyelmetlen lett volna, vagy ne javított volna ki minden, a szándékának megfelelő értelmezést zavaró tényezőt. Inkább úgy gondolom, hogy Turing szándékosan alkalmazta a számítógépre a C megjelölést¹¹, amivel egy másik lehetséges irányt adott az írása logikai értelmezésének. Mégpedig egy olyan irányt, ami már 1950-ben közvetlenül rámutatott a fordított Turing - teszt lehetőségére, vagyis arra,

10 *Turing*, Computer. 441. o. "Let us fix our attention on one particular digital computer C. Is it true that by modifying this computer to have an adequate storage, suitably increasing its speed of action, and providing it with an appropriate programme, C can be made to play satisfactorily the part of A in the imitation game, the part of B being taken by a man?"

11 A szöveg nyelvtani és a logikai értelmezés alapján nincs okunk különbséget tenni (C) és C között.

hogya a számítógép, nem csupán tesztalanyként, hanem bírálóként is részt vehet majd a tesztben.

Mindenesetre Turing szövegéből itt már nem következik a bíró típusa (ember vagy gép, itt már nem is említi a bírót), azonban azzal, hogy a gépet ugyanitt C-vel jelöli a szöveg alapján már nem zárható ki, hogy a C (az interrogator, a bíró) szerepét is gép töltsse be, annál is inkább mert az idézett mondatban Turing kifejezetten arról beszél, hogy a „konkrét” C számítógép képes lehet az ember, vagyis A szerepét eljátszani, miközben B továbbra is ember, vagyis a gép emberi szerepbe is behelyettesíthető. (Emlékezzünk, az eredeti imitációs játékban C = ember (bíró), A = férfi (későbbi változatban: gép), B = nő (később: ember).) Vagyis Turing itt azt a hipotézist veti fel, hogy C számítógép részére A szerep értelmezhető, ami logikailag megnyitja a lehetőséget arra, hogy C számítógép C szerepre is alkalmas legyen, és így gép bírálja el a másik gépet, ezzel pedig Turin lényegében elvezet minket a fordított Turing – teszt megfogalmazásához.

Persze a CAPTCHA¹² tesztek alkalmazása óta a fordított turing teszt már nem újdonság számunkra, hiszen a CHAPTCHA tesztek esetében is a gép bírálja el, hogy ki tekinthető humán, vagy gépi kommunikációs partnernek. Az azonban ma is figyelemre méltó, hogy Turing 1950-ben milyen pontosan feltékepezte mindezt, és hogy milyen finom és elegáns logikai megoldással hozta ezt a tudomásunkra. Egy nyelv által kifejezett „logikai kapu¹³” megalkotása révén tulajdonképpen anélkül fogalmazta meg a fordított turing teszt lényegét, hogy azt megnevezte volna.

III. A jelen

Turing számított rá¹⁴, hogy a “Gondolkodhat-e egy gép?” kérdést legkésőbb a XX. és XXI század fordulóján már valóban fel lehet tenni.¹⁵ Nos a XXI. század első negyedének a végén a ChatGPT5 egyik változata egyenesen a Thinking megjelölést viseli.

12 CAPTCHA (Completely Automated Public Turing test to tell Computers and Humans Apart) – teljesen automatizált Turing teszt a számítógép és az ember megkülönböztetésére.

13 A logikai kapu technikailag egy digitális áramkör, amely egy vagy több bináris bemeneti jel (0 vagy 1) alapján logikai műveleteket végez, és egyetlen kimeneti jelet produkál. Ezek az alapvető digitális egységek alkotják a számítógépek, memóriák és más digitális rendszerek hardverbázisát, lehetővé téve a bináris adatok összetett manipulációját és az információ feldolgozását.

14 *Turing*, Computer. 441. o. Úgy gondolom, hogy körülbelül ötven év múlva lehetséges lesz olyan számítógépeket programozni, amelyeknek a tárolókapacitása körülbelül 109, és amelyek olyan jól játszanak az utazás játékát, hogy egy átlagos kérdezőnek öt percnyi kérdés után legfeljebb 70 százalék esélye lesz a helyes azonosításra.

15 *Turing*, Computer. 441. o.

Az MI adaptációja Humán – Gép kommunikáción alapuló jelenség, amelynek során a kommunikációban résztvevő felek, az MI és az ember összehasonlíthatóvá válnak, és ennek során közöttük hasonlóságok és különbségek egyaránt felfedezhetők. Amíg azonban az MI felépítését és működésének elveit pontosan ismerjük, ugyanezt az emberi agyról, az emberi gondolkodásról, az emberi intelligenciáról korántsem mondhatjuk – el, vagyis az ezekről alkotott tudásunk nem teljes, ami lényeges akadálya annak, hogy a gépi és a humán folyamatokat és jelenségeket valóban egymáshoz tudjuk “mérni”. Turing korábban elvetett kérdésének megválaszolásához tehát még mindig hiányzik az emberi gondolkodás fogalmának egzakt meghatározása. Az azonban ennek ellenére is nyilvánvaló, hogy humán – MI relációban legfeljebb hasonlóságról beszélhetünk, nem pedig azonosságról, vagyis továbbra is legfeljebb az emberi intelligencia egy modelljével nem pedig humán értelemben vett intelligenciával van dolgunk.

A mai multimodális generatív MI ágensek (modellek) már nem csupán az ember által alkotott szöveg, írott és beszélt változatának, hanem az emberi hangnak és az emberi mozgásnak az egyre tökéletesebb modellezésére képesek, ezért kiválóan alkalmasak arra, hogy a turing tesztet sikeresen teljesítve megtévesszék a velük kommunikáló humán alanyokat. De nem csupán őket.

A Corvinus egyetem kutatóinak egy, a közelmúltban publikált kutatása azt igazolja, hogy az MI ágensek nem teljesítenek jól a gépi partner felismerésében. Vagyis a mesterséges intelligencia (AI) és az ember elkülönítése nemcsak a hús-vér bírálóknak okoz problémát¹⁶. Vagyis egyre nehezebbé válik a botok és a valós felhasználók megkülönböztetése, ami nemcsak a közösségimédia-felületeken jelent komoly kockázatokat, hanem a technológia terjedésével minden társadalmi rendszerben, így a gazdaságban és a politikában is. A kutatók szerint az lenne ideális, ha az MI jobb lenne annak felismerésében, hogy emberrel vagy géppel beszélget-e, mint abban, hogy embernek tettesse magát. Ennek pedig azért van kiemelt jelentősége, mert az ember és a mesterséges intelligencia párhuzamos, egymással kölcsönhatásban álló evolúciójában a biztonságunk érdekében szükség van egy olyan, ezzel az evolúcióval együtt fejlődő technológiára/eljárásra amely világosan képes különbséget tenni a gép és az ember között. Ez a megközelítés pedig – ahogy Hajnal fogalmaz - a mesterséges intelligenciával szemben biztonsági elvként elvárja, hogy az MI mindig legyen jobb az embernél annak felismerésében, hogy MI-vel vagy emberrel van – e dolga.

16 A legfejlettebb AI is megbukott a fordított Turing-teszten: nem tudja eldönteni, hogy emberrel vagy géppel beszél - Qubit Podcast, <https://qubit.hu/2025/07/31/a-legfejlettebb-ai-is-megbukott-a-fordított-turing-teszten-nem-tudja-eldonteni-hogy-emberrel-vagy-geppel-besz-el>, <https://omny.fm/shows/qubit-podcast/a-legfejlettebb-ai-is-megbukott-a-fordított-turing-teszten-nem-tudja-eldonteni-hogy-emberrel-vagy-geppel-besz-el> Elhangzik a Qubit podcastjában, Hajnal Zsófia, a Budapesti Corvinus Egyetem doktorandusza és a HUN-REN KRTK Világgazdasági Intézet junior kutatója, valamint Manran Zhu és Vásárhelyi Orsolya.

A kísérlet eredményeképpen az volt megállapítható, hogy a gépi bíráló az esetek döntő részében (gépek közötti kommunikációban nyolc esetből hétszer) emberként azonosította a gépi kommunikációs partnerét, vagyis nem volt képes megkülönböztetni az embert a géptől, ami a szóban forgó narratíva szempontjából aggasztó eredmény.

IV. A sikeres vizsgázó, aki vizsgáztatóként megbukott önmaga előtt

Megállapíthatjuk, hogy az MI olyan sikeres az emberi kimenetek modellezésében, hogy a különbséget már egy másik fejlett MI sem képes felismerni és akkor is átmegy a Turing teszten, ha a bíráló szerepét egy hozzá hasonló gép látja el. Mondhatni az MI csak mint bíráló bukott meg a Turing – teszten, ezzel szemben vizsgázóként annyira sikeres, hogy gépi minősége vonatkozásában nem csak az embert, hanem gépi “önmagát” is képes megtéveszteni. Ebben a megközelítésben pedig, általában a gépi intelligencia oldaláról közelítve olyan, mint egy sikeres vizsgázó, aki a saját pályáján képes önmagát is megtéveszteni, és így vizsgáztatóként megbukik önmaga előtt. Mindez a megtévesztésnek olyan dimenzióit nyitja meg, amelyekre nem vagyunk felkészülve. Ezt pedig érdemes alaposan végiggondolni ...

Parti Tamás, Fiume, 2025. augusztus 26.

„Kartársaim kitüntető bizalmából” Charmant Oszkár a közjegyzői mozgalmak élén*

Charmant Oszkár közjegyzői közéleti pályafutása kimagasló a magyar közjegyzőség történetében. Negyedszázadon keresztül minden közjegyzői önszerveződés vezető alakja volt. Nevéhez fűződik a közjegyzői szaklap indítása, és a közjegyzői kongresszusok megszervezése. Tehetségét a közjegyzőséget érintő jogi kodifikáció terén is érvényesítette. Kamarai elnökként pedig lehetősége nyílt a közjegyzőséggel kapcsolatos mindennapi cselekvésre. Az első világháború utáni diplomáciai pályafutását Magyarország politikai céljainak elérése érdekében vállalta el.

Tárgyszavak:

*Közjegyzői szaklap, közjegyzői kongresszus, közjegyzői nyugdíjintézet,
kamarai elnök, nagykövet*

Oszkár Charmant's career in public life as a notary public is outstanding in the history of the Hungarian notariat. For a quarter of a century, he was a leading figure in all notarial independent organizations. His name is associated with the launch of the notarial journal and the organisation of notarial congresses. He also demonstrated his talent in the field of legal codification relating to the notariat. As president of the chamber, he had the opportunity to engage in day-to-day activities related to notarial practice. He undertook his diplomatic career after the First World War for the sake of helping to achieve the political goals of Hungary.

Keywords:

*Notarial journal, notarial congress, notarial pension fund,
president of the chamber, ambassador*

* A 2025. szeptember 17-i MOKK-BFL Charmant emlékkonferencián megtartott előadás kibővített tanulmánya.

„Eleve hitet és hatályt tulajdonítani egy magánember tanúságtételének, felruházni azt a közhitelesség jellegével, ez a legkivételesebb és legnevezetesebb prerogatívák egyike, melyet az államhatalom megadhat.”¹

I. Bevezetés: A pályakezdés évei

Charmant Oszkár 1883. december 1-től dolgozott joggyakornokként Rupp Zsigmond budapesti kir. közjegyző irodájában. Rupp már 1884-ben szeretne volna őt bejegyeztetni a jelölti lajstromba, de a kamara a kérelmet elutasította, mivel Charmant ekkor még csak joghallgató volt a Budapesti Tudományegyetemen. Jogi doktori oklevelét 1886. március 19-én vette kézhez, így áprilistól már közjegyzőjelöltként folytatta tovább a munkáját.² Ezzel párhuzamosan ügyvédjelöltként is dolgozott Kis Károly budai ügyvéd irodájában, hogy a bírói-ügyvédi vizsgához szükséges, ügyvédi irodában letöltött joggyakorlatot tudja igazolni. A jogi szakvizsgát 1888. október 3-án tette le, így a következő naptól már közjegyzőhelyettesi szolgálatot látott el főnöke irodájában. Rupp tevékeny részt vállalt a közjegyzői közéletben. Aktív tagja volt a kamarának és a közjegyzői egyesület központi bizottságának is. Charmant, főnöke közéleti munkáját segítendő, az egyesület központi bizottságának másodtitkáraként kapcsolódott be a közjegyzői mozgalmakba. A Budapesti Közjegyzői Kamara ezt a tevékenységét elismerve, 1892-ben jegyzőkönyvi dicséretben részesítette.

Először 1890-ben pályázott közjegyzői állásra, amikor a Mátics János újvidéki kir. közjegyző elhunytával megüresedett székhelyet szeretne volna elnyerni. A közjegyzői állásra 36 pályázat érkezett, és a miniszter az első helyen felterjesztett Szlávi János palánkai kir. közjegyzőt helyezte át az újvidéki székhelyre.³ Charmant a második közjegyzői pályázatát 1892-ben nyújtotta be az újonnan létesített Fiume 2. számú székhelyre. Rupp a pályázati anyaghoz írt munkaadói bizonyítványában a valósághoz hűen kitűnő jellemzést adott a helyetteséről. „Imponáló elméleti tanulmányai, ritka gyors felfogása és éles ítélő tehetsége csakhamar képessé tették arra, hogy általában, e különösen a közjegyzői működés minden ágába kimerítő gyakorlati szakképzettséget és routint elsajátítson. ...A közjegyzői pályát valódi élethivatásául, meggyőződésből és különös hajlamból választá”⁴

1 Charmant Oszkár: Ünnepi beszéd a kir. közjegyzői intézmény életbeléptetésének 50-ik évfordulójára. Budapest, 1925., 12. o.

2 BFL IX. 260. Budapesti Közjegyzői Kamara iratai. Jelöltek Névkönyve 1875-1949.

3 MNL-CsCsVL IX. 202. Szegedi Közjegyzői Kamara iratai 1875-1949. Újvidéki közjegyzői székhely pályázati anyagai. Az 1890. július 17-én megtartott kamarai elnökségi ülés jegyzőkönyve.

4 MNL-OL P 2024. Charmant Oszkár iratai. Rupp Zsigmond által kiadott Működési bizonyítvány. 1892. július 17.

Szilágyi Dezső igazságügyminiszter Charmant Oszkárt nevezte ki Fiumébe, aki ekkor már olasz, magyar, német és francia nyelvismerettel rendelkezett, így a Fiumében megkívánt olasz igazságszolgáltatási nyelv mellett, a magyar és a német nyelvi jogosítványt is megkapta.

II. Fiumei kir. közjegyző: A közjegyzői nyugdíjintézet alapításának tervezete és a közjegyzői szaklap megindítása

A magyar közjegyzői önszerveződés elemei: a közjegyzői egyesület, a közjegyzői szaklap és a közjegyzői nyugdíjintézet megalapítása voltak. A közjegyzői egyesület Rupp Zsigmond, Weinmann Fülöp és Zimányi Alajos kir. közjegyzők kezdeményezése alapján 1884-ben alakult meg. Az egyesület a megalakulását követően szorgalmazta a közjegyzői rendtartás novellájának kidolgozását és a telekkönyvi eljárás reformját. Schilling Rudolf 1885-ben készítette el az első közjegyzői nyugdíjtervezetet. Schilling elképzelése szerint a nyugdíjintézetnek minden közjegyző kötelezően tagja lett volna. Az egyesület második elnöke Rupp Zsigmond volt, aki Charmattal együtt kezdeményezője volt 1890-ben, hogy a közjegyzők hozzanak létre egy nyugdíjalapot, azonban ez a javaslat elhalt, mivel a közjegyzők nem azonosultak ezzel a törekvéssel. A javaslattevők 1892-ben mégis kidolgozták osztrák mintára a Kir. közjegyzői nyugdíjintézet alapszabályát. Összehasonlításként megjegyzem, hogy az Osztrák Közjegyzők Egyesülete a korábbi tartományi közjegyzői egyesületek fúziója révén 1882-ben, az osztrák közjegyzői nyugdíjintézet pedig Leo Roncali bécsi közjegyző kezdeményezésére 1883-ban alakult meg.⁵

A magyar tervezet, amelyet Charmant Oszkár dolgozott ki és Rupp Zsigmonddal közösen terjesztett be az osztrák alapszabályon alapult. Charmant alapvetően az özvegy és árvaellátásra helyezte a hangsúlyt. A tagság önkéntes volt, de csak olyan 60 év alatti egyesületi tagok léphettek be az intézetbe, akik testi vagy lelki fogyatékossgal nem rendelkeztek. A nyugellátás kiválasztott összege mellett a tagsági díjra három fokozat létezett. A tag a belépésekor egyszeri összeget fizetett be az intézet pénztárába, mint belépési illetményt és ezt követően fizette meg negyedévenként a járulékokat.⁶ A nyugdíjjogosultságot a legalább 5 éves tagsági viszony keletkeztette.

A Magyar Kir. Közjegyzők Nyugdíjintézete végül csak 1902. december 28-án alakult meg, mint magán egyesület, önkéntes tagsággal Jakab Géza kir. közjegyző

5 *Neschwara, Christian*, Az 1850., 1855., 1871. évi osztrák közjegyzői rendtartások: a közép-európai közjegyzőségek alapjai. *Közjegyzők Közlönye* 1999. 1. szám, 7. o.; MNL-OL P 2024. Charmant Oszkár iratai. *Közjegyzői Nyugdíjintézet alapszabálya*. 442. o.

6 MNL-OL P 2024. Charmant Oszkár iratai. *Közjegyzői Nyugdíjintézet alapszabálya*. 410. o.

elképzelései szerint.⁷ Ez az egyesület 1931-ig működött, mivel az 1930. évi IV. tc. létrehozta a Kir. Közjegyzők és Közjegyzőjelöltek Nyugdíjintézetet.⁸ A bérház vagyonnal is rendelkező intézetet 1949-ben államosították.

Ausztriában már 1859-től, Bajorországban pedig 1864-től jelent meg a közjegyzői folyóirat.⁹ A magyar közjegyzőséggel kapcsolatos írások így előbb a Magyar Igazságügy, majd A Jog című folyóirat hasábjain jelentek meg. Ugyanakkor a közjegyzői jogi szakírók más jogi folyóiratokban is jelentettek meg cikkeket. Miután a szórványos közjegyzői jogi szócikkek nem hozták meg a kívánt eredményt, így az egylet 1894-ben Kovaliczky Elek indítványára egy önálló közjegyzői szaklap megindítása mellett döntött. A közjegyzői szaklap megindítása azonban anyagi források és alkalmas főszerkesztő híján csak később indulhatott meg. Így jelent meg 1895-ben Charmant Oszkár szerkesztésében a Folyóirat a peren kívüli törvénykezés és a közjegyzői gyakorlat számára főcímmel és a Magyarországi királyi közjegyzők alcímmel a szaklap. Zimányi Alajos, az egylet akkori elnöke programadó írásában leszögezte, hogy „Ebben a szaklapban az ország minden részéből összegyűjtve láthatja mindenki azokat az adatokat, a mely közjegyzőségünk fejlesztésére és karunk érdekének és javának előmozdítására befolyással lehetnek oly értelemben, hogy ez által hazánkban a jogbiztonság és a jogi közhitelesség mélyreható jelentősége érvényesíttessék.”¹⁰

A folyóirat legtöbb cikkét azonban Charmant írta különböző álnevek alatt, vagy akár névtelenül. Ezek a cikkek nagyon sokszor a porosz, a bajor és az osztrák közjegyzőség közjegyzői intézmény fejlődési folyamatát elemzik, annak érdekében, hogy a magyar közjegyzői intézménynek mintát tudjanak mutatni. A szaklap írásai a tudományos cikkek mellett egyben a közjegyzői intézmény eseményeiről is tudósítottak, így a közjegyzőhelyettesi egyesület megalakulásáról, valamint a millenium megünnepléséről és az első közjegyzőség történeti munka keletkezéséről. A közjegyzői kar tagjai azonban nem támogatták közleményeikkel a lap megjelenését, így a harmadik évfolyammal átmenetileg megszűnt a folyóirat kiadása. A helyzet feloldására az egylet 1898. december 20-i ülésén felvetődött a fúzió kérdése is A Jog című folyóirattal, azonban Schilling Rudolf kir. közjegyző vállalta más koncepcióval a folyóirat szerkesztését. A Közjegyzők Lapja címmel 1898-ban induló lap 1900. év elején szűnt meg. 1904-ben a második közjegyzői kongresszusról tudósító írásokkal újra indult a lap, immár Charmant mellett Holitscher Szigfrid szerkesztésében. Charmant a lap profilját változatlanul megtartotta, így a tudományos publikációk kiegészültek a kari hírekkel.

7 *Cholnoky Imre*, A Királyi közjegyzők és Közjegyzőjelöltek Nyugdíjintézete 1931-1940., Budapest, 1941. 4. o.

8 *Cholnoky Imre*, A királyi közjegyzők és közjegyzőjelöltek nyugdíjintézete 1931-1940., Budapest, 1941., 4. o.

9 Neschwara, Christian: idézett cikk, 6. o.

10 *Zimányi Alajos*, Miért akarunk szaklapot? Folyóirat a perenkívüli törvénykezés és a közjegyzői gyakorlat számára 1895. 1. szám, 51. o.

1909-ben Charmant megvált a lap szerkesztésétől, mert az igazságügyminiszter miniszteri biztosi minőségben megbízta őt, hogy dolgozza ki a közjegyzői intézmény reformját, ami egyrészt a közjegyzői rendtartás, másrészt az örökösödési eljárás módosítási javaslatainak kidolgozását jelentette.

III. Budapesti közjegyző, kamarai elnök: Közjegyzői kongresszusok szervezése

Az igazságügyminiszter 1900-ban áthelyezte Charmant Oszkárt a közjegyzői állásáról az előző évben lemondott Tokaji Nagy Lajos közjegyző Budapest, VII. kerületi székhelyére. Mivel Tokaji Nagy Lajos egyben a Budapesti Közjegyzői Kamara elnöke is volt, így a kamara új elnökének Rupp Zsigmondot, a kamara titkárának pedig Charmant Oszkárt választották meg.

A két neves közjegyző további közjegyzők társaságában egy felhívást intézett a kar tagjaihoz, hogy a közjegyzői intézmény fennállásának 25 éves évfordulóján a közjegyzőség helyzetét elemezve a közjegyzői reformhoz javaslatokat tegyenek. A felhívásban javasolták, hogy a kongresszus programjában szerepeljen a polgári törvénykönyv kodifikációjához kapcsolódóan a peres és a perenkívüli eljárás szétválasztása, a perenkívüli eljárás ügyeinek a közjegyzők hatáskörébe utalása, és a telekkönyvi reform megvalósítása a közjegyzői okirat szerepének erősítésével.¹¹

A közjegyzői rendtartás reformjának részeként kérték az országgyűlési képviselői mandátum a és a közjegyzői állás közötti összeférhetetlenség megszüntetését, a közjegyzői kinevezéseknél a legalább kétéves közjegyzői irodai gyakorlat előírását, a közjegyzői okirati kényszer kibővítését, a kamarai önkormányzati hatáskör bővítését, a magánokirat készítési tilalom eltörlését. Az örökösödési eljárás területén a közjegyzői hatáskör bővítését. Az igazságügyi önkormányzattal szemben a közjegyzők követelése az volt, hogy a közjegyzői karban dolgozók kerüljenek előnyben részesítésre a külső pályázókkal szemben, valamint a közjegyzői székhelyek bővítésénél kérjék ki és vegyék figyelembe a közjegyzői kamarák véleményét. Az előkészítést követően az első közjegyzői kongresszust 1900. november 3-án tartották meg. A kongresszus ünnepi beszédét Charmant Oszkár adta elő, aki beszédében a királyi közjegyzőkről szóló törvény hiányosságait emelte ki. Felhívta a figyelmet annak veszélyére, hogy a közjegyzői irodák hitelesítő hivatallá válnak, mert az ügyek döntő hányada a hitelesítések ügykategóriájába tartozott.

11 *Baditz Lajos*, A magyar királyi közjegyzők országos congressusa küszöbén. A Jog. 1900. 49. szám, 353-354 o.

A második országos közjegyzői kongresszus megtartására 1904. április 10-én került sor. A konferencia ügyrendjén egy téma szerepelt, nevezetesen a községi jegyzők magánmunkálatai elleni fellépés. A községi jegyzők okiratszerkesztő tevékenysége sértette a közjegyzők és az ügyvédek praxisát, mivel egy közigazgatási szerv igazságszolgáltatási hatáskört gyakorolt. Charmant Oszkár a vitaindító előadásában hangsúlyozta, hogy nemcsak jogi, hanem politikai és erkölcsi szempontból is kifogásolható, hogy a községi jegyzők okiratokat szerkesztenek. A kongresszus határozata szerint „A kir. közjegyzők országos értekezlete mulhatatlanul szükségesnek tartja, hogy a községi jegyzők illetményeinek szabályozásával a közigazgatás szerves reformja oly irányban készíttessék elő, hogy a községi jegyzők hatáskörében a nem peres jogszolgáltatás terére tartozó magánmunkálatok helyet ne foglaljanak.”¹² A közjegyzők községi jegyzők elleni küzdelme eredményre nem vezetett, mivel a központi kormányzat akaratának fontos helyi közvetítői voltak a községi jegyzők.

A harmadik országos közjegyzői kongresszust a Magyar Jogászegylet által meghirdetett országos jogászgűléssel párhuzamosan, 1911. október 17-18.-án tartották. A közjegyzői intézményt közvetlenül fenyegető veszély tárgyalásáról volt szó, mivel az ügyvédi hivatásrend a porosz igazságszolgáltatásban létező ügyvéd-közjegyzőség intézményét szerette volna a magyar gyakorlatba átültetni. 1911. június 10-én kongresszusi előkészítő ülést hívtak össze, amelyen Charmant előadói beszédet tartott; a kongresszus helyett azonban a jogászgűlésen vett részt. A jogászgűlés IV. szakosztályának 2. kérdése az volt, hogy kívánatos-e, hogy a bíróságok egyes perenkívüli teendői közjegyzőkre vagy ügyvédekre ruháztassanak át? A kérdés megvitatásában két előadói beszéd hangzott el. Sándorfalvi Pap József ügyvéd az ügyvédközjegyzőség bevezetésével az ügyvédi álláspontot erősítette, míg Charmant a közjegyzői álláspontot adta elő másfélórás beszédében. A szakosztály ennek hatására egy a közjegyzőknek kedvező határozatot fogadott el: „Az országos Jogászgűlés kimondja, hogy kívánatosnak tartja a bíróságoknak perenkívüli ügyektől lehető nagy mértékben való mentesítését, a szervezeti kérdés tárgyalásába pedig ezúttal nem bocsájtkozik.”¹³

A negyedik országos közjegyzői kongresszust 1922. november 26-án tartották meg. A kongresszus kezdeményezője és előadója ezúttal is Charmant Oszkár volt. A kongresszus fő célja az volt, hogy a trianoni békeszerződés utáni megváltozott helyzetben a közjegyzőség két fő célját, a közjegyzői rendtartás és az örökösödési eljárás reformját elérje. „Két vezéreszme kell bennünket vezessen az ország igazságügyi reorganizálásában. Az egyik szempont, hogy a közjegyzőség is a nagy új berendezkedésnél, átalakulásoknál jelen legyen, hogy tisztán magyar intézmény legyen a közjegyzőség és a kir. közjegyzőket kizárólagosan igazságügyi

12 A királyi közjegyzők második országos értekezlete. Kir. Közjegyzők Közlönye 1904. 1. szám, 33. o.

13 Az 1911-ik évi országos jogászgűlés irományai. Második kötet. Napló., Budapest, 1912., 282. o.

állami érdek vezesse munkálataikban. A másik szempont, hogy a közjegyzői intézmény megfelelő kiépítése ne csak igazságügyi érdek legyen, hanem hogy a rendkívüli erkölcsi és nemzeti tökélet jelentő közjegyzői kar az ország kiépítésének egyik leghatalmasabb társadalmi oszlopa legyen.”¹⁴ Az igazságügyi kormányzat erre ígéretet is tett, azonban ennek megvalósítására nem került sor.

A közjegyzői kongresszusok megszervezése és lefolytatása Charmant Oszkár érdeme. Itt is egy osztrák közjegyzői önszerveződési forma átvételéről van szó, hiszen 1900-ban tartották meg az első osztrák közjegyzői kongresszust is, ugyanakkor a magyar közjegyzői kongresszusok több aspektusból foglalkoztak a közjegyzői intézmény aktuális kérdéseivel és húsz éven keresztül ezek a kongresszusok voltak a közjegyzői mozgalmak legfőbb fórumai. Charmant halálát követően ez az intézmény megszűnt. 1927. után a vándorgyűléseken megtartott előadások már nem bírtak a közjegyzői intézmény jövőjére hatást gyakorolni, mivel hiányzott az a személyiség, aki egyedül képes volt a közjegyzői intézmény jövőjét alakítani.

IV. Miniszteri biztos:

Az örökösödési eljárásról szóló törvény módosítási kísérlete

Az igazságügyminiszter 1909. év végén bízta meg Charmant Oszkárt, mint kormánybiztost, hogy dolgozzak az örökösödési eljárási törvény, valamint a közjegyzői rendtartás módosítási javaslatait. A közjegyzői egylet pedig Charmant munkájának megsegítésére megkereste a közjegyzői kamarákat, hogy a jogszabályokkal kapcsolatos módosítási elképzeléseiket küldjék meg. Az örökösödési eljárási törvény Charmant álláspontja szerint több hiányossággal is rendelkezett. A lassú és körülményes hagyatéki eljárásban túlzott volt a hatósági közreműködés. Az állami beavatkozás és a magántevékenység között aránytalanság mutatkozott. Bár a körülmények egy átfogó reformot tettek szükségessé, Charmant megbízása csak a módosítási tervezet elkészítésére adott lehetőséget. Konceptiója az volt, hogy minden olyan eljárási cselekményt ki kell venni a bíróságok hatásköréből, amit a közjegyzők is el tudnak végezni. Az eljárási kényszerítő intézkedések alkalmazása azonban a bíróság hatáskörében maradt. Ennek megfelelően közjegyzői hatáskörbe került volna a hagyatéki eljárás előkészítése: a hagyatéki biztosítékok kezelése és értékesítése, a haláleset felvétele, a hagyatéki tárgyalás elrendelése, valamint a végrendeletek kihirdetése. A hagyatéki eljárás megindítása kötelező volt, ha a hagyatéki vagyontárgyak között ingatlan is volt.¹⁵ Az igazság-

14 A kir. közjegyzők IV.-ik országos kongresszusa. Kir. Közjegyzők Közlönye 1923. 1. szám, 9. o.

15 Törvényjavaslat az örökösödési eljárásról szóló 1894. évi XVI. t.-cz. módosítása tárgyában. Nyomtatott kézirat. MNL-OL P 2024. Charmant Oszkár iratai 742-766. o.

ügyminisztérium Charmant elképzelését nem fogadta el, helyette viszont egy két szakaszból álló törvénymódosítás született, aminek tartalma szerint a közjegyző foglalta jegyzőkönyvbe az örökösök között létrejött osztályos egyezséget, amit a megküldése után a bíróság végzésével hagyott jóvá. Charmant elképzeléseit a közjegyzők is vitatták. Az 1922-ben megtartott 3. közjegyzői kongresszuson Kovaliczky Elek kir. közjegyző ellenezte a tárgyban a kodifikációs folyamat újraindítását, mivel a közjegyzők nem akarták magukra vállalni a haláleset felvételét és a hagyatéki eljárás további előkészítő lépéseit. Ennek köszönhetően is a teljes hagyatéki eljárás lefolytatása csak a közjegyzők államosítása után 1953-tól került a közjegyzők hatáskörébe.

V. A szakmai életút lezárása: az el nem mondott ünnepi beszéde

Charmant az 1920-as években elsősorban a politika területén működött. Politikai főtanácsadója volt a trianoni béke delegációnak, ahol a Vázsonyi Vilmos vezette Polgári Demokrata Párt delegáltjaként, elsősorban a Magyarországot terhelő háborús jóvátétel kérdéseivel foglalkozott. Továbbá a Habsburg-ház érdekében a családi vagyon Svájcba történő átmoválásán dolgozott. Erre az időszakra esett a közjegyzői intézmény létrejöttének 50. évfordulója, amely megemlékezés ünnepi szónokául, ahogy az 1900-tól minden alkalommal történt, őt kérték fel.

A jubileumi megemlékezés módot adott arra, hogy Charmant kifejtse nézeteit a magyar közjegyzőség hivatásáról, a jogrendben betöltött szerepéről, a magyar jog fejlődési irányáról, és a nemzeti jog kodifikációjáról. A közjegyzői intézményről azt állapította meg, hogy egyike az igazságszolgáltatás három pillérének. Amíg a bíró az „igazság fenségét”, az ügyvéd az „igazság ütköző erejét”, addig a közjegyző az „igazság immanens erejét” képviseli.

A közjegyzői intézmény az, amire a bíró a bizonyítási eljárás során támaszkodhat, mert a közjegyzői okirat, a keletkezése pillanatában a közjegyző észlelése mellett közhitelesen tanúsítja a benne foglalt tényeket és jogokat. A közjegyző tevékenységét a jogalkotó szigorúan szabályozza, különösen látszik ez a közvégrendelet szabályainak megalkotásánál. Charmant a beszéde további részében az örökösödési eljárással foglalkozott, amivel kapcsolatos fő megállapítása az volt, hogy az osztrák jog alapján meghonosított eljárás, még mindig nem kapcsolódott a magyar magánjog szabályaihoz. A közjegyzői intézmény fél évszázados fejlődését nem tartotta kielégítőnek, ami befolyással van az egész igazságszolgáltatásra. „Pedig a közjegyzői intézmény visszamaradása kihat jogszolgáltatási rendünk egészére... Jelenti telekkönyveink hiteles voltának állandó ingatagságát, a helyszínelés útján való rendezés kényszerűségének időről-időre visszatérését,

jelenti bíróságaink tehermentesítésének végnélküli elodázását; jelenti általános vonalon a magánjogforgalom biztosítékainak fogyatékos állapotát, a megelőző jogvédelem elfeneklését.”¹⁶

Charmant szerint a világháborút követő nemzeti újjáépítés része a jogrend átalakítása és egy nemzeti jog megteremtése. Ezzel csatlakozott azoknak a neves jogászoknak a táborához, akik a német jogtól való függést szerették volna megváltoztatni. Különösen a 19. század közepén, az önkényuralom alatt került sor sok osztrák jogszabály hatálybaléptetésére a magyar jogba. Ezek kiváltása a kodifikáció sürgető feladata volt, különösen egy magyar polgári törvénykönyv megalkotása. A közjegyzőség ebben az alkotási folyamatban részt kívánt venni, elsősorban a tervezetek véleményezésében. Ha a közjegyzőség egy erős nemzeti középosztály egyik pillére lesz, úgy a nemzeti újjáépítés egyik fontos tényezője lehet. Ez azonban igényelné egy új, alapjaiban átgondolt közjegyzői rendtartás megalkotását, a közjegyzői hatáskörök kiterjesztésével egy létszámban is megnövelt közjegyzői kar felállítását.

Charmant szerint a magyar közjegyzőség csak akkor lehet a jogi hivatásrendek alakító szereplője, ha a közjegyzők létszámát radikálisan megnövelnék. Már 1910-ben leszögezte, hogy „A közjegyzőség helyzetén segíteni ma már nemcsak igazságügyi, hanem valósággal szociális kérdés. A közjegyzőség gyenge, mert csak háromszáz főt számlál, de szóló szerint nem is képes a kar addig megerősödni, míg a kar legalább 1500 főnyi tagságból nem fog állani.”¹⁷ Ezt a korábbi gondolatmenetét egészítette ki azzal, hogy a közjegyzőség helyzetének javítása nem partikuláris érdek, hanem a nemzeti középosztály fejlesztésének fontos feladata.

Charmant Oszkár egy összetett egyéniség volt. Tehetségét több területen is megmutatta és kibontakoztatta. Vázsonyi Vilmos a halálára írt nekrológiában a diplomáciai karrierjét találta a legfontosabbnak. „Charmant Oszkárnak az lett volna a hivatása, hogy mint rátermett igazi diplomata szolgálja hazáját. Ez is volt az ő titkos vágya. Érezte magában az erőt, és fájt neki, ha kontárok rosszul végezték azt a munkát, amit ő jól tudott volna elvégezni.”¹⁸ Ugyanakkor az utókor már inkább a közjegyzői hivatásrend fejlesztésében betöltött szerepére fókuszál. A közjegyzői kar államosításakor megtartott utolsó, 1949. szeptember 11-i budapesti kamarai közgyűlésen nevének említésével és szerepének értékelésével búcsúztak el a közjegyzők a polgári közjegyzőség háromnegyed évszázados korszakától.

16 Charmant Oszkár, Ünnepi beszéd a kir. közjegyzői intézmény életbeléptetésének 50-ik évfordulójára. 22-23. o.

17 Budapesti kir. Közjegyzői Kamara 1910. február 20.-i közgyűlése. Charmant Oszkár előadói beszéde. Kir. Közjegyzők Közlönye 1910. 4. szám, 149. o.

18 Vázsonyi Vilmos beszédei és írásai. Budapest, 1927., II. Kötet, 470. o. (eredetileg megjelent: A Polgár 1925. június 13.)

Charmant Oszkár ma is a közjegyzői emlékezetkultúra kiemelt alakja. 2011-ben Kalocsán, az egykori középiskolája épületén, míg 2013-ban Rijekában az egykori közjegyzői irodája házán került a tiszteletére emléktábla avatására sor. A legmagasabb közjegyzői kitüntetés az ő nevét viseli, és emlékét a kamarai székházban szobor őrzi. Közjegyzői önkormányzati vezetői pályafutása egyedülálló. Harminc éven keresztül vezető alakja volt a közjegyzői önszerveződés intézményeinek. Kamarai vezetőként fontos igazságügyi megbízást is teljesített. A nemzetközi közjegyzői szervezetekben képviselte a magyar közjegyzőséget. Egyik tagja a legnagyobb közjegyzőkből álló eszmei közjegyzői Pantheonnak.

Egységes uniós szabályozás a láthatáron a felnőttkorúak védelmének nemzetközi magánjogi kérdései terén

Az Európai Bizottság 2023. májusában hozta nyilvánosságra az Európai Parlament és a Tanács a felnőttek védelmével kapcsolatos ügyekben irányadó a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az intézkedések elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló rendeletének tervezetét 1 (a továbbiakban: Tervezet). E rövid tanulmányban ennek az uniós jogrendben elfoglalt helyét és főbb szabályozási csomópontjait kívánom bemutatni, külön kitérve az európai képviseleti igazolás újonnan bevezetni kívánt intézményére.

Tárgyszavak:

EU jog, polgári ügy, Hágai Egyezmény, Európai Képviseleti Igazolás, hagyatéki eljárás

In May 2023, the European Commission published the draft regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of measures and cooperation in matters relating to the protection of adults (hereinafter: Draft). In this short study, I aim to present its place in the EU legal order and its main regulatory aspects, with a special focus on the newly proposed institution of the European Certificate of Representation.

Keywords:

EU law, civil matters, Hague Convention, European Certificate of Representation, succession proceedings

I. A tervezet helye az uniós jog rendszerében

Az Amszterdami Szerződés 1999-től megteremtett egy uniós szakpolitikát „polgári ügyekben történő igazságügyi együttműködés” elnevezéssel. E terület, amint az kiderül az EUMSZ¹ 81. cikkének (2) bekezdéséből, alapvetően a *nemzetközi magánjog és polgári eljárásjog „klasszikus” csomóponti kérdéseit* érinti, mint a joghatóság, a kollíziós jog, a határozatok kölcsönös elismerése és végrehajtása, úgyszintén a tagállami bíróságok (polgári ügyben eljáró hatóságok) közötti jogsegély-együttműködés. Az új szakpolitika terén annak megjelenését követően az ezredforduló körüli években igencsak intenzív uniós jogalkotási hullám kezdődött meg. Az azóta – jórészt rendeleti formában – megalkotott uniós aktusok lassanként lefedték egységes joghatósági, kollíziós és elismerési szabályokkal a magánjogi viszonyoknak jóformán valamennyi szegmensét; másfelől viszont az együttműködést nem csupán „szélesíteni”, hanem mélyíteni is törekedtek. Utóbbira legjobb példa a határozatok tagállamok közötti végrehajtásával kapcsolatban a formális végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás (az ún. *exequatur*) újabb és újabb területeken történő eltörlése.

E folyamat eredményeként mára a *tagállamok nemzetközi magánjogi kódexének hatóköre egyre inkább visszaszorul*². Az uniós rendeletek – különösen azok újabb generációja – mind a joghatóságot, mind az alkalmazandó jogot immár univerzális hatállyal szabályozza: az uniós aktusokban lefektetett normák hatóköre kiterjed azokra a magánjogi jogviszonyokra is, ahol a tényállást kizárólag harmadik államhoz – és nem pedig más uniós tagállamhoz – fűzi kapcsolódási pont. Mindennek következtében a polgári jogviszonyok „térképén” immár viszonylag kevés „fehér folt” maradt, amelyet az uniós jogalkotás a legutóbbi másfél évtizedben komplex (a kollíziós jogra, a joghatóságra és az elismerésre egyaránt kiterjedő) komplex rendeletekkel kívánt szabályozni³. Ebbe a jogalkotási folyamatba illeszkedik a vizsgált Tervezet is, amely éppen egy ilyen – a személyek joga körébe sorolható – „fehér foltot” fedne le egységes nemzetközi magánjogi szabályokkal.

- 1 Az Európai Unió működéséről szóló Szerződés (Magyarországon kihirdette a 2004. évi XXX. tv. (a módosításokkal egységes szerkezetbe foglalt szövege közzétéve az Európai Unió Hivatalos lapjában az alábbi helyen: HL C 83., 2010.03.30., 47. o.)
- 2 *Vékás Lajos*, A tagállami kollíziós nemzetközi magánjog alkonya Európában. In: *Raffai Katalin (szerk.)*, A nemzetközi gazdasági kapcsolatok a XXI. században. Ünnepi tanulmánykötet a nyolcvanéves Bánrévy Gábor tiszteletére. Pázmány Press, Budapest, 2011, 129. o.
- 3 Ez a szabályozási modell érvényesült a tartási, az öröklési, a házassági (és bejegyzett élettársi) vagyoni jogi, továbbá a fizetéseképtelenségi jogviszonyokat érintő kollíziós, joghatósági és elismerési normák uniós egységesítése során. (A vonatkozó rendeletek felsorolásától ezúttal terjedelmi okokból eltekintek).

II. A szabályozás módszere és a leendő rendelet tartalma

II.1. A szabályozási módszer

A Tervezet szerinti szabályozás többszintű lesz. Nem hagyható ui. figyelmen kívül, hogy már eleve létezik ugyanebben a tárgykörben egy átfogó nemzetközi szerződés, éspedig a *felnőttek nemzetközi védelméről szóló, 2000. január 13. napján kelt Hágai Egyezmény*⁴ (a továbbiakban: Hágai Egyezmény). Utóbbi egyezmény átfogóan szabályozza a felnőttvédelem mindhárom nagy nemzetközi magánjogi kérdéskörét, kiegészítve azt a szerződő államok hatóságai közötti együttműködési mechanizmussal. A tagállamok többsége már csatlakozott ehhez ezen egyezményhez. Egy attól teljesen független uniós aktus így a szabályozás megkettőződéséhez vezetne, ezért óhatatlanul felvetne a kétféle szabályozás területi és személyi hatályának elhatárolásával kapcsolatos nehézségeket. Magyarország a Hágai Egyezménynek e sorok írásakor még nem tagja, jóllehet a néhány éve megújult nemzetközi magánjogunk felnőttkorúak védelmével kapcsolatos kollíziós szabályai⁵ immár tudatosan az egyezmény figyelembevételével kerültek kialakításra; a Tervezet elfogadása azonban a magyar csatlakozást végképp elengedhetetlenné teszi.

A Tervezet lényegében *ráépül a Hágai Egyezmény szabályrendszerére*: annak normarendszerét veszi alapul a tagállamok egymás közötti viszonylatában felmerülő ügyekre nézve is, és ahhoz képest fogalmaz meg kiegészítő szabályokat. Ez a szabályozási megoldás nem példa nélküli a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés szakpolitikájának területén. Már jelenleg is léteznek olyan uniós aktusok, amelyek meglévő – jórészt a Hágai Nemzetközi Magánjogi Értekezlet keretében tető alá hozott – nemzetközi szerződések szabályrendszerén, illetve annak az uniós jogalkotással történő továbbfejlesztésén alapulnak, és eképpen a *nemzetközi szerződésben lefektetett szabályokat integrálják az uniós jogba*. Ilyennek tekinthető az európai tartási rendelet⁶, amelynek 15. cikke a kollíziós szabályozás tekintetében utal ez tárgyban elfogadott nemzetközi szerződésre⁷. Hasonló megoldás figyelhető meg a tagállamok között a jogellenes gyermekelvitellel kapcsolatos ügyekben követett együttműködés terén is: az együttműködés

4 A Hágai Nemzetközi Magánjogi Értekezlet 35. sz. nemzetközi egyezménye.

5 Ld. a nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. tv. (a továbbiakban: Nmtv.) 18–20. §-ait. Az Nmtv. e §-aihoz fűzött miniszteri indokolás kifejezetten is utal a tervezett magyar csatlakozásra; annak előkészítése érdekében azonban a gyámügyekért, a gyermek- és felnőttvédelemért felelős szaktárca ezidáig semmiféle lépést nem tett.

6 A tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK rendelet (HL L 7., 2009.1.10., 1. o.).

7 A tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 2007. november 23-i Hágai Jegyzőkönyv (HL L 331., 2009.12.16., 17. o.).

alapját az 1980. évi Hágai Gyermekelviteli Egyezmény⁸ képezi, és a szülői felelősségi jogviszonyok joghatósági és elismerési szabályait tartalmazó Brüsszel-II B rendelet⁹ ahhoz képest fogalmaz meg a tagállamok igazságügyi, illetve gyermekvédelmi hatóságai közötti együttműködés elmélyítését szolgáló kiegészítő szabályokat.

A majdani rendelet alkalmazásának tehát elengedhetetlen feltétele az, hogy a Hágai Egyezmény hatálya valamennyi tagállamra kiterjedjen. Az Európai Unió azáltal, hogy rendeletet alkot, az EUMSZ 3. cikkének (2) bekezdése és 216. cikke folytán egyúttal *külső hatáskört* is nyert a tárgykört érintő nemzetközi szerződések megkötésére. Maga az Európai Unió azonban mégsem válhat részesesé a Hágai Egyezménynek, miután ilyen lehetőség – figyelemmel az 53. cikkre – kizárólag *államok* számára adott; ez az egyezmény ui. még nem tartalmaz ún. REIO-klauszult¹⁰, amely lehetővé tenné nemzetközi integrációs szervezet csatlakozását¹¹. Áthidaló megoldásként a Tanács az érintett (még nem részes) tagállamokat külön határozattal hatalmazná fel arra, hogy „az Unió érdekében” a Hágai Egyezmény részes feleivé váljanak¹².

II.2. A főbb szabályozási csomópontok áttekintése

A Tervezet mind a *joghatóság*, mind az *alkalmazandó jog* tekintetében visszatart a Hágai Egyezmény szerinti szabályokra; A joghatóság tekintetében azonban egy fontos kiegészítést tartalmaz: az érintett felnőttkorú személy akarati autonómiáját tiszteletben tartja biztosítja számára a *fórumválasztás* lehetőségét. Az érintett ui. előzetesen – azaz akkor, „amikor még abban a helyzetben van, hogy megvédje érdekeit” – megválaszthatja a saját ügyében felnőttvédelmi intézkedés megtételére jogosult tagállamot. E fórumválasztási lehetőség azonban korlátozott: az nem érinti a Hágai Egyezmény egyéb szabályai (így különösen

- 8 A Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt szerződés (kihirdette az 1986. évi 14. tvr.).
- 9 A Tanács házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről szóló 2019/1111 rendelete (HL L 178., 2019.7.2., 1. o.).
- 10 Ellentétben az ezredfordulót követően elfogadott hágai egyezményekkel, amelyek immár lehetővé teszik, hogy azok részeseivé váljanak államokon kívül regionális gazdasági integrációs szervezetek (Regional Economic Integration Organisation, REIO) is, amennyiben e szervezetek az adott egyezmény hatálya alá eső ügyekben hatáskörrel rendelkeznek.
- 11 *Gombos Katalin*, A jog érvényesülésének térsége – az Európai Unió nemzetközi magánjogi szabályainak XXI. századi kihívásai. Wolters Kluwer, Budapest, 2020, 76-77. o.
- 12 Ez a megoldás megint csak nem példa nélküli a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés történetében. Ilyen módon érte el az Unió azt, hogy valamennyi tagállamra kiterjedjen a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, Hágában, 1996. október 19-én kelt Egyezmény (kihirdette a 2005. évi CXL. tv.) hatálya; miután ehhez az egyezményhez az unió nem csatlakozhatott, ám annak szabályozási tárgyköre uniós hatásköröket érintett.

az érintett személy szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam bíróságainak) eljárási jogosultságát); a választott tagállami bíróság vagy hatóság eljárásnak feltétele az, hogy az egyébként joghatósággal rendelkező tagállam hatóságai nem gyakorolták joghatóságukat.

A joghatósági és a kollíziós szabályokat szervesen kiegészítik a felnőttvédelmi intézkedések¹³ kölcsönös elismerését és végrehajtását¹⁴, továbbá az ilyen ügyekben kiállított közokiratok elfogadását¹⁵ érintő rendelkezések. A szabályozást egy, a tagállamok által kijelölendő *központi hatóságok közötti operatív együttműködést* érintő Fejezet egészíti ki. Ez utóbbi együttműködési forma nem előzmények nélküli: azt ismerik azok a nemzetközi magán- és eljárásjogi tárgyú korábbi uniós aktusok is, amelyek valamely fokozott védelemre szoruló személyi kör (szülői felelősségi eljárásokban érintett kiskorúak¹⁶; tartásra jogosult személyek¹⁷) jogviszonyait érintik. A Tervezet ezenkívül a felnőttvédelmi intézkedésekre vonatkozó nemzeti nyilvántartásokat, illetve azok összekapcsolását¹⁸, a tagállami hatóságok közötti elektronikus érintkezési utat¹⁹, továbbá adatvédelmet²⁰ érintő rendelkezéseket tartalmaz.

III. A fő novum: az európai képviseleti igazolás

A nemzeti jogok ma már igencsak árnyalt és többrétegű intézményrendszerrel igyekeznek védeni a szellemi állapotuk miatt fokozott védelemre szoruló felnőttkorú személyek érdekeit, illetve azok képviseletét. Tendenciaként érvényesül, hogy a jogrendszerekben a korábban szinte kizárólagosan ismert gondnokság mellett megjelennek az ilyen személyek támogatását szolgáló egyéb (a cselekvőképességet nem feltétlenül korlátozó) intézmények.

A szellemi vagy fizikai állapotuk, előrehaladott életkoruk miatt fokozott védelmet igénylő személyekkel kapcsolatban így nemzetközi összehasonlításban ma már számos képviseleti forma létezik. E személyek intézkedési jogosultságainak terjedelme igencsak széles skálán mozoghat; mint ahogy eltérő lehet az is, hogy milyen jogi aktusokból fakad a jogállásuk (bírói vagy közigazgatási hatósági

13 „Intézkedésnek” minősül a Tervezet 3. cikk 2. pontja értelmében „elnevezésétől függetlenül valamely tagállam hatósága által hozott, a felnőtt védelmére irányuló bármely intézkedés”. Véleményem szerint szerencsésebb lenne a Tervezetben az eljárásjogi terminológiának inkább megfelelő „határozat”-fogalom használata.

14 Ld. a Tervezet IV. Fejezetét.

15 Ld. a Tervezet V. Fejezetét.

16 Ld. a Brüsszel-II B rendelet V. Fejezetét.

17 Ld. az európai tartási rendelet VII. Fejezetét.

18 Ld. a Tervezet VIII. Fejezetét.

19 Ld. a Tervezet IX. Fejezetét.

20 Ld. a Tervezet X. Fejezetét.

kirendelés, az érintett felnőttkorú által előzetes jognyilatkozatban vagy hasonló jogügyletben történő nevezés stb.). A képviselőnek azonban nem egy esetben szüksége lehet jogállásának határon túli igazolására. A Tervezetnek egyik központi elemét képezi az ilyen képviselői jogállás más tagállamban – ottani bíróságok, hatóságok, illetve harmadik személyek előtt – történő *igazolását lehetővé tevő mechanizmusok* megteremtése. A Tervezet etekintetben „kétpályás” megoldást alkalmaz: A tagállamok továbbra is kibocsáthatják a védelemre szoruló felnőttkorú képviseletében eljáró személy részére szóló, nemzeti jog szerinti igazolásokat (határozat, kirendelő okirat, hatósági nyilvántartás kivonata stb.)²¹, amelyeket az érdekelt más tagállamban is érvényre juttathat²². Ugyanerre a célra viszont bevezet egy alternatív eszközt is, az európai képviseleti igazolás (a továbbiakban: EKI) intézményét.

Az EKI létrehozatalával a Tervezet egy *sui generis jogintézményt* bocsát rendelkezésre a határokon átnyúló jogérvényesítéshez, amelynek alapját kizárólag az uniós jog jelenti. Az intézmény független a tagállami nemzeti jogoktól még akkor is, ha alkalmazásához a tagállamoknak értelemszerűen meg kell majd alkotniuk bizonyos, a nemzeti jogrendjükhöz történő illeszkedést szolgáló szabályokat. A Tervezet szerinti szabályzás a koncepcióját tekintve már első olvasásra is messzemenő hasonlóságot mutat az európai öröklési rendelet (EuÖR)²³ által bevezetett európai öröklési bizonyítvány (EÖB) jogintézményével.

Az EKI kiállítására abban a tagállamban kerülhet sor, amelyikben a felnőttkorú személyre vonatkozóan intézkedést hoztak vagy a képviseleti jogkört megerősítették²⁴. Miután azonban a Tervezet meghatározza, hogy ilyen intézkedések megtételére melyik tagállamban kerülhet sor, az EKI intézményének egyik pillérét képezi (hasonlóan az EÖB-höz) az egységes joghatósági szabályrendszer²⁵.

Akárcsak az EÖB esetében, az EKI szabályrendszerének is kulcsfontosságú elemét képezi a, hogy ez az igazolás valamennyi tagállamban *egységes – és uniós szinten rögzített – joghatásokat* vált ki, annak ellenére is, hogy az érintett

21 Pl. a német jogban ilyen a gondozó (Betreuer) részére a perenkívüli eljárásokról szóló törvény (FamFG) 290. §-a szerinti kiállított Bestellungenurkunde (kirendelő okirat); Ausztriában az ún. felnőttképviselő (Erwachsenenvertreter) jogállásának igazolására alkalmas az Osztrák Központi Képviseleti Nyilvántartás (Österreichisches Zentrales Vertretungsverzeichnis, ÖZVV) megfelelő kivonata.

22 A nemzeti jogok szerinti fajtájú igazolások más tagállamban történő érvényre juttatására – azok jogi természetétől függően – az intézkedések elismerésére és végrehajtására vonatkozó IV. Fejezet, avagy a közokiratok elfogadására vonatkozó V. Fejezet alapján kerülhet sor.

23 Az Európai Parlament és a Tanács 650/2012/EU rendelete (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről (HL L 201., 2012. 7. 27., 107. o.).

24 A „képviseleti jogkört megerősítésére” utaló fordulat arra az esetre vonatkozik, amikor a képviselő személyéről maga a felnőttkorú személy döntött jogügyletben (pl. előzetes jognyilatkozatban), és hatósági aktussal csupán e jogosultság beálltát kell megállapítani (mint pl. a magyar Ptk. 2:40. §-a szerinti esetben).

25 Ld. a Tervezet 36. cikk (1) bekezdését; vö.: EuÖR. 64. cikk (1) bekezdés.

jogviszonyoknak (felnőttkorú személyek védelme) egységes anyagi joga nem létezik, és annak megalkotására nincs is kilátás.

Azok a joghatások, amelyet az EKI-t megilletik, jórészt már ismertek az EÖB-re vonatkozó szabályokból. Ezt az igazolást is megilleti a – vélelem formájában megfogalmazott – *legitimációs hatás*. Eszerint az igazolásban képviselőként említett személyről vélelmezni kell, hogy rendelkezik az igazolásban említett jogkörrel²⁶. Mint az EÖB esetében, úgy ezen igazolás esetében is fennáll a *teljesség védelme* a jogosítványokhoz fűződő feltételek és korlátozások tekintetében: vélelmezni kell ui., hogy a képviselő jogosítványai semmilyen más feltételnek vagy korlátozásnak nincsenek alávetve, mint amelyek magából az igazolásból kiténik. Az EKI-t kiállító tagállami hatóságoknak ezért a lehető legnagyobb gondossággal kell majd eljárnia a képviselő jogosítványaira vonatkozó korlátozásoknak és feltételeknek az igazolásban való pontos feltüntetése kapcsán. Az ilyen feltételek, illetve korlátozások eredhetnek akár törvényből, akár a kirendelő határozatból vagy éppen a képviselt személy előzetes jognyilatkozatából²⁷. Azok igencsak sokféle természetűek lehetnek; ide tartoznak különösen a képviselő tevékenysége feletti hatósági felügyelettel, számadási kötelezettséggel kapcsolatos korlátozások, illetve azok, amelyek szerint a képviselő által a megkötni kívánt bizonyos jogügyletek érvényessége bíróság vagy gyámhatóság előzetes jóváhagyásától²⁸ vagy éppen magának a képviselt nagykorú személynek a beleegyezésétől függ.

Az igazoláshoz fűződő másik fontos joghatás a *jóhiszemű harmadik személyeket védő közbizalmi hatás* (Drittschutzwirkung, bona fide protection)²⁹. Eszerint azt a személyt, aki az érvényes EKI-ben igazolt képviselővel jogviszonyba kerül, úgy kell tekinteni, mint aki a képviseletre valóban jogosult személlyel köt jogügyletet³⁰. A harmadik személy tehát, aki az EKI-ben igazolt adatokban bízva jár el, egyfelől kötelelem-megszüntető hatállyal nyújthat teljesítést az igazolt képviselő részére (pl. ha az érintett felnőttkorút megillető követelést teljesít), másfelől *védelmet élvez a jogszerzése tekintetében* (pl. ha a képviselő elidegeníti harmadik személy részére a képviselt felnőttkorú személy vagyontárgyát), akkor is, ha utóbb derül ki, hogy az EKI-ben a kiállító hatóság nem helytállóan tüntette fel a képviselő jogosítványainak terjedelmét, illetve annak korlátait vagy feltételeit.

26 Ld. a Tervezet 40. cikk (2) bekezdését; vö.: EuÖR. 69. cikk (2) bekezdés.

27 A magyar jogban ld. pl. a Ptk. 2:39. § (2) bekezdés c) pontját, amely biztosítja az előzetes jognyilatkozatot tevő személy önrendelkezését az általa gondnokként nevezett személy mozgásterének, intézkedési lehetőségeinek meghatározása tekintetében.

28 A magyar jogban ld. pl. a Ptk. 2:23. §-át, vagy a német jogban a BGB 1829. §-át és 1848-1854. §-ait a gondozó (Betreuer) bizonyos jognyilatkozatainak bírósági jóváhagyáshoz kötöttségéről.

29 Ld. a Tervezet 40. cikk (3) bekezdését; vö.: EuÖR. 69. cikk (3)-(4) bekezdés.

30 Ez a jogvédő hatás nem áll be, ha a harmadik személynek tudomása van arról, hogy az igazolás tartalma nem pontos, avagy súlyos gondatlanságból nincs tudomása arról.

E joghatásokat az EKI valamennyi tagállamban mindennemű külön eljárás szükségessége nélkül ipso iure fejt ki³¹. Az egységes és autonóm (nemzeti jogoktól független) joghatásainál fogva az EKI intézménye a tagállamokat lényegében külföldön létrejött *bizonyos jogi helyzet* (a gondnokok, illetve más fajtájú felnőtt-képviselők jogállása és annak terjedelme) *elismerésére* kötelezi (Rechtslageanerkennung), hasonlóan az EÖB intézményéhez³²; a cél ui. az, hogy biztosítva legyen a *képviselő jogi státuszának kontinuitása*³³, illetve annak zavartalan gyakorlása más tagállamban. Felhasználása különösen olyan esetekben válhat szükségessé, amikor az érintett felnőttkorú személy más tagállamban feltehetően vagyona miatt kell rendelkezni, vagy ő más tagállamban szorul egészségügyi ellátásra, avagy tartózkodási helye kerül át más tagállamba (pl. ottani gondozóintézményben történő elhelyezése folytán), és a képviselőnek e jogviszonyok tekintetében kell nyilatkozatokat tennie.

Az EKI intézménye nem előzmények nélküli. Maga a 2000. évi Hágai Egyezmény 38. cikke is kimondja, hogy a részes államok kérelemre nemzetközi igazolást adhatnak ki az érintett felnőttkorú személyének vagy vagyonának védelmével megbízott részére, feltüntetve annak pontos jogállását és jogosultságait³⁴. Az egyezmény szerinti szabályozás kimunkáltsága azonban messze nem éri el a Tervezet szerinti EKI szintjét; az egyezmény ráadásul eleve nem is kötelezi a részes államokat az ilyen igazolás kibocsátására³⁵.

Az EKI kibocsátására *egységes formanyomtatványon* kell majd sort keríteni³⁶. Annak eredeti példánya – ismét csak az EÖB-höz hasonlóan – a kiállító hatóság őrzetében marad, és a kérelmező arról hiteles másolatot kaphat kézhez, akár ismételt is³⁷. Fontos különbség azonban az EÖB-höz képest, hogy az EKI esetében maga az eredeti igazolás is korlátozott (alapesetben egyéves) érvényességi idejű³⁸. Ha tehát annak érvényességi ideje lejárt, a képviselőnek szükség esetén újabb és újabb eljárásokban kell kérelmeznie annak ismételt kibocsátását; ez a korlátozás jogbiztonsági szempontokat tart szem előtt³⁹. A rugalmasságot

31 Ld. a Tervezet 40. cikk (1) bekezdését; vö.: EuÖR. 69. cikk (1) bekezdés.

32 *Szöcs Tibor*; A hagyatéki vagyon az európai öröklési rendelet szabályrendszerében. Doktori értekezés. Közjegyzői Akadémia Kiadó, Budapest, 2023, 325. o.

33 Részletesebben e témáról ld. *Szabados Tamás*, A jogi státusz elismerése a magyar nemzetközi magánjogban. Nemzetközi Magánjogi Évkönyv 2022/1. 40-56. o.

34 A Hágai Egyezmény 38. cikkében hivatkozott nemzetközi igazolás formanyomtatványa nem képezi az egyezmény mellékletét, azt (a későbbi esetleges átdolgozásokat megkönnyítendő) Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia Állandó Hivatala dolgozta ki, ld. <https://n9.cl/v5ghz>.

35 Lagarde Paul: 2000. január 13-i egyezmény a felnőttek nemzetközi védelméről. Magyarázó jelentés. Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia Állandó Hivatala. Hága, 2017, 92. o.

36 Ld. a Tervezethez csatolt III. formanyomtatványt.

37 Ld. a Tervezet 41. cikkét; vö.: EuÖR. 70. cikk.

38 Ld. a Tervezet 38. cikk (9) bekezdését.

39 Az időbeli korlátozás célja a Tervezet (40) preambulum-bekezdése szerint az, hogy a kiállító hatóság rendszeresen ellenőrizhesse, hogy „az érintett felnőttel kapcsolatos jogi helyzet nem változott-e” (pl. nem vonták-e vissza a képviselési jogkört).

szolgálja ugyanakkor az a szabály, hogy kiállító hatóság az EKI érvényességét ennél akár hosszabb időtartamban is megszabhatja, figyelembe véve különösen a „védelem jellegét és várható időtartamát”.

A formanyomtatvány központi jelentőségű részét képezik azok a rovatok⁴⁰, amelyekben a kiállító hatóságnak a képviselőt megillető *jogosítványok pontos terjedelmét* kell igazolnia. Etekintetben az EKI formanyomtatványa szerkezeti felépítését tekintve leginkább az EÖB-nek ahhoz a típusához hasonlít, amely a végrendeleti végrehajtók, illetve hagyatéki vagyonekezelők jogállásának és jogosítványainak igazolására szolgál⁴¹. Annak érdekében, hogy a képviselőt megillető egyes jogosítványok, illetve azok terjedelme és korlátai kellően pontosan feltüntethetők legyenek, az EKI 7. pontja rendkívüli aprólékossággal sorolja fel a lehetséges jogosítványokat, és a kiállító hatóságnak kell bejelölnie azok közül a képviselőt ténylegesen megilletőket. A jobb áttekinthetőséget szem előtt tartva a 7. pont a képviselőt megillető jogosítványokat külön-külön tünteti fel a képviselt személy *életviszonyainak egyes szegmensei tekintetében* (a képviselt személy vagyonával, az egészségügyi ellátásával, a lakó- vagy tartózkodási helyének meghatározásával kapcsolatban).

A hazai hagyatéki eljárásokban nemegyszer fordul elő, hogy az örökösként érdekelt valamelyike külföldön él, és részére (előrehaladott életkora vagy szellemi fogyatkozása miatt) külföldi eljárásban rendeltek olyan képviselőt (pl. gondnok, felnőttképviseelő, támogató stb.), aki a nevében jogcselekmények végzésére jogosult. Már csak emiatt is külön üdvözlendő, hogy az EKI 7. pontja egy külön alpontba (7.2.1.3. pont) foglaltan tartalmazza az arra vonatkozó információkat, hogy a képviselő az *örökléssel kapcsolatos jognyilatkozatok* tekintetében milyen mozgástérrel rendelkezik. A Tervezet elfogadása esetén így a majdani EKI reményeim szerint jelentősen megkönnyíti majd a külföldi örökösként érdekelt képviselőiként fellépő személyek e jogállásának és az örökség visszautasításával, osztályos egyezség, illetve átruházási egyezség megkötésével kapcsolatos jogosítványainak igazolását.

40 Ld. a III. melléklet 7. pontját, illetve egyes alpontjait (a végleges rendelet elfogadásáig a számozás még változhat).

41 Az EÖB-nek az EuÖR. 63. cikk (2) bekezdés c) pontja szerinti típusa. Ld. az EÖB VI. mellékletét.

Beth Din a Kúria előtt – A rabbinikus bírósági határozatok megítélése és a közigazgatási perindítási jog relativizálása a magyar állami jogszolgáltatásban

A tanulmány az ortodox zsidóság életében felmerülő egyes kérdések tekintetében kizárólagosan alkalmazandó rabbinikus bíróság (Beth Din) szerepét vizsgálja. Bemutatja a bíróság ítélkezési tevékenységének alapját, hatáskörét, működését, valamint az állami igazátszolgáltatásba való beágyazottságát, majd külön vizsgálja a hazai viszonyokat. A tanulmány egy konkrét jogesetet is megvizsgál, mely leképezi a hazai gyakorlatot e körben és ebből von le következtetéseket az belső egyházi jog és a világi jog, valamint az állami igazságszolgáltatás viszonyára.

Tárgyszavak:

rabbinikus bíróság (Beth Din), ortodox jog, egyházjog, perindítási jog, joggyakorlat,

This study examines the role of the rabbinical court (Beth Din), which has exclusive jurisdiction over certain issues arising in the life of Orthodox Jewry. It presents the basis, jurisdiction and functioning of the court's adjudicative activities, as well as its integration into the state administration of justice and then examines the situation in Hungary. The study also examines a specific legal case that reflects domestic practice in this area and draws conclusions about the relationship between internal church law, secular law and the state administration of justice.

Keywords:

rabbinical court (Beth Din), Orthodox law, church law, standing to sue, legal practice

Tóth Ádámnak, a kultúra, a világra-nyitottság, a történelmi tudatosság, a kulturális tartalommal átszőtt tényleges és folyamatosan fejlesztett idegennyelv-tudás, és az általa oly hosszú időn át fáradtságot nem ismerő módon képviselt hivatásrend iránt elkötelezett barátnak.

A rabbinikus bíróság (Beth Din) szerepe az orthodox izraelita igazságszolgáltatásban

A világ orthodox zsidóságának életében, nem utolsó sorban személyállapoti, öröklési, vallási szervezeti és hitéleti összefüggésben felmerülő jogviták eldöntése terén a rabbinikus bíróságok – kizárólagos eljárási jogosultságuk és az azt felerősítő, az állami igazságszolgáltatáshoz fordulást kifejezetten tiltó szabály¹ okán – kiemelt szerepet játszanak. Az említett jogterületek mellett különösen is az egyes autonóm orthodox közösségek belső, szervezeti jogvitás ügyeiben a saját rabbijaiké, illetve rabbinikus bíróságaiké a döntő szó. Az orthodox zsidó irányzatokat egyebek mellett éppen a rabbik zsidó vallásjogban [*halakha*] való jártassága, döntnöki-bírói szerepe és rabbinikus bíróságaik igazságszolgáltatási súlya különbözteti meg a nem-orthodox irányzatoktól. Az orthodox közösségek életében – különösen egy-egy olyan államban, ahol az ottani történelmi meghatározottság okán a közösség tagjai kis számban vannak jelen – nem példa nélküli ugyanakkor az sem, ha egy hitközségben átmenetileg nincs megfelelő jártasságú rabbi vagy rabbinikus bíróság. Ilyen esetben az adott hitközség illetőleg annak a jogvitában érintett tagjai maguk dönthetik el, hogy milyen, vallási identitásuknak megfelelő, külső – gyakran máshol, államhatárok szempontjából külföldön székelő – rabbinikus bírósághoz fordulnak jogszolgáltatásért.² Az utóbbi években visszatérően ez volt a helyzet a Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség (MAOIH) életében, így a jelen tanulmányban példaként tárgyalt ügy alapjául fekvő egyházi szervezeti jogvitában is.

A rabbinikus bíróságok ítélkezésének alapja a talmudi hagyomány és a későbbi rabbinikus kódex-irodalom, így mindenekelőtt a Shulchan Arukh kódex Choshen Mishpat része, ennek kommentátorai, valamint a máig művelt és folyamatosan szervesülő esetjogi irodalom. A világon mindenhol ugyanezen kiterjedt kódex- és precedens-jogi forrásanyag alapján ítélkeznek a rabbik, illetve rabbinikus bíróságok, ám ezen források használatában és értelmezésében nagy önállósággal járnak el.³

- 1 Shulchan Arukh, Choshen Mishpat 26.1. (And whosoever appears for trial before them is considered a wicked person and is as though he blasphemed, reproached and rebelled against the Law of Moses.)
- 2 A legjelentősebb ilyen, az orthodox vallási irányzatok körében kiemelt tekintélynek örvendő és ennek megfelelően kiemelt ítélkezési vonzeróval rendelkező *beth din* a jeruzsálemi székhelyű Ha-Eda ha-Haredit, amely az itt tárgyalandó ügyben is szerepet kapott.
- 3 A tényleges, érvényesülő joggyakorlatról lényegében elsőkézből csak a beth din-ekben eljáró rabbikkal való beszélgetés képes tájékoztatást adni, ahogyan az a jelen tárgyalt ügyben való peres képviselő ellátása érdekében a szerző részéről szükségszerűvé vált. A rabbinikus autoritás és jogszolgáltatás publikált alapelveiről lásd pl. *Menachem Elon*, *Jewish Law; History, Sources, Principles*. 4. kiad. Philadelphia – Jerusalem, 1994., kül. vol. 1, 240-272: "The Prerogatives of the Halakhic Authorities".

A Beth Din hatásköre és működése

Napjainkban a rabbinikus bíróság legfontosabb hatásköre a státuszügyekkel kapcsolatos jogviták elbírálása (házasságkötés, válás, betérés). Így például Izraelben⁴ a rabbinikus bíróságoknak kizárólagos hatásköre van a házasságkötés és a válás területén az állami jogszolgáltatási rendszerben. Az ilyen természetű ügyekben gyakran az érdekelt felek döntenek el, hogy mely rabbinikus bírósághoz fordulnak.

Más jogterületeken a rabbinikus bíróságok működése számos hasonlóságot mutat a magánjogi választottbíróságokéval. Így az angolszás jogrendszerekben, például az Egyesült Állomokban és az Egyesült Királyságban, a rabbinikus bíróságok által magánjogi jogvitában meghozott határozatokat az állam elismeri, azok a kereskedelmi választottbírósági határozatokhoz hasonló módon elismerendők és végrehajthatóak állami kényszerrel. Az állami elismerési és végrehajtási ill. jogsegélyi rezsim tartalmától függetlenül igaz azonban az, hogy a rabbinikus bíróságok által meghozott ítéletek a vallási hitközségek, s azok tagjai számára a vallási tradíció által magától értetődővé tett kötőerővel rendelkeznek. Ezen túlmenően ez a kötőerő minden további nélkül egybe is eshet egy adott állam perjogi szabályozója által statuált jogerő-hatással. Ha ugyanis egy adott ország választottbírósági joga szerinti feltételek teljesülnek, akkor valamely kontinentális (civiljogi hagyományon alapuló) országban működő Beth Din-ek is minden további nélkül minősülhetnek választottbírósági tanácsoknak, határozataik pedig választottbírósági ítéleteknek. Ilyen feltétel mindenekelőtt a választottbírósági megállapodás megléte (mely lehet alapszabályi rendelkezés is ill. létre jöhet egyedi – akár explicit, akár konkludens – alávetéssel is⁵), valamint a jogvita tárgyának objektív arbitrabilitása,⁶ mely az UNCITRAL Mintatörvényét követő országokban, így Magyarországon a választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény generálklauzulája alapján széles körben megállapítható. A Vbt. szerinti feltételek teljesülése esetén nincs akadálya annak, hogy egy Beth Din

4 The Rabbinical Courts (www.gov.il) : „*The Rabbinical Courts are part of the Israeli judiciary and mainly handle issues relating to divorce, property, visitation rights of children, wills and inheritances, approval of Jewish status and conversion. There are 12 regional rabbinical courts across the country, with the Great Court, in Jerusalem acting as an appellate court. The President of the Great Rabbinical Court, heads the rabbinical court system and serves as chief rabbi of Israel.*” (letöltve 2025. október 13. napján)

5 Vbt. 8. §, valamint Ptk. 3:87. §, 3:92. § (2) bek. és 3:330. §.

6 Vö. – a magyar Vbt.-vel azonos módszerrel szintén az UNCITRAL Mintatörvényét átvevő, tehát a magyar Vbt.-vel lényegét tekintve azonos – német választottbírósági jog vonatkozásában a vallási bírósági ítélkezés kapcsán Lorenz Krämer, *Möglichkeiten und Grenzen der Rechtswahl in Schiedsverfahren in Deutschland*. Baden-Baden, Nomos, 2022, 246-247. o.

eseti választottbírósnak minősüljön és ezzel határozatai ugyanolyan hatállyal rendelkezzenek, mint az állami bírósági res iudicata.⁷

A rabbinikus bíróságok jelentőségét végül, a bemutatott állami igazságszolgáltatási beágyazódásuk lehetősége mellett, a fentebb nevezett – így egyebek mellett a szervezeti jellegű – jogvitákbeli kizárólagos eljárási jogosultságuk húzza alá. A zsidó vallási törvényeknek megfelelően a zsidó vallású emberek ill. közösségek e jogvitáik eldöntése céljából kötelezően a rabbinikus bíróságokhoz kell, hogy forduljanak. A Shulchan Aruch, Choshen Mishpat, 26:1 már idézett rendelkezése alapján ugyanis a hatáskörük által átfogott ügyekben tilos az állami bírósághoz való fordulás.⁸ E kizárólagosság – állami bírósági döntvény által is megerősített módon – csak rendkívül szűk körben enged kivételt, lényegében csak önfenntartása érdekében, amikor az állami igazságszolgáltatás igénybevétele éppen a rabbinikus igazságszolgáltatás tényleges működésének fenntartása céljából válik szükségessé.⁹

A magyarországi orthodox zsidóság rabbinikus igazságszolgáltatási helyzete

A MAOIH jelenleg hatályos Alapszabálya nem tartalmaz külön részletes rendelkezést a rabbinikus bíróságról. Ez ugyanakkor korántsem jelenti azt, hogy a magyar orthodoxia szervezeti jogvitáit ne rabbinikus úton kellene intézni, hiszen a fentebb idézett kizárólagosság nem egy adott ország közösségének részletszabályaiból, hanem a vallástörvényből, a talmudi hagyományból és konkrétan az idézett Shulchan Aruch szabályból következik. A kizárólagos eljárási jogosultság ilyen esetben az érintett közösség ill. az érintett tagok által az adott

- 7 Vbtv. 53. § (1) bek. Kiemelendő ebben az összefüggésben, hogy a magyar jog alapján sem feltétel, hogy a választottbírósnak valamely állam nemzeti joga alapján döntsön, és az sem szükséges, hogy valamely állam jogának valamennyi szabályát alkalmazzák – a felek szabadon megállapodhatnak egyéb szabályokban is. A jogvitát a felek által választott jog alapján kell eldönteni, sőt, akár valamely anyagi jog szabályainak alkalmazása nélkül, méltányosság alapján is hozható döntés. Továbbá már itt előre bocsátandó, a Ptk. 3:92. § (2) bekezdésében definiált társasági jogi jogviták is szükségszerűen a Vbt. törvény 3. § (1) bek. 1. és 7. pontja szerinti kereskedelmi jogvitának minősülnek, ahogy a Ptk. 3:87. §-a szerinti egyesületi jogviták és a Ptk. 3:330. §-a szerinti szövetkezeti jogviták is. Ennek megfelelően, tekintettel arra, hogy a Ptk. (ill. annak jogi személyekre vonatkozó rendelkezései) a bevett egyházakra vonatkozó háttérjogszabály [3:3. § (2) bekezdése és az Ehtv. 11/A. § a) pont aa) alpontja], analóg módon a bevett egyházzal kapcsolatos jogviták is arbitrábilisak.
- 8 Ehhez lásd pl. *Rabbi Yaacov Feit*, The Prohibition Against Going to Secular Courts. The Journal of the Beth Din of America. 2012. 1. szám 31. o.
- 9 Ld. Így a német bírósági gyakorlatból a Münchener Közigazgatási Bíróság 2008.7.10-i végzését: Amikor állami érdekek jelentős mértékben érintettek, illetve amikor a vallási közösség a vita eldöntésére nyitva álló saját lehetőségeinek kimerítése után rá van utalva az állami bíróságokra annak érdekében, hogy a feladatait továbbra is zavartalanul elláthassa. *VG München Beschl. v. 10.7.2008* – für M 22 E 08.3289, BeckRS 2008, 45720.

jogvítás esetben felhívott rabbinál ill. rabbinikus bíróságnál rögzül. A kizárólagos rabbinikus eljárás jogosultság továbbá következik a magyar közösség első, még 1875-ből származó Alapszabályából, annak jogvitarendezési klauzulájának továbbéléséből is az alábbiak szerint.

Valamennyi egyház a saját szervezeti felépítését, döntéshozatali mechanizmusát, rítusát az általa elfogadott hitelvekre vezeti vissza. Maga a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény (Ehtv.) 8. § (2) bekezdése is belső szabálynak a „*vallási közösség hitelveit, belső törvényét, alapszabályát, szervezeti és működési szabályzatát vagy azoknak megfelelő más szabályzatát*” tekinti. Ide tartoznak tehát kifejezetten a hitelvek, belső törvények is. Sem az Alaptörvény, sem az Ehtv. nem állít fel kötelező írásbeliségi, illetve alapszabályba foglalásra vonatkozó követelményt. A jogszabályok nem zárják ki olyan belső szervezeti szabály megalkotását és érvényesülését, amely ugyan nem szerepel az alapszabályban, adott esetben nincs írásba foglalva, azonban egyértelműen a vallási közösség tagjainak konszenzusán alapul, és amelyet – jelen esetben több, mint egy évszázada érvényesülő – irányadó szabálynak tekintenek. A jogvíták rendezésére vonatkozó, a rabbinikus bíróságok eljárását megalapozó belső szabály írott formában történő ill. alapszabályba foglalt fennállását megkövetelő szabály felállítása szembe menne ezzel az autonómiával. A rabbinikus bírósági hatáskör szervezeti jogvítában tehát írásbeliség (konkrét írásbeli egyedi alávetés vagy alapszabály/statútum-beli rendelkezés) hiányában is fennáll olyan belső szabályként, amely kizárja az állami hatóságok, illetve bíróságok felülvizsgálatát, illetve az állami kényszer alkalmazását egyházi szervezeti jogvíták esetében. Egy kifejezetten világi és paternalisztikus-etatista szemlélet vezethetne a jogalkalmazásban csak az írásbeliség követelményének bevezetéséhez. Egy ilyen követelmény nem véletlenül nem is szerepel és nem is következik az Ehtv. 8. § (2) bekezdéséből, ennél fogva az írásbeliség előírása (ahogyan egy választottbírósági kikötés esetén is) *contra legem* lenne, végül pedig az itt tárgyalt összefüggésben nem utolsó sorban ellentmondana a jog fogalmának az állam és az egyház elkülönült működésében gyökerező differenciált kezelési igényének, mint felülrendelt felismerésnek.¹⁰ E felismerésnek mellesleg éppen az évezredek zsidó vallásjog értelmezése kapcsán kell a legintenzívebben oda vezetnie, hogy az állami jogalkalmazó tartózkodik

10 Vö. pl. *Oswald Spengler*, *Der Untergang des Abendlandes*, Beck'sche Verlagsbuchhandlung. München, C.H. Beck, 1923. (Viertes Kapitel, Der Staat, II.6. Staat und Geschichte): „Recht ist die *gewollte* Form des Daseins, gleichviel ob sie gefühlsmäßig und triebhaft anerkannt – ungeschriebenes Recht, Gewohnheitsrecht, *equity* – oder durch Nachdenken abgezogen, vertieft und in ein System gebracht worden ist – *Gesetz*. Das sind zweierlei Rechtsstatsachen von zeithafter Symbolik, zwei Arten von Sorge, Vorsorge, Fürsorge [...]: das Recht der Väter, der Tradition, das verbrieft, ererbte, gewachsene, bewährte Recht, das heilig ist, weil es von je war, aus Erfahrung des Blutes stammend [...], und das erdachte, entworfenere Vernunft-, Natur- und allgemeine Menschenrecht, aus Nachdenken hervorgegangen und deshalb der Mathematik verwandt [...].

a saját szabályozási paradigmáinak (így az írásbeliség követelményének) a vallási közösség jogára történő alapvetéskénti kivetítésétől, már ha belegondolunk abba a történeti ténybe, hogy a zsidó közösség „jogrendszere” a Krisztus utáni 70. év óta soha többé nem működött állami keretek között, és ezen az itt releváns vallási jog szempontjából Izrael állam 1948-as megalakulása sem változtatott.¹¹

A logikai zártság kedvéért mindazonáltal kiemelendő, hogy még ha – meg nem engedve – el is fogadnánk az írásbeliség követelményét, abban az esetben is arra jutnánk, hogy a magyar orthodox közösségnek volt és van olyan belső írott szabálya, amely alapján csak a Beth Din járhat el szervezeti jellegű jogvitás ügyében. Ilyen írott szabály ugyanis a Shulchan Aruch idézett szabályán túl konkrétan is a MAOIH első, 1875-ben megalkotott Alapszabályának¹² 50. §-a szerinti konkrét „örökkévalósági klauzula”, és a szintén akként olvasandó 49.§-a: A MAOIH jogelődjének – amely a zsidó egyházak II. Világháború után az állam által egy szervezetbe történő tömörítését megelőzően Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség néven folytatta tevékenységét – Alapszabálya a kezdetektől fogva rendelkezett ugyanis arról, hogy a felekezeti jogvitákra a hitközség (rabbinikus) bíróságának van hatásköre és illetékessége. Az annak idején még gót betűvel, német nyelven elfogadott Alapszabály 41. §-a tartalmazta a „Schiedsgericht” („választott bíróság”) eljárását. Ehhez kapcsolódóan pedig az 1875-ös Alapszabály 50. §-a tartalmazott egy – a német Alaptörvényből jól ismert, az államszervezetet és az alapvető jogokat kőbe véső¹³ – örökkévalósági klauzulát („Ewigkeitsklausel”), amelynek értelmében a hitközség szervezeti alapját képező §-ok – így különösen a rabbinikus bíróság hatáskörére és illetékességére vonatkozó rendelkezések –, minden időkre módosíthatatlanok, azaz e §-okat a későbbiekben nem lehet megváltoztatni vagy hatályon kívül helyezni.¹⁴ Az érintett rendelkezés tehát örökké – azaz jelenleg is – alkalmazandó, és azt a későbbi alapszabályok sem helyezhették hatályon kívül. Ezt a végeredményt erősíti a 49.

11 Ld. így és bővebben: *Szathmáry Béla*, Magyar egyházjog. Századvég, Budapest, 2004. 385. o. [továbbiakban: *Szathmáry*, Egyházjog]

12 A Budapesti Autonóm Zsidó Hitközség Alapszabályai. Specialstatut der autonomen orthodox-jüdischen Religionsgemeinde zu Budapest. Budapest, 1875. Druck von Ignatz Laufer, Hochstraße 13. Eredeti forrás a MAOIH Kazinczy utcai levéltárában, a szerző ez alkalomból is köszönetet mond *Lóczy Tamás* levéltáros úrnak a források felkutatásában nyújtott segítségéért, valamint a szerző által közölte és a misztikus Lindhorst levéltáros között vont párhuzammal szembeni nagyvonalúan elnéző hozzáállásáért. Beszélgetésünket itt tovább gombolyítva: míg Wagner az általában hajnalokig tartó E.T.W.(A.) Hoffmann-felolvasások alkalmával a fiatal Nietzsche-re osztotta Studiosus Anselmus szerepét, addig következetesen maga vállalta az Archivar Lindhorst-szerepét. Később a – külső életbeli – szakításukhoz nem utolsó sorban a zsidósághoz való viszonyukban fennálló, Nietzsche által kibékíthetetlennek megélt különbség vezetett. Vö. ehhez a valaha született egyik legemelkedettebb és legfelemelőbb elemzést: *Richard Maximilian Lonsbach*, Friedrich Nietzsche und die Juden – Ein Versuch. Bermann-Fischer Verlag, Stockholm, 1939. 43-47. o.

13 § 79 Abs. 3 Grundgesetz: „Eine Änderung dieses Grundgesetzes, durch welche die Gliederung des Bundes in Länder, die grundsätzliche Mitwirkung der Länder bei der Gesetzgebung oder die in den Artikeln 1 und 20 niedergelegten Grundsätze berührt werden, ist unzulässig.”

14 50. §: „Jene §§-en welche die religiöse Konstituierungsgrundlage der Gemeinde bilden [...], sind für alle Zeiten unabänderlich.”

§ is, amely a vallási közösség minden, hangsúlyosan még a csak adminisztrációs jellegű („ügyvezetési természetű”) kérdéseiben is feltétlen és derogálhatatlan érvényesülést követel a Shulchan Aruch-nak, értelemszerűen ideértve annak kizárólagos beth din eljárási jogosultságra vonatkozó szabályát.¹⁵ Ennélfogva nincsen szükség a respektíve hatályban lévő (legutóbbi „egységes szerkezetű”) alapszabály kifejezett írásbeli rendelkezésére ahhoz, hogy a Beth Din eljárhasson a hitközségi ügyekben, ahhoz elegendő az 1875-ös alapszabály felhatalmazása is. Az 1875-ös alapszabály rabbinikus bíróság hatáskörére és megváltoztathatatlan-sága tekintetében hivatkozott rendelkezését az 1932-ben és az 1945-ben elfogadott alapszabályok 55. § és 63. §-ai kifejezetten tartalmazták egyébként egészen az 1950-es állami szabályozásáig.

Ezt, a vallási közösség számára egyértelmű és korábban nem megkérdőjelezett vallási-eljárásjogi helyzetet és ezzel a rabbinikus bíróságok kizárólagos eljárási jogosultságát relativizálta el egy friss, 2024 és 2025 évek folyamán meghozott döntés-sorozatában a magyar közigazgatás és az állami bírósági igazságszolgáltatás – nem kis meglepetést okozva a bevett egyház tagjainak és a nemzetközi orthodox közösségnek egyaránt. Történt ugyanis, hogy az alábbiakban ismertetendő eljárás tárgyában született ugyan több, tartalmilag irányadó rabbinikus bírósági határozat, azokat azonban sem az ügyben eljáró központi közigazgatási szerv, sem pedig az utóbbi jogorvoslati fórumaként eljáró közigazgatási bíróság nem ismerte el. Az ilyenformán a *beth din* döntésekkel összeegyeztethetetlen tartalommal hatályban maradt, az egyház belső, szervezeti kérdésében tartalmi döntést hordozó közigazgatási határozat bírósági úton való orvosolhatatlanságát egy utolsó lépésben végül a legfőbb magyar állami bírói szerv biztosította be azzal, hogy szűkítő jogértelmezéssel tagadta a közigazgatási eljárásban ügyfélként szereplő fél közigazgatási perindítási jogosultságát.

A tartalmi jogvita a hatóság és a törvényszék előtt

2023. februárjában a MAOIH nyilvántartott adatainak módosítása iránti változásbejegyzési kérelem érkezett a Miniszterelnökséghez, illetőleg az annak szervezeti egységén, az Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért Felelős Államtitkárságon keresztül e hatáskörét gyakorló, az egyházakkal való kapcsolattar-

15 49. §: „Jenen §§-en dieses Statuts, welche rein administrativer Natur sind, können [...] modifiziert werden, doch nur in der Weise, daß die Modificationen weder mit den Bestimmungen des Landesorganisationsstatuts, des Schulchan Aruch, noch mit den bestehenden Landesgesetzen collidieren.”

tás koordinációjáért felelős miniszterhez.¹⁶ A kérelmező kérte, hogy a MAOIH képviselőjeként akkor még bejegyzett elnököt és főtitkárt a miniszter törölje az általa vezetett Bevett Egyházak Nyilvántartásból, és egyidejűleg a kérelmezőt, mint újonnan megválasztott elnököt és az általa nevezett további személyt, mint újonnan megválasztott főtitkárt jegyezze be. Az akkor még bejegyzett elnök nyilatkozatban jelezte, hogy a változásbejegyzési kérelem alapjául benyújtott hitközségi közgyűlési határozatok érvénytelenek, ezért kérte, hogy a miniszter utasítsa el a változásbejegyzési kérelmet. Érvénytelenségi állításának megalapozásául arra hivatkozott, hogy a közgyűlési határozatokat, és az azok meghozatalához vezető közgyűléseket az Antwerpeni Beth Din, majd pedig a fentebb már említett Jeruzsálemi Beth Din a vallástörvénnyel ellentétesnek minősítette, konkrétan előzetesen az érintett közgyűlés megtartását megtiltotta, majd az ennek ellenére – a megelőző néhány hónapban szabálytalanul beléptetett személyek többségi szavazatával – meghozott határozatok végrehajtását megtiltotta és egyben felfüggesztette addig, amíg a szervezeti vitában érintett felek nem szereznek be újabb *beth din* döntést az immár felállt helyzet jogszerűségének tisztázására. A miniszter egyházi nyilvántartási hatáskörének gyakorlása során az ügyben eljáró államtitkárság ezt követően tájékoztatta a kérelmezőt (az állítólagos új elnököt) és az akkor még bejegyzett elnököt, hogy utóbbit ellenérdekű ügyfélként kezeli és az ellenérdekű ügyfél nyilatkozata, valamint az Ákr. 43. §-a alapján a sommás eljárásról áttér a teljes eljárásra. Ezzel ez a regiszter-típusú eljárás atipikus – de az államtitkárság által helyesen meghatározott – módon egy kétoldalú, kontradiktórius közigazgatási eljárássá alakult át, amelyben a kérelmező pretendens új elnök mellett az akkor még bejegyzett elnök egyaránt formálisan is nevezett ügyféli pozícióban járt el. Az ügyfelek iratváltásait követően a tárgyalás több teljes napot vett igénybe, amely során a hatóság mind az ügyfelek személyes nyilatkozatait, mind a jogi képviselők előadásait alapján részletesen és érdeklődéssel belebocsátkozott a rabbinikus bíróságok eljárásának megismerésébe és értékelésébe. Mindazonáltal ez a megismerési folyamat az ügyféli és jogi képviselői nyilatkozatokra, valamint az antwerpeni és a jeruzsálemi Beth Din határozatok hivatalos fordításának megismerésére korlátozódott, és az ellenérdekű félként eljáró, akkor még bejegyzett elnök által indítványozott számos szakértői és tanúbizonyítási indítvány elutasításra került. Így különösen nem került sor az említett *beth din*-ekben eljáró, az orthodoxiában nemzetközileg kiemelt elismerésnek örvendő rabbik meghallgatására sem. A jogvita középpontjában annak, a hatóság által végső soron ügyszakértőként kezelt kérdésnek a megítélése állt, hogy a *beth din* határozatok elismerendők-e a hatóság által akkor is, ha a MAOIH hatályos alapszabályában nem szerepel kifejezett írott rabbinikus

16 A Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 182/2022. (V. 24.) Korm. rendelet 48. § (1) bekezdés 1. pontja szerint ezt a hatáskört a miniszterelnök általános helyettese gyakorolja.

bírósági alávetési klauzula. Ez a kérdés jogszabályi beágyazottságban akként jelent meg, hogy a vallásszabadság érvényesülését, valamint az állam és egyház Alaptörvény VII. cikkében foglalt elkülönült működését ágazati jogszabályi szinten garantálni hivatott Ehtv. 8. § (2) bekezdésének¹⁷ tárgyi hatálya kiterjed-e az adott szervezeti jogvitában megvalósult rabbinikus eljárásra. Kérelmező szerint alapszabályi írásos kikötés hiányában nem volt az ügyben rabbinikus bírósági hatáskör, így a *beth din* határozatok nem érinthették az elnökké történt megválasztása érvényességét. Ezzel szemben az akkor még bejegyzett elnök a bevezető részben ismertetteknek megfelelően azzal érvelt, hogy az írásbeli alávetés nem előfeltétel a talmudi hagyomány által közvetített vallástörvény szerint, továbbá maga az idézett Schulchan Aruch-ban található kizárólagos eljárási jogosultság önmagában is megalapozza a rabbinikus hatáskört, valamint legalább az 1875-ös első alapszabály és az annak későbbi változatai által hordozott örökkévalósági klauzula mindenképpen elégséges a szervezeti jogvita *beth din* elé utaltságának és ezzel az állami tartalmi döntéshozatal kizártságának a bizonyítására. Végül arra az esetre, ha a hatóság mindezt nem fogadná el, állította, hogy a hitközség tagjai a két *beth din* határozat „szerint él” és azokat magára nézve kötelezőnek tekinti. A hatóságnál ez a felvetés láthatólag egy teljesen logikus és helyes irányú tárgyalás-vezetést eredményezett: Az érdemi tárgyalást figyelemre méltó módon a hatóság azzal, az ellenérdekelt ügyfélhez címzett kérdés-csomaggal zárta, hogy a hitközség tagjaival közlésre kerültek-e a *beth din* határozatok. Az ellenérdekű ügyfél akkor még bejegyzett elnök igennel válaszolta meg a kérdést, majd vállalta, hogy a közlés megtörténtét igazoló dokumentumokat (elektronikus kézbesítési visszaigazolásokat illetőleg a címzett tagok által szöveges email útján megküldött kézbesítés-visszaigazolásokat rövid határidőn belül csatolni fogja az eljárás anyagához. E vállalásának még a tárgyalás napján és részben az arra következő hajnalban eleget tett a hitközségi tagok kézbesítési – és nagyobb részt azzal együtt explicit tartalmi tudomásulvételt is dokumentáló – visszaigazolási nyújtásával. Ezen okirati bizonyítékok benyújtásával egyidejűleg kifejtette, hogy a visszaigazolások megfelelően alátámasztják a *beth din* eljárás hatóság által kérdésessé tett megfelelő eljárási garanciákkal ellátott voltát és tovább erősítik azt a jogi érvelést, mely szerint a rabbinikus hatáskör magától értetődő volt a hitközség tagjainak körében és az a fenti érvekkel összhangban külön írásos alapszabályi rendelkezése nélkül is fennáll – minden fentebb részletezett jogi érv elvetése esetén is legalább konkludens alávetés útján, mely utóbbi, írásbeliséget

17 Ehtv. 8. § (2) bek.: „A vallási közösség hitelvei, belső törvénye, alapszabálya, szervezeti és működési szabályzata vagy azoknak megfelelő más szabályzata (a továbbiakban együtt: belső szabály) alapján hozott határozat érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható, azt állami hatóság nem vizsgálhatja. A vallási közösség belső szabályon alapuló döntését állami szerv nem módosíthatja vagy bírálhatja felül, a jogszabályban nem szabályozott belső jogviszonyokból eredő jogviták elbírálására állami szervnek nincs hatásköre.”

nélkülöző forma az állami jogalkalmazónak mind polgári perbeli, mind választottbírói kontextusban jól ismertnek kell lennie.¹⁸

A hatóság az ezt követő ötödik napon az utóbb említett, saját maga által kommunikált módon kiemelt relevanciával kezelt és bekért bizonyítási eszközökről egyetlen szót sem ejtő határozatában elrendelte az akkor még bejegyzett elnök nyilvántartásból való törlését, valamint egy második lépésben a kérelmező személy új elnökként való bejegyzését (és ezzel együtt az általa nevezett új főtitkár bejegyzését is). Határozata indokolásának középpontjába azt helyezte, hogy a MAOIH esetében az explicit alapszabályi norma hiányában nem áll rendelkezésre a belső jogviták elbírálására vonatkozó egyházi belső szabályzat, ezért az állam és a vallási közösségek elkülönültségének garanciális szabálya e vonatkozásban nem érvényesül, az nem tehát nem abszolút. E belső szervezeti szabály – pontosabban annak adott szegmensére vonatkozó szabály – hiányában a határozat szerint nem jön létre az Ehtv. 8. § (2) bekezdése által védett jogi tárgy, amellyel szemben az állam hatóságai és bíróságai önkontrollt kell, hogy gyakoroljanak. Értelmezésében „*a jogalkotó tehát kifejezetten felkínálta a MAOIH számára is, hogy sajátos, az ortodox zsidó felekezetre jellemző, a felekezeti hagyományoknak megfelelő belső szabályokat alkosson, ezzel a lehetőséggel azonban a MAOIH - jogelődjei példájától eltérve - nem élt. Ily módon nincs olyan belső szabály, amely az állami vizsgálatnak kizárt tárgyat képezhetné.*” Mindezek alapján a hatóság végső soron megengedhetőnek ítélte a MAOIH belső szervezeti kérdéseibe való állami beavatkozást, ezért érdemben megvizsgálta a MAOIH tisztségviselőinek megválasztására vonatkozó belső szervezeti kérdéseket, a közgyűlések és az ott hozott határozatok „jogszerűségét”, valamint – mindezek implicit előfeltételeként, ám mindenfajta bizonyítás mellőzésével és csak a féli nyilatkozatokra hagyatkozva – magukat a rabbinikus bírósági döntéseket is, amelyek elismerését megtagadta és tartalmukat a nevezett okból figyelmen kívül hagyta. Összefoglalva, a minisztériumi változásbejegyzési eljárás így egy egyházi szervezeti jellegű jogvita tartalmi eldöntésével végződött, annak ellenére, hogy az ellenérdekelt ügyfél számos oldalról és érveléssel alátámasztva bemutatta, hogy a kizárólagos rabbinikus hatáskört az állam nem veheti át, főként úgy nem, hogy a hatáskör át- illetőleg elvételét a saját – a vallási közösségekre nem minden további nélkül átvihető – állami szabályozási modelljének, azon belül az írásbeliségnek az abszolutizálásával legitimálja.

Az ekként őt a nyilvántartásból törlő és az új elnököt és főtitkárt egyidejűleg bejegyző határozat jogsértő voltának megállapítása és megsemmisítése iránt az ellenérdekelt ügyfél (korábbi elnök, mostantól: felperes) közigazgatási pert indított, beteljesítve ezzel a hatóság azon, a minisztériumi tárgyalás végén

18 Vö. pl. Brüsszel-Ia Rendelet 26. cikk, Nmjtvt 91. §, UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration Art 7(5) és ennek megfelelően Vbtv. 8. § (4) bek.

a kifejezetten terjedelmes indokolás motivációjaként kommunikált jóslatát, miszerint valamelyik ügyfél bizonyosan közigazgatási pert indít majd. Felperes tehát immár a Kp. 89. § (1) bekezdés *a*) pontja és a 92. § (1) bekezdés *a*), *b*) és *d*) pontjai alapján kérte a bíróságtól a jogsértés megállapítása mellett a Miniszterelnökség, illetőleg későbbi, kizárólag a törvényszék által elrendelt perbeállítás okán a miniszter¹⁹ (mostantól: alperes) határozatának megsemmisítését, a Kp. 89. § (3) bekezdése alapján alperes **kötelezését** a közigazgatási cselekmény jogsértő következményének az elhárítására, így arra, hogy a bevett egyházak nyilvántartásában az eredeti állapotot állítsa helyre, végül pedig azonnali jogvédelem iránti kérelmet is előterjesztett a keresetlevéllel együtt a Kp. 50. § és 52. § alapján a jogellenes tartalmú bejegyzés foganatosításának megakadályozására. Ez utóbbi összefüggésben említést érdemel, hogy a keresetlevélhez és így az azonnali jogvédelmi kérelemhez felperes mellékelte a keresetindítás időpontjában fennálló nyilvántartás-állapotról felvett közjegyzői ténytanúsítványt, amely abban az időpillanatban még kizárólag a korábbi elnököt, felperest mutatta a MAOIH képviselőjeként.²⁰

A törvényszék a keresetet elutasította. Ítéletének indokolásában – dogmatikai beágyazottság tekintetében szép kidolgozottsággal – lényegileg megismételte az alperes határozatában foglaltakat. Maga is annak a körülménynek tulajdonított döntő jelentőséget, hogy „a hitközség *alapszabálya vagy más írott szabálya* nem tartalmaz olyan rendelkezést (alávetést), amely alapján az antwerpeni és a jeruzsálemi Beth Din joghatóságát és döntéseit elismerné.” Ilyen alávetésről szóló rendelkezés nélkül ezeket a döntéseket a bíróság megítélése szerint sem lehet a MAOIH belső szabályán alapuló döntésnek tekinteni. Egy szép intellektuális rezdüléssel – grammatikai szinten – felperes érvelését felperes ellen fordítja, midőn „kiegészítésként még rögzíti, hogy a felperes keresete részeként megalapozottnan hivatkozott az Ehtv. 8. § (2) bekezdésében foglaltakra, abban a tekintetben,

19 A legitimált alperesre vonatkozó – és a per és az azonnali jogvédelem elhúzóadására vezető – előzményi jogvita elemzésére itt terjedelmi okokból nem tudok kitérni, csak utalok arra, hogy az elsőfokú bíróság nyilvánvalóan a Korm. rendelettel és Kúria joggyakorlatával (ld különösen: Kúria Kpkf.IV.41.217/2021/2.) is ellentétesen rendelte alperesként perbe vonni magát a minisztert és a perből elbocsátani a Miniszterelnökséget, mint minisztériumot annak ellenére, hogy a Kúria gyakorlata az idézett határozat alapján egyértelműen az, hogy ha a miniszter nevében a kiadmányozási jogkört a helyettes államtitkár gyakorolja, akkor mint a jogvita tárgyát képező közigazgatási tevékenységet megvalósító szerv, a miniszter munkaszerveként működő minisztérium (esetünkben a Miniszterelnökség) a legitimált alperes.

20 Ha az ügy jogágakon átnyúló és komoly alapjogi jelentősége ezt nem tiltaná, akár *fun fact*-ként is említhető lenne az, hogy ez az ominózus közjegyzői ténytanúsítvány az eredeti célját nem töltötte ugyan be, mert a minisztérium a Kp. 52. § (2) bekezdése (amely szerint „a végrehajtás az azonnali jogvédelmi kérelemnek a végrehajtást foganatosító szerv tudomására jutásától annak elbírálásáig, de legkésőbb az elbírálásra nyitva álló határidő elteltéig nem foganatosítható”) ellenére az azonnali jogvédelmi kérelmet tartalmazó keresetindításról való tudomásszerzése után kevesebb, mint egy nappal foganatosította a változott adatok bejegyzését (végrehajtás *contra legem*), de arra elég volt, hogy ugyanazon egy napig visszatartsa a Kazinczy utcai zsinagógához és épületegyütteshez az azonnali birtokbalépés szándékával érkező, és már birtokháborítási ügyben egyúttal rendőrt hívó új – akkor még éppen nem bejegyzett – vezetést.

hogy vallási közösség belső szabályon alapuló döntését állami szerv nem módosíthatja vagy bírálhatja felül; az alperes ennek megfelelően nem bírálta felül a MAOIH azon alapszabályból való elhatározását, hogy nem veti alá magát az antwerpeni és a jeruzsálemi Beth Din döntéseinek, és ezeket a választottbíró-sági döntéseket nem vette figyelembe a saját döntéseinek meghozatalakor.” Ezt a grammatikai szintet meghaladó tartalmi érv ugyanakkor nem szerepel az ítélet indokolásában. Ehelyett – láthatólag a fentebb kifejtett tradicionális vallásjog és az állami jog közötti paradigmaticus különbséget ignorálva – a kodifikált állami jog szerkezetéből kiindulva és azt viszonyítási ponttá avatva újrafogalmazza a fentebb már bemutatott deficitekkel terhelt írásbeliség követelményét: „[...] e belső szabálynak megismerhetőnek, gyakorlatilag írottak is kell lennie ahhoz, hogy az állami szerv észlelhessen, hogy mely egyházi döntésekkel kapcsolatban nem rendelkezik hatáskörrel.“ Nem lehet egyetérteni ebben a körben a törvényszéknek az írásbeliség imperatív voltát tételező érvelésével, mikor a fentebb érintett szellemtörténeti háttér és a zsidó vallásjog természete ennek ellentmond. De a fenti, az írásbeliség követelményével szemben felhozott dogmatikai érveken túl az eljárásjog-tudomány vezető autoritásai is régen leszámoltak²¹ már egy ilyenfajta kizárólagossággal: A jogbiztonsághoz fűződő kiemelt és alkotmányosan is garantált érdek elismerése mellett a jelenlegihez hasonló delikát, kulturális, vallási-szellemtörténeti, és nem utolsósorban alapjogi áthatottságú egyedi ügyben nem megengedhető az empirikus jogvalóság írott jogi forrásokon túlmutató, más forrásokból ténylegesen megismerhető létformájának figyelmen kívül hagyása.²²

Mindezen kritikai megjegyzés után végeredményként rögzíthető, hogy a közigazgatási bíróság a keresetet elutasító jogerős ítéletével szentesítette a hatóság-nak a rabbinikus bíróságok kötelező erejű döntéseit teljes egészében figyelmen kívül hagyó határozatát és ezzel lényegében kimondta, hogy a végrehajtó hatalomnak lehetősége van egy vallási közösség tagjai által belső szervezeti szabályként megélt és elfogadott eljárás, illetőleg döntés elismerésének megtagadására, ha a saját – bizonyítási eljárás mellőzésével elért – meggyőződése alapján és kizárólag a saját szabályozási formakészletéből kiindulva úgy ítéli meg, hogy

az adott eljárás, illetőleg döntés nem vált az adott vallási közösség belső szabályává. Megítélésem szerint az érintett közigazgatási határozat és az azt szentesítő közigazgatási perbeli ítélet az Ehtv. 8. § (2) bekezdésének és a rabbinikus bírósági eljárásnak ilyen értelmezésével szükségtelenül rést üt az egyházi autonómiába való beavatkozás alaptörvényi és ágazati törvénybeli tilalmán. A konkrét ügy végeredménye azt a nemkívánatos jogállapotot mutatja, hogy egyes vallási

21 Ld. pl. *Oscar G. Chase, Law, Culture, and Ritual – Disputing Systems in Cross-Cultural Context*. New York, University Press, 2005.

22 Ld. ismét nagyon plasztikusan ebbe az irányba mutatóan a zsidó vallásjogról: *Szathmáry, Egyházjog*. 381. o.

bíróságok – így a rabbinikus *beth din*-ek – határozatainak belföldi elismerése még a hitközségi tagok vallási tradíció által támogatott konszenzusa esetén is bizonytalanává válhat, és ilyen értelemben egyfajta partikuláris jogbizonytalanság állhat elő.

A törvényszék jogerős ítéletében foglalt jogértelmezéssel való tartalmi egyet nem értés sem feledtetheti mindazonáltal azt a tényt, hogy a közigazgatás Alaptörvény által megkövetelt és az Ákr. általános és a Kp. különös szabályai által kijelölt tényleges tartalmi kontrollja az itt ismertetett individuális jogvita által reprezentált ügytípusban közigazgatási perben megvalósult. Ez annak volt köszönhető, hogy a közigazgatási bírósággént eljáró Fővárosi Törvényszék ítélkező tanácsa – hasonlóan a közigazgatási per tárgyává tett határozatot hozó Miniszterelnökséghez – helyesen minden további nélkül a határozatot támadó korábbi, immár a nyilvántartásból törölt elnök perindítási jogának meglétéből indult ki. A törvényszék láthatólag még annak sem látta szükségét, hogy az egyszerűbben érvelhető formális ügyfelfogalomból (ti. hogy felperes az előzményi közigazgatási ügyben a hatóság által ügyfélként volt nevesítve és kezelve, tbk a jogorvoslati jogáról kioktatva) induljon ki, hanem saját maga elvégezve a tartalmi ügyfelfogalom-vizsgálatot ítéletében magától értetődő rövidegességgel rögzítette, hogy a felperes (eljárásjogi) perbeli legitimációjának hiánya komolyan nem vethető fel, tekintettel arra, hogy a Kp. 17.§ a) pontja alapján a felperes már önmagában azért jogosult a keresettel támadott határozat bírósági felülvizsgálatát kérni, mert a vitatott döntés a felperes személyét és jogát közvetlenül érintette, mivel ő a nyilvántartott hitközség korábbi elnöke, akit a keresettel támadott határozattal az alperes törölt a nyilvántartásból. A formális ügyféli minőségen túlmutató, erősebb tartalmi érintettséget és érdekeltséget tényleg nehéz lenne elképzelni. Ennyiben a jogerős ítélet egy megnyugtató, a közigazgatási per életfunkcióit egyértelműen felmutató tartalmi jegyet hordozott magán.

A Kúria eljárása és az alaki jogvita: A közigazgatási perindítási jog szűkítése

Felperes felülvizsgálati kérelmet nyújtott be, a Kúria pedig kumulatíván, a Kp. 118. § (1) bekezdésében foglalt több ok alapján is befogadta a felülvizsgálati kérelmet.²³ A jogerős ítélet kihirdetésekor és a felülvizsgálati kérelem benyújtásakor

²³ Kp. 118. § (1) bek. a) pont *ab*) és *ad*) alpontja alapján is, tehát amennyiben az ügy érdemére kiható jogszabálysértés vizsgálata *ab*): a felvetett jogkérdés különleges súlya, illetve társadalmi jelentősége, valamint *ad*): a kérelmező alapvető eljárási jogának valószínűsíthető sérelme, vagy az ügy érdemére kiható egyéb eljárási szabályszegés miatt indokolt.

ill. befogadásakor valószínűleg senki nem gondolta még, hogy a helyzet az elsőfokú pervesztesség után a felperes – és a köz – kárára még tovább romolhat. Az eljáró minisztérium, a törvényszék és a felperes addig az eljárásjogi perbeli legitimáció terén *communis opinio*-nak tekintett egybehangzó jogi megítélésének vaskos cáfolatával rukkolt azonban elő a felülvizsgálati fórumként eljáró Kúria, midőn a perbeli legitimációra egyetlen mondattal vagy azt érintő kérdéssel sem kitérő hosszadalmas tárgyalás okán méltán meglepetés-végzésnek nevezhető határozatával a felperes perindítási jogosultságának hiányára alapozva a jogerős ítéletet hatályon kívül helyezte és az eljárást megszüntette.²⁴ A Kúria megítélése szerint ugyanis a felperes perindítási jogát nem a Kp. általános szabályai (így az adott esetben ténylegesen adott érintettségén ill. jogi érdekeltségén és a megelőző eljárásban való részvételen alapuló ügyfélfogalom), hanem az adott ügyre irányadó speciális formális rendelkezés, az Ehtv. 16/A. § (3) bekezdésének 2. mondata alapján kell elbírálni, amely szerint: „A miniszter nyilvántartás-vezetéssel összefüggő döntésének bírósági felülvizsgálatát a bevett egyház egészének vagy legfőbb szervének képviselője a közigazgatási döntések felülvizsgálatára vonatkozó szabályok alapján kérheti.” A döntés elvi tartalma szerint tehát amennyiben az adott jogviszonyra vonatkozó törvény a közigazgatási döntéssel szemben keresetindításra jogosult személyeket határoz meg, a nem e személyi körbe tartozó (így az Ákr. és a Kp. ügyfélfogalma által átfogott, a jelen esetben a közigazgatási ügyben ügyfélként végig részt vett és a személyét közvetlenül érintő közigazgatási határozat címzettjévé váló – ennek megfelelően az eljárást kontradiktóriussá alakító – és ezért a perindításra természetsszerűleg jogosított!) személyt nem illeti meg a „keresetindítás” joga, ilyen felperes keresetlevelét vissza kell utasítani, illetve az ilyen felperes által indított eljárást meg kell szüntetni. Erre az eredményre a Kúria az individuális ügy tényállásának elemzése mellett az alapjogi szükségesség-arányosság teszt elvégzésével jutott, melynek során azt állapította meg, hogy a bírósághoz való fordulás ill. jogorvoslat kezdeményezésére jogosult személyi kör Ehtv. 16/A. § (3) bekezdésében foglalt korlátozása szükséges és arányos, mert az a vallásszabadság garanciáinak, konkrétan az állam és az egyház különvált működésének érvényesülését lenne hivatott biztosítani. A Kúria szerint a „bírósághoz fordulás joga, azaz az Alaptörvény XVIII. cikk (1) bekezdésében biztosított bírósági jogorvoslathoz való jog a miniszter tárgyi döntését illetően korlátozott, az konkurál a vallásszabadság részét képező egyházi autonómia alkotmányos elvével. Amennyiben a miniszter nyilvántartási döntését a bevett egyház képviselőin kívüli személyek is kezdeményezhetnék,

24 Kúria Kfv.V.37.605/2024/11. Az alkalmazott megszüntetési ok a Kp. 81. § (1) bekezdés *a*) pontja, amely szerint a bíróság az eljárást bármely szakaszában megszünteti, ha a 48. § (1) bekezdés *a*)-*i*) pontja alapján a keresetlevél visszautasításának lett volna helye. A Kp. e körben referált 48. § (1) bekezdés *c*) pontja alapján a bíróság a keresetlevelet visszautasítja, ha a pert nem a jogszabályban erre feljogosított személy indítja.

a bíróságnak a bejegyzés alapjául szolgáló okiratok tartalmi vizsgálata alapján belső, vitás szervezeti kérdésekben kellene állást foglalnia, így a bírósági eljárás szükségképpen kiterjedne az egyház belső jogvitájának vizsgálatára, majd eldöntésére, amely ellentétes az Ehtv. 8. § (2) bekezdésében foglalt kifejezett tilalommal. [...] felperes a keresetlevél előterjesztésekor már nem minősült az alperesi érdekelt [MAOIH] egészének vagy legfőbb szerve képviselőjének, így a miniszter döntésével szemben őt keresetindítási jog az Ehtv. 16/A. § (3) bekezdés második mondata szerint nem illette meg.”²⁵

A felperesi perindítási jog hiányára alapított megszüntető végzés és annak indokolása a közigazgatási eljárásban tényleges közvetlen jogi érdekekkel legitimált ügyfélként részt vett (a nyilvántartásból a közigazgatási határozattal törölt) személy közigazgatási perindítási jogát zárja ki, ezzel a bírósághoz való fordulás ez esetben a jogorvoslati joggal egybeeső alapjogának súlyos korlátozását valósítja meg. Az indokolás olvasása során kényszerítő logikával adódik néhány kérdés arra vonatkozóan, hogy tényleg ennyire magától értetődő-e az eljárás-megszüntetés lehetősége, valamint az alapjogkorlátozás szükségessége és arányossága. E kérdésekből csak példálózva, egy előre tekintő ízelítő keretében (hiszen ezekről értelemszerűen immár a Donáti utcába ill. szükség esetén majd az Allée des Droits de l'Homme-on kell döntést hozni) elővételezzük a következőket: Nem éppen a Kúria nyúl bele ezzel a döntésével az egyházi autonómiába és az elkülönült működés elvébe, megsértve az Alaptörvény VII. cikkét, midőn felülvizsgálati eljárási szabályaival összhangban mindenfajta ténymegismerés és bizonyítás nélkül implicitre prejudiciálisan dönt az ügy érdemében? Az ügy érdemében való döntésnek ugyanis éppen az volt az előkérdése és egyben tárgya, hogy kicsoda az adott bevett egyház legitim képviselője (elnöke). Márpedig a kúriai végzés indokolása azt a ténymegállapítást tartalmazza, amire mint gondolati kiindulópontokra kizárólagosan alapulhat a végzés, hogy ti. felperes a keresetlevél előterjesztésekor már nem minősült elnöknek. Ha a miniszteri nyilvántartás – ahogyan ezt a Kúria nem mulasztja el ismételt hangsúlyozni – nem konstitutív és nem is közhiteles, akkor ezt honnan tudhatta a Kúria? A Kúria előtti peranyagban ráadásul szerepel az a közjegyzői ténytanúsítvány, amely közokiratilag bizonyítja, hogy a keresetlevél előterjesztésekor vitán felül a felperes volt még bejegyezve elnökként. Ebből kényszerítően következik, hogy a Kúriának más forrásból kellett arra a következtetésre jutnia, hogy a keresetindítás időpillanatában még elnökként bejegyzett felperes akkor már nem volt elnök. Mi volt ez a megismerési forrás? Ellentétben a hatósággal és a törvényszékkel a Kúria immár megvizsgálta a *beth din* döntések meghozatalának körülményeit és jogszerűségét? Minden jel arra mutat, hogy volt ilyen implicit vizsgálat, az azonban

25 Kúria Kfv.V.37.605/2024/11. [55]-[60].

komolyan felveti az egyházi autonómiába való beavatkozás fennállta mellett a Kúria saját gyakorlatának eklatáns megsértését is. Az ügy érdemére tartozó kérdésben való döntés ugyanis nem szolgálhat sem keserestlevél-visszautasítási, sem pedig eljárás-megszüntetési okként, mert az ilyen kérdésről értelemszerűen érdemi vizsgálatot követően ítéletben kell határozni.²⁶ Ettől a ponttól összekapcsolódik az eljárás tárgyára vonatkozó érdemi vizsgálati szükségszerűség és az alapjogi teszt eredményének kritikai vizsgálata: A Kúria imént idézett gyakorlata alapján a közigazgatási bíróság csak akkor utasíthatja vissza a keresetlevelet ill. szüntetheti meg az eljárást, ha érdemi vizsgálat nélkül, kétségkívül megállapítható a perindítási jogosultság hiánya. A Kúria eljárást megszüntető végzése ugyanakkor maga is azt tartalmazza, hogy a per tárgya az érdekelt bevett egyház képviselőjére jogosult személye, és ennek megfelelően a bírósági felülvizsgálat alapjául szolgáló alperesi határozatban az alperesnek azt kellett vizsgálnia, illetve afelől kellett határoznia, hogy az „átvezetés iránti kérelmet az arra jogosult terjesztette-e elő”. A per tárgyában való döntés mindig érdemi döntés, ezért a Kúria felperesi képviselői jog hiányát megállapító döntése – amelyet csak a *beth din* döntések elismerésének megtagadásával hozhatott meg – mindenképpen meghaladta a formális vizsgálat kereteit, eljárás-megszüntető végzés hozatalának nyilvánvalóan nem volt helye.²⁷

Tágabb kontextusban mutatja meg ezzel együtt a kúriai megszüntető végzés tartathatatlanságát a logikailag ahhoz vezető – helytelenül elvégzett és a jogorvoslati jog Ehtv. 16/A. §-ában történt korlátozásának vallásszabadságra alapozott szükségességét és arányosságát megállapító – alapjogi teszt kritikája: A jelen MAOIH-ügyben a közigazgatási eljárásban egyszerre volt vitatott az, hogy törölni kell-e az akkor bejegyzett képviselőt (felperest) és be kell-e jegyezni a kérelmező állítólagos új elnököt képviselőként. A hatóság határozata pedig végül azt tartalmazta, hogy törölni rendeli a régi elnököt és bejegyezni rendeli egyidejűleg a kérelmezőt. Ebben a genuin jogvitát tartalmazó, két azonos intenzitású és egymást kölcsönösen kizáró jogi érdekekkel rendelkező két ügyféllel zajló eljárásban az Ehtv. 16/A. § (3) bekezdésének alkalmazása azt jelentené (és jelenti a jelen, Kúria által szentesített jogállapot szerint), hogy a jogsérelmet szenvedett (nyilvánúrtartásból törölt) ügyfél nem tud hatékony jogorvoslattal élni a hatósági döntéssel szemben, míg az, akire nézve kedvező a közigazgatási döntés (mivel az általa kérelmezett adatváltozást a hatóság átvezette a nyilvánúrtartásban), a jogorvoslati jog kizárólagos

26 Ld. a Kúria állandó gyakorlatához pl: Kúria Kpkf.41139/2021/3; Kúria Kpkf.40731/2021/2. és Kúria Kpkf.40163/2020/2.

27 Az az utójáték, amelyben az egyebek mellett ezeket a precedensértékű határozatokat felvonultató felperesi jogegységi panaszt a Kúria – a saját gyakorlatával is szembe kerülve – egy nyilvánvalóan tarthatatlan formális érveléssel visszautasította (Jpe.I.60.017/2025/5.), majd más fórumon külön elemzés tárgyát fogja képezni – szem előtt tartva az itt szabott terjedelmi korlátokat és a megüendő, a jelen alkalomhoz nem illő hangnemet.

címzettje lenne. Ez utóbbi azonban teljesen életszerűtlen, mivel nyilvánvaló, hogy az a személy nem fog közigazgatási pert indítani, akire nézve kedvező döntés született. A Kúria jogértelmezése szerinti helyzet jelenleg azt, az egyházakra nem elhanyagolható veszélyt is implikálja, hogy a közigazgatási szerv – akár tévedésből – egy tetszőleges harmadik személy adatait venné fel képviselőként a nyilvántartásba, ami ellen a nyilvántartásba-vételi eljárást kezdeményező személy nem élhetne jogorvoslati joggal, és kizárólag az eljárás eredményeképpen bejegyzett képviselő perindításra vonatkozó diszkracionális döntési jogkörétől függene az, hogy a nyilvántartásban maradnak-e a külső személy adatai vagy sem. Ha a jogorvoslati jog ilyen groteszk eredményre vezető korlátozását a szükségesség-arányosság alapjogi tesztjének elvégzése alapján egy másik, az adott esetben az alapjogkorlátozást legitimálni képes másik alapjog (vallásszabadság) feltétlen érvényesülési igénye elfogadhatóvá tehetné, akkor lenne persze értelme alapjogi tesztet lefolytatni. Esetünkben azonban nem ez a helyzet, mitöbbször, az alapjog-korlátozás megvalósulásából kiindulni és emiatt alapjogi tesztet alkalmazni fogalmilag kizárt: A Kúria ugyanis szemmel láthatólag nem ismert fel egy olyan jogági összefüggést, amely a tárgyi jogvitában kizárja az alapjogi teszt általa alkalmazott módját. Ennek oka, hogy az ügy fenti ismertetése során már említetteknek megfelelően a miniszterelnökségi eljárásban egy a perindítási jog szempontjából meghatározó jelentőségű fordulat következett be: Az államtitkárság a sommásnak indult regiszter-típusú eljárásról az ellenérdekű és jogvitát generáló fél bevonásával egyidejűleg áttért az Ákr. szerinti teljes eljárásra (Ákr. 43. §). Ezzel az egyházügyi, addig tisztán nyilvántartási típusú eljárás egy olyan metamorfózison ment keresztül, amellyel annak lényege immár kontradiktóriussá vált, és többé nem korlátozódott az Ehtv. 16/A. § által eredetileg alapesetként tételezett, jogvitától mentes nyilvántartási funkcióra. Ebben az újradefiniált, kontradiktórius eljárásban az Ehtv. 16/A. § (3) bekezdését már nem lehetett és nem volt szabad alkalmazni, és így azon értelemszerűen az adott ügyben releváns alapjogi teszt Kúria általi elvégzése is fogalmilag kizárt volt. Az Ehtv. perindítási jogot az egyház képviselőjére telepítő szabálya, de az annak jogforrasi ott-hont adó teljes 15.-17. §-ai egészen nyilvánvalóan nem a jogvita teljes eljárásra lettek modellezve. Ezek a szabályok ugyanis a bevett egyházak nyilvántartásába bejegyzett adatok változására irányuló, kizárólag regisztratív eljárás szabályait fektetik le. A változásbejegyzési eljárások alapvető logikája, hogy azokban nincs ellenérdekű ügyfél, azaz azok nem kontradiktórius eljárások, esetükben fogalmilag fel sem merülhet egy jogvita eldöntésének szükségessége. Az Ehtv. a változásbejegyzési eljárások logikájára építve abból indul ki a 15.-17. §-aiban, hogy a bevett egyház képviselőjére nem vitatottan jogosult személy nyújt be változásbejegyzési kérelmet, amelyben foglalt adatok átvezetéséről csupán a kérelemben foglaltak vizsgálata alapján lehet és kell döntenie. A változásbejegyzési eljárás

ebbéli természetéhez igazítva alakította ki a jogalkotó a nyilvántartó hatóság regisztratív döntésével szembeni jogorvoslati jogot a képviselőre telepítő 16/A. § (3) bekezdését is. Felperes (a korábban és akkor is még képviselőként bejegyzett elnök) ellenérdekű ügyfélként való eljárásba-lépésével azonban ez az eljárás jogvita eljárássá alakult, amelynek tárgya ráadásul éppen a képviseleti jog lett. Az Ehtv. nyilvánvalóan nem a jogvita eljárásra lett modellezve, ezért az Ehtv. 16/A. § (3) bekezdésének alkalmazása fel sem merülhet a jelen esetben, mivel az fogalmilag és rendszertani szempontból is teljesen idegen az alapmodellként szolgáló, jogvitamentes változásbejegyzési eljárástól. Az eljárást megszüntető végzéssel felállt helyzet ezért a közigazgatási per intézményének kiüresítéséhez és ezzel az Alaptörvény jogorvoslati alapjog-pozíciójának a sérelméhez vezet.

Ez a nemkívánatos helyzet az ügy dogmatikailag helyes elbírálásával elkerülhető lett volna: A Kúriának a nyilvánvalóan alkalmazhatatlan, és az egész eljárásban először a kúriai végzés indokolásában felmerült alapjogi teszt erőltetése helyett egyszerűen magáévá kellett volna tennie – nem először – az alsóbbfokú bíróság helyes jogi megítélését. Mint emlékeztető, a törvényszék minden további nélkül a Kp. 17. § a) pontjának általános, jogi érdekeltséget alapul vevő perindítási jogára alapozta a felperes legitimációját. Maga a kúriai gyakorlat is egyértelmű az általános perindítási jogosultság definiálása körében, miszerint a megelőző közigazgatási eljárásban ügyfélként részt vett személyek már e minőségükből fakadóan rendelkeznek perindítási jogosultsággal. Továbbá kifejezetten is megállapította a Kúria korábbi gyakorlatában, hogy egyrészt az Ákr. 10. § (1) bekezdésben meghatározott ügyfélfogalom és a Kp. 17. § a) pontjában meghatározott felperes-fogalom a lényegi elemek vonatkozásában nem különböznek, illetve, hogy a Kp. 17. § a) pontjában meghatározott felperes-fogalom tágabban határozza meg a potenciális felperesek körét azzal, hogy a megelőző eljárásban ügyfélként részt vett személyek is e körbe tartoznak.²⁸ És igen, esetünkben a törvényszék által a maga természetességével alkalmazott – bár ezen túl részletesen nem indokolt – általános perindítási jog szabályából kellett kiindulni, vagy még egyértelműbb megfogalmazással: ahhoz kellett visszatérni, éppen a speciális szabály (Ehtv. 16/A. §) fent bemutatott alkalmazhatatlansága miatt. Ezen mit sem változtat az a tény, hogy a közigazgatási eljárásban a jogvita mellett természetesen megmaradt a regiszter-típusú eljárási szegmens is. Abban a pillanatban azonban, amint az eljárás egy atipikus és éppen az Ákr. által lehetővé tett kontradiktórius irányt vesz (teljes eljárás), akkor a jogvitával érintett részében már nem lehet irányadó az ennyiben funkcionális hatályát elveszítő, mert a nem-kontradiktórius eljárásra alkotott ágazati szabályozásban foglalt – és csak abban a körben logikus és elfogadható – szűkítés. Az eljárás ilyen funkcionális átalakulása esetén az eljárási

28 Vö. Kúria Kfv.37125/2024/5. és Kúria Kfv.37025/2022/11. és BH 2022.10.275.

szabályozás visszatér az Ákr. teljes eljárási keretébe és a jogorvoslati (perindítási) jog is ennek alapján a főszabályhoz kell, hogy igazodjon.²⁹

Kitekintés

A rabbinikus bírósági határozatok elismerésének elmaradása a közigazgatási eljárásban, majd pedig az ennek a deficitnek a felülvizsgálatára indult közigazgatási per Kúria általi megszüntetése az itt megbeszélte esetben azt eredményezte, hogy az egyik bevett egyház szervezeti jogvitájában a saját vallási bíróságának döntése egyelőre nem tud érvényre jutni. Mind a hatóság, mind pedig a közigazgatási perben eljáró bíróságok ezt a végeredményt végső soron az állam és az egyház elkülönült működésének elvével, az állami tartózkodási kötelezettséggel, mint az egyes alkalmazott eljárási részletszabályokat átható vezérelvvel indokolták. A Kúria magát a közigazgatás tényleges bírói kontrollját megakadályozó eljárás-megszüntető végzését is ugyanezen elvvel legitimálta, és erre alapozva a jogérvényesítést nagyon komolyan szűkítő rendszertani törést idézett elő a közigazgatási perbeli perindítási jog megítélésében. A jelen tanulmányban – a terjedelmi korlátok okán röviden – megjelenített érvek azonban abba az irányba mutatnak, hogy a vallásszabadság, ill. az állam/egyház elválasztásának tiszteletben tartása éppen a *beth din* döntések közigazgatási eljárásban történő elismerésével, ennek elmaradása esetén pedig a közigazgatási per érdemi lefolytatásával valósulhatott volna meg. Az egész magyar belső jog eszköztárában ugyanis éppen a közigazgatási per az egyetlen igazi megvalósítója a vallásszabadságnak és az állam/egyház elkülönült működése elvének akkor, ha a közigazgatási per célja és tárgya a vallástörvény vallási bíróságok által már eldöntött, de a közigazgatás által ignorált tartalmának érvényre juttatása. A tartalomról való döntés az itt tárgyalt esetben már megszületett a *beth din*-eljárásban. A közigazgatási eljárásban elmaradt ennek a belföldi elismerése. Ezt követően az elismerés kényszerítő logikával létező egyetlen megmaradó útja – amikor az állam közigazgatási eljárásban határozatot hoz szervezeti kérdésben – a közigazgatási per. E megjelenési formájában a közigazgatási per egybefonja, és egymást kölcsönösen kiegészítő és erősítő módon megjeleníti a jogorvoslatihoz való jogot és

29 Vö. ehhez a magyar közigazgatási eljárásjog és perjog egyik meghatározó forrásának tekinthető, és sok más állam jogára is kisugárzó francia közigazgatási eljárásjog vezető autoritását: *Loïc Cadiet - Jacques Normand - Soraya Amrani Mekki*, *Théorie général du procès*. Paris, PUF, 2010. 297. o.: „[...] la procédure administrative n'ignore pas le contentieux subjectif ... [...] contentieux objectif et contentieux subjectif peuvent coexister au sein d'un même procès.” Ha pedig ez a co-existence bekövetkezik, akkor a felperesi képesség (lényegében a mi perindítási jogunk) tartalmi tesztjei (l'intérêt pour agir, la qualité pour agir) is eltérőek lesznek. Ld. *Cadiet et al*, id. mű 327-365. o.

a vallásszabadságot. Ezek az elemzett ügyben nem valamely alapjogi teszt útján egymás kioltására vagy relativizálására alkalmas alapjogok, hanem az egymásra utaltság állapotában vannak, együtt tudnak érvényesülni: Mint láttuk, csak a jogorvoslati jog tényleges érvényesülése garantálhatta volna a vallásszabadság ill. az elkülönült működés megvalósulását. A Kúria által az egyházügyi törvény jelen ügyre nyilvánvalóan – és fentebb kimutatottan – alkalmazhatatlan szabályára alapított, és az Alkotmánybíróság felhívása nélkül eszközölt alapjog-korlátozásnak különös súlyt kölcsönöz az a tény, hogy a határozat közvetlen befolyással bír egy bevett egyház sorsára, a közösség tagjainak vallásgyakorlására, tágabb összefüggésben az állam és az egyház elválasztására és az állam tartózkodással párosuló intézményvédelmi kötelezettségének teljesülésére, ami azt is előre vetíti, hogy az itt elemzett ügyről hallani lehet még a jövőben egyéb fórumok döntései kapcsán. Kívánom, hogy ezeket majd egy következő kerek évszám eljövetelekor a jubilánssal a tőle megszokott jogászi és intellektuális igényességgel szemlélhessük, vissza-visszagondolva a magyar alapjogi bírászkodás kezdetein és helyszínein megvalósult jogászi indulásainkra.

Definíció kontra magánautonómia – néhány megjegyzés a törvényi meghatározások kógenciájáról a dolgozói részvény példáján keresztül

A tanulmány a kógenca és a diszpozitivitás viszonyát vizsgálja a társasági jogban, különös tekintettel a definíciós szabályok (fogalommeghatározások) állítólagos kógenciájára a dolgozói részvény példáján. Kiindulópontja az ÍH 2018.116. számú ügy, amelyben a bíróság a dolgozói részvény jogosulti körének csoportszintű kiterjesztését a Ptk. „definitív” szabályait sértő eltérésnek minősítette; a szerző ezzel szemben amellet érvel, hogy a definíciók a társasági jogban nem automatikusan kógensek. Rámutat, hogy a definíciós normák inkább értelmező funkciót töltenek be. A dolgozói részvény részleges diszpozitivitása mellett szóló rendszertani, teleologikus és összehasonlító érvek alapján a csoportmunkavállalók bevonása – tőkevédelmi és kisebbségvédelmi garanciák mellett – de lege lata sem sérti nyilvánvalóan a hitelezők, munkavállalók és kisebbségi részvényesek jogait. Következtetése szerint a korábbi bírói gyakorlat felülvizsgálata indokolt.

Tárgyszavak:

dolgozói részvény, definíciós szabályok, kógenca, diszpozitivitás, vállalatcsoport

The article examines the relationship between mandatory and default rules in company law, with particular emphasis on the putative mandatory nature of definition provisions, using employee shares as the example. It takes as its point of departure case ÍH 2018.116, in which the court classified the group-wide extension of the class of persons eligible for employee shares as a deviation infringing the Civil Code’s definition provisions; the author, by contrast, argues that definitions in company law are not automatically mandatory. The article points out that norms of definition serve primarily an interpretative function. On the basis of systematic, teleological and comparative arguments supporting the partial derogability of the rules on employee shares, the inclusion of

employees of group companies, subject to capital-maintenance and minority-protection safeguards, does not, de lege lata, manifestly infringe the rights of creditors, employees or minority shareholders. It concludes that the earlier judicial practice warrants reconsideration.

Keywords:

*employee shares, rules of definition, mandatory norms,
default rules, corporate groups*

*„A törvény erejét zárhatod négy szóba: parancsol,
Tilt, enged, fenyeget...”
(Vörösmarty Mihály)*

*„Mert azért a törvény törvény, hogy nem enged...”
(Arany János)*

I. Alapvetés

A gazdasági társaságok szabályozásában a kógencia és a diszpozitivitás¹ egymáshoz való viszonyának meghatározása kétségtől komoly jogalkotói kihívás; ha pedig valamely szabályozás megszületett, akkor rendkívül fontos gyakorlati probléma. A hatályos társasági joganyagunkat tartalmazó Polgári törvénykönyv (Ptk.) kapcsán a legtöbb vitát kiváltott kérdések egyike pontosan ez. A jelen tanulmányban egyetlen kérdésen – a definíciós szabályok lehetséges kógenciáján – keresztül próbálom ezt az érdekes és komoly vitát néhány új szemponttal gazdagítani, és egyúttal születésnapján köszönteni Dr. Tóth Ádámot.

II. Definíciós szabályok kógenciája a bírósági gyakorlatban

Az elemzés alapjául szolgáló ügy (ÍH 2018.116.) lényege, hogy egy részvénytársaság közgyűlése úgy módosította az alapszabályt, hogy a dolgozói részvényeket ne csak a saját – teljes vagy részmunkaidőben foglalkoztatott – munkavállalói

¹ Fogalmi tisztázásért a magyar jogtudományban lásd *Asztalos László*, Polgári jogi alaptan, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. 90-95. o.

szerezhessék meg és ruházhassák át, hanem a társaság közvetlen vagy közvetett tulajdonában álló kapcsolt vállalkozások munkavállalói is.

A bíróság szerint a részvénytársaság ezzel nem pusztán technikai változtatást hajtott végre, hanem a Ptk. által definiált részvényfajta lényegét alakította át: a dolgozói részvény fogalmát és forgalomképeségi szabályait olyan személyi körre terjesztette ki, amely a törvény szerint nem tekinthető a kibocsátó társaság munkavállalójának. A döntés középpontjában az a tétel áll, hogy a Ptk. „definitív” – fogalom meghatározást adó² – szabályai kógensek: ezek a jogintézmény azonosítójegyeit rögzítő, eltérést nem tűrő normák. A részvénytársasági jog diszpozitív kereteit kijelölő Ptk. 3:4. § ugyan széles mozgásteret enged a törvénytől való eltérésre, de ez a mozgáster a fogalmi elemeknél lezárul.

A „dolgozói részvény” a törvényben meghatározott, lényegadó ismérvekkel bíró részvényfajta: a jogszabály a jogosulti kört a kibocsátó társaság munkavállalóira – az alapszabályban megengedett körben a volt munkavállalókra – szűkíti, míg a 3:237. § ennek megfelelően a forgalomképeséget is e körön belül teszi csak lehetővé. A döntés alapján e definíciós elemek nem „kiegészíthetők” és nem „lazíthatók” anélkül, hogy magát a jogintézményt ne változtatnánk meg. Amikor az alapszabály a dolgozói részvény kibocsátását és átruházhatóságát a kapcsolt vállalkozások munkavállalóira is kiterjesztette, valójában a törvényi definíció egyik fő ismérvét, a részvénytársasági feltételt – a kibocsátóval fennálló munkaviszonyt – írta át. A bíróság következtetése szerint a definíció kógens: ami a jogintézmény lényegét és azonosíthatóságát adja, attól eltérni nem megengedett.

A definíciós szabályok harmadik személyekre is kihatnak: a munkavállalói kör mesterséges kitágítása a társaság irányításába olyan érdekeket engedhet be, amelyek nem a kibocsátóhoz fűződő munkajogi kötődésből fakadnak, ez pedig a meglévő munkavállalók, a hitelezők és a kisebbségi részvényesek pozícióját is érintheti. A bíróság e logikát követve mondta ki, hogy a támadott alapszabály-módosítás nem egyszerűen eltérés a diszpozitív előírástól, hanem a dolgozói részvény törvényi fogalmának megváltoztatása, amely a Ptk. kógens, fogalom meghatározó szabályaiba ütközik, ezért semmis.

Az ítéletábra a következő két fontos elvi tételt rögzítette: „I. A Ptk. rendelkezéseitől eltérés korlátait jelentik a fogalom meghatározást tartalmazó (definitív), a szabályozott jogintézmény lényegét alkotó, továbbá attól el nem választható szabályok és a harmadik személyekre is kiterjedő rendelkezések. II. A részvényfajta fogalom meghatározását tartalmazó (definiáló), a dolgozói részvény lényegét alkotó, attól el nem választható szabályoktól eltérni nem lehet (...)”.

2 A „definitív” szó használata ebben a kontextusban helytelen, ugyanis ennek a jelentése végleges, végérvényes. Helyesebb a „definíciós” (meghatározást adó) kifejezést alkalmazni.

III. Definíciós szabályok a társasági jogban – valóban automatikusan kógensnek kell minősíteni a definíciókat?

Az a tétel, amelyre a bíróság döntését alapozta (a definíciós normák kógenciája) a szakirodalomban rendszeresen megjelenik (igaz, hogy alapvetően kötelmi jog vonatkozásban rögzítve), mégpedig úgy, hogy a definíciós szabályok diszpozitivitása fogalmilag kizárt.³ Álláspontom szerint ezt a kötelmi jogban természetesen felmerülő jogértelmezési módszert nem lehet a társasági jogban a maga teljességében alkalmazni.

A kötelmi jogi norma szerint „adásvételi szerződés alapján az eladó dolog tulajdonjogának átruházására, a vevő a vételár megfizetésére és a dolog átvételére köteles.”⁴ Itt valóban nincs értelme az adásvétel fogalmi elemeitől való eltérésnek, sőt, az eltérés lehetetlenségéről beszélhetünk. Ha nincs tulajdonáttruházás, akkor nincs adásvétel, hanem valami más típusú szerződés áll fenn (bérlet, haszonkölcsön); ha nincs vételár, nincs adásvétel (hanem ajándékozás); ha a dolog tulajdonjogáért cserébe felkínált ellenszolgáltatás nem vételár, hanem más dolog tulajdonjoga, más jog vagy követelés, nincs adásvétel (hanem csere). Ebben a kontextusban valóban nyugodtan állítható, hogy a definíciós norma nem diszpozitív, és hogy a törvényi definíció (vagy definícióként működő jogszabályi előírások) fogalmilag kizárja a diszpozitivitást.

Ebből egyébként nem következik, hogy a meghatározás kógens lenne. Sokkal inkább az merül fel, hogy a definíciós normák egyáltalán elhelyezhetőek-e a kógencia – diszpozitivitás kategóriákban. Szerintem a definíciós normák se nem diszpozitívak, se nem kógensek, önmagukban nem irányítanak magatartásokat, hanem magyarázó, kontextust megadó funkciót töltenek be. Ilyen értelemben teljességgel egyetértek a német szakirodalomban megfogalmazott állásponttal, amely szerint „a törvényben foglalt kötelmi szerződéstípusok körülírásai ténylegesen csupán értelmező funkcióval bírnak, még akkor is, ha jogkövetkezmény-előírás köntösében, tehát teljes jogtételként jelennek meg. Ha ezeket jogkövetkezmény-előírásokként fogjuk fel, félreismerjük, hogy az ezekben megjelölt, szerződéstípusra jellemző kötelezettségek nem a megnevező normából erednek, hanem a konkrét szerződés tartalmából, összekapcsolva azzal a jogtétellel, hogy a kötelmet keletkeztető szerződések főszabály szerint jogilag kötelező erejűek (...) Nem áll ez másként a BGB 433. §-ában említett eladó és vevő kötelezettségeivel sem – a vevő átvételi kötelezettségétől most eltekintve. Nyilatkozataik

3 Lásd például *Jóvárt Eszter*, Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben, Magyar Jog, 2014. 12. szám. 674. o.; A definíciók jogszabálytani jelentőségéről lásd például *Bernd Rütters – Christian Fischer – Axel Birk*, *Rechtstheorie und Juristische Methodenlehre*, 12. Auflage, München, C.H.Beck. 136-138. o.

4 Ptk. 6:215. § (1) bekezdés.

szereződéstípusra jellemző értelme ugyanis éppen az, hogy az eladó és a vevő egy dolog tekintetében ezek révén a törvényben közelebbről meghatározott módon kötelezik magukat. Hogy e kötelezettségeket a jogrend szankcionálja, az a szerződésekre vonatkozó általános rendelkezésekből következik, nem pedig a BGB 433. §-ából. E rendelkezés értelme, funkciója abban áll, hogy világossá teszi, mit ért a törvény »adásvételi szerződés« alatt, amelyre a később következő, az adásvételi szerződések jogkövetkezményeire vonatkozó rendelkezéseket alkalmazni kívánja. Tehát magyarázó jogtételről van szó, mégpedig egy típusleírásról.⁵

Figyelembe kell venni, amit Szladits Károly rögzített pontosan: „a jogszabályoknak felosztása diszpozitívekre és kógensekre távolról sem meríti ki a jogszabályok összességét. E megkülönböztetés csak abban a körben alkalmazható, amelyben a jog az ügyleti szabadságnak enged teret.”⁶ Hasonlóképpen összegzett Vékás Lajos is: „a diszpozitív és a kógens normák közötti különbségtétel nem jelent általános normatani kategóriaként kezelhető megkülönböztetést. Ez a distinkció csak a magánautonómia világában, elsősorban tehát a magánjogban érvényes, a magánautonómia területén kívül nem értelmezhető.”⁷

De félretéve azt a kérdést, hogy a definíciók valójában sajátos normatípust alkotnak, maradjunk annál a bíróság által az ügy eldöntésében alkalmazott tételnél, amely szerint a definíciók kógensek. A társasági jogba a kötelmi jogi definíciós modell nem ültethető át egyértelműen. Vegyük például a részvény meghatározását: „a kibocsátó részvénytársaságban gyakorolható tagsági jogokat megtestesítő, névre szóló, névértékkel rendelkező, forgalomképes értékpapír.”⁸ Ha a „kógens definíció” elve szerint a részvény forgalomképes, azt jelentené, hogy forgalomképességét sem kizárni, sem korlátozni nem lehet. Márpedig a részvények forgalomképessége korlátozható, vagy feltételhez köthető (különösen zrt.-ben), sőt egyes esetekben ki is zárható. Ez aláássa a társasági jogban a definíciós érvelés koherenciáját.

Még egy példát érdemes megvizsgálunk. A Ptk. 3:18. § (1) bek. szerint „a döntéshozó szerv ülése akkor határozatképes, ha azon a leadható szavazatok több mint felét képviselő szavazásra jogosult részt vesz.” Ez nem más, mint a határozatképeség definíciója. A Kúria mégis mellőzte a definíciós érvelést, és megállapította, hogy a szabály diszpozitív, és törvényes az a társasági szerződési kikötés, amely szerint a korlátolt felelősségű társaság taggyűlése határozatképes, ha a tagokat szabályszerűen meghívták és azon a törzstőke legalább fele képviselve

5 Karl Larenz – Claus-Wilhelm Canaris, *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, dritte, neu bearbeitete Auflage. Berlin-Heidelberg, Springer-Verlag, 1995. 79-80. o.

6 Szladits Károly, in Szladits Károly (szerk.), *Magyar magánjog I. Általános rész, személyi jog*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1941. 140. o.

7 Vékás Lajos, *A diszpozitív szabályozás elve és az elv kérdőjelei a gyakorlatban*. Magyar Jog, 2018. 7-8. szám. 389. o. [továbbiakban: Vékás, *A diszpozitív szabályozás elve*]

8 Ptk. 3:213. § (1) bekezdés.

van.⁹ Vagyis vannak esetek, amikor a definíciós norma tartalma nem érvényesül feltétlenül.

Érzékelhetjük, hogy a társasági jogi definíció nem működik olyan leíró tisztasággal, mint a kötelmi jogi definíció. Ha a definíciót „szó szerint kógensnek” vennénk, ebből abszurd következtetések adódnának (pl. a forgalomképtelenné tett vagy korlátozottan átruházható részvény nem részvény, hanem valami más). A jogalkotó a társasági jogban is tipizál, de nem húz olyan szigorú logikai határokat, mint a kötelmi jogban, például az adásvétel és csere megkülönböztetésénél. Ráadásul a definíciós norma kógenciájának nincs önmagában semmilyen törvényi alapja. A fenti példák is mutatják, hogy „a definíció mindig kógens” alapállás a társasági jogban biztosan nem alkalmazható maradéktalanul, elvi tételként. Különösen nem olyan körülmények között, amikor a társasági jogi kógencia meghatározására a jogszabály felkínálja azokat a fogódzókat, amelyek nem olyan bizonytalan tételen nyugszanak, mint a társasági jogi meghatározások (definíciók) eltérést nem engedő jellege.

IV. A dolgozói részvényről

A Ptk. szerint dolgozói részvény a részvénytársaságnál teljes, illetve részmunkaidőben foglalkoztatott munkavállalók számára – ingyenesen vagy a részvény névértékénél alacsonyabb, kedvezményes áron – bocsátható ki.¹⁰ A dolgozói részvény forgalomba hozásának a feltétele az alaptőke felemelése, vagyis a részvénytársaság a tőkevédelmi szabályok tiszteletben tartásával, az alaptőkének felüli vagyonából, a részvények névértékének megfelelő összeggel felemeli az alaptőkéjét,¹¹ és az így kibocsátott részvényt adja át a munkavállalóknak ingyen vagy kedvezményes áron.

A dolgozói részvény forgalomképességére különös szabályok vonatkoznak:¹² a) a dolgozói részvény érvényesen a részvénytársaság munkavállalóira és azokra ruházható át, akik számára az alapszabály ezt a jogot a részvénytársasággal fennállt korábbi munkaviszonyukra tekintettel biztosítja; ha a munkavállaló munkaviszonya megszűnik, és emiatt dolgozói részvény megszerzésére már nem jogosult,

9 Kúria, Gfv.30266/2018/9. A Kúria vizsgálta a kisebbségi tagok jogainak a sérelmét is, megállapítva, hogy nem történt a diszpozitív szabálytól jogellenes eltérés. Az érvelésnek ez a szintén érdekes része azonban itt és most nem képezi a vizsgálat tárgyát.

10 Ptk. 3:236. § (1). A szakirodalomban leszögezték, hogy „a dolgozói részvénykibocsátásnak kettős funkciója van: a) A dolgozót munkaviszony alapján munkabérszerű többlet javadalmazásban részesíteni, illetve b) a munkavállaló számára tulajdonosi, részvényesi, vállalatirányítási jogokat biztosítani.” Vö. *Balásházy Mária*, A dolgozói részvénykibocsátás gyakorlati kérdései. *Gazdaság és Jog*, 2005. 11. szám. 9. o.

11 Ptk. 3:236. § (3) bekezdés és Ptk. 3:302. §.

12 Ptk. 3:237. §.

dolgozói részvényeit a munkaviszonya megszűnésétől számított hat hónap elteltét követő első közgyűlésig átruházhatja.

Az öröklési szabályok is ugyanezt az elvet – a dolgozóhoz való kötöttséget – érvényesítik. A dolgozói részvény tulajdonosának halála esetén az örökös, ha hagyatéki eljárásra nem került sor, az örökhagyó halálától; hagyatéki eljárás esetén a hagyaték teljes hatályú átadásáról rendelkező hagyatékátadó végzés jogerőre emelkedése napjától; öröklési per esetén a bírósági ítélet jogerőre emelkedése napjától számított hat hónap elteltét követő első közgyűlésig ruházhatja át a dolgozói részvényt.

Ha az átruházásra a fentiek szerint nem kerül sor a volt munkavállaló, illetve az örökös által, a részvénytársaság a határidőt lezáró közgyűlésen határozhat a dolgozói részvény bevonásáról vagy arról, hogy a dolgozói részvényt más részvényfajtvá átalakítva értékesíti. A volt munkavállalót, illetve örökösét a részvény névértéke illeti meg, amelyet a részvény bevonásától vagy átruházásától számított harminc napon belül kell kifizetni. Nyilvánvaló a jogalkotó szándéka, hogy az átruházást ösztönözze, ugyanis a névértéken történő kifizetés az csak abban az esetben veszt el „szankciós” jellegét, amennyiben a részvény piaci értéke nem haladja meg a névértéket.

V. Érvek a dolgozói részvényre vonatkozó szabályok részleges diszpozitivitása mellett

Ha definíció önmagában nem ad biztos alapot valamely szabály kógens vagy diszpozitív minősítéséhez, a kérdést más úton kell rendezni. A dolgozói részvényre vonatkozó szabályok részleges – de a vizsgált jogeset megoldásának helyességét megkérdőjelező – diszpozitivitása mellett is megfogalmazhatóak érvek.

1. A Ptk. 3:4. § diszpozitív főszabálya szerint a jogi személy szervezetét és működését a felek – a kógens kivételeken túl – szabadon rendezhetik. A diszpozitív főszabály következtében valamely norma kógeniája igazolásra szorul.

a) A társasági jogban vannak kifejezett tilalmak, amelyeknél a törvény maga teszi egyértelművé, hogy az eltérés nem lehetséges, amelyek esetében a kógenia nyilvánvaló és vitathatatlan. Ez az eset a dolgozói részvény vonatkozásában nem áll fenn, nincs textuális tiltás, hogy a vállalatcsoporton belüli munkavállalók is részesedjenek az anya- (vagy testvérvállalat) által kibocsátott dolgozói részvényből. Ha a jogalkotó a dolgozói részvény jogosult körét kógens módon akarta volna rögzíteni, élhetett volna kifejezett tiltással. A dolgozói részvényre vonatkozó jogszabályhelyeken a kifejezett tiltás hiányzik, ami a diszpozitivitás vélelmét erősíti.

- b) A társasági jogban is érvényesülnek azok a generálklauzulák, amelyeket a Ptk. hatodik (kötelmi jogi) könyve tartalmaz, de a társaság szerződéses (egyszemélyes társaságnál egyoldalú jogügyleti) jellegénél fogva a gazdasági társaság esetében is alkalmazni kell. Például a dolgozói részvény megszerzésének lehetővé tétele a vállalatcsoporthoz tartozó társaságok dolgozói által nem ütközik sem a jóerkölcshöz, sem az „uzsorás” szerződés (a másik fél helyzetét kihasználva feltűnően aránytalan előny kikötésének) tilalmába.
- c) Az európai társasági jogi szabályok átvétele során a magyar jogba bevezetett normáktól való eltérés szintén nem lehetséges, mert ott az EU jog elsőbbségének az elve érvényesül, és ez a belső jogban, a társaság tagjai szempontjából kógenciaként kristályosodik ki. Az európai társasági jog viszont nem tiltja a vállalatcsoporti szinten hatályosuló dolgozói részvénykibocsátást.
- d) A jogi személyek, esetünkben a gazdasági társaságok típuskényszerének¹³ kógens elvéből következik, hogy az egyes társasági típusok jellegadó, elkülönítő, alapvető tulajdonságai szintén kógens normák által behatároltak. Aki egy jogi személyt bizonyos típusban (kft., rt., bt., kkt.) hoz létre, az elfogadja a típust meghatározó tulajdonságok kógens magját. E jellegadó elemek határozzák meg a típus identitását (felelősségi rend, tőkeszerkezet, részvételi és döntéshozatali logika, átruházhatósági és forgalomvédelmi mintázatok). Álláspontom szerint azonban az a kérdés, hogy a dolgozói részvényt kizárólag a részvénytársaság dolgozói, vagy a kapcsolt vállalkozások dolgozói is jegyezhetik-e, nem tartozik a részvénytársasági szabályozás jellegadó, kógens magjához.
- e) A Ptk. 3:4. § (2) bekezdése szerint „a jogi személy tagjai, illetve alapítói az egymás közötti és a jogi személyhez fűződő viszonyuk, valamint a jogi személy szervezetének és működésének szabályozása során a létesítő okiratban (...) eltérhetnek e törvénynek a jogi személyekre vonatkozó szabályaitól.” Vagyis ami ezen a területen kívül esik, az kógens. De a dolgozói részvénykibocsátás a diszpozitivitás területén belülről tartozik.
- f) A kógencia utolsó „tesztje”, amit el kell végezni, hogy nem-e minősül az alapszabálynak a dolgozói részvényjegyzést vállalatcsoporti szinten megnyitó rendelkezése tilos szerződésnek. A semmisséget ugyanis abban az esetben is alkalmazni kell, „ha a jogszabály ezt külön kimondja” (textuális semmisség), vagy „ha a jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása”

13 „A kötelmi jogi szerződésekkel ellentétben típuszabadság nem létezik a jogi személyek alapításánál.” Lásd Vékás, A diszpozitív szabályozás elve. 388. o.

(virtuális semmisség).¹⁴ Azt már leszögeztem korábban, hogy a jogszabály nem tartalmaz olyan explicit tilalmat, amely érvénytelenítene az alapszabály itt vizsgált módosítását. A kérdés, hogy fennáll-e virtuális semmisség. A Kúria Jogegységi Panasz Tanácsa megállapította, hogy nem kell „a semmisség tényét a jogszabálynak kifejezetten kimondania. Azt a kérdést, hogy egy jogszabály célja kifejezetten a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása-e, a Ptk. Szakértői Javaslatára alapján az adott jogszabály egyedi értelmezése útján lehet megválaszolni, és konkrétan kell vizsgálni, hogy a jogalkotói szándék a szerződés ügyleti hatásának megszüntetésére is kiterjedt-e.”¹⁵ Véleményem szerint a dolgozói részvény szabályozásából nem következik olyan egyértelmű jogalkotói cél, amely megtiltaná a dolgozói részvény intézményének megnyitását vállalatcsoporti szinten a dolgozóknak.¹⁶ Semmi nem támasztja alá, hogy a jogalkotó az alapszabály módosításával létrejövő konstrukció ügyleti hatásának kiküszöbölésére törekedett volna; a virtuális semmisség konjunktív feltételei így nem teljesülnek. Mindaddig tehát, amíg a jogalkotó kifejezetten másként nem rendelkezik, nincs akadálya a dolgozói részvény jegyzésére jogosult személyi kör funkcionális, csoportszintű meghatározásának, és az alapszabály ilyen módosítása nem minősül tilos szerződésnek, hanem a társasági jogi magánautonómia legitim gyakorlásának.

Mivel a szabály kógenciáját egyik itt alkalmazott módszerrel sem tudjuk megállapítani, és ha a felvállalt főszabály a diszpozitivitás (a Ptk. miniszteri indokolása szerint a törvény „a kógens alapállás helyett az eltérést engedő (diszpozitív)

14 Ptk. 6:95. §. A „tilos szerződés” dogmatikája a társasági jogi jognyilatkozatok megítélésénél is irányadó, mert a Ptk. egységes privátautonómiát épít fel, és ennek egységes korlátait is rögzíti. A kötelmi jogban megjelenő diszpozitivitás (Ptk. 6:1. § (3); 6:59. § (2)) és a jogi személyekre vonatkozó diszpozitivitás (Ptk. 3:4. §) ugyanannak az elvnek a két vetülete: a felek – illetve a tagok – szabadon alakíthatják jogviszonyukat, de csak addig, amíg a törvény az eltérést nem tiltja, vagy a jogalkotói cél sérelme nélkül lehetséges. Ebből következik, hogy a diszpozitivitás korlátait meghatározó általános tilalmi klauzula – miszerint a semmisség nemcsak kifejezett jogszabályi rendelkezésnél áll be, hanem akkor is, ha a jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása (Ptk. 6:95. §) – nem zárható a hatodik, kötelmi jogi könyv „határai” közé, hanem a Ptk. egészében érvényesülő mércéként a harmadik könyv vonatkozásában is alkalmazandó. Ez azért is lehetséges, mert a létesítő okirat magánjogi jognyilatkozat, a felek akarat-egyesítéséből jön létre és joghatásokat céloz. Szerződéses vagy egyoldalú jognyilatkozati jellege megkívánja a Ptk. hatodik könyv alkalmazását. Ha a nyilatkozat olyan joghatás előidézése irányul, amelyet valamely társasági jogi norma célja tilt, akkor a norma kógenciája következtében semmis lesz az attól eltérő jognyilatkozat. Polgári jogunk a konkrét normatív kapcsot is megteremti a két könyv (a hatodik és a harmadik) között. A Ptk. 6:9. § kimondja, hogy a jognyilatkozat hatályára, érvénytelenségére és hatálytalanságára – ha a törvény másként nem rendelkezik – „a szerződés általános szabályait kell megfelelően alkalmazni”, a 6:10. § pedig rögzíti, hogy a jognyilatkozatokra vonatkozó szabályokat a „nem kötelmi jogi jognyilatkozatokra” is megfelelően alkalmazni kell. Mivel a harmadik könyvben tipikusan jognyilatkozatokkal (létesítő okirat, társasági határozatok stb.) találkozunk, ezekre – eltérő különös szabály hiányában – „átsugároznak” a hatodik könyv releváns általános normái, így a tilos szerződést szabályozó 6:95. § is.

15 Jpe.IV.60.030/2024/13.

16 Viszont ebből az elvből következik, kifejezett, textuális tilalom hiányában is az, hogy amikor magyar jog a részvényt kizárólag névre szóló értékpapírként determinálja, akkor a jogalkotói cél a bemutatóra szóló részvény tilalma. Vagyis az a jogtétel, hogy a magyar jogban a részvény csak névre szóló értékpapír lehet, kógens.

szabályozási kiindulópontot választja”), akkor a helyes értelmezési alapelv, amennyiben a gógenia valamelyik esete nem egyértelmű, az *in dubio pro libertate societatis* kell, hogy legyen.

2. A norma szerkezete eleve „nyitott”: a Ptk. 3:237. § (1) bekezdése már most is számol azzal, hogy az alapszabály a volt munkavállalókra is kiterjesztheti a forgalomképességet. Ez azt üzeni, hogy az alapszabály – kellő garanciák mellett – alakíthatja a jogosulti kört.

3. Fontos rendszertani érvet ad a Ptk. 3:240. §-a: a részvénytársaság a törvényben meghatározottakon túl további részvényfajtát/osztályt is megalkothat, ha a jogok tartamát és mértékét meghatározza. Ha a részvényfajták nevesített ismérvei dogmatikailag minden esetben érinthetetlenek lennének, a 3:240. § lényegében kiüresedne. Lehetséges megközelítés az is, hogy a vállalatcsoporti szinten „megnyitott” dolgozói részvényt új részvényfajtának tekintjük.

4. Teleologikus érv, hogy a dolgozói részvény célja a munkavállalói érdek és a társasági érdek összehangolása. Vállalatcsoportban a hozzáadott érték gyakran a leányvállalatoknál keletkezik, miközben a részvényesi érték a holdingnál csapódik le. A célracionális értelmezés ezért indokolja, hogy a csoport munkavállalói – mint „közvetett munkavállalók” – bevonhatók legyenek a kibocsátó rt. dolgozói részvényének jegyzésére jogosult személyek körébe. A leányvállalat lehet például a részvénytársaság egyszemélyes korlátolt felelősségű társasága, amelyben a saját dolgozók (a kft. dolgozói) nyilván nem szerezhhetnek részesedést. Sőt, általában a korlátolt felelősségű társaság üzletrészt bocsát ki, amelynek értékpapírosítása kizárt.¹⁷ Épp ezért indokolt – és a Ptk. diszpozitív keretei között megengedhető –, hogy a felettük álló (vagy „testvér”) részvénytársaság alapszabályában csoportszinten meghatározott feltételekkel dolgozói részvényt biztosítsanak nekik, mint a csoport „közvetett” munkavállalóinak. Ez egyszerre szolgálja a jogintézmény célját és kezeli a formakülönbségből adódó ösztönzési űrt.

Ha a dolgozói részvényjegyzésre jogosult kör csoportszintű bővítése a részvényesi jogok tartalmát nem írja át, hanem csak a potenciális kedvezményezettek körét rendezi, az a Ptk. rendszerével összehangolt megközelítés. A Ptk. elismeri a vállalatcsoport intézményét és a csoportérdek bizonyos fokú relevanciáját. E logika alapján a leányvállalat alkalmazottja a csoportszintű irányítás alá tartozik, a kibocsátó rt. értékteremtéséhez ténylegesen hozzájárul, ezért a „munkavállaló” fogalmának csoportszintű, funkcionális értelmezése nem önkényes, hanem rendszertanilag is védhető. Nem jogsértő az „alkalmazotti viszonyt” funkcionálisan, az adott gazdasági egységhez (vállalatcsoporthoz) való kötődés felől értelmezni. Ezt teszi például a német részvénytársasági törvény (Aktiengesetz) 71. §-a, amely a saját részvények megszerzését szabályozza, és előírja, hogy

¹⁷ Ptk. 3:11. §.

a társaság saját részvényeket többek között akkor szerezhet, ha azokat „a társasággal vagy a vele kapcsolt vállalkozással munkaviszonyban álló vagy állt személyek számára kívánják megszerzésre felajánlani”¹⁸ A csoportszintű logika jellemzi a tőkeemelésben való munkavállalói részvétel szabályozását is (§ 192). Ugyanígy csoportszinten kezeli a francia jog a magyar dolgozói részvényhez hasonló funkciót betöltő opciós munkavállalói jogokat (francia Kereskedelmi törvénykönyv, a Code de commerce L. 225-180. cikke) vagy a részvényjuttatásokat (L. 225-197-2. cikk).

5. A Ptk. tulajdonképpen a diszpozitivitással való visszaélés tilalmát szabályozza, amikor elrendeli, hogy a diszpozitív normától el lehet ugyan térni, de az eltérés: a) nem sértheti nyilvánvalóan a hitelezők jogait; b) nem sértheti nyilvánvalóan a munkavállalók jogait; c) nem sértheti nyilvánvalóan a tagok kisebbségének a jogait; d) nem akadályozhatja a jogi személyek törvényes működése feletti felügyeletet.¹⁹ A társasági jogi diszpozitivitás aszimmetrikusan korlátozott: a belső szerződéses autonómia nem teheti illuzórikussá a kisebbségi tagok, a hitelezők és a munkavállalók védelmét, valamint a közérdekű ellenőrzési funkciók gyakorlását. Viszont a vizsgált esetben szerintem nem történt visszaélés a diszpozitivitással, ugyanis:

- a) Munkavállalói jogok „nyilvánvaló sérelme” nem áll fent: a törvény nem biztosít alanyi jogot dolgozói részvényre, az elosztási elvek társasági döntésekhez kötődnek. A csoportdolgozók bevonása ezért nem fosztja meg a részvénytársasági munkavállalókat semmilyen törvényben garantált jogosultságtól; a 3:4. § (3) bekezdés b) pontja szerinti korlát így nem aktiválódik.
- b) Hitelezői jogok sem sérülnek, mert a dolgozói részvény kibocsátása alaptőke-emeléssel történik, a tőkevédelmi szabályok alkalmazásával, így nem eredményezhet jogellenes vagyonkivonást. Az ingyenes vagy kedvezményes juttatás fedezete az alaptőkén felüli vagyon, vagyis a mérlegben a saját tőke nem csökken, legfeljebb szerkezetében alakul át. Az általános tőkevédelmi és fizetőképességi korlátok továbbra is gátat szabnak minden olyan műveletnek, amely a hitelezők kielégítési alapját veszélyeztetné. Csoportszintű dolgozói részvénykibocsátás esetén sem a követelések ranghelye, sem a végrehajtási sorrend, sem a fedezeti bázis jogi minősége nem változik, ezért a hitelezői pozíció érdemben érintetlen marad.
- c) A részvényesek kisebbségének jogai sem sérülnek, mert a részvényfajtákhoz kapcsolt jogokat az alapszabály átláthatóan határozza meg, és a kibocsátás a közgyűlés döntéséhez, szigorú eljárási és közzétételi garanciákhoz kötött. A kisebbséget megilleti az egyenlő elbánás elve, az információs és indítványozási

18 Wolfgang Servatius, In: Thomas Wachter (Hg.), AktG. Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auflage, Köln, RWS, 2022. 481-482. o.

19 Ptk. 3:4. § (3) bekezdés.

jog, valamint a bírósági felülvizsgálat kezdeményezésének lehetősége, ha jogsérelmet lát. A dolgozói részvények bevezetése nem változtatja meg a meglévő részvényesek fajta- és osztályjogait, a szavazati és osztalékjog arányossága változatlanul az alapszabályi rend szerint érvényesül. A „felhígulás kockázata” önmagában nem minősül jogsérelemnek, ha az alapszabály és a közgyűlési határozat előre rögzíti a feltételeket, és a kibocsátás a társasági érdek ésszerű célját szolgálja. Ez a felhígulási kockázat akkor is fennáll és egyáltalán nem jogsértő, amennyiben kizárólag a részvénytársaság saját dolgozói részére bocsátanak ki dolgozói részvényt. Az, hogy a leányvállalatok dolgozói is részesülhetnek, funkcionális kötődést ismer el a vállalatcsoporthoz, de nem ad nekik a kisebbséggel szemben semmilyen többletjogot, semmi sem történik másképpen, mintha csak a saját dolgozók részesedhetnének a részvényekből: így a kisebbségvédelem rendszere érintetlen marad.

d) A törvényességi felügyeletet a létesítő okirat vizsgált módosítása nem korlátozza.

Következtetések

Az a konstrukció, amelyet korábban a bíróság megakadályozott, újraértékelhető, feltéve, hogy a társaság a létesítő okiratban egyértelműen meghatározza a jogintézményt, transzparens allokációs elveket rögzít, és a tőkevédelmi, átruházási-, illetve elszámolási szabályokat maradéktalanul betartja. E feltételek teljesülése mellett a dolgozói részvény csoportszintű alkalmazása nemhogy nem sérti, hanem kifejezetten előmozdítja a Ptk. célrendszerét. Megítélésem szerint a vizsgált alapszabály-módosítás *de lege lata* jogszerű lehet, ezért indokolt a korábbi bírói gyakorlat újragondolása.

Általánosabban: az eddig a gyakorlatban a „definíció kógenciájára” alapított érvelést egyfelől a típuskényszerből levezetett, a társasági forma legbelső lényegét alkotó normák kógenciájával, másfelől a jogalkotói cél megsértését szankcionáló tilos szerződés semmisségének elvével (a virtuális semmisség tételével) kell helyettesíteni. E két megközelítésmód alkalmazása adhat értelmezési bizonytalanság esetén alapot adott társasági jogi norma kógens vagy diszpozitív minősítéséhez.

Résumé | Zusammenfassung | Резюме

Dr Bence Bartha: Les soixante dernières années de notre droit de procédure civile

Dans cette étude, je présente les changements survenus dans notre droit de procédure civile au cours des soixante dernières années que je considère les plus importants. Cette période a été particulièrement active du point de vue du droit procédural. Le droit procédural était l'objet d'une législation continue, et le texte normatif était et est en constante évolution. J'ai commencé ma recherche à la période précédant le changement de régime, à partir du milieu des années 1960, lorsque l'approche du droit procédural, inspirée du modèle soviétique radical, a commencé à évoluer. J'en ai choisi quelques moments pour examiner l'injonction judiciaire et le processus de codification qui a débuté dans les années 1980. Ensuite, j'ai analysé les mouvements entourant le changement de régime, puis j'ai mis en lumière la législation des années 2010, la création et l'entrée en vigueur du nouveau code de procédure civile, et ses évolutions continues jusqu'à nos jours.

Dr. Bence Bartha: Die vergangenen sechzig Jahre unseres Zivilprozessrechts

In der vorliegenden Studie werden die nach Meinung des Autors wichtigsten Veränderungen im ungarischen Zivilprozessrecht der letzten sechzig Jahre beschrieben. Was das Prozessrecht betrifft, war dieser Zeitraum äußerst aktiv. Es war von einem kontinuierlichen Gesetzgebungsprozess begleitet, und der Wortlaut der Normen unterlag und unterliegt einer ständigen Veränderung. Die Untersuchung des Themas begann mit der Zeit vor der politischen Wende, also Mitte der 1960er

Jahre, als sich die Prozessrechtsauffassung, die dem strengen sowjetischen Vorbild folgte, zu wandeln begann. In der Abhandlung werden einige Aspekte herausgegriffen und untersucht, wie die Frage der Gerichtsanordnungen, sowie der in den 1980er Jahren einsetzende Kodifizierungsprozess. Anschließend werden die Entwicklungen um die politische Wende analysiert, wobei der Schwerpunkt auf der Gesetzgebung der 2010er Jahre, auf Schaffung und Inkrafttreten der neuen Prozessordnung sowie deren kontinuierlichen Änderungen bis heute liegt.

Доктор Бенце Барта: Последние шестьдесят лет нашего гражданского процессуального права

В этом исследовании я представляю изменения в нашем гражданском процессуальном праве за последние шестьдесят лет, которые я считаю наиболее значимыми. Этот период был особенно активным с точки зрения процессуального права. Процессуальное право было предметом непрерывного законодательства, и нормативные акты постоянно развивались и развиваются. Я начал свое исследование в период, предшествовавший смене режима, с середины 1960-х годов, когда подход к процессуальному праву, вдохновленный радикальной советской моделью, начал меняться. Я выбрал несколько моментов для изучения судебного приказа и процесса кодификации, начавшегося в 1980-х годах. Затем я проанализировал события, сопровождавшие смену режима, и осветил законодательство 2010-х годов, создание и вступление в силу нового Гражданского

процессуального кодекса и его дальнейшее развитие вплоть до настоящего времени.

Dr Balázs Bodzási: Responsabilité limitée en droit privé, notamment en matière de responsabilité des héritiers

La présente étude examine l'évolution de la responsabilité patrimoniale, puis les principaux cas de responsabilité limitée qui s'y rapportent. Elle examine également plus en détail la responsabilité des héritiers pour les dettes successorales. L'auteur présente la création et l'évolution de la réglementation relative à la responsabilité limitée des héritiers. Il examine les différences entre pro viribus hereditatis et cum viribus hereditatis, et enfin, il propose une brève description de la réglementation hongroise actuelle.

Dr. Balázs Bodzási: Beschränkte Haftung im Privatrecht, mit besonderem Hinblick auf die Erbenhaftung

Die Studie gibt einen Überblick über die Entstehung der Vermögenshaftung und geht dabei insbesondere auf die wichtigsten Fälle der beschränkten Haftung ein. Sie untersucht eingehend die Haftung der Erben für die Nachlassschulden. Der Autor stellt dar, wie die Regelung der beschränkten Erbenhaftung entstanden ist und sich entwickelt hat. Er geht auf die Unterschiede zwischen pro viribus hereditatis und cum viribus hereditatis ein und gibt schließlich einen kurzen Überblick über die geltenden ungarischen Rechtsvorschriften.

Доктор Балаж Бодзаши: Ограниченная ответственность в частном праве, с особым вниманием к ответственности наследников

В статье рассматривается развитие имущественной ответственности и основные случаи ограниченной ответственности в её рамках. Также более подробно рассматривается ответственность наследников по долгам наследства. Автор описывает формирование и развитие регулирования

ограниченной ответственности наследников. Рассматриваются различия между pro viribus hereditatis и cum viribus hereditatis, а также дается краткая характеристика действующего венгерского законодательства.

Dr. Ádám Boóc: Quelques commentaires sur la question de la nullité des sentences arbitrales en droit suisse

La présente étude examine la question de la nullité des sentences dans le droit de la Suisse, centre souvent défini dans les clauses compromissoires. Elle examine les différents motifs de nullité et les questions procédurales, telles que la compétence judiciaire et le délai pour agir en justice. Elle fournit également à titre d'exemples des décisions de justice, dont un cas spécifique concernant la Hongrie.

Dr. Ádám Boóc: Anmerkungen zur Frage der Annullierung von Schiedssprüchen im schweizerischen Recht

Die Studie untersucht die Frage der Ungültigkeit von Schiedssprüchen nach schweizerischem Recht, das häufig als Gerichtsstand für Schiedsvereinbarungen gewählt wird. Sie geht auf die einzelnen Ungültigkeitsgründe und auf bestimmte verfahrensrechtliche Fragen wie die Zuständigkeit und die Klagefrist ein. Darüber hinaus enthält die Studie Beispiele aus der Rechtsprechung, darunter auch einen konkreten Fall mit Bezug zu Ungarn.

Доктор Адам Бооц: Комментарии по вопросу недействительности арбитражных решений в швейцарском праве

В настоящем исследовании рассматривается вопрос недействительности арбитражных решений в праве Швейцария — центр, часто определяемый в арбитражных оговорках. В исследовании рассматриваются отдельные основания недействительности и процессуальные вопросы, такие как юрисдикция и срок подачи иска. Кроме того, в исследовании приводятся примеры из пре-

цедентной судебной практики, в том числе конкретное дело, касающееся Венгрии.

Dr. Zoltán Csehi: Le droit applicable à la renonciation à la succession et les caractéristiques de la procédure de délivrance d'un certificat successoral européen

La réglementation européenne en matière de droit successoral international pose de nombreux défis aux notaires hongrois aussi. Je souhaite présenter trois affaires récentes, issues de la jurisprudence abondante de la Cour de justice de l'Union européenne, pouvant être utiles dans les procédures successorales de dimension européenne. Ces affaires illustrent également les nouvelles attentes auxquelles les notaires doivent répondre au cours des procédures successorales transfrontalières. Dans les affaires de dimension européenne et internationale, ils sont confrontés aux lois d'autres États, ce qui représente souvent de sérieux défis, même pour les juristes expérimentés. Par ce court article, nous saluons le Célébré à l'occasion de son anniversaire et lui exprimons notre respect et reconnaissance pour avoir contribué pendant des décennies à la pratique et théorie de haut niveau en matière du droit successoral.

Dr. Zoltán Csehi: Das auf die Erbausschlagung anzuwendende Recht und Merkmale des Verfahrens zur Ausstellung eines Europäischen Nachlasszeugnisses

Die europäische Regelung des internationalen Erbrechts stellt auch für die ungarischen Notare zahlreiche Herausforderungen dar. Aus der umfangreichen Rechtsprechung des Gerichtshofs der Europäischen Union werden hier drei aktuelle Fälle vorgestellt, die in bestimmten Fällen bei Erbschaftsverfahren mit europäischem Bezug hilfreich sein können. Die Fälle zeigen auch, welchen neuen Anforderungen die Notarkammer im Zusammenhang mit grenzüberschreitenden Erbschaftsverfahren gerecht werden muss.

In europäischen Angelegenheiten mit internationalem Bezug muss man sich mit den Rechtsvorschriften fremder Staaten auseinandersetzen, was in vielen Fällen selbst für erfahrene Juristen eine große Herausforderung darstellt. Mit dem vorliegenden kleinen Beitrag beglückwünschen wir den Jubilar zu seinem runden Geburtstag und bringen unsere Hochachtung und Wertschätzung zum Ausdruck, weil er für uns über Jahrzehnte hinweg ein Vorbild war und ist – sowohl in der Praxis als auch in der Theorie des Erbrechts.

Доктор Золтан Чехи: Право, применимое к отказу от наследства, и особенности процедуры выдачи европейского свидетельства о наследовании

Европейское регулирование международного наследственного права ставит перед венгерским нотариусом тоже множество трудностей. Я хотел бы представить три недавних дела из богатой судебной практики Суда Европейского Союза, которые могут быть полезными в наследственных делах европейского масштаба. Эти дела также иллюстрируют новые требования, предъявляемые к нотариусам в трансграничных наследственных делах. В делах европейского и международного масштаба приходится учитывать законодательство других государств, что часто представляет собой серьезные трудности даже для опытных юристов. В этой короткой статье мы поздравляем Празднующего с его днем рождения и выражаем свое уважение и признательность за высокий уровень его деятельности, проведенной на протяжении десятилетий в практике и в теории наследственного права.

Dr. András Földi: Remarques additionnelles sur la notion de bien immobilier à la lumière de l'ouvrage de Béni Grosschmid « Werbőczy et le droit anglais »

La présente étude analyse la monographie de Béni Grosschmid, le juriste emblématique du

droit privé hongrois de l'époque bourgeoise, publiée en 1928. Elle traite avec un focus particulier les notions de biens meubles et immeubles qui sont abordés dans la monographie, la succession de ces biens ainsi que les différences conceptuelles existant dans le droit anglais et hongrois. Elle examine également la notion de domaine seigneurial en droit hongrois et anglais médiéval. Les influences autrichiennes et allemandes sur le droit hongrois au XIXe siècle y sont également évoquées.

Dr. András Földi: Beiträge zum Begriff der Immobilie im Spiegel des Werks „Werbóczy und das englische Recht“ von Béni Grosschmid

Die Studie analysiert die 1928 erschienene Monografie von Béni Grosschmid, dem bedeutendsten Vertreter der ungarischen Privatrechtswissenschaft. Sie befasst sich insbesondere mit den in der Monografie behandelten Begriffen des beweglichen und unbeweglichen Vermögens sowie mit der Vererbung dieser Vermögenswerte und den konzeptionellen Unterschieden zwischen dem englischen und ungarischen Recht. Darüber hinaus untersucht sie den Besitzbegriff im mittelalterlichen ungarischen und englischen Recht. Außerdem werden die österreichischen und deutschen Einflüsse auf das ungarische Recht im 19. Jahrhundert erwähnt.

Доктор Андраш Фёльди: Дополнительные замечания о концепции недвижимости в свете работы Бени Гроссшмида «Вербёци и английское право»

В данном исследовании анализируется монография Бени Гроссшмида, ведущего юриста в области венгерского буржуазного гражданского права, опубликованная в 1928 году. Основное внимание уделяется концепциям движимого и недвижимого имущества, включенным в монографию, наследованию этих имуществ, и также концептуальным различиям между английским и венгерским правом. Также рассматривается концепция манориального домена в средневековом

венгерском и английском праве. Помимо изучается австрийское и немецкое влияние на венгерское право в XIX веке.

Dr. Gábor Hamza: La tradition du droit romain et le développement de la partie générale du droit privé

Le développement de la partie générale du droit privé trouve ses racines dans les traditions médiévales du droit romain. Plus tard, le système de pandectes, fruit d'un processus de développement durant plusieurs siècles, a joué un rôle déterminant. L'auteur de l'étude soutient que la « Partie générale » du système de pandectes est une création autonome de la pandectistique et de la science pandectiste allemande. Le droit des personnes (ius personarum) et le droit d'action (ius actionum) trouvent leurs racines dans le droit romain. En revanche, selon l'auteur, les parties relatives aux droits subjectifs et à la théorie des actes juridiques découlent plutôt du droit naturel. Dans le système de pandectes, le droit de la famille devient autonome, soit indépendant. Le droit de la famille se détache du droit des personnes (ius personarum).

Dr. Hamza Gábor: Die Tradition des römischen Rechts und die Herausbildung des Allgemeinen Teils des Privatrechts

Die Herausbildung des Allgemeinen Teils des Privatrechts wurzelt in der mittelalterlichen Tradition des römischen Rechts. Später kommt dem Pandektensystem, das das Ergebnis eines Jahrhunderte lange dauernden Entwicklungsprozesses ist, eine ausschlaggebende Rolle zu. Der Verfasser der Abhandlung vertritt die Ansicht, dass der „Allgemeine Teil“ des Pandektensystems eine eigenständige Schöpfung der deutschen Pandektistik bzw. Pandektenwissenschaft ist. Das Recht der Personen (ius personarum) und das Recht über den Rechtsschutz (ius actionum) wurzeln im römischen Recht. Nach der Meinung des Autors stammen hingegen Teile über die subjektiven Rechte und über die Theorie der Rechtsgeschäfte grösstenteils aus der Naturrechtslehre. Im Pandekten-

system wird das Familienrecht autonom d.h. selbständig. Das Familienrecht trennt sich vom Personenrecht (ius personarum).

Доктор Хамза Габор: Традиция римского права и развитие общей части частного права

Развитие общей части частного права коренится в средневековой традиции римского права. Позднее, решающую роль сыграла пандектная система, возникшая в результате многовекового процесса развития. Автор исследования утверждает, что «Общая часть» пандектной системы является самостоятельным творением немецкой пандектистики и пандектной науки. Право лиц (ius personarum) и право на иск (ius actionum) имеют корни в римском праве. Однако, по мнению автора, разделы, посвященные субъективным правам и теории сделок, в значительной степени восходят к естественному праву. В системе пандекта семейное право становится автономным, то есть независимым. Семейное право отделяется от личного права (ius personarum).

Dr. Viktória Harsági: Les défis des recours efficaces concernant les petits litiges et la complexité de leur système – analyse de synthèse

De nombreux articles ont traité des mécanismes de recours concernant les demandes (montants du litige) de faible valeur, mais aucun n'en a fourni une vue d'ensemble complète. L'auteure a tenté d'exécuter cette tâche en dressant au sein de la multitude d'affaires de faible valeur une carte de schémas et de relations identifiables entre les caractéristiques des formes des recours associées à ces affaires et celles des affaires, objet de ces recours. Cette « cartographie » nous permettra également de voir si le législateur a doté l'ensemble de ces affaires d'un mécanisme de recours suffisamment efficace dans le système juridique concerné. Cela pourrait également permettre d'examiner dans quelle mesure ces formes de recours, intégrées aux systèmes de droit pro-

cedural à différentes époques et probablement selon des concepts différents, ont pu être organisées en un seul système, dans quelle mesure elles se complètent ou se concurrencent, et si des lacunes subsistent dans le système.

Dr. Viktória Harsági: Herausforderungen bei wirksamer Durchsetzung von Forderungen mit geringem Streitwert und Komplexität deren Systems – eine Analyse mit Überblick

Zahlreiche Schriften befassten sich mit den Mechanismen zur Durchsetzung von Forderungen mit geringem Streitwert, doch ein umfassendes Bild blieb aus. Die Autorin hat sich dieser Aufgabe angenommen und eine Übersicht erstellt, aus der hervorgeht, welche Muster und Zusammenhänge sich möglicherweise zwischen den Merkmalen der verschiedenen Formen der Durchsetzung von Ansprüchen und den Merkmalen der damit verbundenen Fälle in der Vielfalt der Fälle erkennen lassen. Mit Erstellung dieser „Landkarte“ kommen wir vielleicht auch der Frage näher, ob der Gesetzgeber für jede Art dieser Fälle einen entsprechend wirksamen Mechanismus zur Durchsetzung von Ansprüchen im jeweiligen Rechtssystem vorgesehen hat. Dies könnte auch die Möglichkeit zur Prüfung dessen bieten, inwieweit diese Durchsetzungsformen von Ansprüchen, die zu unterschiedlichen Zeiten und wahrscheinlich nach unterschiedlichen Konzepten in die Verfahrensrechtssysteme integriert wurden, zu einem System zusammengefasst werden konnten, inwieweit sie sich ergänzen oder konkurrieren und ob möglicherweise Lücken im System geblieben sind.

Доктор Виктория Харшаги: Проблемы эффективности юридических средств для мелких исков и сложность их системы – обзорный анализ

В многочисленных статьях рассматривался вопрос о юридических механизмах по мелким искам (спорным суммам), но до сих пор не было представлено всеобъемлющего обзора. Автор попробует выполнить эту

задачу, путем картирования множества дел с небольшой стоимостью, чтобы выявить закономерности и определяемые взаимосвязи между характеристиками форм исков, используемых в этих делах, и характеристиками дел, являющихся предметом исков. Такое «картирование» также позволяет нам лучше понять, обеспечил ли законодательный орган все эти дела достаточно эффективным механизмом в соответствующей правовой системе. Это также позволяет нам изучать, в какой степени эти формы исков, интегрированные в системы процессуального права в разное время и, вероятно, в соответствии с разными концепциями, были организованы в одну систему, в какой степени они дополняют или конкурируют друг с другом, и имеются ли пробелы в системе.

Dr. Bendegúz Horváth: Aspects pratiques des affaires successorales réunies

L'étude examine les évolutions récentes de la réglementation des affaires successorales réunies. Elle détaille comment le législateur a élevé au rang de loi, à partir de 2018, les règles de procédure, auparavant exclusivement prévues par les lignes directrices de la chambre, créant ainsi un cadre uniforme et contraignant pour les notaires. Elle analyse la modification de l'article 27 de la loi sur les procédures successorales qui a introduit une compétence spéciale pour un traitement plus efficace des successions liées. Outre le contexte juridique, l'étude illustre les problèmes rencontrés par les notaires et leurs solutions possibles à l'aide d'exemples pratiques et de cas typiques.

Dr. Bendegúz Horváth: Praktische Fragen von vereinten Nachlasssachen

Die Studie untersucht die jüngsten Änderungen in der Regelung von vereinten Nachlasssachen. Sie stellt in Einzelheiten dar, dass die zuvor ausschließlich in Richtlinien der Notarkammer geregelten Verfahrensvorschriften vom Gesetzgeber ab 2018 auf Gesetzesebene gehoben wurden, wodurch ein einheitlicher und verbindlicher Rahmen für die Notare

geschaffen wurde. Sie analysiert die Änderung von § 27 des Nachlassverfahrensgesetzes, mit der ein besonderer Zuständigkeitsgrund für eine effizientere Bearbeitung von verbundenen Erbschaften eingeführt wurde. Die Arbeit stellt den rechtlichen Hintergrund dar und veranschaulicht anhand praktischer Beispiele und typischer Rechtsfälle die Probleme, die bei der Arbeit von Notaren auftreten, und wie sie gelöst werden können.

Доктор Бендегуз Хорват: Практические аспекты объединённых наследственных дел

В данном исследовании рассматриваются последние изменения внесенные в регулирование объединённых наследственных дел. В нём подробно описывается, как, начиная с 2018 года, законодательный орган придал процессуальным нормам, ранее содержавшимся исключительно в инструкциях Палаты, статус закона, создав единую и обязательную правовую базу для нотариусов. В нём анализируется поправка к статье 27 Закона о процедурах наследования, которая ввела особую компетенцию для более эффективного рассмотрения связанных наследственных дел. Помимо правового контекста, в исследовании рассматриваются проблемы, с которыми сталкиваются нотариусы, и возможные пути их решения на практических и типичных судебных примерах.

Dr. Ivett Juhász: Aperçu du droit successoral israélien

L'étude examine la loi successorale israélienne adoptée en 1965 et ses dispositions. Elle couvre principalement le système successoral légal, puis le droit des testaments. D'abord, est présenté l'ordre successoral que le législateur a établi sur la base des liens de parenté. Ensuite, les éléments les plus importants du droit testamentaire, tels que les types de testaments et leurs règles formelles sont exposés. À la fin de l'étude, le droit successoral religieux juif régi par la Torah est également évoqué.

Dr. Ivett Juhász: Einblick in das israelische Erbrecht

Die Studie nimmt das 1965 verabschiedete israelische Erbrecht und dessen Bestimmungen unter die Lupe. Dabei wird zuerst die gesetzliche Erbfolge und anschließend das Testierrecht behandelt. Es wird zunächst deutlich, welche Erbfolge der Gesetzgeber auf der Grundlage von Verwandtschaftsverhältnissen festgelegt hat. In der zweiten Untersuchung werden die wichtigsten Elemente des Testierrechts, d. h. die Arten von Testamenten und ihre Formvorschriften, dargelegt. Am Ende der Abhandlung wird auch noch das durch die Tora geregelte jüdische kirchliche Erbrecht erwähnt.

Доктор Иветт Юхас: Обзор израильского наследственного права

В данном исследовании рассматривается израильское наследственное право, принятое в 1965 году, и его положения. Сначала, оно охватывает систему наследования по закону, а затем право завещаний. Таким образом, рассмотрен порядок наследования, установленный законодательным органом на основе родственных отношений. Потом, представлены наиболее важные элементы права завещаний, как виды завещаний и их формальные правила. В конце исследования также упоминается еврейское религиозное наследственное право, регулируемое Торой.

Dr. András Kőrös: Les concubins sur le chemin tortueux du droit

S'appuyant sur une étude réalisée par Ádám Tóth en 2003, cet article présente les idées qui ont émergé depuis sa publication en vue de la réglementation juridique du concubinage. Il examine les propositions d'experts formulées lors des travaux préparatoires du nouveau Code civil et leur évaluation dans la littérature juridique. Il montre en quoi le texte adopté diffère de ces propositions et explique pourquoi il constitue un recul par rapport aux idées précédentes. À la lumière

des données statistiques du recensement de 2022 et en s'appuyant sur les règles modèles de la Commission européenne de droit de la famille, il expose quels changements seraient nécessaires pour que la réglementation juridique soit conforme à l'acceptation sociale croissante du concubinage et aux tendances qui se sont développées en Europe.

Dr. András Kőrös: Lebensgefährten auf dem gewundenen Weg des Rechts

Ausgehend von einer Studie von Ádám Tóth aus dem Jahr 2003 wird in der vorliegenden Abhandlung gezeigt, welche Ideen seitdem bezüglich der rechtlichen Regelung von Lebenspartnerschaften zum Vorschein gekommen sind. Sie geht auf die im Rahmen der Vorarbeiten zum neuen Bürgerlichen Gesetzbuch erarbeiteten Expertenvorschläge und deren Bewertung in der Rechtsliteratur ein. Er zeigt, inwieweit der verabschiedete Gesetzestext von diesen Vorschlägen abweicht, und erläutert, warum dies einen Rückschritt gegenüber den früheren Ideen darstellt. Anhand der statistischen Daten der Volkszählung 2022 und auf der Grundlage der Mustervorschriften der Europäischen Kommission für Familienrecht wird skizziert, welche Änderungen erforderlich wären, damit die Rechtsvorschriften der zunehmenden gesellschaftlichen Akzeptanz von Lebenspartnerschaften und den in Europa entstandenen Trends entsprechen.

Доктор Андраш Кёрёш: Сожители на извилистом пути права

Статья, основанная на исследовании Адама Тота, опубликованном в 2003 году, представляет идеи, возникшие в отношении правового регулирования сожительства с момента его публикации. В ней рассматриваются предложения экспертов к подготовке нового Гражданского кодекса, и их оценка в юридической литературе. Показывается, чем принятый текст отличается от этих предложений, и объясняется, почему он представляет собой шаг назад

по сравнению с предыдущими идеями. С учетом статистических данных переписи населения 2022 года и опираясь на модельные правила Европейской комиссии по семейному праву, в статье излагаются какие изменения необходимы в правовом регулировании, чтобы оно соответствовало растущему общественному признанию сожительству и тенденциям, сложившимся в Европе.

Dr. Ádám Mányoki: Les crypto-actifs comme objets de nantissement

Selon certaines estimations, la capitalisation totale boursière du Bitcoin, l'une des cryptomonnaies les plus connues, a atteint 2,4 trillions de dollars au second semestre 2025, ce qui en fait la cinquième classe d'actifs la plus valorisée au monde. Si l'on le comparait aux réserves de change nationales des États, il se classe actuellement au deuxième rang mondial en termes de valeur. L'acceptation des cryptomonnaies par les acteurs du marché ne cesse de croître, ce qui incite de plus en plus de législateurs à reconnaître la nécessité d'une régulation du marché et son potentiel. Alors que de plus en plus d'États reconnaissent les cryptomonnaies comme moyen d'échange/paiement ou comme outil d'investissement pour accumuler des richesses, la question se pose de savoir si ces actifs peuvent servir de garantie et, le cas échéant, ils peuvent être nantis.

Dr. Ádám Mányoki: Kryptowährungen als Gegenstand von Pfandrechten

Einigen Schätzungen zufolge erreichte die Gesamtmarktkapitalisierung von Bitcoin, einer der bekanntesten Kryptowährungen, in der zweiten Hälfte des Jahres 2025 2,4 Trillionen US-Dollar und wurde damit zur fünfgrößten Anlageklasse der Welt. Wenn wir dies mit den nationalen Währungsreserven aller Staaten vergleichen würden, würde es derzeit – am Wert gemessen – den zweiten Platz unter den Nationen belegen. Die Akzeptanz von Kryptowährungen und Kryptomünzen nimmt unter den Marktteilnehmern stetig zu,

wodurch immer mehr Gesetzgeber die Notwendigkeit einer Marktregulierung und die damit verbundenen Möglichkeiten erkennen. Da immer mehr Staaten Kryptowährungen als Tausch-/Zahlungsmittel oder als Vermögensanlage anerkennen, stellt sich die Frage, ob diese Instrumente als Sicherheiten fungieren und gegebenenfalls Gegenstand eines Pfandrechts sein können.

Доктор Адам Маньоки: Криптоактивы как залог

По некоторым оценкам, общая рыночная капитализация биткоина, одной из самых известных криптовалют, во второй половине 2025 года достигла 2,4 триллиона долларов, что делает его пятым по стоимости классом активов в мире. В сравнении с национальными валютными резервами государств, в настоящее время он занимает второе место в мире по стоимости. Принятие криптоактивов участниками рынка продолжает расти, побуждая всё больше законодателей осознать необходимость регулирования рынка и его потенциал. Поскольку всё больше государств признают криптовалюты средством обмена/платежа или инвестиционным инструментом для накопления богатства, возникает вопрос о том, могут ли эти активы использоваться в качестве гарантии, и если так, то могут ли они быть заложены.

Dr. Tamás Molnár: La dogmatique du testament oral en droit privé hongrois moderne, au regard des droits successoraux allemand, suisse, français, italien et roumain.

Le testament oral est une forme rare de testament en droit successoral hongrois. Ni la théorie ni la pratique ne peuvent en donner une évaluation facile. Son « existence » est constamment remise en question, car elle peut donner lieu à de nombreux abus. L'étude fait la tentative de présenter l'institution juridique du testament oral en examinant les solutions proposées par d'autres systèmes juridiques

aussi: les règles dans les des droits successoraux allemand, suisse, français, italien et roumain relatives au testament oral sont présentées. L'étude examine l'évolution du testament oral dans le droit successoral hongrois au XXe siècle et tente de formuler des propositions de lege ferenda pouvant assurer la sécurité juridique autour des testaments oraux.

Dr. Tamás Molnár: Dogmatik des mündlichen Testaments im modernen ungarischen Privatrecht, mit Ausblick auf das deutsche, schweizerische, französische, italienische und rumänische Erbrecht

Das mündliche Testament ist im ungarischen Erbrecht eine seltene Form der Verfügungen von Todes wegen. Die Beurteilung dieses Rechtsinstituts ist weder in der Theorie noch in der Praxis eine einfache Aufgabe. Die „Existenz“ des mündlichen Testaments wird ständig in Frage gestellt, da es Anlass zu zahlreichen Missbräuchen geben kann. Die Studie unternimmt den Versuch, die Rechtsinstitution des mündlichen Testaments vorzustellen und dabei auch auf die Lösungen einiger anderer Rechtssysteme einzugehen: Es werden die Regelungen des deutschen, schweizerischen, französischen, italienischen und rumänischen Erbrechts zum mündlichen Testament vorgestellt. Die Abhandlung befasst sich mit der Entwicklung des mündlichen Testaments im ungarischen Erbrecht des 20. Jahrhunderts und versucht, de lege ferenda Vorschläge zu machen, die zur Rechtssicherheit im Zusammenhang mit dem mündlichen Testament beitragen können.

Доктор Тамаш Молнар: Догматика устного завещания в современном венгерском частном праве в свете наследственного права Германии, Швейцарии, Франции, Италии и Румынии.

Устное завещание — редкая форма завещания в венгерском наследственном праве. Ни теория, ни практика не могут дать однозначную оценку. Его «существование» постоянно подвергается сомнению, поскольку

оно может привести к многочисленным злоупотреблениям. В настоящем исследовании предпринята попытка представить правовой институт устного завещания, изучив решения, предлагаемые другими правовыми системами: представлены нормы наследственного права Германии, Швейцарии, Франции, Италии и Румынии, касающиеся устного завещания. В исследовании также рассматривается эволюция устного завещания в венгерском наследственном праве в XX веке и формулируются предложения по de lege ferenda, которые могут способствовать правовой определенности в отношении устных завещаний.

Dr. Tamás Parti: Message dans une bouteille

Comment parler d'une chose pour l'appréhension de laquelle nous ne disposons pas encore de concepts, de structures logiques et narratives? Comment une personne qui observe et décrit une nouveauté pourrait-elle dire de quoi l'avenir sera fait et dans quels rapports il sera avec le présent? Turing formule l'information qu'il souhaite transmettre sous forme de question qu'il place ensuite dans le texte de telle sorte que l'information qu'il entend transmettre parvienne au lecteur grâce à une inférence logique non excluable. Cette précision méthodologique le distingue des simples devins.

Dr. Tamás Parti: Botschaft in der Flasche (Flaschenpost)

Wie können wir über etwas sprechen, für dessen Verständnis uns die notwendigen Begriffe, logischen Strukturen und Narrative noch fehlen? Wie kann jemand, der etwas Neues beobachtet und beschreibt, über die Zukunft und ihre Zusammenhänge mit der Gegenwart sprechen? Turing formuliert die zu vermittelnde Information als Frage und platziert sie dann so im Text, dass sie als nicht ausschließbare logische Schlussfolgerung zum Leser gelangt. Unter anderem unterscheidet er sich durch diese methodologische Präzision von Wahrsagern.

Доктор Тамаш Парти: Послание в бутылке

Как мы можем говорить о каком-нибудь объекте, если для понимания этого объекта у нас ещё нет необходимых понятий, логических структур и нарративов? Тот, кто наблюдает и описывает что-нибудь новое, как может говорить о будущем и его связи с настоящим? Тьюринг формулирует информацию, которую хочет передать в форме вопроса, который затем помещает в текст таким образом, чтобы информация, которую он намерен передать, дошла до читателя посредством не исключаемого логического вывода. Эта методологическая точность отличает его от простых проприцателей.

Dr. Gábor Rokolya: « Par la confiance indéfectible de mes collègues » Oszkár Charmant à la tête des mouvements des notaires

La carrière publique d'Oszkár Charmant en tant que notaire est remarquable dans l'histoire du notariat hongrois. Pendant un quart de siècle, il a été la figure emblématique de toutes les organisations notariales autonomes. On lui doit la création du journal professionnel des notaires et l'organisation des congrès des notaires. Il a également mis son talent au service de la codification des textes juridiques relatifs au notariat. En tant que président de la Chambre, il a participé aux activités quotidiennes du notariat. En tant que diplomate après la Première Guerre mondiale, il a oeuvré pour l'accomplissement des objectifs politiques de la Hongrie.

Dr. Gábor Rokolya: „Aus ehrenvollem Vertrauen meiner Standesgenossen” Oszkár Charmant an Spitze der Notarbewegungen

Die öffentliche Laufbahn des Notars Oszkár Charmant ist herausragend in der Geschichte des ungarischen Notariats. Ein Vierteljahrhundert lang war er die führende Persönlichkeit jeglicher Selbstorganisation des Notariats.

Sein Name ist eng mit der Gründung der Notariatsfachzeitschrift und der Organisation von Notartagungen verbunden. Sein Talent setzte er auch im Bereich der Kodifizierung der notariellen Tätigkeit ein. Als Präsident der Notarkammer hatte er die Möglichkeit, sich in der alltäglichen Tätigkeit der Notare zu vertiefen. Nach dem Ersten Weltkrieg ergriff er die diplomatische Laufbahn, um die politischen Ziele Ungarns zu erreichen.

Доктор Габор Роколя: «Благодаря непоколебимому доверию моих коллег» Оскар Шармант во главе движений нотариусов

Публичная карьера Оскара Шарманта как нотариуса занимает особое место в истории венгерского нотариата. На протяжении четверти века он был эмблематической фигурой всех независимых нотариальных организаций. Ему приписывают создание профессионального журнала нотариусов и организацию съездов нотариусов. Он также посвятил свой талант кодификации правовых норм, касающихся нотариальной профессии. Будучи президентом Палаты, он участвовал в повседневной деятельности нотариата. Будучи дипломатом после Первой мировой войны, он работал над достижением политических целей Венгрии.

Dr. Tibor Szócs: Vers une réglementation européenne uniforme de la protection des adultes en droit international privé

En mai 2023, la Commission européenne a présenté le projet de règlement du Parlement européen et du Conseil relatif à la compétence, la loi applicable, la reconnaissance et l'exécution des mesures et la coopération en matière de protection des adultes (ci-après dénommé « Projet »). Dans cette brève étude, je souhaite présenter la place de ce projet dans l'ordre juridique de l'UE et ses principales dispositions, plus particulièrement la nouvelle institution du certificat européen de représentation.

Dr. Tibor Szócs: Einheitliche europäische Regelung in Sicht – für Fragen des internationalen Privatrechts im Bereich des Erwachsenenschutzes

Im Mai 2023 veröffentlichte die Europäische Kommission den Entwurf einer Verordnung des Europäischen Parlaments und des Rates über die Zuständigkeit, das anzuwendende Recht, die Anerkennung und Vollstreckung von Maßnahmen sowie die Zusammenarbeit in Fragen des Erwachsenenschutzes 1 (im Folgenden: Entwurf). In der vorliegenden kurzen Studie werden seine Stellung im EU-Rechtssystem und die wichtigsten regulatorischen Aspekte vorgestellt, wobei besonders auf die neu einzuführende Institution des europäischen Vertretungsnachweises eingegangen wird.

Доктор Тибор Сёч: На пути к единообразному европейскому регулированию защиты совершеннолетних в международном частном праве

В мае 2023 года Европейская комиссия представила проект Регламента Европейского парламента и Совета о юрисдикции, применимом праве, признании и исполнении мер, а также сотрудничестве в вопросах защиты совершеннолетних (далее: Проект). В этом кратком исследовании я хотел бы представить место проекта в правовом порядке ЕС и основные направления его положений, уделив особое внимание новому институту Европейского сертификата представительства.

Dr. István Varga: Beth Din devant la Curia – L'appréciation des décisions du tribunal rabbinique et la relativisation du droit d'engager un procès administratif par la justice d'État hongroise

L'étude examine le rôle du tribunal rabbinique (Beth Din), exclusivement compétent dans certaines questions relevant de la vie du judaïsme orthodoxe. Elle présente les fondements de l'activité judiciaire du tribunal, sa compétence, son fonctionnement et

son ancrage dans le système judiciaire d'État. Ensuite, elle examine séparément les conditions nationales. L'étude présente également une affaire judiciaire spécifique qui décrit la pratique nationale dans ce domaine et en tire des conclusions sur les rapports entre le droit interne de l'Église et le droit séculier, ainsi que la justice d'État.

Dr. István Varga: Beth Din vor der Kurie – Beurteilung der Beschlüsse von rabbinischen Gerichten und Relativierung des Klagerechts vor Verwaltungsgerichten in der ungarischen staatlichen Rechtsprechung

Die Studie untersucht die Rolle des rabbinischen Gerichts (Beth Din), das für bestimmte Fragen im Leben des orthodoxen Judentums ausschließlich zuständig ist. Sie stellt Grundlage, Zuständigkeit und Funktionsweise der Rechtsprechung dieses Gerichts sowie seine Einbettung in die staatliche Rechtspflege vor und untersucht anschließend die Situation in Ungarn. Es wird auch ein konkreter Rechtsfall untersucht, der die ungarische Praxis in diesem Bereich widerspiegelt, und es werden daraus Schlussfolgerungen gezogen über das Verhältnis zwischen innerkirchlichem Recht und weltlichem Recht sowie der staatlichen Rechtspflege.

Доктор Иштван Варга: Бет Дин перед Курией – Определение решений раввинского суда и релятивизация права на административный иск венгерским государственным правосудием

В данном исследовании рассматривается роль раввинского суда (Бет Дин), обладающего исключительной юрисдикцией по определенным вопросам в жизни ортодоксального иудаизма. В исследовании рассматриваются основы судебной деятельности суда, его юрисдикция, функционирование и его связь с государственной судебной системой. Затем отдельно рассматриваются отечественные условия. В исследовании

также представлено конкретное судебное дело, описывающее отечественную практику в этой области, и делаются выводы о взаимосвязи между церковным и светским правом, а также государственным правосудием.

Dr. Emőd Veress: Définition versus autonomie privée – quelques remarques sur le caractère impératif des définitions légales à travers l'exemple de l'actionnariat salarié

L'étude examine la relation entre impérativité et supplétivité en droit des sociétés, en s'intéressant plus particulièrement au caractère impératif présumé des règles définitionnelles (définitions) à travers l'exemple de l'actionnariat salarié. Elle prend comme point de départ l'affaire n° ÍH 2018.116. dans laquelle la Cour a qualifié l'extension à l'échelle du groupe de la catégorie des personnes éligibles à l'actionnariat salarié de dérogation violant des dispositions «définitionnelles» du Code civil; l'auteur, en revanche, soutient que les définitions en droit des sociétés ne sont pas automatiquement de caractère impératif. Il souligne que les normes définitionnelles remplissent plutôt une fonction interprétative. Sur la base d'arguments systématiques, téléologiques et comparatifs avancés en faveur de la dispositivité partielle de l'actionnariat salarié, l'éligibilité des salariés du groupe – avec les garanties de protection du capital et des minorités – ne constitue pas de lege lata une violation manifeste des droits des créanciers, des salariés et des actionnaires minoritaires. L'auteur conclut qu'un réexamen de la jurisprudence antérieure est justifié.

Dr. Emőd Veress: Definition versus Privatautonomie – einige Anmerkungen zum zwingenden Charakter von Definitionen in Gesetzen am Beispiel von Arbeitnehmeraktien

Die Studie untersucht das Verhältnis zwischen zwingendem und dispositivem Charakter von Regelungen im Gesellschaftsrecht,

insbesondere im Hinblick auf die angebliche zwingende Eigenschaft von Definitionsregeln (Begriffsbestimmungen) am Beispiel von Mitarbeiteraktien. Ausgangspunkt ist die Rechtsache Nr. ÍH 2018.116, in der das Gericht die Ausweitung des Berechtigtenkreises auf Gruppen bei Arbeitnehmeraktien als Verstoß gegen die „definiten“ Vorschriften des Bürgerlichen Gesetzbuches (Ptk.) gewertet hat; der Autor argumentiert hingegen dafür, dass Definitionen im Gesellschaftsrecht nicht automatisch zwingend sind. Er weist darauf hin, dass Definitionsnormen eher eine interpretative Funktion haben. Er weist darauf hin, dass die Definitionsnormen eher eine interpretative Funktion haben. Aufgrund der systematischen, teleologischen und vergleichenden Argumente, die für eine teilweise Dispositivität der Arbeitnehmeraktien sprechen, verletzt die Einbeziehung von Arbeitnehmergruppen – bei Garantien für Kapital- und Minderheitenschutz – auch de lege lata offensichtlich nicht die Rechte der Gläubiger, Arbeitnehmer und Minderheitsaktionäre. Er kommt zum Schluss, dass eine Überprüfung der bisherigen Rechtsprechung gerechtfertigt ist.

Доктор Эмёд Верешш: Определение против частной автономии – некоторые замечания об императивности юридических определений на примере акции для сотрудников

В настоящем исследовании рассматривается соотношение императивности и диспозитивности в корпоративном праве, с особым акцентом на презюмируемую императивность определительных норм (определений) на примере акции для сотрудников. В качестве отправной точки рассматривается дело № ÍH 2018.116., в котором суд охарактеризовал расширение на всю группу категории лиц, имеющих право на владения акциями для сотрудников, как нарушение «определяющих» положений Гражданского кодекса. Автор, однако, утверждает, что определения в корпоративном праве не являются автоматически обязательными. Он подчеркивает,

что определительные нормы выполняют интерпретационную функцию. На основании систематических, телеологических и сравнительных аргументов в пользу частичной диспозитивности акции для сотрудников, включение сотрудников группы в акционерный капитал — с гарантиями

защиты капитала и миноритарных акционеров — не является *de lege lata* явным нарушением прав кредиторов, сотрудников и миноритарных акционеров. В заключение делается вывод о необходимости пересмотра прежней судебной практики.

Szakmai profil és szerzői instrukciók

A Közjegyzők Közlönye szakmai profilját elsősorban a közjegyzői szervezet, valamint a közjegyzői eljárásokat érintő, illetve ahhoz kapcsolódó anyagi és eljárási jogterületek képezik.

A megjelentetett írások között kiemelt súllyal szerepelnek a polgári anyagi jog közjegyzői gyakorlat szempontjából meghatározó területei, valamint a polgári eljárásjog és azon belül különösen a polgári nemperes eljárások joga.

A lap fóruma a szakmai vitáknak, a bel- és külföldi híreknek és az egységes közjegyzői joggyakorlat kialakulását célzó törekvéseknek. Mindezen témakörökben megjelenési lehetőséget biztosít a közjegyzői hivatásrend tagjain kívül más területeken dolgozó jogászok tudományos igényű publikációi számára is. A megjelentetni kívánt publikációknak tartalmi és formai tekintetében (pl. hivatkozások, idézések) meg kell felelniük a tudományos dolgozatokkal szemben támasztott szakmai követelményeknek. Azok terjedelme – a szerkesztőbizottsággal történt kivételes eltérő megállapodás hiányában – legfeljebb háromnegyed szerzői ív (30000 leütés).

A publikációkat a szerkesztőbizottság részére elektronikus úton kérjük eljuttatni a kozlony@mokk.hu címre, rövid (kb. 1000 leütés terjedelmű) összefoglalóval együtt.

A publikációkkal kapcsolatos további részletes követelményekkel kapcsolatos információ

elérhető a Közjegyzők Közlönye honlapján:

www.mokk.hu/kozlony.

A Közjegyzők Közlönye
2025., 29. évfolyam, 4. számában közreműködő szerzők:

Dr. Bartha Bence, Ph.D

közjegyzőhelyettes, Budapest

Dr. Bodzási Balázs, Ph.D

egyetemi docens, KRE-ÁJK, közjegyző, Budapest

Prof. Dr. Boóc Ádám, DSc

intézetvezető egyetemi tanár, KRE-ÁJK, az MTA doktora

Prof. Dr. Csehi Zoltán

egyetemi tanár, PPKE-JÁK, az Európai Unió Bíróságának bírója

Prof. Dr. Földi András, DSc

egyetemi tanár, ELTE-ÁJK, az MTA levelező tagja

Prof. em. Dr. Hamza Gábor, DSc

egyetemi tanár, ELTE-ÁJK, az MTA rendes tagja

Prof. Dr. Harsági Viktória

tanszékvezető egyetemi tanár, PPKE-JÁK

Dr. Horváth Bendegúz, LL.M

közjegyzőhelyettes, Budapest

Dr. Juhász Ivett, LL.M

közjegyző, Budapest

Dr. Kőrös András

címzetes egyetemi docens, ELTE-ÁJK, nyugalmazott kúriai tanácselnök

Dr. Mányoki Ádám, LL.M

közjegyző, Budapest

Dr. Máté Viktor

közjegyző, Budapest

Dr. Molnár Tamás, Ph.D

közjegyzőhelyettes, Budapest

Dr. Parti Tamás, Ph.D

közjegyző, Budapest

Dr. habil. Rokolya Gábor, Ph.D

oktató, PPKE-JÁK, KRE-ÁJK, nyugalmazott közjegyző

Dr. Szócs Tibor, Ph.D

intézetvezető, MOKK Közjegyzői Intézet

Prof. Dr. Dr. h.c. Varga István

tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE-ÁJK

Prof. Dr. Veress Emőd, DSc

egyetemi tanár, ME-ÁJK, az MTA doktora

Ez a szám 20 keménykötésű példányban készült,
amelyet az ünnepelt,
a szerzők és
a MOKK Könyvtára kapott meg.

Grafikai szerkesztés: Nagy Andrea Renáta
Nyomtatás: Közjegyzői Akadémia Kiadó Nyomdája